

A SZOCIÁLIS GYERMEKVÉDELEM RENDSZERE

ÍRTA:
CSORNA KÁLMÁN
ÜGYVÉD,
SZÉKESFŐVÁROSI ÁRVASZÉKI ÜLNÖK

FŐBIZOMÁNYOS:
EGGENBERGER-KÖNYVKERESKEDÉS (RÉNYI KÁROLY)
IV., KOSSUTH LAJOS-UTCA 2. SZÁM

BUDAPEST, 1929

ELŐSZÓ.

Gyermekvédelmi szakirodalmunknak nem sok művelője van. Elvértve jelennek meg csak egyes munkák, amelyek meg-megpróbálkoznak ennek a *legszebb* munkakörnek népszerűsítésével, ám sajnos, nem sok eredménnyel. Különös eseményszámba ment, amidőn a könyvpiacra az elmúlt év folyamán „A huszonötéves állami gyermekvédelem emlékkönyve” című munka jelent meg, mely az állami gyermekmenhelyek negyedszázados tevékenységét ismerteti széles körben. Hinnünk kell, hogy vele is közelebb vittük a gyermekek szent ügyét a társadalom szívéhez.

Azóta újabb munka nem látott napvilágot.

Ezért örömmel kell üdvözlőnünk szerzőnek ezt a művét. Örömmel azért is, mert jelentős értékkel gazdagította szakirodalmunkat és olyan összefoglalásban közli a szociális gyermekvédelem rendszerét, amely világos és könnyen áttekinthető mindenki számára.

E mellett valóságos hézagpótló értéke is van a könyvnek, mert hasonló tájékoztatóval eddig nem rendelkezünk.

A magam részéről azzal az őszinte kívánsággal bocsátom útjára ezt a munkát, hódítson meg mentül több meleg lelket minden nemes tevékenység legnemesebbikének: *a magyar gyermekvédelemnek.*

Budapest, 1929. évi május havában.

Dr. Dréhr Imre

BEVEZETÉS.

Abban az öldöklő technikai és gazdasági versenyben, amelyet Európa népei egy ma már mindjobban kivehető cél elérése érdekében kifejtének, egyre jobban élre nyomul az a *felismerés*, hogy e verseny eredménye azon dől el, melyik nemzetnek lesznek nagyobb, testi és szellem-erkölcsi javakkal jobban felszerelt embertömegei.

És e felismerés előtt megtorpan mindennemű Malthus-i tan, meghátrál előle a filozófia, valamint a statisztika parancsoló szükségszerűsége! Itt csak egy szempont jöhet figyelembe: a számbeli, a fizikai és a szellem-erkölcsi *főlény!*

A világ leghatalmasabb nemzeteire – az angolokra, amerikaiakra, németekre, franciákra és olaszokra – hivatkozhatnék a tekintetben, hogy mily hatalmas anyagi és erkölcsi erőfeszítéseket tesznek a *nemzeti életerő növelése* és vele „a *nemzeti tartós szupremácia biztosítása*” érdekében.

Mert, amelyik nemzet a gyermeknek örülni nem tud, amelyik az ifjúság javáért minden áldozatot meghozni nem képes, az már: „enyésző nép, amely múltján borong”.

Ez a gondolat, ez a szilárd meggyőződés, amely sok. év óta él bennem, serkentett a gyermekvédelmet népszerűsítő szakirodalmi munkásságra.

És buzdított az a tudat, hogy éppen hazánkban, ahol annyi akadály, annyi megnevelés, annyi fásult közöny és érzéketlenség mered egy ilyen életbevágó kérdés megvalósulása elé, égető szükség van egy olyan munkára, amely *megközelítően* láttassa azokat a veszélyeket, amelyek e kérdések elhanyagolásából származnak, érzékeltesse az előnyöket, reámutasson a bajokra, a hibákra, és ahol lehet, a segítség módzataira.

A nálunk szerencsésebb nagy nemzetek, – különösen a németek – évente könyvtárakat írnak össze a gyermek- és ifjúságvédelemnek és gondozásnak legkisebb részleteibe menő kérdéseiről.

Ezzel szemben nekünk, magyaroknak, nincs egyetlen szakmunkánk, amely a gyermek- és ifjúságvédelmi igazgatás egyre bonyolultabb és szerteágazóbb jogszabályait, szerveit, intézményeit, működésének módját stb. átfogóan és rendszerbe szedve ismertetné, gyérszámú szakíróink néhány tanulmányától eltekintve, nincs könyvünk, amely a, külföld országaiban mintegy 25-30 év óta ez irányban folyó hatalmas alkotó tevékenységet szakszerűen bemutatná.

Ez a nagy szegénység pedig annál nagyobb baj, mert egyrészt régebbi írónknak a gyermekvédelem egyes részéről szóló pár monográfiája úgyszólván teljesen elavult, mert másrészt az egyre szélesebb területen mozgó és egyre pezsgőbbé váló gyakorlati munka és e munka mind számosabb munkása az elméleti irányítást, a rendszerbe szedett jogszabályok ismeretét és kritikai méltatását nem nélkülözheti.

Különösen nem nélkülözhetők azok az ismeretek, amelyek a gyermek- és ifjúságvédelem *szociális, egészségügyi és jogi vonatkozásait* tárgyzzák, minthogy a tulajdonképeni kuratív, orvos-hygiéniai ismereteken túl a gyermek- és ifjúságvédelem igazi lényegét, végső célját szociális, egészségügyi és jogi vonatkozású kérdéseknek a *megelőzésen és nem a gyógyításon* alapuló megoldása képezi.

Könyvem egyik célja volna ezért betölteni azt az űrt, amely itt tátong. Megismertetni mi van künn a nagy nemzeteknél, bemutatni a sajátunkat, megjelölni a nagy összefüggéseket, összegyűjteni, rendszerezni a jogszabályokat, felsorolni a szerveket és intézményeket, megkönnyíteni a tájékozódást, felkelteni az érdeklődést.

Akiknek tehát e munkát elsősorban szántam, azok a gyermek- és ifjúságvédelmi igazgatás tisztviselői és a fiatalok bírái, valamint a szociális tevékenység munkásai (iskolaorvosok, védőnők, gondozónők, iskolanővérek, óvónők, a patronagemunka vívői stb.).

Azáltal azonban, hogy munkámban a létező magyar jogszabályok és intézmények hézagait, hibáit is megjelölöm, tárgyilagos bírálattal illetem és lehetőleg az orvoslás módjait is javasolom, más célt is kívánok szolgálni.

Ez úton óhajtanám, elérni azt, hogy az a lefokozott érdeklődés, amely újabban a gyermek- és ifjúságvédelem kérdései iránt irányító és szakkörökben is mutatkozni kezd, megváltozzék és a felébresztett érdeklődés széles mederben váltsa ki az ellenérveket, gyűrűzze tovább az irodalmi vitát.

Mert avval tisztában vagyok, hogy munkám teljesnek, hibátlannak, lezártnak nem tekinthető. Úgy vélem azonban, hogy nálunk legfontosabb a bátor kezdeményezés, *az alapvetés!*

Majd jönnek jobbak, akik a megkezdett művet folytatják és befejezik. Addig is minden helyes tanácsot, objektív bírálatot és helyreigazítást kész örömmel fogadok.

Nem mulaszthatom el végül igaz köszönetemet nyilvánítani dr. *Pettkó-Szandtner* Aladár h. államtitkár, nemkülönben dr. *Keller* Lajos, *Neugebauer* Vilmos és *Morvay* László igazgató uraknak, akik munkám egy-egy fejezetének átnézésével engem támogatni szívesek voltak.

ÁLTALÁNOS RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem fogalma és jelentősége. Feladatai és felosztása.

I. Népjóléti és ifjúságléti gondozás.

A XIX. század kezdetén Fichtével megindult bölcseleti irányzat teljesen átalakította az államról és társadalomról addig alkotott fogalmakat.

Azok a társadalmi ellentétek, amelyek a természetjogon felépült *materiálistikus* világfelfogás uralma alatt a rohamos gazdasági fejlődés folytán felvirágzó polgári osztály és a munkásproletáriátus közt mindjobban kiélesedtek, az egyének felett álló államról és az egymáshoz tartozóságot, *az egymásért való felelősséget* érző emberiségről vallott elvek hatása alatt *lassan* elsimultak.

Az emberiség lelkiismerete felébredt!

Mind hangosabb lett az a követelmény, hogy minden embernek, még a legalsóbb rangúnak is, joga van emberhez méltó sorshoz, és hogy ezért a társadalomnak kötelessége az egyes tagok életfenntartásához szükséges anyagi eszközök minimumáról gondoskodni.

Ez a demokratikus felfogás lett forrása az *újkori társadalmi népjóléti gondozásnak*, majd pedig, mint törvényileg szabályozott állami kötelesség, a *szociálpolitikának*.¹⁾

Feladata lett pedig e két tevékenységnek gondoskodni arról, hogy lehetőleg a népközösség minden tagja elnyerje a *javának* azt a mindenkor szükséges mennyiségét, amely az ember *gazdasági, testi és szellem-erkölcsi életszükségeinek* kielégítése céljából szükséges.²⁾

A szociálpolitikai tevékenység ezért lényegében tömegnyomorenyhítés, amely nem az egyénnek, mint ilyennek, ha-

¹⁾ Rehm M.: Das Kind in der Gesellschaft. 436. és köv. old.

²⁾ Weber H.: Die Jugendfürsorge im deutschen Reich. 1. old. és Hilscher Rezső dr.: Bevezetés a szociálpolitikába. 11. old.

nem mint a társadalmi ösztönzés egyik részesének, vivőjének nyújtatik.

Formája a *kereseti lehetőség megadása* és az *önsegélyre való nevelés*, célja pedig az, hogy önmagát feleslegessé tegye.¹⁾

A népjóléti gondozásnak *tárgya* tehát a *nép* minden rétege.

A nép azonban felnőtt és fiatalkorú egyénekből áll. Az utóbbiak pedig a nemzetek létszámának igen jelentékeny részét képezik; így hazánk kb. 8 milliót kitevő lakosából a 4 milliót meghaladja a 24 éven alul levő fiatalok száma, míg Németországban a 18 éven aluli korban levő lakosság az összlakosságnak egyharmadát teszi ki.²⁾

Felmerül ezért most már a kérdés, célszerű-e a *népjóléti gondozás tevékenységét* úgy a *felnőttekre*, mint a *fiatalok számára* együttesen alkalmazni, avagy az ifjúsággondozást *elkülönítve* kell-e keresztülvinni?

Az utóbbi megoldás mellett szólnak a következő érvek:

1. A fiatalok fejletlenebb *elméje* és kisebb *akarateréje* folytán egészen más ember, mint a felnőtt, kifejlett emberpéldány. Minthogy pedig minden gondozó tevékenységnek – amely végeredményben nevelőmunka, – *egyéniesítésre* kell irányulni, ezért a fiatalok gondozását célzó rendszabályokat is az ifjú lények *sajátosságához* kell alkalmazni.

2. Ugyanezen okból folyik azon további érv is, hogy a kevesebb testi, szellemi és erkölcsi erővel rendelkező fiatalok az esetleges veszélyeztetéssel szemben kisebb ellenállást tudván kifejteni, a fenyegető károk elhárítása végett neki *fokozott mértékű* gondozásra van szüksége.

3. Ehhez járul még az a megfontolás is, hogy a *ma* fiatalosága *holnap* a nemzet zömét alkotja, miért is a fiatalok testi, lelki, erkölcsi gondozására, nevelésére különös figyelmet kell fordítani.

Az általános népjóléti gondozás korábban adott fogalmi meghatározásából következik már most, hogy a *gyermek- és ifjúság jóléti gondozás: a család, a hatóság és a társadalom által foganatba vett azon intézkedések és általuk alkalmazott berendezések összessége, amelyek a fiatalok gazdasági, testi és szellem-erkölcsi javának előmozdítását célozzák a megszületéstől az önjogúság eléréig.*

Ez a tevékenység tehát helyes felfogás szerint a *népjóléti gondozásnak egy elkülönített speciális* ága, amely a háború óta igen nagy jelentőségre tett szert.

*) Lásd Rehm id. mű 440. old. és Zwiedineck-Südenhorst: Sozialpolitik. 112. old.

³⁾ Lásd az 1920. évi népszámlálás adatait és Weber id. mű 6. old.

II. A gyermek- és ifjúságjóléti gondozás jelentősége.

Nem szenved kétséget az a tény, hogy a gyermek és ifjúság javának előmozdítását célzó tevékenység főleg a világháború és az azt követő súlyos években nyert különös fontosságot azáltal, hogy e zavaros viszonyok alatt a fiatalok nagyfokú veszélyeztetettsége, *halandósága* és *züllése ellen* alkalmas eszközökkel kellett védekezni. A kérdés időszerűsége és fontossága azonban ma sem szűnt meg, sőt azt látjuk, hogy úgy a győző, mint a legyőzött államok szinte versengve iparkodnak egymást a gyermek- és ifjúság gondozás fejlesztése terén megelőzni.

Olaszország miniszterelnöke a jövő 50 milliós olasz népről beszél, Franciaország és Belgium hallatlan erőfeszítéseket tesz és óriási anyagi áldozatokat hoz a gyermekáldás növelése és az élő nemzedék megtartása érdekében, így Franciaország gyermekdús családoknak jutalmat, segínyt ad, a fixfizetéses családapákat a gyermekek száma szerint magasabb fizetési osztályokba sorozza, szülőbiztosítást létesít a nőtlenek és gyermektelenek hozzájárulásából stb.¹⁾

Németország folyton újabb és újabb törvényeket alkot a gyermek- és ifjúságjóléti gondozás fejlesztése céljából; törvényeket, amelyekről a német tudomány kiválóságai úgy nyilatkoznak, hogy azok a német nép szociális és kultúrfejlődésben határkövet jelentenek. E törvényekkel pedig a német nép oly intézményeket (Jugendamt) hívott életre, amelyek kulturális jelentőségét kiváló szakemberek az egy századdal előbb szabályozott iskolaügy fontosságával mérik össze.²⁾

Ezenkívül Németország nagy városai csaknem háromszor akkora terhet viselnek ma szociális gondozás – elsősorban pedig gyermekvédelem – címén, mint békeidőkben, költségvetésüknek pedig kb. 40%-át szociális terhek képezik.³⁾

Hivatkozni lehetne még Ausztria és Csehszlovákia hasonló példájára is.

Kérdés, mely megfontolások indokolják azt, hogy a gyermek- és ifjúságjóléti gondozás ellátásának ilyen nagy jelentőséget kell tulajdonítani?

E megfontolások a következők:

I. Egyik legfontosabb szempont a *népeseáspolitikai*, amely elsősorban a népesség számát, de egyidejűleg annak minőségét is szem előtt tartja.

¹⁾ Lásd erre nézve M. Kraemer-Bach cikkét a *Revue internationale de l'Enfant*, 1928. III. számában.

²⁾ Lásd Friedeberg-Polligkei: *Reichs Jugend wohlfahrts-gesetz*. 1. és 17. old.

³⁾ Vessd össze dr. Max F. *Michel*: *Städtische Gemeindehaushalt und sociale Lasten vor und nach dem Kriege* és *Müiert*. Zeitschrift für komm. Wirtschaft No. 17. 1925.

A XX-ik század eleje óta általános tünetként figyelték meg, hogy Európa nyugati országaiban – csak a szláv fajokat kivéve – a születések száma állandó csökkenést mutat.

Franciaországban mutatkozott elsőben e jelenség – amelynek okaira itt ki nem térhetek – és ma már majd minden európai ország, sőt Északamerika is hatása alatt áll.

Így Németországban, ahol még 1900-ban 1000 lakosra 35.6, 1913-ban 27.5 élveszületett esett, ez a szám 1926-ban mintegy 18.8⁰/₁₀₀-re süllyedt.

Hazánkban hasonlóképpen a békebeli 36,3⁰/₁₀₀-es arányszám ezidőszerint csak 28.3⁰/₁₀₀-et tüntét fel.

Minthogy a gyermekszaporodás előmozdítása végett életbeléptetett rendszabályok, – amint azt Franciaország példája is igazolja – eredménnyel alig járnak, a nyugateurópai nemzetek, főleg Svájc, Hollandia, a skandináv országok, Németország és Ausztria inkább a meglévő lakosság konzerválására, illetve az általános, főleg pedig a csecsemőhalandóság lenyomására törekszik és pedig amint Németország népességi statisztikája mutatja, egyelőre sikeresen.¹⁾ De sőt ugyanezt az eredményes küzdelmet igazolja a Népszövetség gyermekegységügyi bizottságának 1927-ben tar toll bécsi kongresszusán elhangzott azon szakértői megállapítás is, hogy a jó gyermekvédelemmel bíró nyugateurópai városokban a *törvénytelen születésűek halandósági arányszáma kedvezőbb*, mint a törvényes gyermekeké.²⁾

Következik mindebből, hogy a lakosság lélszámának megóvására irányuló törekvésnek *legfontosabb előmozdítója és eszköze az intenzív gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás.*³⁾

Az a vészkiállítás, amely Nyugat-Európa országaiban a szüelések számának csökkenése miatt sorra felhangzik, nálunk is visszhangot adott. Az *egyke* és az *egyse* az a veszedelem, amely ellen a küzdelmet felvenni a kormány, a parlament és a szakemberek egyaránt sürgetik.

¹⁾ Így Wolf J.: Die neue Sexualmoral und das Geburtenproblem unserer Tage. Hasonló szellemben Kovács Lajos előadása: Társadalompolitikai Feladataink. 109. és köv. old.

²⁾ Ugyanígy Würtz A.: Mutterschutz und Säuglingsfürsorge és Blaum: Die Jugendwohlfahrt című munkájának 150. old.

³⁾ Igen jellemző és meggyőző adatokat szolgáltat erre nézve dr. R. Mutter az alsóausztriai Jugendamt főorvosa, aki szerint Alsó-Ausztria csecsemőhalandósága 1913-ban a törvényes gyermekeknél 18.61 %-ot, a törvényteleneknél 31.81 %-ot tett ki. Ezek az arányszámok 1926-ban 10.51 %-ra, illetve 13.92%-ra estek le. E Kedvező alakulatnak okát a 296 anya- és csecsemőgondozónak, az ott folyó intenzív munkának és az anyaemlön való szoptatás elterjedésének tudja be. Ugyanitt megállapítja, hogy annak dacára, hogy ezen idő alatt a születések száma majd 50%-al csökkent, ez a csökkenés a halálozások erős leftyomasá folytán csaknem ellensúlyozást nyert (Die Jugendfürsorge in Niederösterreich. 1928. No. 8-9.).

Én azonban azt hiszem, hogy hazánkban is sokkal sür-
gösebb feladat volna megteremteni a védekezésnek azt a mód-
ját, amely a külföldön is bevált: a *céltudatos*, a *rendszeres* és
általános gyermek- és ifjúságvédelmi gondozást.

Mert mi a helyzet nálunk?

A Népszövetség Annuaire statistique international című munkájának 1926. évi adatai szerint Magyarország nemcsak a békében, de még 1925-ben is Európa 20 legnagyobb országa közt az élveszületések számát tekintve *harmadik* helyen állott, ellenben az általános halálózási adatokat illetően 17 európai ország közül az *utolsóelőtti* helyen – ezer lakos közül 17.1 halálózással – szemben pl. Norvégia 10.9, Hollandia 9.6‰ arányszámával. Ezenkívül a hágai nemzetközi statisztikai intézet Apercu de la demographie etc. 1925. című kiadmányának adatai szerint 1000 élve született közül Magyarországon évente 155 egy éven aluli csecsemő hal el, míg pl. Dániában csak 89, Angliában 74, Hollandiában 51.

Bizonyos tehát az, hogyha a magyar nemzet élni és fejlődni akar, úgy legfontosabb és legsürgösebb feladatát kétségkívül az eredményes gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás megszervezése képezi annál is inkább, mivel az őt környező szláv népek egyik-másikának lakosságszaporulata 5 évi átlagban kiszámítva kétszer, sőt majdnem háromszor olyan nagy, mint a magyar nemzeté.¹⁾ Mint példa *álljon itt, hogy Magyarország 1926. évi születési többlete 86,000, Cseh-szlovákiáé 128,000, és Romániáé 242,000 fő volt.*

2. Egy további indok a *gazdasági* szempont, amely az előbbivel szoros kapcsolatban van.

A nemzetgazdaság termelőereje ugyanis függ a termelők számától, a munka intenzitásától stb. A nemzet egy része azonban (a 18 éven alul és 65 éven felül levők) nem számítható a termelők kategóriájába, miért is a felnőtt ember nemcsak magáért, hanem jórészt a fiatalokéért is dolgozni és alkotni kényszerül. Szükséges ezért az, hogy a felnövő embert a kettőzött szolgáltatási képességre minél *alkalmasabbá* tegyék, már kellő időben arra neveljük.²⁾

Egy derekas, szolgáltatóképes fiatal nemzedéknek a termelő munkába való bevonása a nemzetgazdaságnak azt a lehetőséget is nyújtja, hogy bizonyos olyan *terhektől szabadulhat*, amelyek különben elmaradhatlanok; így pl. csökkentheti) a kórházak, elmeógyógyintézetek, fogházak és börtönök számát is.

3. Hasonlóan fontos szempont a *szociális-művelődési* megfontolás is.

¹⁾ Vö. össz.: Apercu de la demographie etc. 1925. adataival.

²⁾ Lásd Weber id. m. 6. old. és Suchanek: Jugendfürsorge in Österreich. 12. old., valamint Blaum Kürt: id. mű 8. és követ. old.

Minden életerős népnek ugyanis az a törekvése, hogy a kulturális vívmányok legmagasabb fokát elérje, azt fenntartsa és fokozza.

Ennek a célnak elérését leginkább a felnövekvő új nemzedék testi, lelki, erkölcsi javakkal való ellátása, nevelése biztosítja.

4. Ki kell végül emelnem a *politikai* szempont fontosságát is.

Nem szorul bővebb fejtegetésre az, mily jelentőséggel bír a felnövekvő fiataloknak, mint a nemzet egykori törzsének mentalitása, világnézeti felfogása a nemzet sorsdöntő kérdéseiben, jövődjének kialakulásában.

Ez a jelentőség az oka annak, hogy a különböző országok *politikai partjai* már régóta egyre nagyobb figyelmet fordítanak a gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás kérdéseinek beható művelésére és felszínmentésére. Iparkodnak is minél nagyobb befolyást szerezni e kérdések intézésére.

Elég legyen csak *két példára* hivatkoznom. A német ifjúságvédelmi törvény előmunkálatainak megakadása alkalmával valamennyi párt nőtagjai egyhangúan követelték a törvény soronkívüli tetőaláhozását. A törvény megalkotása alkalmával minden párt, még a kommunista párt is a legélénkebb tevékenységet fejtette ki. És a politika volt annak is az oka, hogy az 1922. évben megalkotott törvény csak 1924-ben lépett életbe, valamint annak is, hogy a törvény az egész német birodalomban – Bajorország ellenállása miatt – csak 1927 márc. 1-én nyert teljes végrehajtást.

A másik példát Bécs város tevékenysége mutatja. Annak a rendkívüli erőfeszítésnek, annak a hatalmas pénzügyi áldozatnak, amelyet Bécs város vezetősége a gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás terén kifejt és meghoz, rugói legelső sorban politikai természetűek. A cél: a népnek politikai eszközzé való nevelése.

Az itt felsorolt megfontolások tehát mind azt indokolják, hogy mindazok a súlyos megterhelések, amelyeket a mai nemzedék a gyermek- és ifjúság védelmi gondozás fejlesztése érdekében magára vállal, voltaképpen a jövőre szóló kitűnő *tőkeelhelyezést*, hasznos befektetést jelentenek.

III. A gyermek- és ifjúságvédelem feladatai és felosztása.

A gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás, mint az állami szociális gondozásnak egyik friss hajtása, fejlődésében még annyira új, hogy nemcsak feladatait, de még felosztásbeli elnevezéseit illetően sem mutatja a teljes kifejeződés képét.

Mindkét irányban hosszas és beható viták folytak főleg a német szakemberek között.

Ma azonban már ott tartunk, hogy a német Jugendwohlfahrtsgesetz megalkotása óta úgy a feladatok megjelölése, mint a felosztásbeli elnevezés terén – legalább is a legfőbb és legfontosabb szempontokat figyelembe véve – bizonyos egyöntetűség jött létre.

Nevezetesen a hivatkozott törvény indokolása a gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás *feladataiként* a fiatalkorúak *testi, szellemi és erkölcsi* javainak fejlesztését és előmozdítását jelölte meg.

A testi jólét előmozdítása alatt nemcsak az *egészségügyi gondozást*, hanem a tágabb értelemben vett gazdasági előnyök nyújtását is értjük, így elsősorban a *jogi védelmet*, amely főleg a *tartás* érvényesítésében nyilvánul meg, valamint a *szegénygyermek* segítését.

A szellemi és erkölcsi gondozás viszont a teljesen hiányzó vagy csak hiányos *képzés* kiegészítésére, illetve az erkölcsi romlásnak kitett, valamint a bűnöző fiatalkorúak *kiegészítő nevelésére* irányul.

A német szakírók és szakemberek ma már egyöntetű fel fogása szerint a gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás egyik legfontosabb feladata a *nevelés*.

A család, amely hosszú időközön át kizárólagos letéteményese volt a gyermeknevelésnek és gondozásnak, a középkor óta egyre veszít befolyásából és feladatait az állam és a társadalom veszi át folyton fokozottabb mértékben.

E jelenség okát egyrészt a bonyolult és alig áttekinthető társadalmi és gazdasági életviszonyok által támasztott, fokozott nevelési követelmények és speciális nevelő eszközök szükségessége, másrészt a családi élet hatóerejének lazulása adja meg az által, hogy a kereső tevékenység a családból kihelyeződött, hogy továbbá a kereső fiatalság a családból már korán kiválni kényszerül.¹⁾

Mivel pedig az így előállott *tökéletlen nevelés* nemcsak magára a fiatalkorú, hanem az *egész közület* jólétére is kihatással lehet, az állam és társadalom *kényszerül* a kellő időben való beavatkozásra és a nevelés egyes ágainak a családtól való átvételére.²⁾

Amint tehát az állam és társadalom volt az, amely a szellemi képzés bizonyos átagmértékének biztosításáról a *kötelező iskoláztatás behozatala* útján gondoskodott, végeredményben az államra és a társadalomra hárult az a feladat is, hogy a védelemre és gondozásra szoruló új nemzedéknek gazdasági, testi és szellem-erkölcsi derekassá tételéről gondoskodjék.

¹⁾ Ugyanígy E. Stern giesseni egyetemi tanár: Jugendwohlfahrt und Schule című művében, 13. old.

²⁾ Lásd Klumker: Kinder- und Jugendfürsorge. 5. és köv. old.

A gyermek- és ifjúság jóléti gondozás – Jugendwohlfahrtspflege – műszó alatt már most az itt megjelölt összes feladatokat felölelő tevékenységet értjük, amennyiben az a *fiatalkorúak összes kategóriáira* kiterjed.

A németek és osztrákok e tevékenységet *tágabb értelemben vett gyermekvédelem* (Jugendfürsorge im weiten Sinne) műszóval is szokták megjelölni.

Svájcban viszont ezt a kört „Jugendhilfe” műszóval fejezik ki.

Az a nevelés és gondozás, amelyet a fiatalok *normális viszonyok* között kapni szokott, nem egyszer azonban elmarad, vagy ki nem elégítő módon nyer ellátást.

Oka lehet ennek:

1. a nevelésre köteles személy *kedvezőtlen gazdasági vagy szociális helyzete* (a szülők szegénysége, munkában elfoglaltsága, elhalta, rossz lakásviszonyai),

2. a gondviselésre kötelezett *erkölcsi süllyedtsége*, vagy *a nevelésre alkalmatlan volta* (részeseg, erkölcstelen, bűnöző, beteg, letartóztatásban levő szülők stb.),

3. a nevelést kedvezőtlenül befolyásoló egyéb körülmény (pl. a fiatalok szellemi, testi hibája, hátramaradottsága, rossz környezet stb.).

Mindazokat a fiatalokat, akik az ily kedvezőtlen viszonyok miatt a testi, szellemi vagy erkölcsi züllés veszélyének vannak kitéve, a *veszélyeztetett fiatalok* (szegény gyermekek, házasságon kívül született kiskorúak, beteg, munkanélküli, letartóztatásban levő, erkölcsileg züllött szülők gyermekei, szegény árvagyermek) elnevezés alatt foglaljuk össze. A külföldön e gyermekcsoportokat különböző elnevezésekkel illetik, így Németországban divatos a „gefährdete und hilfsbedürftige Kinder” elnevezés. Franciaországban az „enfants indigents” szón kívül az „enfants négligés et abandonnés” kifejezést, viszont Angliában és Amerikában általában a „dependent children” megjelölést használják.

A *veszélyeztetett fiatalok* érdekében kifejtett védő, gondozó és nevelő rendszabályok és intézkedések összességét jelöljük meg ezután a *szűkebb értelemben vett gyermek- és ifjúságvédelem műszóval* (Jugendfürsorge im engeren Sinne)*) Ez a tevékenység tehát főként a már meglévő baj *orvoslására* irányul.

Ellenben az egészséges, romlatlan és normális körülmények közt élő fiatalok gazdasági derekasságának, testi jólétének és szellemi-erkölcsi erejének fokozására irányuló törek-

*) Ily irányú tevékenység pl. szegény árva vagy elhagyott gyermekeknek családi vagy intézeti gondozásba helyezése, erkölcsileg veszélyeztetett vagy züllött fiatalok javítónevelése, beteg, hibás szervezetű gyermekek gyógyintézeti kezelése stb.

vécek összességét a *fiatalkorúak gondozása* (Jugendpflege) műszóval illetjük.¹⁾

Ez a tevékenység tehát elsősorban a jó kertész megelőző és erősítő munkája és főképen ifjúsági egyesületek alakítására, otthonok, olvasók, könyvtárak, sportpályák létesítésére, pályaválasztásnál tanácsadásra, állasközvetítésre stb. irányul.

„A fiatalkorúak gondozása” megjelölés terjedelmét illetőleg a vélemények még nem teljesen tisztáztak.

Az egyik felfogás szerint ez is *tágabb* és *szűkebb* értelemben használható, előbbi alatt a *gyermekgondozás* (csecsemő, kisgyermek és iskolásgyermek gondozása) is értetődvén, a másik szerint pedig csak az iskolából kikerült *fiatalság gondozása*.²⁾

A németek egyöntetű állásfoglalása az utóbbi nézetet fogadta el.³⁾

Meg kell itt jegyezni azt is, hogy az ismertetett felosztás határai nem egyszer elmosódnak, mivel számos olyan intézet és berendezés van, amely a gyermek- és ifjúsággjóléti gondozás mindkét irányú tevékenységét szolgálja hivatott, (így pl. a menhely, a gyermekkert stb.

Az itt ismertetett felosztásbeli megkülönböztetés főként a germán népeknél használatos, a *latin népek* általában a *gyermekvédelem* (Protection de l'Enfance) szót használják.⁴⁾ Ugyanezen szó ment át *nálunk* is teljesen a köztudatba, jóllehet az eddig kifejtettek szerint ez a fogalmi megjelölés két okból is *szűk* és pedig azért, mert nem foglalja magában az *ifjúság védelmét* – annak dacára, hogy nálunk az önjogúság a 24-ik évvel áll be, tehát sokkal későbbben, mint a nyugati népeknél, – mert másrészt a *védelem* szó *csak a veszélyeztetett* kategóriák érdekében kifejtett tevékenységet fedi, ellenben a *normális fiatalság gondozását* nem.

Mindazonáltal figyelemmel arra, hogy a *gyermekvédelem* szó a köztudatban nálunk mélyen begyökerezett, hogy továbbá a gyermek- és ifjúsággjóléti gondozás működése nálunk legfőképpen a *gyermek- és ifjúságvédelemben* merül ki, ezentúl a *gyermek- és ifjúságvédelem* kifejezéssel a gyermek- és ifjúsággjóléti gondozás *mindkét* irányú tevékenységét fogom

¹⁾ A germán jogvidéken szokásos ezen két főkülönbségtétel alapja a Jugendwohlfahrtsgesetz indokolásának ezen helye: „Die Förderung der Jugendwohlfahrt umfasst sowohl als Jugendfürsorge die heilenden Massnahmen für die gefährdete Jugend, als auch als Jugendpflege die vorbeugenden und stärkenden Massnahmen für die normale Jugend.”

²⁾ Lásd: Suchanek id. mű 14. old. és Werner: Jugendpflege und Jugendfürsorge.

³⁾ Lásd: Rehm id. mű 5. old. és Keilhacker M.: Jugendpflege etc.

⁴⁾ Lásd a francia fogalmi meghatározást G. Thélin cikkében: Ce qu'il faut entendre par protection de l'Enfance. Revue internat. de l'Enfant. 1926. IV.

megjelölni, amennyiben kivételképpen nem lesz szó az *gondozás* valamely speciális ágáról.

A gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység más irányú felosztásával is találkozunk azonban úgy a gyakorlatban, mint az irodalomban.

Így fel szokták osztani a *főfeladatok* szerint: *jogi, egészségügyi* és *nevelő* védelemre.¹⁾ Szokásos továbbá a *gondozás terjedelme* szerint a *teljes* és *kiegészítő védelem* elnevezés is. Az első alatt a különböző életkorban szükséges összes élet-szükségletek – ruházat, lakás, betegápolás, nevelés, kiképzés, táplálék – nyújtását értik, míg utóbbi csak egyes, a gondozásra hivatott személy által nyújtani nem tudott szükségletek pótlását célozza.

Gyakran beszélnek *nyilvános* (hatósági) és *magán* gyermek- és ifjúságvédelemről is. Az előbbit törvény vagy azon alapuló hatósági rendszabály írja elő és legtöbbszörre közhatalósági eszközökkel, valamely hivatal útján nyer ellátást, az utóbbi magánszemélyek (egyesület, alapítvány, jótékony egyének) privát anyagi eszközökkel bonyolítják le.

Végül különbséget szoktak tenni az alkalmazott védelmi *eszközök, berendezések minősége* és *módja* szerint *nyílt, félig nyílt* és *zárt* védelem közt is. Nyílt védelem az, amelynél a fiatalok a *családja kötelékében marad*, a félig nyílt védelem esetén a fiatalok a családi körből időnként (félnaponként, óránként) elvonatik, míg a zárt védelmet intézetben látják el.²⁾

1) Jogi védelem pl. a tartásbiztosítás, a státusállapot rendezése, a bűnöző fiatalok jogi védelme stb. Egészségügyi védelem pl. a csecsemő- és anyagondozás, a bölcsődék, iskolafürdők, gyermeküdültetés, stb. Nevelővédelem pl. a javítónevelés, napközi otthonok, óvodák, stb. tevékenysége.

2) Nyílt védelem pl. a csecsemőgondozás, gyermekétkeztetés; félig nyílt védelem a bölcsődében, napközi otthonban való elhelyezés, zárt védelem az árvaházi, javító-nevelőintézeti nevelés.

MÁSODIK FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem történeti fejlődése.¹⁾

1. Bevezetés. A nevelésügy történetének vázlata.

A gyermek- és ifjúságvédelem az ember *társadalmi együttélésének egy életnyilvánulása*,¹⁾ és mint ilyen, csak az egész emberiség művelődési, vallás-erkölcsi történelmének világa mellett érthető meg.

Minden idők *szellemi áramlata* bizonyos különös formában jelentkezik az egyes népeknél és reányomja bélyegét azoknak az állami és gazdasági életről vallott felfogására, erkölcsi cseire és szokásaira.

Ezek az áramlatok nem maradtak hatás nélkül a népeknek a gyerekekről és annak neveléséről megalkotott felfogására sem.

Mert bizonyos az, hogy óriási különbség van az *ókori népek* azon felfogása közt, amely a korlátlan „*patria potestas*” folytán a gyermeket kitehető, elpusztítható, eladható *tárgynak* tekintette és a modern állam és társadalom azon nézete közt, amely a gyermekben a *nemzeti vagyon* legbecsesebb részét, a nemzet fennmaradásának és a faj nemesedésének zálogát látja.

A közfelfogás e nagy átalakulásában mint egyik leghatalmasabb rúgó kétségkívül a *vallás* hatott közre, de kivették abból részüket a tisztán világi természetű hatóerők, az *állam és társadalom* szervei is.

Az általános népjóléti gondozás keretén belül idők folyamán különösen *négy* olyan *munkaterület* nyílt meg, amelyen a gyermek- és ifjúságvédelem megindult és kifejlett, mégpedig:

1. a nyilvános oktatás- és nevelésügy,
2. a szegény- és árva-, a talált és törvénytelen gyermekek védelme,

¹⁾ A kérdést lásd bőven kifejtve Rehm idézeti művében. Ugyanott feltalálhatók a tárgyra vonatkozó forrásmunkák is. Lásd még Wronsky: Quellenbuch zur Geschichte der Wohlfartspflege című munkáját is.

3. a züllés veszélyének kitett cs bűnöző gyermekek oltalmazása és

4. az ipari gyermekvédelem.

E négyes felosztás alapulvételével kell tehát a g\ ornirk- és ifjúságvédelmi tevékenység kialakulását nagy vonásokban ismertetni. Megjegyzem azonban, hogy a nyilvános oktatás- és nevelésügy csak *tágabb értelemben vett* gyermekvédelmi tevékenység lévén, annak történelmi fejlődését csak futólag érintem.

Említettem már, hogy a nevelési feladatok a családból kiindulva a társadalmi szervek feladatkörébe irányuló lassú átáramlást mutatnak fel az idők folyamán.

Ennek a folyamatnak megindulását látjuk már a görögöknél és rómaiaknál, akik a nevelést az állami tevékenység igen fontos feladatának tekintették (Plató, Lykurgus, Aristoteles felfogása ennek legfőbb bizonyítéka).

Különbség a két nép felfogása közt csak annyiban volt, hogy míg a görögöknél a nevelés állami intézetekben történt és úgy a test, mint a szellem egyforma fejlesztésére, tökéletesítésére irányult, addig Rómában a nevelés részben a család körében ment végbe és alapjában véve *jellelmevelés* volt.

A pogány világ összeomlása után a *keresztény egyház* veszi át az európai népek nevelését. Ez az úgynevezett *egyházi iskolákban* folyt nevelés és képzés, amely bizonyos általános elemi oktatás jellegével bírt, főleg arra irányult, hogy az egyháznak alkalmas munkaerőket biztosítson.

Az ókor testi és szellemi nevelésével szemben azonban ez a nevelés lassan tisztán egyoldalú *észfejlesztéssé* és *adattanítássá* változott, amelyet a szintén egyoldalú *testi nevelést* kapott lovagi rend megvetett.

Mellőzve a humanizmus, a reformáció és a realizmus (Milton, Comenius, Francke stb.) korának az iskolára való hatását, ki kell emelni a *felvilágosodás korának bölcselőit* (Locke, Rousseau, Kant, Herder, Fichte stb.), akiknek eszméi hatása alatt a nevelésről addig vallott elvek is lényegesen megváltoztak.

Emberiségre való nevelés lett a jelszó és akadt nevelő, aki e törekvésnek megvalósulást is adott, *Pestalozzi* személyében.

Pestalozzi lett megalapítója az igazi *népiskolának*, amelynek alapeszméjét képezi az önségély, a munka által munkára való nevelése – a szegénynek, gazdagnak egyaránt.

Ezen iskolákkal kapcsolatban kifejlődött a hivatásos nevelők és oktatók kara is és végeredményben a nyilvános oktatás- és nevelésügy, mint a hiányzó szülői nevelés pótlása.

A 19-ik század elején kezdik a fiataikorúakat különböző *korosztályokba* sorozva különböző nevelő elbánásban részesíteni. *Fröbel* fedi fel a kisgyermek világát, majd az iskolakö-

teles és iskolából kikerült gyermek további nevelésére és szellemi fejlődésére is mind nagyobb gondot fordítanak.

Krapelin, Lorinser bevezetik a kísérleti eljárást a neveléstudományba és alapját vetik meg a *gyógypedagógiának*, amely az *orvosnak* az iskolaéletbe való bevonása által a fejlődés részére további széles perspektívát nyit meg.

Wichern a megalapítója végül a *züllött gyermekek* nevelésügyének.

Mindezen speciális nevelési eljárások kialakulásáról az arra hivatott intézmények ismertetése során lesz kimerítően szó.

II. A szegény, az árva, a talált és házasságon kívül született gyermekek védelmének történeti kialakulása.¹⁾

Az önző és csak a világi boldogságban hívő antik népek *jótekonysága* egészen más természetű volt és egészen más indító okokból származott, mint később a keresztény népeké.

A görög és római csak magára és legközelebbi övéire gondolt, ellenben mereven elzárkózott mások baja elől. Jótekonyságot legfeljebb *liberálításból* gyakorolt, mert az neki – minden cél nélkül – örömet szerzett. E világnézet alul legfeljebb Solon finom leiekre valló törvényei képeztek kivételt. Ellenben a római császárok (Nerva, Trajan) által tett szegénygyermekeket segélyező *alapítványok* már *rideg állami számitásból* eredtek. Indítóokuk az volt, hogy az elharapódzó fényűzés és erkölcstelenség nyomán beállott *születéscsökkenés* ellensúlyozásáról és így a légiók szaporításáról kellett gondoskodni.

A nem szabad árvákat, a kitett és talált gyermekeket rabszolgáknak tekintették, és amennyiben bizonyos patriarchális jellegű lelencügy volt is, annak alapját önző célok képezték, mivel a talált gyermek a felvevő tulajdona lett, akit a felvevő rabszolgának eladhatott, megcsonkítva koldulásra alkalmazhatott, ha pedig leány volt a boldogtalan, erkölcstelen üzletre felhasználhatott. Hasonló sorsban részesültek a *törvénytelen gyermekek* is, akiknek joga már a köztársaság alatt szűkebb volt, mint a törvényes gyermekeké.

Csak *Konstantin császár* Kr. u. 315-ben tiltotta be a gyermekkitevés és árubabocsátás jogát és 330-ban megalapította Konstantinápolyban az első *árvaházat*.

A keresztény egyház a maga felebaráti szeretetet, egyenlőséget, túlvilági életet és jutalmat hirdető tanával, valamint

*) Lásd részletesen: Rehm idézett munka 183-301. old. és Közgazd. Lexikon I. 756. old.

erős közszellemen nyugvó szervezetével messze időkre szóló új felfogást hozott be a népek tudatába a gyermekkel való bánást illetőleg és kifejlesztője lett az ii. n. *karitatív gyermekvédelemnek*.

Kolostor és kórház lett a gyújtópontja a jótékonyosság gyakorlásának. A 14-ik század óta találkozunk a *lenc- és orvasház* kettős elnevezésű intézményekkel, amelyeknek alapját mindenütt *egyházi intézetek* képezték.

III. Ince pápa idejében 1200 körül vezették be a *forgó láda* „ruota” intézményét a *kitett*, legfőképpen pedig a *törvénytelen gyermekek* befogadására, amely tény egy további lépést jelentett a gyermekvédelmi ügy előrehaladása terén azért, hogy az intézmény tényleg a gyermekítételek és gyermekölések számának csökkentésére szolgált és a keresztényi könyörületesség úgy a *lencházakban*, mint a *nevelőintézetekben* elhelyezett szerencsétlen gyermekek ezreit mentette meg.¹⁾

Ez az intézmény különösen a latin eredetű népeknél terjedt el nagy mértékben.

A *törvénytelen gyermekek jogát* a *középkorban* úgy az egyházjog, mint a világi törvénykönyvek rendkívül szűkkelően kezelik. A koldusokkal, csavargókkal veszik egyenlőknek, becstelenekek tekintik őket, és mint ilyeneket – pl. a *szász jog* – teljesen *jogtalanoknak*.

A *reformáció korában* a városokba tömörülő polgári osztály lassan függetleníteni kezdte magát az egyházi jellegű jótékonyági tevékenység alól és a városok *önálló szegényügyi törvényeket* alkottak.

A világi jellegű jótékony célú *alapítványok* is egyre sürűbben keletkeztek.

Ez időtől kezdve a szegény, árva- és *lencgyermekek* védelme szoros kapcsolatba került és hosszú időn át maradt is a *szegénygondozással*. Ebből az Összekapcsolódásból természetesen időnként előnyök, máskor súlyos hátrányok is származtak a továbbfejlődésre nézve.

Előnyös volt például a fejlődésre az, hogy a szegénygondozás idővel egyházi és magánjellegű ellátásból *hatósági kézbe ment át* és ezáltal egy gazdaságilag erősebb közületre háramolt. Viszont a hatósági kezelésből az a hátrány származott, hogy hosszú időn át a város és az állam a szegény- árva- és munkaházakat a *fegyházakkal* egy fedél alatt egyesítette, aminek folytán ez az időszak csaknem a XVII. század közepéig¹ a szegény- árva- és talált gyermekek védelme történetének legszomorúbb korszaka lett.

Az új irány, amely az *önálló árva- és lencházak* megalkotására irányult, Hollandiából indult ki és a protestáns or-

*) Lásd részletesen Keller- Klumker: Säuglingsfürsorge etc. rímű művében, I. 1. 452. old.

szagokban talált főként utánzásra, így létesült Hamburgban 1604-ben, ugyanezen század végén pedig Halle-ban Franckennek híres *szegényiskolája* és *árvaháza*.

Megemlítendő ugyané korból az 1641-ben kelt angol *relief Acts* című törvény, amely úgy a felnőtt, mint a fiatalokú szegények gondozása tekintetében kimondja azt az elvet, hogy a munkaképes egyént *munkára kell nevelni*, ami által úttörője lett a megelőző, önsegélyre irányuló gondozásnak.

A *felvilágosodás* kora volt mégis az, amely a gyermekvédelmi teendőket, mint a jóléti gondozás *külön feladatkörét* ismerte fel.

Pestalozzi volt az újkori szegénygyermekvédelem megteremtője is annyiban, hogy azt a *nevelőtevékenységgel* szoros kapcsolatba hozta, ő tette ugyanis az ú. n. Wehrli-iskola alapelvevé azt a gondolatot, hogy a *megelőzés a szegénygondozás legjobb formája*, a *nevelés* viszont a leghatékonyabb *megelőző eszköz*. Ezért a szegénygyermek iskoláit *műhelyekkel* kötötték össze, ahol a munkaképeseket fonásra, szövésre stb. oktatták. Ugyanezt az elvet fejleszti tovább az 1833-ban Hamburgban alapított „Rauhes Haus” is.

A *19-ik század eleje* óta ment végbe a gyermekvédelem ügyének az általános jóléti gondozás ügyétől való lassú elválása és önállósulása. E fejlődési folyamatnál kétféle változatot kell megkülönböztetnünk. Ez egyik a *latin országok*, a másik a *germán* népek *szegénygyermekvédelmi* rendszere.

Franciaországban a történelmi fejlődés oda vezetett, hogy a *szegényügy* voltaképpen a hospice-eken, tehát *privát intézményeken* nyugszik. A jótékonyági intézetek (*établissements de bienfaisance*) itt *önkormányzati testületek*, és mint ilyenek *közintézetek* (*établissements publics*) állami vagy közhatósági igazgatás alatt.

Csak *egyedül* a gyermekvédelem terén lépett hatályba az *állami kény szer szabályozás*. Napóleon 1811-ben kelt rendelete szabályozta egységesen a szegénygyermekgondozást, újabban pedig az 1904. évi június hó 27-én kelt törvény az ú. n. „*enfants assistés*”-kről.¹⁾

A gyermekvédelem terhe e rendelkezések szerint a *départementokra* nehezedik, az ő kötelességük az elhelyezés, a felügyelet és költségviselés.

A francia gyermekvédelem kialakulása ezért egy *enushes* történelmi fejlődés képét mutatja, amely a középkorban a le-lencüggyel kezdődve, egységes szempontok szerint halad és egy *államilag* irányított, *minden reászoruló gyermeket* felölelő nemzeti védelmi rendszerben nyer betetőzést.

Ellenben a *germán* jóléti gondozás, amelynek a reformáció óta egyedüli vivője a *polgári község*, a *felnőtt és fiatalokú*

*) Lásd Croissy: Dictionnaire Municipal I. 809. old.

nélkülözöt egyaránt alávetette a szegényvédelmi hatósági rendelkezéseknek és így a gyermekvédelem önálló fejlődésére hosszú ideig nem adott alkalmat.

Németországban a gyermek- és ifjúságvédelemnek a szegénygondozástól való teljes elkülönítése első ízben Hamburgban 1892-ben következett be azáltal, hogy a szegény gyermekvédelmet a régi árvaház gondjaira bízták és azt a gyámsági jogokkal is felruházták.¹⁾

A további fejlődés viszont úgy alakult, hogy a szegényügyi hivatal külön osztályába utalták a szegénygyermekvédelmi ügy ellátását és mindenütt bekapcsolták, sőt egyenesen a jogi és nevelő munka gerincévé tették a hatósági gyámság egy újkori jogi formájának, az ú. n. *hivatásos gyámságnak* (*Beruf svormundschaft*) különböző alakulatait.²⁾ Ezekből a szervekből fejlődtek idővel az egyes államok külön partikuláris szabályozásával az *ifjúság jóléti hivatalok* (Jugendamt), így legelsősorban Hamburgban, Württembergben. Majd pedig az 1922. július 9-én meghozott birodalmi törvénnyel (Reichsgesetz für Jugend Wohlfahrt) egyöntetűen keresztülvitetett a szegénygondozás és gyermekvédelem elkülönítése.

Amint a szegénygyermekvédelem a latin és germán fajú népeknél különbözőképpen fejlődött, úgy különbséget mutat fel e népeknél a *lenc* és *törvénytelen* gyermekek további védelmének kialakulása is.

A francia, olasz, spanyol stb. jogfejlődés ugyanis kezdetől fogva elismervén a szülőnek a *kitételre* (abandon) való jogát, már a középkortól fogva a *közhatóságok feladatává tette* az ily gyermekekről való gondoskodást. A felvétel a már említett forgóláda (ruota, tour) útján történt és pedig kezdetben a szülés teljes titokban tartásával, ma pedig Franciaországban a *nyílt átvevő helyeken* (admission ä bureau ouvert). A gyermekek gondozását leginkább *zárt intézetekben* (hopitaux généraux és maison de la couche) bonyolították le. Az apaság kutatása és a tartásra kötelezett fizetésre szorítása a code civil szerint tilos volt.

A *germán fajú* népek védelmi rendszere viszont a zárt intézeti rendszer helyett hosszú időn át inkább a *nyílt (családi) gondozást* alkalmazta. Az apát kutatja és tartásfizetésre szorítja, eredménytelenség esetén a rokonoktól hajtja be a tartásdíjat és csak azok vagyontalansága esetén mondja ki az alapítványok, a község és az állam felelősségét.

II. József lencháza, amelyet szülőintézettel is egybekapcsoltak, a kétféle rendszer közepén áll, mivel a természetes apától a tartásdíjak behajtását is megengedi.

¹⁾ Petersen: Die Hamburgische öffentl. Jugendfürsorge, 13-14 old.

²⁾ Lásd erre nézve Niestroj: Die Berufsvormundschaft und ihre Probleme.

A házasságon kívül született gyermek alacsonyabb *jogállása* csak az újabb korban kezdett lassan emelkedni. A 19-ik században tűnik el végképen a teljes jogtalanságukról táplált felfogás. A francia forradalom viszont egyenesen dicsőíti a törvénytelen gyermekeket, amikor a *haza gyermekeinek* nevezi őket (*enfants naturels de la patrie*). A törvénytelen gyermek jogállása azóta folyton javul, főleg a skandináv népeknél, amint azt később ismertetni fogom.

Az utolsó évtizedekben kiváló német tudósok – így Othmar Spann és H. Neumann – tették beható kutatás tárgyává a törvénytelen gyermek helyzetét. Az eredmény az lett, hogy a törvénytelen gyermek sorsára a szülést megelőző és azt követő *kedvezőtlen életviszonyok* válnak végzetessé, legfőképpen pedig az anya gazdasági helyzete akkor, ha az apa kivonja magát a tartásfizetés alól. Elszomorító adatokat mutatott ki főképpen Spann az ő munkáiban.¹⁾ így pl. Németországban 1901-05. években a törvénytelen gyermekek közt a halvaszületés százaléka $\wedge$ -dal volt magasabb, mint a törvényeseknél. Még szomorúbb volt azonban a *csecsemőhalandóság* aránya, amely csaknem megegyezik akkora volt a törvényteleneknél, mint a törvényeseknél. A 20-ik életévet Spann szerint átlag *négyszer finnyi törvényes gyermek* érte meg, mint törvénytelen.

Megjegyezni kívánom itt, hogy – mint már említettem is – ezek az adatok a *legújabb időkben* a jól működő gyermekgondozással bíró városokban egészen másként alakultak.

Megfigyelték továbbá azt is, hogy a züllött és bűnöző fiatalok legnagyobb része szintén a törvénytelenek közül kerül ki éppen a rossz életviszonyok nyomása miatt.²⁾

Figyelembe véve már most azt, hogy a kutatások tanúsága szerint a törvénytelen születések száma majd mindenütt *egyforma színvonalat* mutat fel és pedig az összes születéseknek majdnem *10%-át* – ami egy igen tekintélyes részét teszi a nemzet egészének – reájöttek és pedig legelsősorban Németországban arra, hogy rendkívül fontossággal bír a nemzet egész testére nézve *a törvénytelen gyermekek összeségének* intenzív hatósági gondozása.

Az első lépést erre vonatkozólag az ú. n. *idegen gondozásba* adott gyermekek (Haltekinder, Ziehkinder, Kostkinder, Pflegekinder) hatósági felügyelet alá vonásával tették meg az angyalcsinálás megakadályozása érdekében. Ennek a kezdet-

¹⁾ Lásd O. Spann: Die Berufsvormundschaft und ihre Bedeutung és Die Erweiterung der Socialpolitik durch die Berufsvormundschaft, nemkülönben: Untersuchungen über die unehelichen Bevölkerung.

²⁾ Az egyre erősödő hatósági gondozás folytán azonban a nyugati államokban a törvénytelenek bűnözési statisztikája már nem mutat emelkedő irányzatot. Lásd van Dühren cikkét: Kriminalstatistik der Jugendlichen 1925-6. Zeitschrift für das gesamte Strafrechtswissenschaft. Bd. 49. Heft. 3-4.

ben rendőri tevékenységnek első nyomaira még IV. Frigyes Vilmos királysága alatt bukkanunk, majd Hessen 1878-ban partikulárisán rendezi azt. A végleges, egységes rendezést pedig az ifjúságléti birodalmi törvény vitte keresztül.

E rendszer kialakulása körül nagy érdemeket szerzett *Taube egészségügyi* tanácsos, aki a lipcei Ziehkinderanstalt élén állva ott 1886-1910-ig a hivatásos gyámságnak egy új alakját fejlesztette ki (az ú. n. Sammelvormundschaft-ot), a tartásdíjak behajtása végett, nemkülönben bevezette a csecsemők orvosi ellenőrzését és az anyák és nevelőszülők kioktatását.

A további fejlődés aztán – éppúgy mint a szegénygyermekvédelelemnél – egyenes vonalban haladt a hivatásos gyámságon át az ifjúságléti hivatalok ellátásába.

A törvénytelen gyermekek egyöntetű, intenzív védelméről végeredményben szintén az ifjúságléti birodalmi törvény gondoskodott.

III. A züllés veszélyének kitétt és bűnöző fiatakorúak védelmének kialakulása.

Justinian császár korától a XVII. századig ez a gondozás legfőképpen a *bukott leányok* megmentésére irányult és intézetek, kolostorok, kongregációk stb. által nyert lebonyolítást.

A *középkorban* az első figyelem a *koldusveszedelem* kapcsán irányult reá a fiatakorúak csavargására és bűnözésére is és különösen Hollandiában, majd Németországban (Hamburg) keletkeztek azok az első intézetek, amelyekben úgy a züllésnek indult, mint a bűnbeesett fiatakorúakat az árvákkal együtt gondozták.

Majd az újabb idők törvényei szerint egészen a XVIII. századig a fiatakorú bűnözők bűncselekményei a *felntettekkel egyenlően* a *büntetőbírótság* hatáskörébe estek és letartóztatásukra a *börtön* szolgált.

Csak a XVIII. század vége felé kezdik egyes felvilágosodottabb fejedelmek elrendelni, hogy a fiatakorú bűnözők az ú. n. *javító-osztályba* kerüljenek, ahol kényszermunkával foglalkoztatták őket. Ezekből alakult ki lassan a *javítóintézet*.

Természetesen ez a megelőző rendőri intézkedés csak a *közrend megóvásának* érdekében történt, mindazonáltal már közeledést mutat a gondozó tevékenységhez annyiban, hogy a büntetés végrehajtásánál a *védő* és *megelőző* célzat túlsúlyra jut. Nem tudott azonban a gondolat keresztülnyomulni az irányban, hogy a fiatakorú bűnözők bírósága ne a *büntetőbírótság* legyen.

A változást az ú. n. *fiatakorúak bíróságára* irányuló és a XIX. század második felében *Amerikából* kiinduló mozgalom hozta meg. Ez a mozgalom azon a felfogáson épült fel,

hogy a fiatalkorúak bűnözésének okát nem az alsóbbfokú értelemben, hanem a *nevelés hiányában* és a rossz életviszonyokban kell keresni, amelyért a nevelést elmulasztó *állam a felelős.*¹⁾ Ezért nem megtorlást, hanem utólagos *neuelest* kell a bűnözővel szemben alkalmazni, hogy a fiatalkorúban szunyadó jó hajlamokat felkeltsük és előmozdítsuk. Megtalálták az erre szolgáló eszközöket és intézményeket is az ú. n. *probation officier* (pártfogó tisztviselő) személyében, aki a javító nevelésre felügyel és a *reformatory school*, Angliában pedig még az ú. n. *industrial school* – az átalakító nevelőintézetek – formájában, amely intézetekben a *jobb emberré való nevelést* végzik.²⁾

A büntető eljárás lebonyolítása végett *Chikagoban* 1899-ben megteremtették az első *külön bíróságot* a fiatalkorúak bűnügyeiben.

Ezek az intézmények *Európában* is csakhamar utánzásra találtak; így elsősorban Angliában, majd Németországban is, ahol elsősorban Frankfurtban 1880-ban vezették be a *fiatalkorúak bíróságát.*³⁾ Az így előkészített reform azután Németországban az 1923. febr. 16-án hozott törvénnyel kapta meg végleges törvényi formáját.

Azoknak a fiatalkorúaknak védelméről, akik az anyagi büntetőjog rendelkezései szerint büntetőjogi felelősségre még nem vonhatók, vagy akik csak az erkölcsi romlás veszélyének vannak kitéve, szintén *javítónevelés* (Fürsorgeerziehung) útján gondoskodik ma már legtöbb állam a fenti intézmények igénybevételével. E téren különösen mintaszerűt alkotott Anglia az 1908-ban meghozott Children Act-tal, valamint Norvégia és Németország is.

Annak a kérdésnek tárgyalását, hogy a különböző korszaltálya (csecsemő, kisgyermek, iskolásgyermek és iskolából kilépett ifjúság) tartozó *gyermekkategóriák védelmére* szolgáló intézmények miképpen fejlődtek ki az utolsó két évszázadban, e helyütt mellőzöm, mivel ezt a különböző intézmények leírásánál ismertetem.

¹⁾ így Poroszországban 1925-ben javítónevelés alatt álló 64.384 fiatalkorú közül 14% volt törvénytelen, 21% olyan, akinek apja, 8% olyan, akinek anyja halt el, 16% olyan, akinek szülei különváltan éltek és 20% olyan, akinek szülei különösen rossz viszonyok közt éltek. Lásd a Revue intern. 1929. 2. számában J. Erhardt cikkét: Schwererziehung in der Fürsorgeerziehung.

²⁾ Lásd minderre bővebben Rehm id. mű 318. és köv. old., valamint Baernreilher: Jugendfürsorge und Strafrecht in den Vereinigten Staaten.

³⁾ Lásd W. Goetze: Die Fürsorgeerziehung.

IV. Az ipari gyermekvédelem történeti kialakulása. A szociális biztosítás.

Az iparban foglalkoztatott fiatalok védelmének hatósági rendezése a XIX. század elején vette kezdetét, jóllehet első nyomai még a XVI. századig is visszanyúlnak.

A XVIII. század végén a különböző találmányok folytán tökéletesített gépek a szövőipar munkamenetét alapjában átváltoztatták. Ennek eredménye az alsó néposztályok, főleg a zsenge gyermekek munkaerejének szörnyű kizsákmányolása lett. Hat-hét éves kis gyermekeket foglalkoztattak gyárakban valóságos rabszolgasorsban. Egykorú írók (Dickens stb.) borzalmas leírását adják ennek a sötét korszaknak.

Angliában Peel Róbert hozta meg 1802-ben az első munkásvédő törvényt (The moral and health act), amelyben a szegény gyermekek munkáját 12 órára korlátozták, az éjjeli munkát betiltották, a ruházatra és éjjeli alvóhelyekre gondot fordítottak, a 9 éven alul levő gyermek ipari foglalkoztatását eltiltották.

1831-ben a védett korhatárt 18 évig terjesztették ki. Ezek az intézkedések voltak az *újkori szociálpolitika kiindulási pontjai* és bevezetői a később, 1847-ben létrejött nagy angol munkástörvényhozásnak.

Németország néhány évtizeddel maradt el Anglia mögött a gazdasági fejlődés terén. A gyermekmunkával való visszaélés itt is odavezetett, hogy 1839-ben törvényt hoztak, megtiltván abban a 9 éven aluli gyermekek iparban való foglalkoztatását és a 16 éven alul levő gyermeknek 10 órát meghaladó avagy éjjel való dolgoztatását.

Németország új gyermekmunkavédelmi törvénye 1903-ból való (Kinderschutzesetz), a házi munkát illetőleg pedig az 1911. évi törvény tartalmaz intézkedéseket.

Franciaországban 1813-ban, majd 1827-ben szabályozták a gyermekmunkát, a bányaműveknél megtiltván a 10 éven alul levő gyermekek alkalmazását.

Ausztria 1918-ban hozott törvényt a gyermekmunkáról és 1919-ben a nők és fiatalok éjjeli munkájáról.

Fontos határkö e téren az 1919-ik év, amikor is a békeszerződéssel létesített nemzetközi munkaügyi szervezet a Washingtonba összehívott munkaügyi konferencián oly értelmű egyezménytervezetet hozott, amelyben 14 évben állapította meg az ipari munkára bocsátható gyermekek minimális korát, amelyben továbbá tilalmazza a 18 éven alul levők éjszakai munkáját és védelmet nyújt a nőknek lebetegedés előtt és után. Ujabbán a legtöbb ipari állam e tervezet alapján hozott megfelelő törvényeket, így Dánia 1925-ben a minimális életkort 14 évben szabta meg, az éjjeli munkát este 8-tól reggel

6-ig tiltja és 10 óránál többet fiatakorúval nem enged dolgoztatni. A lengyel 1924. évi törvény a szoptató anyának naponta 2-szer $1/2-1/2$ órai pihenőt ad a munkaidőből és megengedi, hogy a lebetegedés előtt 6 héttel a munkát abbahagyja. Hasonló rendelkezéseket tartalmaz a német 1927. évi július 16-iki törvény.

Mint igen fontos, az anya- és gyermekvédelem ügyét szolgáló intézményről kell megemlékezni a *szociális biztosítás* több nemének bevezetéséről. Ez irányban a kezdeményezés a németeket illeti, akik 1883-ban hozzák meg betegség esetére szóló biztosítási törvényüket, amelyet 1884-ben a balesetbiztosítási, majd 1889-ben a rokkantsági és aggsági biztosítási törvény követett. Azóta az ily irányú törvények egész Európában meghonosodtak, így Ausztria 1888-ban, Franciaország 1894-ben hozott hasonló törvényeket, Anglia 1911-ben alkotott egy prevención alapuló szociális biztosítási törvényt, míg Glarus és Zürich kantonok 1918-ban, illetve 1927-ben már az általános népbiztosítást célzó törvényeket alkottak.

V. A nő szociális munkájának és az egyesületi munkának kifejlődése. Nemzetközi kongresszusok, összefoglalás.

A gyermekvédelmi ügy történelmi kialakulásának vázolásánál meg kell még *két tényezőről* emlékezni, amely a kifejlődésnek hathatós előmozdítója volt.

Az egyik a *nő* szociális munkája, amely a *szabadságháborúk* idején veszi kezdetét a háborús nyomorúság enyhítése végett. Ettől fogva a nő tevékenysége – akár *önkéntes*, akár *hivatásos* munka alakjában – elfoglalta e téren természetadta hivatását és folyton fokozódó lendülettel lassan a férfi-munka fontossága fölé kerekedik.

A másik tényező a jótékonyági és nevelőegyesületek munkája, amely a XIX. század első évtizedeiben főleg Wichern írásai és munkái alapján és IV. Frigyes Vilmos meleg támogatásával kezdett mind élénkebb lenni. Azóta ez a mozgalom egyre fokozódott és különösen Angliában emelkedett a legrendszeresebb és legtökéletesebb fokra, azonban Németország is mintaszerűt alkotott e téren.

A gyermekvédelem érdekében 1896. évi okt. 5-10-ig tartották meg Flórencben az első *nemzetközi kongresszust*. A gyermekvédelem kérdése attól fogva a nemzetközi érdeklődés központjából soha többé le nem került. Az első *egyetemes jellegű, nemzetközi* gyermekügyi kongresszus Genfben 1925. évben aug. 24-28-ig ülésezett, igen fontos programmal. Azóta e kongresszusokat időnként visszatérőleg állandóan megtartják. Legutóbb Párizsban is volt 1928. évi július hó 1-13-ig egy nemzetközi jelleggel bíró gyermekvédelmi kongresszus, ame-

lyet a Vörös Kereszt-Egyesületek Ligája a Nemzetközi Gyermekvédelmi Szövetséggel és a Nemzetközi Gyermekmentő Egyesülettel közösen rendezett.¹⁾

Az eddig kifejtettek igazolják, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem történeti kialakulása *három nagy korszakra* osztható.

Az első korszak az ókornak a *liberalitas* elvén alapuló jótékonykodása, a második a *középkornak és az újkornak* csaknem a XIX. század elejébe benyúló valláserkölcs-i jellegű, ú. n. *karitativ gyermekvédelme* és a *harmadik* az újabb idők által fogantatba vett, úgynevezett *szociális vagy általános* gyermek- és ifjúságvédelem.

Hogy melyek ezen legutóbbi irányzat jellemző vonásai, munkamódszerének vezéreszméi, azt a következő fejezet lesz hivatott ismertetni.

¹⁾ Lásd a genfi kongresszusról a beszámolót Saly Lászlónak és a párisiról szerzőnek és Németh Péternek a Gyermekvédelem Lapja 1926 január, illetve 1928 szeptemberi számában írt cikkeiben.

HARMADIK FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem munkamódszerének vezéreszméi.

I. Bevezetés. A védelem általánossága.

A modern gyermek- és ifjúságvédelmi munkamódszer a korábbi ú. n. karitatív védelmi rendszertől főleg három irányú elgondolásban különbözik.

Ez a három alapgondolat: 1. a *védelem általánossága*, 2. a *megelőzés* (praeventio) és a vele kapcsolatos *nevelési elv* széleskörű alkalmazása és 3. a védelmet ellátó szervek *összpontosítása*, azok munkájának összehangolása (cooperatio).

Lássuk, mi a lényege e három vezérlő eszmének és mi-képen nyernek megvalósulást egyenként a gyakorlatban?

A történeti kialakulás folyamán láttuk, hogy a karitatív gondozás – minden célkitűzés nélkül – csak az *egyes egyén-nel*, rendszerint a bajba jutott *jó gyermekkel* törődött és azt iparkodott teljes mértékben ellátni. Ennek az időnek jellemző intézménye az *árvaház* volt.

Az újkori felfogás másképen alakult. Kiindulva abból, hogy a fiataikorúak meglévő nyomorúságának és szükségének legfőbb okai és előidézői a létező szomorú *szociális és gazdasági viszonyok*, célul tűzi ki a mai védelem a szociális nyomor okainak kifürkészését, elhárítását vagy legalább is enyhítését.

Éppen ezért nem az egyes individuumokat, hanem az azonos *szükség* vagy *veszély által fenyegetett fiataikorúak egész csoportját* veszi védelme alá és egyformán védelemben, oltalomban részesíti a veszélyeztetett gyermekek és fiatalok tömegeit.

Így pl. a német Jugendamtok munkakörébe a törvény a következő fiataikorú csoportok védelmét és gondozását utalja: az idegen gondozásba adott, az összes törvénytelen és a szülői gondozáson kívül álló szegény gyermekeket, a javítónevelés alá eső és bűnöző gyermekeket és fiataikorúakat.

Ugyancsak törvényes rendelkezés folytán a kerületi Jugendamtok törvényes hivatali gyámsága és gondozása alá esnek pl. Bécsben az összes törvénytelen gyermekek 2 éves ko-

rukig, illetve ha veszélyeztetésnek vannak kitéve, a 18-ik élet-
évig.¹⁾

Hogy milyen nagy tömegek hatósági védelméről van ily módon szó, idézem e helyütt Klumker egyetemi tanár hozzávetőleges becslését, amely szerint Németországban körülbelül 250-500,000 szegény és idegen gondozásban levő, 1 millió 14 éven aluli törvénytelen gyermek, 100,000 javítónevelés alá eső és 75,000 bűnöző fiatalok fog az ifjúságvédelmi hivatalok felügyeleti és gondozói hatáskörébe esni, amelyhez hozzáadva még az egyéb gyámoltakat, hadiárvékat, bőségesen 2-3 millió gyermek jön itt tekintetbe nevelésügyi szempontból.²⁾

Arra nézve pedig, hogy egyes külföldi nagy városban mily széles mederben folyik a védelem és gondozás, álljanak itt a következők:

Bécs városában 1927. évi január hó 1-én zárt (intézeti) gondozásban állott 5000 gyermek, nyílt gondozásban részesült 16,000, gondozó védelem alatt volt 37,000 gyermek. Továbbá ugyanott 1926-ban 16,000 gyermek kapott reggelit és ebédet, 35-40,000 gyermek részesült üdültetésben, míg a gyermek-
kerteket és óvókat 12,000 gyermek látogatta.³⁾

Berlinben 1924. évi március havában mintegy 26,000 gyermek és 1200 anya állott a Jugendamt anya- és csecsemő-gondozójának védelme és gondozása alatt, 1925. március havában pedig 13,152 gyermek volt városi gondozásban a Jugendamt felügyelete alatt. A hivatalos gyám viszont 40,000 gyermeket tartott nyilván ugyanekkor a tartásigény érvényesítése céljából.⁴⁾

Ez adatokból is látható tehát, hogy a modern gyermek- és ifjúságvédelem egyik legfőbb alapelve az általánosságra vagyis minden reászoruló fiatalok felkarolására való törekvés, amely gondolatot a gyakorlatban legtöbbször akként való-sítja meg, hogy bizonyos *veszélyeztetett fiatalok csoportokat általánosságban* a törvény vagy hatósági jogszabály útján *hatósági védelem* alá utal.

II. A megelőzés és nevelés elve.

Az újkori gyermek- és ifjúságvédelmi munkamódszer másik vezéreszméje a *megelőzés* (praeventio, profilaxis) gondolata, kapcsolatban a *nevelési célzattal*.

¹⁾ Lásd: Suchanek id. mű 224. old.

²⁾ Klumker: Kinder und Jugendfürsorge 46. old. A Deutsches Archiv für Jugendwohlfahrt E. V. kimutatása szerint 1926. március 31-én Poroszországban 64.384 javítónevelés alatt álló gyermek volt, ebből 26.712 leánygyermek.

³⁾ Lásd szerzőnek cikkét: Bécs város gyermekvédelmi szervezete stb. a Városi Szemle 1927. évi november-decemberi számában.

⁴⁾ Lásd: Jugendamt der Stadt Berlin. 1925.

A szociálpolitika e terén ugyanis csakhamar kitűnt, hogy a fiatalkorút nem kifejlődése végső idejében, hanem lehetőleg korán kell védelembe venni, hogy a nevelő munka még sikeres legyen.

Tehát nemcsak a már beállott bajokat és kárt kell orvosolni, hanem azoknak bekövetkezését meggátolni, azokat csirájukban megölni. Ezért kutatják ma már a *gyermeknyomor és szükség okait*. Kutatják pedig olyként, hogy a gondozás munkájánál figyelemmel vannak az *egész család, a környezet szociális helyzetének* ellenőrzésére és javítására is, hogy továbbá az esetre, ha a bajt, a szükségét több ok összetalálkozása idézte elő, úgy valamennyinek megszüntetésére törek-szenek.¹⁾

A megelőzés elvének *gyakorlati megnyilvánulása* pedig abban jelentkezik, hogy a törvény vagy közhatósági rendszabály alapján alkalmas, *szakképzett hivatásos személyek* (védőnők, gondozónők [dames visiteuses, Pflegerin, Helferin etc.] iskolanővérek, iskolaorvosok) vagy *önkéntes szervek* útján a közhatóság gondoskodik a bajok, a nyomorúság okainak felkutatásáról és elhárításáról, és amennyiben arra legtöbbször szükség van, az ismétlődésnek segélynyújtás, kioktatás, illetve *nevelés* útján való megakadályozásáról.

A *nevelés* e tevékenységnél *három alakban* nyilvánul meg ú. m. *nevelési tanácsadás, nevelés felügyelet és kiegészítő nevelés* formájában, így pl. megelőző tevékenység nevelési tanácsadással kapcsolatban az anya- és csecsemőgondozás; megelőző jellegű nevelésfelügyelet az idegen gondozásba adott, gyermekek ellenőrzése, az iskolaegészségügy, a gyermekkert, az ipari gyermekmunkafelügyelet; megelőző neveléskiegészítés a gyenge szellemi képességűek, hibás gyermekek neveléspótlása, züllött kiskorúak javítónevelése stb.

Azonkívül az *egész ifjúság gondozó* tevékenység, vagyis az iskolából kikerült ifjúság testi, szellemi, erkölcsi erejének fokozására irányuló működés, voltaképen *tisztán megelőző nevelőmunka*.

III. A szervek központosítása és kooperációja.

A harmadik igen fontos alapeszméje az újkori gyermekvédelemnek a szervek *központosítását* és e szervek egymást kiegészítő, támogató *összmunkálkodását* célozza.

*) Azt a nézetet azonban nem tudom osztani, hogy a családvédelem határainak tágításával a gyermekvédelem feleslegessé válik, mivel tökéletlen család, illetve nevelésre képtelen és alkalmatlan család mindig lesz. Lásd az itt vitatott nézetet: Társadalompolitikai Feladataink. 108. old.

A gyermek- és ifjúságvédelmi ügy történelmi fejlődése ugyanis majd minden országban odavezetett, hogy a munkaterület állandó tágításával és a speciális feladatok megosztásával egy sajnálatos *visszásság* állott be, t. i. a gyermekvédelmet ellátó *szervek* és azok *hatáskörének* rendkívüli *szétforgácsolt-sága*, tarka összevisszasága.¹⁾

Ezt a fejlődési eredményt meglehet ugyan történeti szempontból érteni, mivel az idők folyamán, ha valamely irányban szükség merült fel, mindig arra törekedtek, hogy azt leküzdjék és az orvoslás kivételénél nem nézték a gyermekvédelmet mint szerves egészet, hanem reábizták a baj lebirását valamely hatósági szervre, esetleg átengedték azt egy újonnan alakult intézménynek.

Hogy például csak a német állapotokat jellemezzem, itt a szegény gyermek védelmet a helyi és tartományi hatósági *szegénykötélékek* látták el, az idegen gondozásban levő gyermekek felügyeletét az állami és városi *rendőrség*, a gyámügyet a *bíróságok*, illetve részben a *községek*, a *provinciák* a javítónevelést és a vak, süket gyermekek gondozását, a bűnöző fiatalok védelme pedig a *rendőrség*, *bíróság* és a *helyi hatóság* között oszlott meg, a végrehajtás viszont más végrehajtó szervekre hárult. Ezeken kívül egyéb speciális hatóságok is foglalkoztak a gyermek ügyével, mint pl. az *iparfelügyelő hatóság*, a *hadiárvák gondozója*, a *munka- és elhelyezőhivatal* stb., nemkülönb az egyéni szervek egész serege, mint pl. a *hivatali gyám*, *községi árvagyám* stb.

Mindezen szervekhez járult még a *magán szervezeteknek* (egyesületek stb.) a gyermekmentés terén tevékenykedő, szinte át nem tekinthető légiója, úgyhogy itt valóban az a közmondásbeli állapot állott be, hogy a sok bába közt elveszett a gyermek. Ennek a szétforgácsoltságnak természetes következménye volt a *kétszeres munka*, szóval munka és anyagi erő pazarlás, a hatásköri sűrűlódások egész özöne és az evvel járó idővesztés. Petersen tesz említést arról, hogy egy törvénytelen születésű csecsemő olyan szerencsében részesülhetett alkalomadtán, hogy öt különböző helyről ügyeltek fel reá. Máskor meg teljesen elmaradt a segítség és a beavatkozás, mivel senki sem érezte magát hivatottnak a közbelépésre, illetve mindegyik szerv a másikra számított.

Csakhamar több oldalról reájöttek, hogy a szerveknek ez az egymás mellett, sőt egymás ellen való működése milyen nagy hátrányokkal jár és felismerték, hogy ilyen megoldás mellett lehetetlen a tapasztalatok gyűjtése és így a munka továbbfejlesztése.

*) Lásd: Weber id. mű 7. és köv. old., Rehm id. mű. 454. old. Petersen: Jugendfürsorge 25. old. Blaum: id. mű 91. old. és Esser J.: Organisationsformen in der privaten Jugendhilfe, 9. és 10. old.

Megoldásról gondolkodtak. *Kétféle megoldási mód* is kínálkozott, illetve vetődött fel. Az egyik volt az a megoldási mód, amelyet a németek és osztrákok fogadtak el, t. i. az *önálló hatósági szakhivatal* (Jugendamt), amely a gyermekvédő tevékenységnek lehető legszélesebb körét összefoglalja.¹⁾

Ennek a mozgalomnak Németországban betetőzése lett az *ifjúság jóléti törvény*, amely a szervezeti centralizációt lehetőleg keresztülvinni iparkodott a nélkül azonban, hogy az minden vonalon teljesen sikerült volna. A német gyermek- és ifjúságvédelem igen kiváló szakemberei ezért nem tekintik a Jugendamtot a hatósági nevelőmunka ideális megoldásának, hanem csak azon további fejlődés kezdetének, amely az egységes ifjúság jóléti hivatalt fogja megalkotni.²⁾

Az osztrák centralizációs törekvések viszont szintén közelebb jutottak a célhoz azáltal, hogy a hivatásos gyámságon épültek fel Ausztria minden részében is a szervek és feladatok egységesítésére törekvő Jugendamtok.³⁾

A *másik megoldási mód* igen eredeti példáját Zürich svájci kanton Jugendamtja valósította meg.⁴⁾ Svájcban ugyanis éppen olyan tarka zűrzavar uralkodik a gyermekvédelmi feladatkörök megosztása terén, mint volt Németországban. Fokozza ott ezt még az a körülmény is, hogy Svájcban minden kanton maga alkotja meg egész sorát a nyilvános gyermekvédelemre vonatkozó szabályoknak, amelyek csak népszavazással változtathatók meg. Ily nehézség mellett Zürichben ahhoz a megoldáshoz nyúltak, hogy a gyermekvédelemmel foglalkozó különböző hatóságok hatáskörének érintetlenül hagyásával 1919-ben rendeleti úton létesítettek egy központot (Jugendamt), amely a többi hatóságokat feladataik *összhangzó megoldásában csupán elősegíti*.

Meg kell itt végül említenem azt is, hogy a társadalmi (egyesületi) munka összehangolása, valamint ezen szervek munkájának a hatósági munkával való összhangbahozatala (kooperatio) végezt szintén történtek alkalmas intézkedések.

¹⁾ Lásd ennek a Németbirodalomban végbement kialakulásai: Weber id. mű, 11. és köv. old. és Felisch: Ein deutsches Jugendgesetz. 16. old.

²⁾ így Webler H.: Neue Wege der öffentl. Erziehung in Deutschland. (Pädagog. Magazin. Heft. 1033. 101. old.) Ugyanily véleményen van Petersen és Felisch is; lásd Zentralblatt für Jugendfürs. 1922. 2. sz.

³⁾ Lásd Suchanek id. mű 221. old.

⁴⁾ Lásd dr. R. Briner: Die öffentliche Jugendhilfe in der Schweiz. Zentralblatt für Jugendrecht etc. IV. Nr. 2.

NEGYEDIK FEJEZET.

A gyermek joga.

I. Bevezetés.

Amint szétforgácsolódás állott be *szervezeti téren* azáltal, hogy az egyes elszigetelten tekintett gyermeknyomorúság elhárítása végett külön szervek létesültek, éppen úgy a *gyermek jogát* érintő *jogszabályoknak* szétszórt, össze nem függő tömkelege keletkezett idők folyamán az egyes bajok jogi orvoslását célzó tevékenységből is.

Az így előállott rendszertelen, át nem tekinthető anyag *egységesítése végett* legelőször Németországban indult meg a mozgalom, főleg büntetőjogi téren.¹⁾

A fiatalkorúakra vonatkozó összes jogszabályok egységes összefoglalására irányuló kísérlet volt az 1908. évi angol *Children act* is, amely nagy hatást gyakorolt a német ezirányú mozgalom vezetőire.²⁾

Így dr. *Felisch* már 1909-ben a charlottenburgi első gyermekbírószági gyűlésen követelte az egységes ifjúsági törvényt, majd az 1917-ben megjelent munkájában az ifjúság *köz- és magánjogát* felölelő törvénykönyv megalkotását sürgette.³⁾

E mozgalom azonban végül is nem az anyagi, hanem a *szervezeti jog* egységes megalkotására vezetett.⁴⁾

A gyermek joga tehát egy átfogó, szerves, egész mű alakjában máig sehol sem létesült, hanem a különböző jogszabályok az államok törvénykönyveiben szanaszét lelhetők fel, amely körülmény természetesen nagyon megnehezíti még szakértők részére is a gyors tájékozódást.

Igaz viszont az is, hogy a gyermek jogának egyöntetű, szerves kodifikálása a gyakorlati szükségnek alig felelne meg, mivel a gyermekekre vonatkozó rendelkezéseknek az általános

¹⁾ Lásd erre nézve Weber; id. mű 14. és köv. old.

²⁾ Legjobbán megközelíti a gyermek jogának egységes összefoglalását a Braziliában 1926-ban elfogadott törvénytervezet. Lásd erre: *Revue internationale de l'Enfant*. 1927 ápr. 298. old.

³⁾ Lásd *Felisch*: id. mű 1. old. Hasonló: Simon H. *Aufgabe und Ziele der neuzeitlichen Wohlfahrtspflege*. 121. old.

⁴⁾ Így *Friedeberg-Polligkeit*: *Das Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt*, 6-7. old.

hatályú törvényektől való elkülönítése ezen törvények áttekinthetőségét befolyásolná.

E helyett tehát a gyermekre vonatkozó *joganyag rendszerbeszedése* végett, különösen német jogászok részéről történtek újabb kísérletek, főleg a *házasságon kívül született gyermek jogára* vonatkozó szabályok összeállítása céljából.¹⁾

Főleg három jogvidék az, amely a gyermek jogát szétosztva tartalmazza: ú. m. az *anyagi és alaki polgári jog*, a *közjog és közigazgatási jog* és az *anyagi és alaki büntető jog*,

Míthogy maguknak a jogszabályoknak ismertetése és tárgyalása főleg a gyermekvédelem szervezetével és intézményeivel foglalkozó ezen munka keretén kívül esik és az egyes konkrét jogtudományra tartozik, e helyütt e *jogszabályoknak* csak *rövid felsorolásra* szorítkozom.

II. A gyermekvédelmi szempontból fontos jogszabályok. A gyermek joga a német ifjúságléti törvényben. A genfi deklaráció.

Kivételesen azonban mégis bővebben foglalkozom olyan jogszabályok ismertetésével, amelyeknek *gyermekvédelmi szempontból* különös jelentőséget kell tulajdonítani.

1. Az *anyagi jognak* a gyermek jogát tárgyaló legfontosabb kérdései a következők: A *cselekvőképesség* és pedig annak különböző megnyilvánulási formái, ú. m. a szerződőképesség, a házasságkötő képesség, a vétőképesség (kártérítési felelősség) és a végrendelkező képesség. E képesség különböző formáinál a *kornak* van fontos szerepe, amelynél megszokták különböztetni a *gyermekkort* (7, illetve 12 éven alul), a *serdültkort* (rendszerint 7-14 év), a *kiskorúságot* (legtöbbnyire 14-21 vagy 23, esetleg 24 év) és a *teljeskorúságot*.

A gyermek jogának terjedelme változik a szerint is, amint *törvényes* vagy *törvénytelen származással* (házasságon kívül született gyermek) bír. A törvényes gyermek az apai rokonság tagja, apja nevének viselésére joggal bír és lakóhelyét az apa állandó tartózkodása állapítja meg. Az apai hatalomban rejlő *tartási, nevelési* és *vagyonkezelői* jogkör, amely a régebbi jogokban mint önálló, az apa érdekét szolgáló jog jelentkezett, a porosz Landrecht és a code civil (372-379. art.) már mint a *szülői jognak*, de egyben *kötelességnek is alkatrészeit* tekinti és a német, valamint a svájci polgári törvénykönyv azt mint

*) Tomforde: Das Recht des uneh. Kindes, továbbá Wendel E.: Kindesrecht u. Kinderschutz és legújabbán W. Friedländer: Grundzüge des Jugendrechts. Az osztrák jogot illetőleg alaposan kifejtve lásd Suchanek id. művét.

szülői hatalmat rendezzi. Ezen jogok szerint az apai hatalom már nem korlátlan, hanem az apa és gyermek közti jogi vonatkozások a *gyámsági jog* alapelvei mintájára nyerne rendezést, az apa jogállása egyre jobban a gyáméhoz közeledik, az apa is gyámhatósági felügyelet alá kerül, jöllehet csak enyhébb mértékben.

És itt igen fontos kérdés az, hogy az apai, illetve szülői hatalom *korlátozásának* avagy teljes *elvonásának* mikor van helye?

A német (1666. §.), az osztrák (Teilnovelle §. 4.) és a belga 1912. évi törvények szerint a szülői hatalmelvonás előfeltétele a hatalom birtokosának a kiskorú érdekeit sértő *vétkessége*, ellenben Dánia 1905. évi törvénye, a svájci polgári törvénykönyv (258. art.) és az 1921. évi nov. 15-iki francia gyermekvédelmi törvény tisztán a *tárgyi veszélyeztetés* alapjára helyezkednek a szülői hatalom elvonása tekintetében, vagyis itt a nevelésre jogositott vétkességét nem vizsgálják.

Az 1923. évi német Jugendgericht törvény ugyancsak a vétkesség vizsgálata nélkül megengedi a szülői hatalom *egy részének, a nevelési jognak elvonását* a szülői hatalom egyébként való érintetlen hagyása mellett.

Sőt a francia és hollandi jog a szülői hatalomról való *önkéntes lemondást* is ismeri a nevelés biztosítása érdekében, amennyiben a gyermek nyilvános gondozásba adatik (delegation de la puissance paternelle). Ehhez a bíróság hozzájárulása szükséges és a nélkül visszavonhatatlan.¹⁾

A szülőknek és gyermekeknek egymáshoz való viszonyából származik a kölcsönös *tartási kötelezettség*. A gyermeknek a tartáshoz való joga különösen a *szülők elválása* esetén bír fontossággal; ez a jog a szülő vonakodása esetén a gyámhatóság útján kikényszeríthető.

A gyermek tartásigényének biztosítására több állam erőteljes rendszabályokat alkotott, amelyek vétségnek vagy kihágásnak tekintik a *törvényes tartási kötelezettség* tudva vagy *szándékosan való megsértését*, a kereseti alkalom felhagyását stb. és súlyos büntetéssel (bírság, fogház, sőt kényszermunka) sújtják az ellene vétőt. Ilyen rendszabályokat tartalmaznak a német Btkv. 361. §-a, a francia 1924. évi febr. 7-iki, az 1925. évi osztrák, az 1915. évi norvég, az 1908. évi dán stb. törvények. A norvég törvény még a tartásra kötelezett kivándorlási jogát is korlátozza.

A törvényes gyermek joga a tartás és nevelésen kívül a legtöbb jogrendszerben a *kiházásításra*, valamint elhalálozás esetén az *eltemetésre* is kiterjed.

*) Lásd erre né/ve bővebben szerzőnek tanulmányát: Franciaország gyermekvédelmi rendszere stb. Városi Szemle, 1928 november-decemberi szám.

Az *örökjogban* a törvényes gyermek jogköre szélesebb, mint a törvénytelené, amennyiben az apa és apai rokonok bagyatkára is kiterjed (törvényes öröklés). A köteles rész intézmenye védi a gyermeket a szülők végrendelkezési jogával szemben.

A *házasságon kívül született gyermek* jogállása az összes európai jogrendszerek szerint kedvezőtlenebb, mint a törvényes születésűeké. Az ilyen gyermek csak az anyával és annak rokonaival szemben bír ugyanolyan jogokkal, mint a törvényes gyermek mindkét szülőhöz való viszonyában. Ezért az anya nevét viseli és az anya lakóbelye után igazodik állandó tartózkodási helye is.

Az *apaság megállapítása* vagy *önkéntes elismerés* vagy *per útján* történik.

Az utóbbira nézve különböző jogrendszerek ismeretesek. Az ú. n. *elismerési vagy anyasági rendszer*, amely a *latin ú/α-mokban* otthonos, elvileg kizárja az apasági keresetet. Különböztet az apa által *elismert* és *el nem ismert* gyermek közt, az előbbieket az apa nevét viselik és messzemenő igényük van tartásra, valamint örökjogi szempontból is; az el nem ismert gyermek az apával szemben jogtalan, és mint már a történelmi részben szó volt róla, az állam gondoskodik eltartásáról. Ujabban azonban Franciaországban is kitágították az apasági per megengedettségének eseteit (1912. évi nov. 16-iki törvény), sőt Olaszországban is erős áramlat van ez irányban.

A második rendszer korlátlanul megengedi az apaságnak per útján való érvényesítését. Ez a rendszer Ausztriában, Németországban, a skandináv államokban és nálunk elfogadott.

Svájcban és Hollandiában *vegyes rendszer* áll fenn, amely egyrészt kedvezményezi az elismert gyermeket, másrészt megengedi az apasági pert is.

A legkedvezőbb helyzete a törvénytelen gyermeknek Norvégiában van. Az 1915. évi törvény szerint ugyanis apasági perre nincs szükség, hanem az anya által lebetegedése előtt 3 hónappal illetékes helyen megjelölt *apának kell az értesítést* követő 1 napon belül *apaságát kétségbe vonni*, ellenesetben a gyermek apjának tekintetik. Ez a törvény nem ismeri a több férfival való érintkezés kötelezettségszünetető kifogását (*exceptio plurium concubentium*) sem, hanem ily esetben valamennyit apának ismeri fel. Itt említem meg azt is, hogy a dán jog szerint az esetben, ha az apa nem fizetné a hatóságilag megállapított tartásdíjat, úgy azt az anyának a rendőrség kérelemre előlegezi és az apa ellen fordul visszkéréssettel. Amennyiben az apán megvehető nem lenne, úgy tekintik a kifizetett összeget, mint az apa részére adott közsegélyt.

A törvénytelen gyermek természetes apjától csak tartást, anyjától gondozást, nevelést és kiházásítást is jogosult követelni. A házasságon kívül született gyermek jogállásának javí-

tására irányuló magánjogi intézmény a *törvényesítés és örökbe-fogadás*.

A törvénytelen gyermek *örökjoga* is csak az anya és anyai rokonok hagyatékával szemben áll fenn, a norvég jog szerint azonban az apává nyilvánítottnak és családjának vagyonaiban a törvénytelen gyermek éppúgy örököl, mint a törvényes.

Meg kell itt emlékezni arról is, hogy a legtöbb jogrendszer a házasságon kívül született gyermek *önjogú anyjának szülői hatalmát nem ismeri el*, hanem a gyermek részére *gyám*, illetve *gondnok* rendelését írja elő (így a svájci ptkv. 311. §., német ptkv. 1707. §., osztrák jog). Ez a felfogás abból a helyes feltevésből indul ki ugyanis, hogy az anya, aki sokszor a természetes apa befolyása alatt áll, avagy a későbbi házasságban reménykedik, ez okból avagy hiányzó járatosságánál fogva a gyermek *érdekeit kellően képviselni nem tudja*. A felsorolt jogrendszerek ezen megoldási módja tette lehetővé azt a fejlődési folyamatot, amely a *hivatalos gyámság* igen üdvös intézményének kialakulásához vezetett.

A szülői hatalom alatt nem álló kiskorú személyének és vagyonának gondozására szolgáló magánjogi intézmény továbbá a *gyámság és gondnokság*, amely mindenütt törvényileg szabályozott *államhatósági gondoskodás*.

2. Az *alaki polgári jognak* a kiskorút érdeklő szabályai főleg a perbeli képviselet, a bírói illetékesség, a tanuzási képesség, valamint bizonyos speciális eljárások (kiskorúság meghosszabbítás stb.) szabályait ölelik fel.

3. A *közjog és közigazgatási jog* a gyermeket illetően az állampolgárság, a községi illetőség, az iskoláztatási és oltási kötelesség, a vallásban való nevelés és áttérés stb. tekintetében tartalmaz jogszabályokat.

4. A *büntetőjog és eljárás* végül szintén igen bőséges rendelkezéseket tartalmaz a gyermek jogáról. E rendelkezéseket három csoportba oszthatjuk.

Az első csoportba azok a jogszabályok tartoznak, amelyek a fiatalkorú gyámoltalansága, fejletlensége és kisebb ellenálló képessége miatt a *másoktól jövő támadásokkal szemben* fokozott védelmet alkalmasak nyújtani. Ide tartoznak a büntető törvénykönyveknek azon szakaszai, amelyek a magzatelhajtást, gyermekölést, gyermekcserét, kitételt, bántalmazást, kereskedést, csábítást, a gyermek erkölce elleni merényletet, nevelésének elhanyagolását stb. tilalmazzák és büntetik.

A második csoportba a gyermek *saját büntetendő cselekményeinek enyhébb elbírálását* kimondó jogszabályok tartoznak abból a helyes gondolatból kiindulva, hogy a fiatalkorú kisebb ítélőképességénél fogva nem lehet tetteiért oly mértékben felelős, mint a felnőtt ember. Ezek a jogszabályok bizonyos életkorokat szabnak meg, amelyen alul a gyermek egy-

általán nem büntethető (10 év, és 14 év stb.), illetve amely korban már enyhébb vagy teljes beszámítási képességgel bír.

A rendszabályok harmadik csoportjába a megkülönböztetett *büntető eljárási szabályok* és a fiatalok ellen alkalmazható *különleges büntetésnemek* (dorgálás, feltételes elítélés, javító nevelés, fogház stb.) tartoznak.

A *gyermek jogának továbbfejlesztése* terén igen jelentős lépést tett előre a *német ifjúságvédelmi törvény* azáltal, hogy 1. §-ában kimondotta azt az elvet, hogy minden német gyermeknek joga van a testi, lelki és társadalmi derekasságra való neveléshez, amelyet ha a családban meg nem kap, úgy a hatósági nevelés következik be. Ezzel a rendelkezéssel tehát a gyermeknek a nevelésre való igénye *közjogi jellegűvé* emelkedett és éppen úgy, mint az iskoláztatási kötelezettség, *kötelességévé tétetett az államnakj* hogy minden nevelésre szoruló gyermeknek ezen igényét közhatósági eszközökkel meg is valósítsa, tekintet nélkül a gyermek gazdasági helyzetére vagy a tartásra kötelezett személyek fizetőképességére.

A *gyermek jogával* vonatkozásban meg kell végül emlékezni a *nemzetközi gyermekvédelmi egyesület* végrehajtott bizottságának 1923. évi május 17-én kibocsátott ú. n. *genfi deklarációjáról*, amelyben egy nemzetközi gyermekvédelmi törvény tervezetét elfogadta és abban a következő alapelveket állítja fel:

1. Minden gyermeknek meg kell adni a módot arra, hogy testileg, szellemileg egészségesen fejlődhesse.

2. Az éhező gyermeket táplálni, a beteget gondozni, a hátramaradottat vezetni, az eltévelyedettet, az elhagyottat és az elárvultat felkarolni és támogatni kell.

3. Sorscsapások idején a gyermeket kell elsősorban támogatásban részesíten.

4. A gyermeket oly helyzetbe kell juttatni, hogy meg tudja keresni kenyerét és óvni kell őt minden kizsákmányolástól.

5. A gyermeket abban a meggyőződésben és érzésben kell nevelni, hogy erejét, tehetségét az emberi közösség szolgálatára kell bocsátania.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem szervei.

L A család, mint a gyermekvédelem szerve és a többi szervek általában.

Kétségbevonhatatlan tény az, hogy a gyermekgondozásnak és nevelésnek ma is legfontosabb szerve és tényezője a *család*, annak vonzóereje, melege: a gyermekszoba. Hiszen a nemzetek fiatalkorúinak nagy tömege mindenütt a családban nyeri el nevelését vagy annak kezdetét és alig lehetne olyan országot találni, ahol kivételesen a társadalmi vagy éppen az állami nevelés volna túlsúlyban a gyermek legzsengőbb korától kezdve felserdüléséig.¹⁾

Mindazonáltal a családnak ezen nevelő, gondozó tevékenysége *nem kizárólagos*.

Egyrészt *természeti okból* nem lehetséges ott, ahol a család hiányzik, mint pl. az árva vagy elhagyott gyermeknél, másrészt nem lehetséges azért, mert a család arra gyakran *nem alkalmas*. Alkalmatlan lehet arra a család vagy a szülők vétkeisége miatt (hanyagság vagy szándékos visszaélés a nevelési joggal) vagy a szülők *nevelőképtelensége* okából. E képtelenség pedig vagy a család *tökéletlenségéből* (törvénytelen gyermek) származik, vagy annak *gazdasági szorultságából* vagy végül a *nem normális gyermek* nehezen nevelhető természetéből.

Ezekben az esetekben, amikor tehát a család hatóereje meglazult, a társadalom, illetve az állam kötelességét képezi az egyes nevelő, gondozó feladatok átvétele.²⁾

A szervek, amelyek e tevékenységet átvenni szokták, a korok és népek szerint különbözők.

Azok a *tényezők*, amelyek az egyes népeknél leginkább befolyást gyakorolnak e szervek kiválasztására: a *történelmi fejlődés*, a *nép kulturális, gazdasági fejlettsége*, *morális fel-fogása*, egyes kiváló *tudósok, szakemberek befolyása* stb.

¹⁾ Lásd e nevelés fontosságát hangsúlyozva Tugendreich: Die Kleinkinderfürsorge című művében. 9. old.

²⁾ Ugyanígy E. Stern: Jugendwohlfahrt und Schule. 13. old.

Általában *három szerv* az, amelyre a művelt államok gyermekvédelmi feladatainak ellátása az idők folyamán reá-
hárult; úgy mint a *helyi hatóság* (község), a *társadalom* (egye-
sületek, intézetek, alapítványok) és az *állam*.

Hogy e három szerv között a feladatok megoszlása mi-
ként történjék, egy-egy szerv kizárólagosan vagy a többivel
összemunkálva lássa-e el azt, arra a helyi szokás, a célszerű-
ség, a fejlődés stb. bír legnagyobb befolyással.

Abban az irányban, hogy a megjelölt szervezetnek mily
összetétele és szerves összeműködése legalkalmasabb az ered-
ményes munka létrehozatala végett, ma még folyik a vita. A
tapasztalat azt mutatja, hogy a *hatóság* a maga *tekintélyével*,
képzett munkaerőivel, szervező képességével, bőséges anyagi
eszközeivel és berendezéseivel a gyermekvédelmi munkának
nélkülözhetetlen szerve. Viszont arra is rég reájöttek, hogy a
hatósági védelem hátrányainak; a bürokratikuságnak, a ne-
hézességnek legjobb ellenszere és kiegészítője a társadalom
munkája, minthogy ez a tevékenység egyéniesítő, szívből, ér-
zésből fakadó és éppen ezért gyors és tettekéssz.

Az eredményes munka tehát csak e *két tevékenység szer-
ves összeműködésétől* várható. Felismerték ezt az igazságot
már a német ifjúságjóléti törvény megalkotásánál is és az össz-
hangot azáltal biztosították, hogy a gyermekvédő egyesületek
képviselői a Jugendamtoknak szavazati joggal bíró tagjai, sőt
a Jugendamtok bizonyos feladatok vitelét kizárólag az egye-
sületekre is bízhatják.

Itt jegyzem meg azt is, hogy a felsorolt szervek a csa-
ládtól átvállalt gyermekgondozást, nevelést vagy a családhoz
hasonló ú. n. *tápszülői* (Pflegeeltern) körben vagy *intézetek-
ben* látják el.

Sokáig vita folyt arról is, melyik az előnyösebb és ered-
ményesebb; a családi vagy az intézeti gondozás és nevelés?

A kérdés ma oda módosult, – és ezzel a vita el is dőlt –
hogy melyik elhelyezési és nevelési mód *alkalmasabb a gyer-
mekre nézve*, figyelembe véve annak *egyéniségét, hajlamait*
és *képességeit*?

Kétségtől van, hogy vannak esetek, amidőn az intézeti elhelye-
zésnek kell előnyt adni a családi körben való elhelyezés felett;
így beteg, gyenge, hibás gyermekek gondozásánál, javítóneve-
lés stb. esetén.)

Nézzük már most egyenként a fentjelölt szervezetet, azok
feladatkörét és működését megjegyezvén, hogy az *iskolának*
mint védelmi szervnek szerepéről külön fogok megemlékezni.

*) Ugyanígy: Petersen, lásd még Heller-Schiller-Taube:
cyklopédisches Handbuch des Kinderschutzes etc. I. 27. old.

II. A helyi hatóság mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve. A gyermekjóléti hivatalok. A hivatali gyámság.

A helyi hatóság – rendszerint a város, község, mint önkormányzati testület – legfőképpen a germán eredetű népeknél lett a gyermek- és ifjúságvédelem letéteményese.

Németország, Ausztria, Svájc, Hollandia, Svéd- és Norvégország, Finnland, Dánia azok az országok, ahol a gyermek- és ifjúságvédelmet a helyi hatóság viszi dominálól szerepben. Indokát ez a felfogás és elrendezés a történeti fejlődésben találja, mert ezen országok igazgatásában a gyermekgondozás egyre inkább a szegényügyi hivatal osztályává fejlődött, amely azután önállóságra törekedett és idővel önálló szervvé is alakult.

A német ifjúságvédelmi törvény indokolása azzal okolja meg a közhatósági jelleg szükségességét, hogy „csak a hatóság bír avval a hatalommal és tekintéllyel, amely olyan magas szociális feladatnak megfelelni képes”.

Blaum Kurt, a német gyermekvédelmi ügy egyik kimagasló alakja, a gyermekvédelemről írt munkájában azt a felfogást vallja, hogy az állam az ifjúságvédelemmel foglalkozó n'atóságokat ne maga alkossa, hanem olyan szervekre bízza, amelyek a családok helyi és személyi viszonyaihoz, valamint a fiatalokhoz is közelebb vannak és a sematikus szabályozástól függetlenül *szabad önkormányzatukkal* az ifjúságvédelmi gondozás kulturális szükségleteire tekintettel tudnak lenni¹⁾

Az említett germán fajú népeknél a szegénygondozásból fejlődött ifjúságvédelmi ügy tényleg a községi, városi és nagyobb önkormányzati kötelek feladata lett. E feladatok közé tartozott kezdetben a szegény árvagondozás (árvaházak) szegény gyermeksegélyezés, dajkaságba adott gyermekek felügyelete. A későbbi fejlődés újabb feladatokat rótt a helyi hatóság vállaira. Általában azt lehet mondani, hogy a nagy anyagi erővel, nagyobb személyzettel és berendezésekkel lebonyolítandó úgynevezett *tömegfeladatok* elvégzése az újabb helyes felfogás szerint a helyi hatóság feladatkörébe vág. Ilyen munkakör a szegénygyermekgondozás, a házasságon kívül született és idegen gondozásba adott gyermekek jogi és egészségügyi védelme, az anya- és csecsemő védelem, a jó tejszolgáltatás, szoptatási segély adása, a gyermekétkeztetés és nyaraltatás, az iskolaegészségügy ellátása, sportterek, erdei iskolák felállítás, tanoncközvetítés, pályaválasztási tanácsadás stb.²⁾

Németországban pl. a pályaválasztási tanácsadás és tanoncközvetítés tevékenysége vagy a városi munkahivatalokkal

¹⁾ Id. mű 15. old.

²⁾ Lásd Heller-Schiller-Taube: id. mű I. 36. és Albers: Die Organisation der Kleinkinderfürsorge.

(Bajorország, Württemberg stb.) vagy a Jugendamtal kéréselt kapcsolatot (Berlin, Danzig stb.). Bécsnek, Grácnak és más osztrák városoknak is van önálló pályaválasztási tanácsadó szerve az ú. n. Zentralstelle für Berufsberatung.¹⁾

Arról, hogy az önkormányzati hatóság e speciális szerve, az ifjúságjóléti hivatal, milyen hatáskörrel és miként működik, másutt fogok szólni; itt csupán arról kívánok röviden megemlékezni, hogyan illeszkedik e szerv az adminisztráció többi részébe.

Bármennyire kívánatos lenne is az, hogy a gyermekvédelemmel foglalkozó szerv a már ismertetett okokból az általános igazgatásnak egy önálló, külön részét képezze, ezt az elvet még *Németországban* is csak részben tudták megvalósítani.

Ott általában a Jugendamtok az *általános jóléti hivatalnak* (Wohlfahrtsamt) egy osztályát képezik, rendszerint összefoglalva az egészségügyi, a szegényügyi, lakásügyi és munkaügyi hivatallal, valamint a hadiárva és hadikárosultak gondozójával.²⁾

Hasonló ehhez a megoldáshoz *Bécs város* gyermekvédelmi igazgatása is, ahol az ú. n. *jóléti hivatalban* egységes vezetés és egységes elvek alapján látják el a szegényügyet, a gyermek- és ifjúságvédelmet, az egészségügyi igazgatást, az alapítványi ügyet, valamint kezelik a gondozást szolgáló intézeteket.

A gyermek- és ifjúságvédelmi ügyosztálynak van rendszerint egy *központja* (Hauptstelle, Hauptausschuss), ahova az alapvető és célországéből központilag intézendő kérdések tartoznak. A feladatok gyors megoldását viszont a *helyi decentralizáció* útján érik el az ú. n. *kerületi Jugendamtok* útján.³⁾

Bővebben kell megemlékezni a germán gyermekvédelmi rendszer egyik legfontosabb helyi hatósági szervének kialakulásáról és szerepéről, az ú. n. *hivatali vagy hivatásos gyámságról* (Beruf s Vormundschaft). Ez a szerv az, amely a mai Jugendamtoknak csíráját alkotta, ma pedig azoknak valóóságos gerince.¹⁾

Bevezetését különösen *két körülmény* tette szükségessé és pedig egyrészt az, hogy az ipari nagyvárosokban, főleg a házasságon kívül született kiskorúak részére egyre nehezebb lett alkalmas és hajlamos egyéni gyámot kapni, másrészt hogy

¹⁾ Lásd: Suchanek id. mű. 209. old.

²⁾ Lásd Bonnenberg: Jugendamt u. Wohlfahrtsamt és Albers id. mű.

³⁾ Bővebben lásd szerzőnek: Bécs város gyermekvédelmi szervezetről stb. írt cikkéi: Városi szemle 1927 nov.-dec. szám.

⁴⁾ Lásd erre vonatkozólag a következő műveket: Niestroj: Die Berufsvormundschaft und ihre Probleme. Klumker: Die öffentliche Kinderfürsorge, Klumker-Petersen: Die Entstehung der Bemfsvonnundschaft und der heutige Rechtszustand és Weitpert Konrad: Die Bernisvonnundschaftl. Blätter für Armenpflege. 1922. 13-14. szám.

a nagy gyermek-, legfőképpen pedig a törvénytelen csecsemő-halálozás ellen kellett megfelelő orvoslást keresni azáltal, hogy az ily gyermekek tartásának biztosításáról kellő időben gondoskodtak, így alkották meg az *egyéni gyámság korrekcióját*, mint hivatást, amely szakértelmet és tapasztalatot feltételez.

Ezen elvi elgondolás mellett a fejlődés két irányban haladt. Az egyik forma, az ú. n. *intézeti gyámság* (Anstaltsvormundschaft) kifejlődésének az a megfontolás adott életet, hogy felesleges lett volna olyan hatóságilag ellenőrizhető intézetben, ahol a gyermekek nevelésével foglalkoznak, külön személyeket a gyámság vitelével megbízni.

Ebbe a csoportba tartoznak az 1796., illetve 1805. évi törvénnyel Franciaországban létesített *hatósági gyámság* (tutelle officielle), valamint ez alapon a rajnai tartományokba, nemkülönben az 1875. évi porosz gyámsági rendelet alapján Poroszországba is átvett *intézeti gyámság*, továbbá a Hansa városokban, nevezetesen Lübeckben 1859-ben, Hamburgban 1879-ben megalkotott árvaházi kollegiális gyámság, végül Ausztriában az 1822. évi udvari dekrétummal életrehívott és a zárda- és lelencházak igazgatói által vitt intézeti gyámság. Mindezen gyámságoknak jellegzetessége általában az volt, hogy a gondozott gyermekek összeségére *a törvénynél fogva*, külön gyámhatósági kirendelés nélkül terjedt ki és pedig a francia és Hansa városi jogvidéken oly módon, hogy a gyámi tisztség mellett még az atyai hatalom is háttérbe szorult.

A másik forma kizárólag német eszme és munka eredménye. Ez az ú. n. *tömeges vagy kollektív gyámság* (Sammelvormundschaft), mely Lipséből indult ki. Itt ugyanis dr. Taube orvos a dajkaságra kiadott gyermekek ellenőrzése végett egy állomást rendezett be és kezdeményezésére a szász minisztérium 1886-ban elrendelte, hogy mindazon házasságon kívül született gyermekek, akik díjazás ellenében idegen gondozásban vannak és a lipcsei gyámhatóság illetékessége alá tartoznak, gyámbírószági kirendelés alapján a hatósági szegényügyi igazgatás előljárájának gyámsága alatt állanak. Később ez a gyámság az összes, még a rokonoknál elhelyezett törvénytelen gyermekekre is kiterjesztést nyert, amennyiben gondozásuk a városi szegényügyi hivatal feladatát képezte.

Az 1896-ban megalkotott német ptkv. továbbra is az egyéni gyámság elvén épült föl, ezért az indokolásban megjelölt okokból (Motive IV. 1038. old.) mellőzte a gyakorlatban bevált intézmény birodalmi törvénnyel való szabályozását és a gyámi tisztebelépést továbbra is bírói kirendeléstől tette függővé. Azonban a ptkv. életbeléptetési törvényében kimondották, hogy a fennálló ilyenmű berendezések szabályozását tartalmazó külön rendelkezések érintetlenül maradnak (136. §.).

Ez alapon Németországban a következő rendszerek alakultak ki.

I. *Törvényes gyámság és pedig:*

1. törvényes intézeti gyámság,
2. törvényes hivatali gyámság; különösen

a) szegényhivatali gyámság, amelynél a szegényügyi igazgatás egy tisztviselője vitte az általa gondozott gyermekek gyámságát és

b) a házasságon kívül született gyermekek feletti hivatali gyámság.

II. *Hivatásos gyámság bírói kirendelés alapján*, főleg házasságon kívül született gyermekek részére.

Ez utóbbinak egy további formáját Pfeiffer lelkész, a berlini gyermekmentő egyesület vezetője fejlesztette ki azáltal, hogy mindazon törvénytelen gyermekek részére, akik a berlini Charité szülőintézetében láttak napvilágot, a bíróság által magát rendeltette ki gyámul.

A hivatásos gyámság itt megjelölt alakjai azután oly széles elterjedtségre jutottak, hogy a hivatásos gyámságoknak Frankfurtban székelő központja (Archiv deutscher Berufsvormünder) által közzétett statisztika szerint 1921-ben már 320 hivatásos gyámság létezett Németországban 200,000 gyámolttal.

Maga az intézmény azonban a rendszerek tarkasága és szétforgácsoltsága, valamint anyagi jogi bizonytalansága miatt tökéletesnek mondható nem volt.

Az *egységesítést* és a *biztos jogi bázist* azután az 1922-ben megalkotott Reichsjugendwohlfahrtsgesetz teremtette meg. E szerint Németországban a hivatásos gyámságnak következő formái léteznek.

1. Az *ifjúság jóléti hivatal gyámsága* (Amtsvormundschaft), mint

a) törvény szerinti gyámság a jóléti hivatal körletében született összes törvénytelen gyermek felett,

b) mint rendelt gyámság mindazon gyermekek felett, kiknek részére alkalmas gyámot találni nem lehet.

2. Az *intézeti és egyesületi gyámság* (Anstalts- und Vereinsvorm.) mindazon kiskorúak felett, akik az állam vagy nyíl van jogú testület, egyesület stb. által igazgatott intézetek gondozása alatt állanak. Ezeknél az intézeti elől járó saját indítványa folytán a gyámbíróságtól nyeri gyámi kirendelését.

A hivatásos gyámság illetén megszervezése és az anyagi jog bizonyos béklyóitól való mentesítése (szamadástétel, pénzkezelés, felelősség, ellenőrző gyám stb.) folytán az intézmény a német *gyermek- és ifjúságvédelem legfőbb szervévé* és magának az *ifjúságjóléti törvénynek gerincévé* lett.

Elterjedtsége a törvény életbelépte óta (1924) még csak fokozódott, úgyhogy az Archiv által közölt legutóbbi statisztika szerint 1924-ben Németországban már 400 hivatásos gyámság állott fenn 250,000 gyámolttal, vagyis az összes német gyá-

moltak egytized részével és ezek között 235,000 házasságon kívül született gyermekkel.¹⁾

Ez a fejlődési folyamat a szomszédos államokra sem maradt hatás nélkül.

Nevezetesen *Ausztriában* a már említett *intézeti gyámságon* kívül bevezetést nyert a hivatásos gyámság másik faja, a tömeges gyámság is (Sammelvormundschaft). A hivatásos gyámság alapján azután sorra *kiépültek* Ausztriában a *községi ifjúságvédelmi hivatalok* (Gemeindejugendämter), az első 1909-ben Mährisch-Ostriban, majd sorra megalkotta azt Brunn (1910), Linz, Graz, Wien (1922). A városi ifjúságvédelmi hivatalok mintájára keletkeztek továbbá az ú. n. Landes Jugend - amt-ok (így Alsó- és Felső-Ausztriában, Stájerországban, Salzburgban; Burgendlandban is van ú. n. Landesberuf svormundschaft), amely alakulatokban a hatósági és egyesületi szervezet bizonyos kapcsolatát láthatjuk. Egyesületek önállóan is szerveztek hivatásos gyámságokat főként törvénytelen gyermekek számára.

A hivatásos gyámságnak Ausztriában a törvényes alapot az allgem. Bürg. Gesetzbuch 1914. évi első résznovellája, valamint az igazságügyminiszter 1926. évi VI. 24-iki rendelete adta meg. Ezek folytán kétféle alakban jelentkezik a hivatásos gyámság – úgymint

1. az *intézeti gyámság* (277. §.) alakjában, amely törvénytelenül fogva illeti meg az intézet előjáróját mindazon vagyonos kiskorúak felett, akik bizonyos hatósági vagy hatóságilag ellenőrzött magánintézetben gondoztatnak.

2. az ú. n. *Generalvormundschaft* alakjában, amely abban áll, hogy a közigazgatási hatóság valamely szerve vagy egy gyermekvédelmi egyesület a gyermekek bizonyos csoportja felett általánosságban vállalja a gyámságot. Az utóbbinál a gyám vagy gyámbírói *kirendelés* alapján (Sammelvormundschaft) vagy *törvénytelenül* fogva lép tisztébe (gesetzliche Vormundschaft). Nagyobb elterjedtségnek a Sammelvormundschaft örvend, mivel a legtöbb Jugendamt ezen épül fel, a törvényes gyámság viszont *csak házasságon kívül* született gyermekek tekintetében állítható fel.

Svájcban szintén erős gyökert vert ez az intézmény, jól lehet a svájci ptkv. szintén nem ismeri azt. Azonban a lég* több kanton – főleg német Svájcban – az életbeléptetési törvénybe külön rendelkezéseket vett fel a hivatásos gyámság intézményes felállítására végett, így bevezette a hivatalos gyámságot Zürich, Bern, Basel, Luzern, Thurgau stb., sőt a hivatásos gyámság továbbfejlesztése útján ma már Svájcban is sok helyütt (Zürich, Basel, Luzern stb.) Jugendämter működnek, bár nem a német minta képméretére és hasonlatosságára.

¹ Lásd: Zentralblatt für Jugendfürsorge. 1925. 3. szám.

Meg kell még emlékezniem Cseh-Szlovákiáról is, mint ahová az intézményt osztrák példa alapján bevezették.

Annak okát, hogy ez az intézmény ily gyorsan elterjedt, az intézmény rendkívüli *előnyeiben* és *eredményeiben* lelhetjük fel.

A hivatásos gyámságnak *előnye* az egyéni gyámsággal szemben abban áll, hogy a hivatásos gyám kellő (jogi, pedagógiai, szociológiai, nemzetgazdasági stb.) *előképzettséggel* bíró egyén, aki a kevésbé járatos, tapasztalatlan és sokszor kellenen egyéni gyámmal szemben úgy a gyámolt jogi igényeinek (tartás, törvényesítés, örökbefogadás, örökség stb.) érvényesítésénél, mint pedig nevelési, gondozási kérdésekben felsőbb-ségben van, azonkívül a gyámsággal kapcsolatos feladatok elvégzését is cél- és tervszerűen tudja az arra hivatott szakszemélyzet közt (orvos, gondozónő, pedagógus stb.) felosztani.

Hogy a hivatásos gyám ezen előnyös helyzete miben jelentkezik, a gyakorlat mutatja.

Berlinben a wilhelmsdorfi hivatásos gyám feljegyzéseivel igazolta előttem, hogy kerületében az esetek 80%-ánál megállapítják az apaságot, 50%-át önkéntes elismerés alapján, a többit per útján. Ugyancsak szerinte a megállapított tartásdíjnak több mint fele teljesen, egynegyed része pedig részlegesen befolyik. Klumker említi viszont, hogy a strassburgi Sammelvormund a természetes apáknak 85%-át kényszeríti fizetésre, míg ellenben Neumann és Spann szerint az egyéni gyámok legfeljebb 30-40% erejéig képesek ezt megtenni.¹⁾

Példaképen felhozom a nürnbergi hivatali gyám tevékenységét, aki 1925/26-ban 634 új pert indított és ezek közül 604-et nyert meg, továbbá a frankfurti hív. gyámét, aki 385 perből 201-ét nyert meg, 33-at vesztett el és mint eldöntetlent 151-et vitt át az 1927-ik évre.

A hivatásos gyámnak a kiskorú érdekében álló ezen működése azonban egyidejűleg *szociális*, a közjót is előmozdító tevékenység, mivel azáltal, hogy a házasságon kívül született gyermekek közül soknak törvényesítését, örökbefogadását keresztülviszi, tartását biztosítja, egyrészt a gyermekhalálózást csökkenti, másrészt megelőzi a hatósági gondozást s így mentesíti a közületet a tartásdíjak viselésének terhe alól.²⁾

Az intézmény ez irányú működésének két eredményét említem itt meg, az egyik *népesség politikai*, a másik *pénzügyi*.

¹⁾ Lásd: Heller-Schiller-Taube id. mű.

²⁾ Ugyanerre a megállapításra jutott a német birodalmi belügy-miniszter is a III. 2266-1924. számú, a Jugendamtok felállítására vonatkozó rendeletében, ahol azonkívül azt is megállapította, hogy pl. Berlinben az Amtsvormundschaft munkája a gyámhatóságok leépítését idézte elő.

Drezdában 1903-ban még minden ezer törvénytelen gyermekre 213 haláleset jutott. A hivatalos gyámság bevezetése után 1908-ban ez a kitevő 176-ra esett le. Charlottenburgban éppen így 20%-ról 9%-ra csökkent a hivatásos gyámság alatt állók halandósága.

A pénzügyi eredményeket pedig a következők szemléltetik: 1911-ben 42 német város viszonylag rövid idő alatt 4.400,000 márkát hajtott be; a lipcei Sammelvormund pedig 1913-ban egymaga 500,000 márkán felüli összeget. Berlin hatósági tömeges gyámja 1914. évben 7425 gyámolt részére 1.000,000 márkát meghaladó összeget vett be.

A háború utáni adatokat illetően álljanak itt a következők: A Frankfurt a/M.-beli hivatali gyám 1926/7-évben bevett zálogolás útján 128,000 M-t, felszólítás által 351,000 M-t, önként fizettek 158,500 M-t, megváltási összegben befolyt 30,400 márka.

A boroszlói hivatali gyám 1926/7-ben 467,100 M-t, a nürnbergi 4900 gyámolt ügyében 900,000 M-t vett be. Az aacheni hivatali gyám 1926-ban arról számolt be, hogy a *tartásprek száma lassan csökken*, mivel a természetes apák a pert el akarják kerülni és önként fizetnek. Mint igen jellemző adatot hozom fel továbbá az alsó-ausztriai Landesjugendamt hivatásos gyámjainak azon jelentését, hogy 1927-ben a gyámságuk alatt álló 46,138 gyámolt közül csak kb. 1500 esett a szegénygondozás terhére, a többinek gondozási és nevelési költségeit a behajtott és önként fizetett tartásdíjából – összesen 2.675,800 Sh. – fedezték.¹⁾

Beigazolt tény az is, hogy olyan városokban, ahol nincs hivatásos gyámság, csaknem kétszer annyi gyermek esik a nyilvános szegénygondozás terhére, mint a hivatásos gyámsággal bíró községben. Szólhatnék még ezenkívül arról is, hogy a hivatásos gyámok – főleg Hamburgban – mily meglepő sikereket értek el pedagógiai szempontból is, ez a kérdés azonban tárgyamtól már messze vezetne.

Hangsúlyoznom kell végül azt is, hogy mindenütt, ahol a gyermek- és ifjúságvédelem f őszerve a helyihatalóság, a másik tényezőnek, a társadalomnak segítő munkája sem nélkülözhető, sőt azt szoros együttműködésre iparkodnak bevonni.

III. A társadalom, mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve.

Azok az országok, amelyekben a gyermek- és ifjúságvédelem ellátása körül az egyénnek és a társadalom szerveinek (egyesületek, alapítványok, intézetek) a legnagyobb szerep jutott, *Franciaország, Anglia és Amerika.*

¹⁾ Lásd: Die Jugendfürsorge in Niederösterreich. 1928. évi 5-7. sz.

Franciaországban ezerszámra vannak egyesületek, amelyek gyermekvédelemmel, főleg patronageüggyel foglalkoznak.

Angliára nézve még inkább jellemző a társadalmi szervek erős részvéte a gyermek- és ifjúságvédelmi ügy kiépítése terén. A XIX. század elején kezdődött ezen társadalmi tevékenység és ma már óriási azoknak az egyesületeknek száma, amelyek a fiatakorúak testi-lelki nyomorának, szükségének minden nemére kiterjesztik figyelmüket. Háromféle fajtáját különböztethetjük meg ezen egyesületeknek, ú. m.:

1. a Voluntary Homes-ok, amelyeket magán eszközökből tartanak fenn és állami felügyelet alá nem esnek,

2. a szegényigazgatással kapcsolatos intézetek, amelyek a Local Government Board felügyelete alá esnek és

3. a Reformatory and Industrial Schools, amelyeknek 10%-a községi, 90%-a privát létesítmény, azonban állami felügyelet alatt és állami eszközökkel fenntartva.¹⁾

Ámde, ha Angliában a társadalmi munka terén messze-menő specializálódás mutatkozik is, megvan mégis a törekvés arra, hogy a gyengébb szervezeteket szolgáltatóképes, eredményes munkájú kapcsolatokba vonják be.

Ilyen centralizáló szervek pl. a Reformatory and Refuge Union, amelynek körébe 1905-ben 977 intézet tartozott, továbbá a Barnardos Homes.

Az angol fejlődés ezen eredményeit a gazdag és művelt társadalomnak köszöni, amely egészen a legmagasabb körökig nemcsak anyagi teljesítményekkel, de személyes munkával is kész áldozatot hozni a gyermek jóléte érdekében.

Amerikában a társadalom gyermekvédelmi tevékenysége még sokkal nagyobb szereppel bír, mint Európában.

Magyarázata ennek a körülménynek az, hogy Amerikában igen sok intézet és család áll rendelkezésre, amely gyermekek átvételére és gondozására képes és hajlandó. 1894 óta állami segélyezést kapnak az ily intézetek, de csak az esetre, ha a State Board of Charities nevű 1867-ben alakult társadalmi alakulatból lett hivatali szerv felügyeletének magukat alávetik.²⁾

Azokban az országokban tehát, ahol a gyermekvédő munka súlypontja a társadalmon nyugszik, az *államot mint támogató és felügyelő szervezet* veszik igénybe.

A *germán rendszer* azonban a társadalom munkáját szintén nem nélkülözheti, főképen az egyéniesítést kívánó *nevelőmunka elvégzése* és a *hivatali megcsontosodás elkerülése* érdekében. Ezért e helyütt a társadalmi tevékenység feladatát a hatósági munka kiegészítése és új munkaterületek kifürkészése,

¹⁾ Heller-Schiller-Taube id. mű. I. 134. old.

²⁾ Haernricht id. mű.

tehát a *pioniermunka* is képezi. Különösen a következő speciális funkciókat szokták e szervezetek ellátni.

Az anya- és csecsemővédelem terén a *gyermekágyas anyák háztartásának és gondozásának* vitelét (Hauspflegervereine) és *csecsemőkclengye* beszerzését. Viszont az a munka, amelyet az egyesületek a leendő anyáknak a *csecsemőápolásban* való kioktatását, a *mesterséges táplálás előírását*, szóval az *orvosi tanácsot*, nemkülönben a *rationales tejszolgáltatást* illetően ma még ellátnak, az általános felfogás szerint megérett a *teljes hatósági kézbevétele*.¹⁾ Bőséges munkatér nyílik a társadalmi szervezet részére az anyatejjel való táplálás érdekében kifejtendő propagandánál is.

Túlnyomó részben társadalmi szervezetek tartják fenn továbbá a *bölcsödéket* is. A terhes nők otthonának, szülőintézeteknek, a gyenge és beteg csecsemők otthonának létesítése és fenntartása tekintetében viszont a hatósági és társadalmi szervezetek közt ezidőszerint vetélykedés folyik.

A kisgyermek (1-6 év) és iskolásgyermek védelme terén a társadalom ugyancsak számos feladatot foglal le a maga számára. Hogy e vonatkozásban a társadalmi munka szerepe milyen elterjedt, mint példát említem meg azt a tény, hogy Poroszországban a napközi otthonok 82%-át egyesületek tartják fenn. Sok feladat hárul ezenkívül az iskolából kikerült fiatalság gondozása körül is a társadalomra, így a tanoncvédelem, a háztartási iskolák fenntartása, a gyermekekkel való kegyetlenkedés megakadályozása és a leánykereskedelem elleni küzdelem stb. tekintetében.²⁾

Egyik legfontosabb feladata végül a társadalmi szervezetnek a *züllött, erkölcsi veszélynek* kitétt és bűnöző gyermekek *pártfogolása*, családi vagy intézeti elhelyezése, felügyelete és ellenőrzése (patronage munka).

Említettem már és itt újból hangsúlyozottan kiemelem, hogy mindazon országok, melyek a helyi hatóság munkája mellett a társadalom tevékenységét is másodlagosan igénybe veszik, főként Németország, Ausztria, Svájc stb. igen nagy gondot fordítanak arra, hogy úgy az azonos feladatköröket végző társadalmi szervezet helyi, illetve országos *összeműködése*, valamint e szervezetnek a hatósági tevékenységgel való összhangja is létrehozassék.

Az erre irányuló törekvések eredménye az lett, hogy Ausztriában, Németországban az azonos célú egyesületek nagyobb *szövetségekké* (Verband, Zentralstelle stb.) tömörültek a munka egyöntetőségének és eredményességének biztosítása végett, a német Jugendamt-ban pedig a hatósági és magán-tevékenység összeműködését *intézményesen* is biztosítják.

¹⁾ Lásd: Heller-Schiller-Ta.ibe id. mű. II. 337. old.

²⁾ Ilyen alakulat pl. Angliában a National Society for prevention of cruelty to children; Bécsben a Pestalozzi-Verein.

Ausztriának ily célzatú intézményei közül megemlíthetem a Jugendfürsorgeverein für Tirol u. Voralberg, az Allgem. Verband für freiwillige Jugendfürsorge in Wien, a Wiener Jugendgerichtshilfe és a Zentralstelle für Kinderschutz und Jugendfürsorge in Wien című nagyobb szövetségeket, amelyek közül főleg az utolsó egész Ausztria összes magánjellegű gyermekvédelmi tevékenységének szellemi irányítója.¹⁾

Németországban 1927-ben nem kevesebb mint 35 olyan birodalmi szövetség működött, amely a gyermek- és ifjúságvédelemmel foglalkozó egyesületek tevékenységének összpontosítását és céltudatos irányítását végzi.²⁾ Mint legfontosabb ily intézményeket megemlítem a Deutsche Zentrale für freie Jugendwohlfahrt, Berlin; az Archiv deutscher Berufsvormünder, Frankfurt a/M.; a Deutscher Kinderschutzbund Hannover; Reichsverband für Waisenfürsorge, Magdeburg; Deutscher Krippenverband, Charlottenburg stb. elnevezésű szövetségeket

Sőt Németországban már az összes hatósági és társadalmi szervek összeműködését is létrehozták az 1923-ban megalkotott és Berlinben működő ú. n. *Deutsches Archiv für Jugendwohlfahrt* nevű egyesület megalapításával, amelynek feladatává tették, hogy az ifjúságvédelemre vonatkozó mindennemű adatgyűjtő, felvilágosító és feldolgozó munkát ellássa.

IV. Az állam, mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve. A gyámhatóság. A fiatalkorúak bírósága. Hadiárvagondozás. Ipari gyermekvédelem.

A mai kor tisztultabb felfogása szerint az állam kevésbé alkalmas arra, hogy szervei útján a gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységben *közvetlenül* résztvegyen. Nem teszi őt alkalmassá erre egyrészt a napi élet bajaitól való távolsága, nehézsége, szerveinek gyakran hiányzó érzéke és szakképzettsége, másrészt anyagi erejének szorosra határoltsága és ebből folyó szűkkeblősége.

Éppen ezért a tapasztalat azt mutatja, hogy az állandó *színvonalon léteit*, a gyors *elhatározást* és *kivített igénylő*, valamint a *szakszerűséget* és a bőséges *anyagi eszközöket* nem nélkülözhető gyermekvédelmi munka terén az állam közvetlen befolyása mindjobban csökken a helyi hatóság és a társadalom javára.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy az államnak a gyermek- és ifjúságvédelem terén nem lenne igen fontos kihatású szerepköre. Ez a szerepkör- az *ellenőrzést, a felügyeletet, az*

¹⁾ Lásd: Suchanek id. mű. 219. old. és az összes hatósági és egyesületi szervek mutatóját: A. Baumgarten: Leitfaden der sozialen Fürsorge című művének 124. és köv. old.

²⁾ Lásd: Taschenbuch für Wohlfahrtspflege. 1927. 173. old.

irányszabást, az újabb *célkitűzést* és a *népszerűsítés* tevékenységét kell, hogy felölelje. Az államtól kell kiindulni a helyesnek felismert szervezési törekvéseknek és a korszerű *reformoknak*, neki kell előmozdítani az alkalmas *szakszemélyzet kiképzését*, neki kell felébreszteni és ébren tartani a nép mély rétegeinek, legelső sorban pedig az érdekelt köröknek *érdeklődését* a gyermekvédelmi munka iránt propagandairatokkal, szaktanfolyamok tartása és a továbbképzés útján, hivatalos rendeletek és kitanítás által.

Mert avval tisztában kell lennünk, hogy a gyermekvédelmi munka eredményességének és továbbfejlődésének egyik legfontosabb előfeltétele a nemzet széles rétegeinek *érdeklődése*, az úgy fontosságáról való *meggyőződése* és segítő *közreműködése*.¹⁾

Ezt a munkát pedig megszervezni és fejleszteni legelső sorban az állam hivatott.

Mindazonáltal a gyermekvédelemnek *két olyan széles területe van*, ahol az állam a maga szerveivel közvetlenül tevékenykedik és pedig a *gyámhatósági feladatok* vitele és a *fiatalkorúak bíróságának* ellátása.

A *gyámhatósági* teendők ellátása ugyanis Európában, bár nem kizárólagosan, de túlnyomórésztben a bíróságok feladatát képezi. Nevezetesen bíróságok viszik a gyámhatósági jogkört Ausztriában, Németországban (kevés kivétellel), Dániában, Hollandiában, Finnországban, Norvégiában, Svédországban, Svájc egy részében stb.

De ott is, hol mint a latin államokban (Francia-, Olaszország, Belgium, Portugália), a gyámsági ügy terén a család játssza a főszerepet, az ú. n. *családtanács* (conseil de famille, consiglia di famiglia) elnöke és vezetője egy bírói személy, nemkülönben döntő szó jut ki a bíróságnak annyiban is, hogy a családtanács bizonyos határozatainak érvényéhez még bírói jóváhagyás is szükséges (a gyám elmozdítása, code civil art 449, – ingatlan eladás és terhelés c. c. art. 457-8. stb.), hogy végül a hozott határozatok formahiba és a kiskorú érdeksérrelme miatt az elsőfokú bíróságnál megtámadhatók.

Ezenfelül Franciaországban 1907 óta a házasságon kívül született összes gyermekek fölött a gyámhatóságot kizárólag az I. fokú polgári bíróság gyakorolja a családtanács helyett.

Hozzáteszem mindehhez azt is, hogy bár Németország néhány államában, így Württembergben, Meklenburgban, Hamburgban az érvényben maradt partikuláris jogok folytán *közigazgatási szervek* látják el ma is a gyámhatóságot, mégis e hatóságok döntéseire a polgári bíróságnak szintén irányító befolyása van, mivel e szerveknek vagy elnöke vagy tagjai bírói

¹⁾ Ugyanígy Suchanek id. mű. 283. old. és Klumker: Die öffentlich-, Kinderfürsorge, 23. old.

képesítéssel bírnak, mert továbbá a német perenkívüli eljárás értelmében ezen eljárási szabályok érvényesek az ily gyámhatóságok eljárásában is, határozatai ellen pedig a bírósághoz van jogorvoslatnak helye, mert végül az érdekeltnek a hatóságok döntéseinek megváltoztatása végett a bírósághoz előterjesztéssel fordulhatnak.

A *polgári törvénykönyvek* a gyámhatóságok feladatkörének szabályozásánál általában a *vagyonos* gyámolt érdekeire vannak tekintettel. A gyermekvédelem terén azonban, ahol leginkább csak *vagyontalan* kiskorúról van szó, a kiskorú *személyéről* való gondoskodás nyomul előtérbe. Mivel pedig a polgári törvénykönyvek ez irányban rendelkezéseket alig tartalmaznak, a gyámhatóságok jóformán a legújabb időkig alig fordítottak gondot e kérdésekre.

Csak a gyermeknyomor és bűnözés kiáltó elfajulása látára kezdtek a gyámhatóságok is gondozó tevékenységüket a kiskorúak személyes viszonyaira is kiterjeszteni és lettek ezáltal a gyermek- és ifjúságvédelem pionírjai.

A *gyámhatóságok* által kifejtett gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenység főleg *három feladat* ellátására irányul és pedig: 1. a törvényes képviselő kirendelésére, 2. annak ellenőrzésére és 3. gondozó intézkedések elrendelésére a törvényes képviselő akarata ellenére is (apai hatalomelvonás, gyámelmozdítás, nevelésfelügyelet és javítónevelés).¹⁾

E feladatok közül a szülői hatalom elvonásának kérdésével már foglalkozván, ehelyütt csak a nevelésfelügyelet és a javítónevelés intézményeit kell röviden ismertetnem.

A *nevelésfelügyelet* (Schutzaufsicht) intézményét úgy az osztrák, mint a német jog ismerik.²⁾ Célja a német jog szerint a fiatakorúak testi, szellemi és erkölcsi romlásának megelőzése. Mint a javítónevelés egy enyhébb formája, a szülői nevelés támogatására, kiegészítésére és ellenőrzésére irányul (Ifj. jóléti törv. 51-61. §-ok).

Lehet *önkéntesen* kért, amikor a nevelésre jogosult hozzájárulásával a *Jugendamt* rendeli el és *kényszerű*, amikor azt a *gyámhatóság* rendeli el a nevelésre jogosult akarata ellenére.

A nevelés ellenőrzésének kivitele vagy a *Jugendamt* feladata, vagy annak beleegyezésével valamely gyermekvédő egyesületé. Az ellenőrzést gyakorló személy, a *pártfogó* (Helfer), időnként látogatásokat tesz védettje lakásán, környezeténél stb. és az érdekében szükséges lépéseket megteszi.

¹⁾ Németországban sok vita folyt arról már, nem kellene-e a gyám-bíróság felügyelő feladatát a Jugendamtokra bízni? Lásd: Suchanek id. mű 64. old. 92. jegyzet és Blaum id. mű 16. old.

²⁾ Eredete az amerikai Massachusett államban először alkalmazott „Probation system”. Nálunk úgy a próbárabocsátás, mint a nevelésellenőrzés és felügyelet felel meg a német fogalomnak.

Úgy a német, mint az osztrák jog ismeri az *orvosló jellegű nevelésfelügyeletet is*, mint a fiatalkorúak bírósága által elrendelt nevelési rendszabályt. (Jug. Gerichtsgesetz. 12. §.).

A *javítónevelés* intézményét Európa számos országában ismerik, így bevezette Anglia, Francia-, Németország, Hollandia, Svájc, Norvégia, Belgium stb.

A javítónevelés az anyagi vagy *erkölcsi züllés megelőzésére*, illetve a beállott *romlás orvoslására* irányul és vagy alkalmas családnál vagy nevelőintézetben nyer hatósági felügyelet mellett és közkölségen lebonyolítást (Német Ifj. jóléti törv. 62. §.).

A német ifjúságléti törvény értelmében a *gyámhatóság* rendeli el a 18 évet meg nem haladott kiskorúval szemben, ha a *züllés veszedelme* a nevelésre jogosult *vétkessége* miatt fennforog és a kiskorúnak környezetéből való eltávolítása szükséges, illetve ha a javítónevelés a romlás megszüntetése végett az addigi *nevelés elégtelensége* (tehát a nevelésre jogosult vétkessége nélkül) miatt szükséges. A gyámhatóság *hivatalból vagy a Jugendamt indítványára* határoz. A kivitel részleteit az egyes német országok törvényhozása hivatott szabályozni.

Jóllehet *Ausztriában* a javítónevelés intézménye nem olyan fejlett, mint a modern törvénnyel szabályozott német rendszer – nevezetesen csak a züllött gyermekekre nézve áll fenn védelmi gondoskodás, ellenben a még csak veszélyeztetettekre nézve nem – mégis az osztrákok tisztán felismerték ez irányban intézményeik hiányait és megvan a komoly törekvés náluk e hiányok pótlására, sőt e kérdés törvényi rendezésére is.¹⁾

Áttérve a fiatalkorúak bíróságának intézményére, itt különösen az osztrák és német megoldást kell megemlítenem és ismertetnem mint olyant, amelynél felismerésre jutott az a helyes elv, hogy a fiatalkorúak bíróságának *nevelőbíróságnak* kell lennie, és hogy ezért a fiatalkorúak ügyeinek, akár mint bűnözők szerepelnek, akár egyéb okból gondozásra szorulnak, *egyugyanazon bíró* kezébe kell összefutni.²⁾

Éppen ezért ez országokban a gyámhatósági és büntetőbírói tevékenységet a fiatalkorúak tekintetében egy kézbe vonták össze angol-amerikai mintára. Csakhogy míg az angol-amerikai jog – amely gyámírással nem bír – a büntetőbíró ruházta fel a nevelő leendő elvégzésével, addig az osztrák

¹⁾ Lásd: Suchanek id. mű 93. és köv. old. A többi európai országokra és Amerikára nézve lásd: Heller-Schiller-Taube id. munk. I. 183-198. old. Időközben – 1928. – mint látni fogjuk, az osztrákok tényleg hoztak is törvényt.

²⁾ Lásd Hess Walther: Jugend wohlfahrtsrecht, 442. old. I, jegyz.

és német megoldás a meglevő gyámbíróra bízta a fiatakorúak büntetőbírójának feladatait.¹⁾

Ausztriában fiatakorúak bírósága (Jugendgericht) van Bécsben mind a 21 kerületre nézve és minden olyan járásbírósnál (Bezirksgericht) a vidéken, amelynél fiatakorúak bírója működik. Ez a fiatakorúak bírósága tehát nemcsak *gyamy hatóság* bizonyos esetekben, de *egyben büntetőbíró* is.

Mint gyámhatóság jár el: 1. minden olyan 18 éven alul levő egyén ügyében, akiről sem szülője, sem más személy nem gondoskodik, vagy nem kellően gondoskodik és ezáltal a fiatalok jólete vagy a közjólet veszélyeztetik, 2. olyan bűncselekményt elkövetett vagy bűncselekmény által sértett, illetve veszélyeztetett fiatalok ügyében, aki gondozó, nevelő elbánásra szorul.

Viszont mint büntető bíró jár el 1. kihágási ügyekben, amelyek elkövetésekor a fiatalok 18 éven alul volt, 2. 18 éven alul levő kiskorú *ellen* elkövetett kihágások ügyében, 3. a bécsi Jugendgericht pedig még az ú. n. egyszerűsített eljárás esetén, 18 éven alul levő fiatakorúak büntetési és vétségei esetén is. Egyébként Bécsen kívül a kerületi és tartományi törvényszék illetékes úgy az elsőfokú, mint bizonyos esetekben a II-odfokú eljárásra is.

Németországban az 1923. évi február 1-én meghozott Jugendgerichtsgesetz az osztrák jognál is tovább ment. E szerint a 14 éven alul levő kiskorúak büntetőjogi felelősségre nem vonhalók, a 14-18 éves fiatalok pedig csak abban az esetben nem, ha a tett elkövetése idején szellemi és erkölcsi fejlettsége folytán képtelen volt arra, hogy tette törvénytelenységét belássa vagy akaratát belátása szerint irányítsa.

A bíróság elítélés esetén büntetést vagy büntetést és nevelőrendszabályokat vagy csak utóbbiakat alkalmazhat, vétés és kihágás esetén a büntetéstől teljesen el is tekinthet.

A *nevelési rendszabályok* a következők:

1. megintés,
2. a nevelői vagy iskolai fegyelem alá utalás,
3. bizonyos köteleességek kiszabása,
4. kihelyezés,
- δ. nevelőfelügyelet és
6. javítónevelés.

Kisebb *tartamú büntetés* és könnyebb *büntetési nem* is kiszabható. A *feltételes elítélésnek* minden szabadságvesztés büntetésnél helye van.

¹⁾ Lásd: Suchanek id. mű. 76. old. 110. jegyz. Van olyan nézet is, amely szerint a fiatakorúak bíróságának még ez a formája és eljárása sem alkalmas a nevelő feladatok érvényrejuttatása szempontjából. Lásd Webler H.: Wider das Jugendgericht és az Amerika gyermekvédelmi rendszerénél mondottakat.

A német fiataikorúak bírósága az ú. n. *vegyes bíróság* (Schöffengericht), amelynek egy bírói tagja és a Jugendamt által javaslatba hozott két esküdt tagja van (kleines Jugendgericht).

Ha az általános szabályok szerint a bűncselekmény a bírodalmi törvényszék vagy esküdtbíróság hatáskörébe tartoznék, úgy a Jugendgericht 2 bíróval és 3 esküdttel alakul meg (grosses Jugendgericht).

Amint már említettem, a társadalmi szervek a fiataikorúak bíróságának működése mellett igen fontos szerepre hivatottak. Ausztriában és Németországban ez az ú. n. „*Jugendgerichtshilfe*” valósággal nélkülözhetetlen szerv a bűnöző kiskorúak védelme terén. Szerepe három irányú, ú. m.: 1. *környezettanulmány* végzés a főtárgyalás előtt a célból, hogy a kiskorú személye, hajlamai, tetteinek rugói stb. megvilágítást nyerjenek és a teendő intézkedések közül az alkalmas kiválasztható legyen, 2. a *védelem ellátása* és 3. a *nevelésfelügyelet* vitele.

Németországban a fiataikorúak bíróságáról szóló törvény értelmében ez a tevékenység a *Jugendamtok hatáskörébe* esik, amelyek azonban ezt a feladatot a gyermekvédelemmel foglalkozó egyesületekkel *együttműködve* tartoznak ellátni.

Sőt az ifjúság jóié ti törvény (11. §.) megengedi, hogy a Jugendamt az egyes tevékenységek vagy azok csoportjainak ellátását, tehát pl. az egész bűnügyi szolgálatot is, egyesületekre bízassa.

Végezetül megemlítem azt is, hogy vannak a gyermek- és ifjúságvédelemnek olyan területei is, amelyek művelését *az állam és a helyi hatóság* vagy egymással *versenyzően* vagy *együttösen* látja el.

Felhozom erre például a hadiárvagondozást, az iparban foglalkoztatott fiataikorúak védelmét és a tanoncügyet.

Ausztriában az 1919. évi április 25-iki és az 1924. évi július 18-iki törvények (VIII. novella) értelmében a *hadiárvák kártalanítása és gondozása állami feladat*. A hadiárvák ú. n. árvajárulékokat (Waisenrente) és bizonyos alapból még külön pótlékokat kaphatnak (Kriegsopferfonds). Azonkívül intézeti elhelyezést is igényelhetnek bizonyos esetben. Az igények felett a hadigondozó bizottság (Invalidenentschädigungskommission) dönt, döntése ellen még az ú. n. döntőbizottsághoz lehet fordulni, amelynek bírói jellege van.

A szövetségi népjóléti minisztérium azonban még a közigazgatási bírósághoz is fordulhat a törvény helyes alkalmazása céljából.

Franciaországban szintén állami feladatot képez az 1917. évi július 27-iki törvény értelmében az ú. n. „*nemzet árváinak*” (pupilles de la nation) gondozási ügye.

A közoktatásügyi minisztérium mellett szervezett Office national nevű intézmény végzi az ügyeket centralizáltan, amely a megyékben külön „office départemental”-okkal bír.¹⁾

Németországban 1924. évi április 1-ig a birodalom ac egyes országokkal és községekkel együttesen látta el a hadi-árvák ügyét. Azóta ez a kerületi és országos jóléti szervek feladatát képezi, támogatva a gyermekjóléti hivatalok közreműködése által. Bajorországban a két feladat ellátása viszont teljesen egybeesik.²⁾

Az iparban foglalkoztatott fiatalkorúak védelmét pedig vegyesen állami, illetve a helyi hatóság szervei viszik. Rendszerint az ú. n. ipari felügyelők (Gewerbeinspektor) hivatottak a védelem keresztülvételére (Anglia, Németország, Svájc stb.)* azonban a közvetlen felügyelet terén a helyi hatóság szerveinek is jut fontos szerep, így pl. Ausztriában a rendőrhatóságnak, valamint az ú. n. gyermekmunkafelügyelőhelyeknek (Kinderarbeitsaufsichtsstellen).

Éppen így közreműködésre hivatott szerv Németországban a Jugendamt is a törvény 3 §-ának 6. pontja értelmében.*)

A *tanoncszerződések* megkötése körül viszont a helyi hatóságnak és a gyámhatóságnak van fontos felügyeleti hatásköre.

V. Az iskola, mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve.⁴⁾

A korábbiakban láttuk azt, hogy a gyermekvédelem legfőbb szervei a család mellett a hatóság és a társadalom.

Amennyiben a családban a gyermeknek a nevelésre való igénye hatékony kielégítést nem nyer, helyébe a hatóság, esetleg a társadalom kiegészítő, illetve helyettesítő védelme, nevelő gondozása lép. Ámde az egyes nemzetek fiatalkorúinak egy igen nagy kontingense – a tanulóifjúság – a családon kívül, az iskola falai közt tölti idejének jó részét; az élet bonyolultabbá válása folytán ezért szükséges lett, hogy az iskola, illetve annak oktató személyzete is bizonyos gyermek- és ifjúságvédelmi feladatok ellátását vállalja magára. Kérdés

¹⁾ Lásd: Petite Collection Dalloz: Code civil. 18. old. és szerzőnek már idézett tanulmányát.

²⁾ Lásd: Hess. id. mű. 8-9. old.

³⁾ Lásd: Hess id. hely 8. old., Suchanek id. mű 185. old. és Elster: Wörterbuch der Volkswirtschaft I. 130. old.

⁴⁾ Lásd az iskola és tanító szerepét a gyermekvédelem terén bőven kifejtve a következő munkákban: Heller-Schiller-Taube id. mű II. köt. 8. old., A. Pöttag: Aufgabe und Stellung des Lehrers im Rahmen der Jugendwohlfahrtsarbeit. Bücherei für Jugendwohlfahrt, Heft. 7. 213. old. és szerzőnek cikkét: A pedagógus a gyermekvédelemben. Az „Any- és csecsemővédelem” című folyóiratban, 1928. XII. sz.

tehát az, mily helyet foglal el az iskola, illetve oktatószemélyzite a gyermekvédelemben?

Nem is olyan régen még az volt az általános felfogás, hogy az iskola feladatát kizárólag az életben szükséges alap- és szakismeretek nyújtása képezi; ez okból az iskola hosszú ideig az egyoldalú *észbeli erők* fejlesztésére és a széleskörű tudásanyag átültetésére helyezte a fösúlyt.

Csak a legújabb időkben eszméltek rá arra a fontos belátásra, hogy a testben egészséges fiatalság minden vonatkozásban nagyobb szolgáltatásra képes, hogy tehát a test nevelése éppen olyan fontossággal bír, mint a szellem fejlesztése.

De rájöttek arra a tényre is, hogy az ifjúság erkölcsi nevelése éppen olyan súlyos kihatású probléma, mint amilyen a szellem és test fejlesztése és képzése.

Az iskola tehát az élet nyomása alatt átlépte az egyoldalú oktatás határait és a gyermekvédelmi igazgatástól *az önállóan megoldandó, saját kezdeményezésből viendő* feladatoknak széles területét hódította el. Ezek a feladatok azok, amelyek *az iskolán belül, minden gyermekre és fiatalokúra* egyaránt vonatkoznak.

Ámde e feladatok között is maradtak olyanok, amelyeket kellő szakértelem hiányában még speciális kioktatás mellett sem képes a pedagógus ellátni, nemkülönben fennmaradtak azok a feladatok is, amelyeket nem *minden* gyermekre nézve és az iskola *falain kívül* kell ellátni.

Az itt megjelölt feladatok ellátása tehát továbbra is a gyermek- és ifjúságvédelmi igazgatásra, illetve a társadalomra maradt, amely körülmény azonban nem zárja ki azt, hogy e feladatok vitelénél az oktató személyzet igen intenzív *közreműködő szerepet* ne játszassék.

A kifejtettekből következik, hogy az iskola a gyermekvédelem terén *kettős* feladatot tölt be. Egyrészt a család mellett mint *önálló nevelő szerv* jelentkezik – mondhatnám a nevelésnek a családdal szemben álló második fókusa – másrészt egy átmeneti *közvetítő szerv* a család és a hatósági, illetve a társadalmi védelem nevelő munkája között.

A továbbiakban e két elvi elkülönítés szerint fogom az iskolának, illetve a pedagógusnak gyermekvédelmi feladatait csoportosítani.

Ami az *önállóan* megoldandó feladatok csoportját illeti, itt különbséget kell tenni a testileg, szellemileg *egészséges, normális* tanulóifjúság *nevelő gondozása* és a *testi-szellemi* hibában *szenvendő*, pathológiusan terhelt iskolásgyermekek *nevelővédelme* között.

Az első csoportba tartozó feladatok közül a legfontosabbak a következők: 1. Az iskolahygiéniai feladatok ellátása.

E feladatok egy része szoros összefüggésben van az iskolai életnek a tanuló testi-lelki egészséges fejlődésével. Neve-

zetesen vigyázni kell arra, nem meríti-e ki a serdülő korról járó rohamos növés a gyermek erejét, nem áll-e be ennek folytán a gyermeknél idegesség, hátgerincelgörbülés, gyenge izomzat? Nemkülönben ügyelni kell a sok gyermek együttéléséből származó hátrányokra, betegségekre, ragályokra és azok elhárítása és megelőzése érdekében a megfelelő rendszabályokat kell foganatosítani.

Ugyancsak idevágó feladatok azok, amelyeket az *iskola-épület és helyiség egészségügye* támaszt a pedagógussal szemben. Ilyen követelmények: Az iskolahelyiség csendes fekvése, megfelelő nagysága, világos volta, a falak, padló tisztasága, a helyiség szellőztetése, fűtése, a padok alkalmassága, a folyosók tisztasága, egészséges vízszolgáltatás, iskolafürdő, játszótér alkalmazása, sőt az iskolakönyvek betűinek megfelelő nagysága is.

Hasonlóképpen idetartozik az oktatás hygiéniájára vonatkozó szabályok szem előtt tartása. Kerülni kell ezért a szellemi túlfeszítést. Az iskolába való felvétel időpontja, az iskolaidő kezdete, a tanórák száma, az óráközök, a házi feladatok, a tornaoktatás, a szabad délutánok stb. kérdése mind idevágó problémák. A tanulóifjúság egészséges testi fejlődésének eszközei a torna, a játék, a sport és kirándulás.

2. Egy további fontos feladata a pedagógusnak a tanulóifjúságot *az alkohol- és dohány élvezettől* való tartózkodásra nevelni és e célból a jellem és akarat erő megszilárdítására törekedni.

3. Ugyancsak ezek a szempontok játszanak fontos szerepet az ifjúság nemi felvilágosításának, a nemi *életre való nevelésének* kérdésénél is. Nem az egyoldalú orvos-biológiai felvilágosítás bír e téren a legnagyobb jelentőséggel, ugyanolyan lényeges, ha nem lényegesebb a jellem és akarat nevelése, a felelősségérzés és kötelességtudás kifejlesztése.

4. A pedagógus gyermekvédelmi feladatkörébe vág továbbá az is, hogy tanítványait a *házi ipari vagy mezőgazdasági munkában* való túlzott kihasználás és ezzel járó hátrányok ellen megóvja. Különösen áll ez a falusi iskolák tanítóira, mivel az iparban alkalmazott fiatalok védelmét legtöbb helyen már törvény biztosítja, azonban a mezőgazdasági munkában foglalkoztatott gyermekek testi erejének kihasználása körül ily törvényi tilalmak általában hiányoznak.

A legjobb orvosszer e visszaélések ellen tapasztalat szerint az, ha a tanító a szülőknek azt a kérelmét, amely mezei munka idején a gyermeknek az iskolalátogatás alól való mentesítésére irányul, kereken megtagadja és ezáltal a gyermeknek legalább iskolai pihenését biztosítja. Bajorország és Ausztria ez irányban igen gyakorlati jelentőségű miniszteri rendeleteket adott ki.

5. Igen fontos önálló feladatkört tölthet be az oktató személyzet az iskolát végző fiatalság *pályaválasztásának* megkönnyítése terén is.

Így Ausztriában 1922. óta bevezették az ú. n. „Schülerbeschreibung” intézményt és elrendelték, hogy a tanuló személyéről vezetett ezen ívbe mindazon adatok is bevétessenek, amelyek a pályaválasztási tanácsadás célját szolgálják, és amelyek a gyermek hajlamaira, valamint a szülők, esetleg a gyám, az iskolaorvos és a tanító állásfoglalására vonatkoznak.

6. Végül megemlítem a pedagógus azon szintén fontos kihatású tevékenységét is, amelyet a *gyermekvédelmi munka* népszerűsítése és fontosságának megismertetése terén, szóval a *propaganda érdekében* kifejthet. Az olvasókönyvekbe felvett, jól megírt cikkek és szóbeli előadások szolgálhatják e célt.

Német szakemberek (Würtz stuttgarti orvosprofesszor) viszont felhívják a figyelmet arra, mily jelentőséggel bír a tanuló leányifjúságnak a csecsemőápolásban és a csecsemő helyes táplálásában való kioktatása.

Angliában e téren igen bevált gyakorlati kísérleteket is végeztek az ú. n. mothers-meetings-ekkel, amelyeken hetenként egyszer 10-15 éves iskolásleányoknak tartottak gyakorlati előadásokat.

A pedagógusnak az *abnormis, pathológiusan terhelt* tanulóifjúság védelme érdekében önállóan kifejtendő munkáját illetően különbséget kell tennünk a szerint, hogy e tevékenység a testileg, illetve a szellemileg terheltek védelmére irányul-e?

Az előbbiek csoportjába a rossztáplált, sikrofulás, tüdőbeteg vagy tüdőbajra hajlamos, valamint a szervi hibában szenvedő rokkant, vak, süket, néma, dadogó stb. tanulók tartoznak.

Mindezen esetekben nemcsak az az orvosi kérdés tolu előtérbe, hogy t. i. miként kell e beteg egyéneket kezelni, gyógyítani, hanem az a másik igen fontos szempont is, hogyan lehet e szerencsétleneket úgy kiképezni, hogy szociális értelemben vett hasznavehető munkásaivá váljanak az államnak.

E cél elérését mindenütt külön *szakiskolák* szolgálják, amelyeknek nélkülözhetetlen szervei a szakképzett pedagógusok.

Mint egy újabb feladatát említem meg továbbá a pedagógusnak a porosz népjóléti miniszternek a *nyilvános* rokkantgondozási törvény végrehajtásaként 1921-ben és 1924-ben kiadott rendeleteiben a tanítók és tanárok részére előírt azon kötelességét, hogy úgy a nyilvános, mint magániskolák tanítói és tanárai a tanulóknál észlelt *testi elnyomorodásnak* mindenféle fajtát a Jugendamtnak írásban bejelenteni tartoznak.

A pszichikailag abnormisak csoportjába a szellemi betegségekben szenvedő tiaiulógy érmekek éknek különböző cso-

portjai tartoznak, így a gyenge felfogásúak, idióták, epileptikusok stb.

A gyenge szellemi képességű tanulóknál általában szokásos az ú. n. *képzőosztályok* (Förderklasse) felállítása a célból, hogy az ily tanulók kisebb körben, speciális oktatás útján nyerjenek előhaladást, viszont a teljesen gyengék részére az ú. n. *kisegítő iskolákat* (Hilfsschule) alkalmazzák, amelyekben a képzés minimumát iparkodnak megadni és azután a gyermekket valamely mesterségre kiképezni.

Mindezen szellemi hiányok időben való felismerésénél, nemkülönbén az ily egyének speciális nevelésénél, az ú. n. *gyógypedagógia* alkalmazásánál, a pedagógusnak igen nagy szerepe van.

Hasonlóan éles szemet és átható elmét kíván a pedagógustól azon lelki bajok felismerése is, amelyek a tanulóknál nem az egyéni terheltségből erednek, hanem amelyeket a milieu, vagyis azok a körülmények okoznak, amelyek közt a tanulóifjúság él. A romlásnak igen gyakran éppen ezek a külső viszonyok az okai. Ezért az a pedagógus, aki tanulóival igazán behatóan, lelki kapcsolatban foglalkozik, nagyon gyakran észreveszi a züllés veszélyének első jeleit és alkalmas beavatkozással elejét veheti a később bekövetkező romlásnak.

Azok a feladatok, amelyeket a pedagógus, mint a gyermekvédelmi igazgatás és a gyermekvédelmi egyéb szervek közre, működő *támogatója* tölt be, szintén két csoportba oszthatók.

Az első csoportba azon feladatok tartoznak, amelyeket a pedagógus az iskolásgyermek és fiatalok *gazdasági és testi* (anyag és egészségügyi) jólétének védelme és fokozása, a másodikba pedig azon teendők, amelyeket ugyanazoknak *szellem-erkölcsi* védelme és gondozása érdekében vállal magára.

Az első csoportba tartozó feladatok közül mindenek előtt az *iskolaegészségügyi igazgatással* való összeműködést kell megemlítenem.

E szerv munkájánál a pedagógus igen hasznos közreműködést fejthet ki, így pl. a gyermekek mérlegelését végezheti, személyes megfigyeléseit az orvossal közölheti stb.

Igen fontos gyermekvédelmi tevékenységet lát el az oktatószemélyzet *iskolán kívül*, akár *tiszteletbeli*, akár *fizetési* alkalmazásban az iskolásgyermekek *egészségügyi* és *nevelési védelmét* szolgáló intézményeknél (napközi otthonok, iskolakönyvtárak és olvasók, a tanulóifjúság szünidei nyaraltatása), amint azt később látni fogjuk.

A tanulmányi és pályaválasztási tájékoztatást célzó hatósági jellegű intézményeknek is mind sűrűbben bevont állandó tagjai ma már a pedagógusok.

Ugyancsak rendkívül fontos szerepe van a pedagógusnak az *ifjúságléti hivatalokkal* kapcsolatban.

Így például fontos szolgálatokat teljesíthetnek a tanító és tanítónő különösen a vidéken, a falukban a házasságon kívül született gyermekek védelmét szolgáló *hivatali gyámság* s/ervei részére, nemkülönben az *idegen* dajkaságban és gondozásban levő gyermekek egészségügyi és nevelési szempontból történő ellenőrzése körül.

A Jugendamtok összetételénél az egyes országok életbeléptetési törvényei úgy *hivataluknál* fogva, mint pedig *meghívás* alapján igen számottevő szerepet biztosítottak a tanszemélyzetnek. Porosz-, Bajor-, Szászország törvényei szerint például a *kerületi iskolatanácsos* (Kreisschulrat) *hivatalból*, egy-egy tanító vagy tanítónő pedig *kinevezés alapján* szavazati joggal bíró tagja a Jugendamtanak.

Az a tevékenység végül, amelyet a züllés veszélyének kitétt, a züllött és bűnöző tanuló fiatalkorúak védelme érdekében a pedagógus kifejthet, szintén igen sokoldalú és változatos lehet, így pl. az ifjúságnak a ponyva- és szennyirodalomtól való megóvását célzó német 1927. évi törvény 3. §-a kimondja, hogy a listára tett munkák vizsgálatát végző *állomások* tagjai közül egyet a tanszemélyzet köréből kell meghívni.

A legtöbb európai állam azonkívül az oktató személyzetnek szerepet ad a romlás veszélyének kitétt vagy züllött fiatalság *javítónevelésének* elvégzésében, így a német államok nagy része azon általuk hozott törvényekben, amelyekkel az ifjúságjóléti törvényt életbeléptették, az *iskolai hatóságot* is jogosultnak ismerte el arra, hogy az iskolába járó fiatalkorú javítónevelése kérdésében a gyámbírósnágnál indítványt tegyen.

A bajor életbeléptetési törvény 29. §-a pedig azt is kimondja, hogy ha a fiatalkorú iskolaköteles, a gyámbíróság *köteles az iskolai hatóság* véleményét kikérni, mielőtt a javítónevelést elrendeli.

Különös fontossággal bír a tanítónak azon kiegészítő munkája is, amellyel a *fiatalkorúak bíróságának* tevékenységét hivatott előmozdítani.

A német Jugendgerichtsgesetz-el kapcsolatban a porosz végrehajtási utasítási törvény elrendeli, hogy az iskolába járó bűnöző fiatalkorú életviszonyairól a bíró teljesen pontos képet tartozik beszerezni és e célból az iskola vezetőjének és a gyermek tanítójának is a nyilatkozatra alkalmat kell adni.

Rendkívül hasznos tevékenység ugyancsak e téren az is, amelyet a tanszemélyzet az ú. n. *patronage* munka elvállalása és ellátása által a fiatalkorúak bírósága részére nyújthat. Németországban és Ausztriában, ahol a fiatalkorúak bírósága társas, vagyis esküdtbíróság, a tanító mint esküdtbíró is számba jön.

A pedagógusnak ez a sokoldalú foglalkoztatása a gyermekvédelmi munkában már régen szükségessé tette azt, hogy az oktató személyzet tagjai szakképzésére és továbbképzésére

sokkal nagyobb gondot fordítsanak, mint azt az eddigi tanítóképzés tette.

Legégetőbb szükség volna ma már arra, hogy a tanszemélyzet a *legszükségesebb* anatómiai, pszichológiai, pathológiai és kriminológiai kérdésekben kifogástalan tudományos kioktatásban részesüljön. Éppen ilyen szükséges azonban az is, hogy az oktatószemélyzet figyelme és érdeklődése hivatásának szociális feladataira felhivassék, nemkülönben hogy a gyermek- és ifjúságvédelmi ügy elméleti és gyakorlati ismereteibe kellő betekintést nyerjen.

Ezáltal a pedagógus részvétele az iskolaegészségügyi kérdésekben súlyban nyerni fog, mert szakértelemmel fejtheti ki megelőző és segítő munkáját az iskolaorvos számára, de növekedni fog értékben tevékenysége a patronage munka terén is, sőt mindennemű szociális vonatkozásban.

Németországban ezért külön tanfolyamokon, főleg pedig egyes egyetemi szemináriumokban kiváló gyermekvédelmi szaktudósok, orvosok és a jóléti gondozás szakemberei előadások által, valamint a gyermekvédelmi intézetek, berendezések látogatása útján ismertetik meg az oktatószemélyzettel a gyermekvédelmi feladatok nagy szerves összefüggését, valamint azok egyes részleteit.

Ezenkívül Németországban és másutt is mindjobban terjed az az üdvös mozgalom, hogy a nagyobb városok iskolái ún. *szociális bizottmányt* állítanak össze azokból a tanítókból és tanítónőkből, akik szociális kérdésekkel előszeretettel foglalkoznak.

Ez a bizottmány az iskolaorvossal, valamint a lelkésszel együtt az összes iskolajóléti kérdések megbeszélését és intézését hatáskörébe vonja.

HATODIK FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem berendezései. (Intézetek és kiegészítő intézmények).

I. Általános fogalmak.

A gyermek- és ifjúságvédelmet vivő szervek munkáját bizonyos szakszerűséggel rendelkező intézmények támogatják és egészítik ki. Ezek az intézmények két nagy csoportba oszthatók és pedig az *intézetek* (Anstalten) és a *kiegészítő intézmények* (Ergänzungseinrichtungen) csoportjába.

Az előbbieket a zárt gondozásnak *állandó jelleggel* bíró, állandó berendezéseket és személyzetet feltételező formái, utóbbiak a nyílt vagy a zárt (intézeti) gondozás kiegészítésére szolgáló és nem egyszer csak *átmeneti jellegű* berendezések.¹⁾

Az intézetek céljukat tekintve viszont lehetnek *gondozó-, nevelő- és gyógyintézetek*²⁾ Az elsónél a fősúly a gyermek anyagi javakkal való ellátására helyeződik (csecsemőotthon). a nevelőintézeteknél a nevelőteendők nyomulnak előtérbe (javítóintézet), a gyógyintézeteknél a testi, egészségügyi szempont az uralkodó vagy legalább is a nevelési szemponttal egyenrangú (vakok, gyengeelméjűek, hibásbeszédűek intézetei).

Mint már láttuk, vannak intézetek, melyek többféle feladatkört egyesíthetnek, így pl. az árvaházak stb.

Figyelemmel arra, hogy mindezen intézmények a fiatalok különböző korosztályba tartozó kategóriáinak védelmére szolgálnak, legcélszerűbbnek tartom azok ismertetését *a korosztályok szerint* adni és az *anyavédelemre* és a *javító-nevelésre* szolgáló berendezések ismertetésével kiegészíteni.

Ily módon ismertetni fogom azon intézeteket és kiegészítő-intézményeket, amelyek:

1. az anya és csecsemő,
2. a kisgyermek,
3. az iskolásgyermek és

¹⁾ Utóbbiak közé tartozik pl. a gyermekétkeztetés és gyermeküdül-tetés, iskolásgyermek fogápolása stb.

²⁾ Lásd: Rehm id. mű 499. old. és Heller-Schiller-Taube I. 24-25. old.

4. az iskolából kikerült fiatalok gazdasági, testi és szellem-erkölcsi védelmét és gondozását hivatottak szolgálni, végül amelyek

5. a romlásnak kitett és bűnöző fiatalok nevelésének előmozdítását célozzák.

Minden egyes intézménynél tömören szemléltetni fogom annak fejlődését, célját és működési körét, a szükséghez képest pedig bemutatom az alkalmazott szakszemélyzetet.

II. Az anya- és csecsemő védelem berendezései.

Az *anyavédelem* azon rendszabályok összessége, amelyeket a törvényhozás, valamint a hatósági és a társadalmi népjóléti gondozás létesít a célból, hogy a férjes és leányanyákat a *terhesség*, a *lebetegedés* és a *szoptatás* ideje alatt veszélyeztető egészségügyi hátrányoktól megóvja és ezáltal közvetve a gyermek életét is megmentse.

A *csecsemővédelem* a zsenge élet megtartására és a csecsemő testi fejlődésének előmozdítására irányul.

A két tevékenység szervesen összetartozik, miért is a *gyermekvédelem az anyavédelemmel kezdődik.*¹⁾

Anyavédelem és csecsemőgondozás bizonyos patriarchális értelemben véve már igen régi idő óta létezik. A *babaiügy* is annak egy régi mellékhatása. A modern értelemben vett anya- és csecsemőgondozás azonban csak alig 55 éves. Megindítója lett főleg a szülő nők megdöbbentő nagy halandósága.

A szülő nők között ugyanis egyrészt azért, mert a házi szülésnél az egészségügyi rendszabályok ki nem elégítőek voltak (gyermekágyi láz), mert másrészt az iparban dolgozó nő terhessége ideje alatt a lebetegedés után kellő nyugalomban és kíméletben nem részesült, egyre nagyobb mérvű halálozás lépett fel.

De elhatározó lökést adott e mozgalomnak az az elszomorító tény is, hogy a csecsemők, különösen a házasságon kívül született csecsemők halálozása szörnyű mértéket öltött.

Franciaország volt az úttörő a védekezés terén, az 1874. évi loi Roussel nevű törvénnyel elrendelvé azt, hogy a munkában levő anyák azon két éven alul levő gyermekeit, akiket díjazás ellenében idegen gondozásba adnak ki, a rendőrhatalóság által orvosilag felügyelet alatt kell tartani. Ez a rendelkezés lett alapja az azóta csaknem minden országba bevezetett azon már említett rendszabályoknak, amelyek a *magándajkaságba adott* gyermeket hatósági felügyeletnek vetik alá (Ziehkinderaufsicht).

¹⁾ Heyde: Abriss der Socialpolitik, 78. old. és Rehm id. mű 399. old.

Ugyancsak francia elme találta fel az anya- és csecsemő-gondozás egy másik, ma már mindenütt átvett fontos intézményét, az ú. n. *anya- és csecsemőgondozóállomásokat* (consultations de nourisson) azzal a főcéllal, hogy az anyák a szoptatást maguk teljesítsék. Budin párizsi orvos létesítette az első ily intézményt a múlt század végén a párizsi Charité-n. A mesterséges táplálás értékét viszont az ú. n. Gouttes de lait, *tejkonyha* (Milchküche) intézmény berendezésével emelték, ahol kifogástalan, csiramentes tejes szolgáltatnak ki, rendszerint modern, gépberendezésekkel felszerelt helyiségekben.

Mindkét intézmény egész Európában elterjedt, Angliában infant consultations-nak, Németországban és Ausztriában Säuglingsfürsorge u. Mutterberatungsstelle-nek hívják az anya- és csecsemőgondozót. Ezen állomásokra az anyák elviszik a csecsemőket, és ott ingyenes orvosi tanácsot és szükséges orvosi segélyt kapnak.

A gyermeket lemérik és időnként újból ellenőrzik. Bizonyos hatósági ellenőrzés alatt álló anyák (házasságon kívül született, magándajkaságba adott gyermekek anyjai) *kötelesek* gyermeküket időnként bemutatni; egyébként is ezen állomások minden gondozást igénylő gyermek részére nyitva állanak. Rendszerint úgy vezetik be a gondozást, hogy minden szülési eset után a *gondozó nővér* megjelenik a szülőnőnél, felveszi a szükséges adatokat és megadja az első orvosi tanácsokat, egyidejűleg pedig a gondozóállomásra utalja az anyát. Hogy az anyákat a megjelenésre buzdítsák, a gondozóállomás rendszerint segélyeket is ad (pénz- vagy természetbeni), főleg jó tejet és gyermekfehérneműt.

Németországban és Ausztriában a gondozóállomások rendszerint a Jugendamt vagy Gesundheitsamt mellett létesülnek, vagy egyesületek tartják fenn őket.

Rendszerint *anyakioktatás* is folyik e helyeken a helyes csecsemő táplálás elsajátítása, a rossz szokások és babonák kiirtása érdekében, nemkülönben itt központosul a saját emlőn való táplálás propagandamunkája, amelynek szakképzett orvosok, gondozónők a hivatott vivői.¹⁾

A *vándorkosár* (Wanderkörbe) intézmény viszont arra szolgál, hogy az otthon szülő, szegény anyák egy kosárban megkapják használatra a szülésnél szükséges eszközöket és tárgyakat ingyen vagy csekély díj ellenében. Főleg az amerikai Vöröskereszt fejtett ki sok érdemes munkát ezen intézmény bevezetése terén a legyőzött országokban.

¹⁾ Hogy milyen tömegmunka folyik egy ilyen állomáson, álljon itt Berlin városnak a jóléti gondozásról adott jelentéséből azon adat, amely szerint 1923 augusztus havában 16.620 csecsemőt és 17.200 kis gyermeket mutattak be az állomásokon, a gondozónők pedig kb. 20.000 házi látogatást végeztek. Alsó-Ausztriának 1924-ben 250 ilyen anya- és csecsemővédő állomása volt.

A szülő anyák befogadására és ideiglenes elhelyezésére szolgáló intézetek a *szülő nők otthona* (Wöchnerinnenasyle-heime) és a *szülőintézetek*.

Ezek az intézmények arra szolgálnak, hogy szegény anyák, akik a szülés és gyermekágy idejére az *alkalmatlan otthonot* elhagyni kényszerülnek, alkalmas hajlékot kapjanak maguk és gyermekük számára. Elsősorban a hatósági intézmények, klinikák, bábaképzők jönnek e szempontból figyelembe, de létesültek ezenkívül nagyobb üzemek és női egyesületek által fenntartott intézetek is. Mindezeknél szakképzett személyzet látja el a feladatokat.

Tekintve pedig, hogy az ily intézetek korlátolt számú hellyel rendelkeznek és így a szülés után az anyát és gyermekét 8-10 napon túl tartani nem tudják, nagyobb városokban ú. n. *anyaotthonok* (Mütterheime, maisons maternelles) létesültek, ahol is az ily anyának és gyermekének bizonyos időre még alkalmas elhelyezést adnak, amely idő alatt az anya gyermekét maga táplálja és házi munkával keresetre is szert tehet.¹⁾ Ez az intézmény nagyon elterjedt Angliában, ahol 1927-ben kb. 150 ilyen otthon létezett, jórészen egyesületi kézben.²⁾

Franciaország nagy városai szintén előszeretettel létesítik az anyaotthonokat (kb. 140 volt 1926-ban), mivel előnyei szembeütőek: csökkenti az abortusok, koraszülöttek, korcsülöttek számát, a csecsemőhalandóságot lenyomja, a gyermekelhagyások számát visszafejleszti, az anya testi, erkölcsi erőit növeli stb.³⁾

Ugyancsak Franciaországban divatosak a társadalmi egyesületek által fenntartott ú. n. *cantines maternelles-ék.*, ahol ingyen ebédet osztanak ki a terhes, illetve gyermekágyas anyáknak. Németországban és Ausztriában az ú. n. *Hauspflegevereine-k* bírnak hasonló rendeltetéssel, azzal a tágitással, hogy ezek a szegény anyák háztartását is ellátják.

További csecsemővédelmi berendezés az ú. n. *szoptatószoba* vagy *szoptatóbölcsőde* (Stillstuben, Stillkrippen, chambre d'allaitement). Ezek rendszerint gyárakban, nagy ipari üzemekben létesülnek és arra szolgálnak, hogy a munkásnőknek alkalom adassék csecsemőik szoptatására. Az újabb rendszerű ilyen intézmények már orvosi felügyelet alatt állanak (Berlin). Franciaország 1917-ben törvénnyel szabályozta ezen intézmény felállításának kötelező voltát és feltételeit.⁴⁾

¹⁾ Ilyen otthona van pl. Bécsben a Bund für Mutterschutz-nak stb.

²⁾ Lásd a párizsi 1928. évi nemzetközi gyermekvédelmi kongresszus anyagában Miss J. Haldorf véleményét.

³⁾ Lásd ugyancsak a párizsi kongresszus vitaanyagában Trillát lyoni egyet, tanár szakjelentését.

⁴⁾ „Lásd G. Ichok cikkét e kérdéstről a Revue int. de l'Enfant. 1927. évi II. számában.

Különböznek ezen nyílt védelmi intézménytől az ú. n. *napközi vagy teljes bölcsődék* (Tages-, oder Vollkrippen, crèches). Megalapítójuk *Firmin Marbeau*, aki Párizsban 1844-ben nyitotta meg az elsőt. Feladatuk csecsemőket és már elválasztott kis gyermekeket, kiknek anyja munkában van, egész napon át gondozásban részesíteni.

Rendszerint 14 naptól 3 évig terjedő korú gyermekeket vesznek fel. Az anya behozatalkor és elvitelkor, sőt napközben is szoptathatja ott gyermekét, a többi idő alatt a gyermek kifogástalan tejet kap, rendszerint csekély ellenszolgáltatásért. Ez az intézmény is orvosi felügyelet alá esik a legtöbb helyen (Bécs, Berlin). Franciaországban 1927-ben 534 ily bölcsőde működött.¹⁾

Az ú. n. *csecsemőotthonok vagy csecsemőintézetek* (Kinderheim) viszont arra szolgálnak, hogy bennük hajléktalan vagy olyan gondozásra szoruló csecsemők, akik nyílt gondozásban csekély ellenállóképességük (mesterséges táplálásra alkalmatlan voltak) miatt nem hagyhatók, felvétessenek.²⁾ Rendszerint kapcsolatos ezen intézmény az anyaothonnal, így pl. a bécsi Reichsanstalt für Mutter u. Säuglingsfürsorge.

A beteg csecsemőket viszont az utolsó 25 évben úgy Ausztriában, mint Németországban külön *csecsemőkorházakban* (Säulingsheilstätten) helyezik el, mivel a csecsemőnek egészen speciális kezelésre és gondozásra van szüksége.

Megemlítem még, hogy a keleti eredetű és leginkább a latin államokban elterjedt ú. n. *lelenházak* Ausztriában és¹⁾ Németországban ma már csak történeti jelentőséggel bírnak, mivel ezek az intézmények a viszonyok változtával és az újabb felfogásnak megfelelően rendszerint 2 éven aluli törvényes vagy házasságon kívül született olyan gyermekek felvételére és elhelyezésére szolgálnak, akik csak ideiglenesen szorulnak gondozásra akár addig, amíg a szülők helyzete javul és a gyermeket visszavehetik, akár amíg alkalmas nevelőszülő található.

Az anya- és csecsemővédelemmel kapcsolatos további intézmények még a *gyermekágyi és az anyasági biztosítás*,³⁾ a *dajkák gyermekének elhelyezésére vonatkozó intézkedések* – t. i. a dajkaközvetítés csak hatóságilag, államilag elismert intézetek útján lehetséges, a dajka a szülés után 3 hó eltelté előtt nem állhat helybe és csak gyermekével együtt (tejtestvérség), a dajka gyermeke felett az intézet veszi át a gyámságot és eltartását 2 éves korig a szolgáltató viseli – végül a *bába-*

¹⁾ Berlinnek 1924-ben 11 ilyen bölcsődéje volt. (L. Erster Verwaltungsbericht.) Franciaországra nézve lásd az 1928. évi párizsi gyermekvédelmi kongresszus anyagában J. Delagrange véleményét, II. 587. old.

²⁾ Ilyen pl. a bécsi Zentralkinderheim.

³⁾ Lásd a német 1922 június 9-iki törvényt a Wochenhilfe-ről és 1924 febr. 3-iki rendeletet a Wochenfürsorge-ről.

ügy hatósági szabályozása (elő- és továbbképzés, a bába állásának emelése jobb anyagi javadalmazás, valamint Öregségi és rokkantsági biztosítás által.¹⁾)

III. A kisgyermek védelmére szolgáló intézetek és kiegészítő intézmények.

A 2-ik életévtől az iskolaköteles korig (6 év) terjedő ú. n. kisgyermekkor hosszú ideig „ugar terület” volt a gyermekvédelem birodalmában.²⁾

Jóllehet már a XVIII. század végén alakultak olyan intézetek, amelyek a gyári munkában elfoglalt szülők gyermekeinek napközben menedéket adtak és e gyermekeket testi és lelki veszélyek ellen óvták, rendre szoktatták, mégis a mai modern értelemben vett védelmi berendezések csak későbbi eredetűek. A régebbi formája ezen intézeteknek az ú. n. *óvintézetek, óvodák* (Kinderbewahranstalten) voltak.

Megalapítójuk a francia-elszászi eredetű *Oberlin* lelkész volt (1779). Innen terjedtek el ezen intézetek csakhamar mindenfelé, így Lippe-Detmold-ba (1802), majd Angliába (infant schools), Ausztriába és hozzánk is (1828).

Ezek az óvodák a szegény néposztályok gyermekeinek főképen testi gondozását tartották szem előtt. Szakképzett munkaerőkkel nem bírtak, miért is nem egy visszásság fordult elő náluk, úgy hogy az intézmény támadásoknak is volt kitéve.

Változást e viszonyokba *Fröbel* Frigyes hozott, aki is 1837-ben Blankenbergben, Thüringiában megteremtette az első ú. n. *gyermekkertet* (Kindergarten, Garderies, Jardins d'enfants), amely intézmény ma Európa minden részében befogadást nyert.³⁾

Fröbel abból a gondolatból indult ki, hogy a gyermeket öntevékenységre kell nevelni és ezt a tevékenységet, amelyet leginkább játékkal, énekkel, szabadban való mozgással lehet elérni, a szellemi fejlődés alapjává kell tenni. Nemcsak a gondozás, hanem a *nevelés irányítása* is végcélja lett tehát ezen intézménynek. Fontos szerepe van a gyermekkert munkájánál a megfelelő előképzettséggel bíró óvónőnek.

Újabbban *Montessorí* Mária, római orvosnő vezette be egy újabb irányát a gyermekkerteknek azáltal, hogy a napi

¹⁾ A dajka gyermeke védelmére szolgáló követelményeket Schlossmann és Keller állították fel. Lásd Blaum id. mű 140. old.

²⁾ Siemering: Fortschritte der Jugendpflege,

³⁾ Otthonos az intézmény Svájcban, Portugáliában, Olaszországban, Franciaországban: écoles maternelles 2-3 éves gyermekek és écoles enfantines 4-7 évesek részére, Belgiumban, Hollandiában, Dániában stb.

házi munkánál is érvényre kívánja juttatni ezt az öntevékenységi eszmét.

Néhány éve viszont csak, hogy a háború és háború utáni nehéz élelmezési viszonyok folytán még egy újabbi változata is kialakult ezen intézménynek, az ú. n. *népgyermekkert*, ahol t. i. a gyermekeknek egyszer vagy többször enni is adnak.¹⁾ Újabban Németországban iparkodnak a gyermekkertek szaporítása által a vidéken is a kisgyermekvédelem és gondozás alapjává a gyermekkertet tenni.²⁾

Bécsnek 1926-ban 103 gyermekkertje volt, köztük 77 népgyermekkert, Berlinnek viszont 1924-ben 141 gyermekkertje működött, amelyek közül 13 volt városi intézmény.

IV. Az iskolás gyermekek védelmét szolgáló berendezések.

Korábban szó esett már arról, hogy a gyermekvédelem idővel az iskolásgyermek nevelésébe és gondozásába is beavatkozott és részben a *nevelést*, részben az *egészségügyet* előmozdító berendezéseket és kiegészítő intézményeket alkotott.

A *neuelest* szolgáló különleges intézmények a következők:

A *napközi otthonok* (Horte u. Tagesheimstätten) az iskolásgyermekek gondozását, védelmét szolgáló intézetek a szabad és felügyelet nélküli időben (3-4 óra hosszút délután).

Franciaország e téren is az úttörő szerep az ú. n. „Classe de garde” nevű intézmény megalkotásával. Németországban, Ausztriában, Svájcban szintén rendkívül elterjedt. Különös jelentőséggel bír ezen intézmény a skandináv országokban, ahol a züllés elleni védekezésnek egyik eszköze lett és főleg a kézimunka megkedveltetését és elsajátítását tűzte ki feladatául.³⁾

A napközi otthonokban az idő egy kis részét az iskolai tanulmányokra való előkészületre (ismétlés, házi feladat készítése) fordítják, a többit üdüléssel (torna, játék, olvasás) vagy közügyességi munkával töltik el.

A vezető- és nevelőszemélyzet szakképzett munkaerőkből áll, akik legtöbbször tanítók vagy tanítónők; de önkéntes segédek is (Helferinnen) fontos kiegészítő munkát végeznek.

A háború alatt jöttek divatba azok a napközi otthonok, amelyekben főleg árvák, elhagyott gyermekek egész napon át

¹⁾ Németországban létezik még az u. n. Schulkindergarten is, elmaradt iskolaköteles gyermekek iskolaéretté nevelése érdekében (pl. Frankfurt a/M.) és az ú. n. wandernde Kindergarten faluhelyeken nyaraló gyermekek számára. (Lásd R. Katz: Revue intern. 1928. VIII.)

²⁾ Lásd P. Hoffmann cikkét a Zentralblatt für Jugendrecht etc. 1928. évi 1. számában.

³⁾ Lásd Heller-Schiller id. mű I. 256. old.

(az iskolaidőn kívül is) felügyelet alatt állanak, de egyben étkeztetésben is részesülnek (tulajdonképen napközi otthonok). Berlinnek 1924-ben 132 Hort-ja és 29 napközi otthona volt.

Számos napközi otthon mellett *iskolakertet* (Schulgarten) is létesítettek, főleg Németországban.

A tanulóifjúságnak a *szennyirodalomtól* való megóvása érdekében alakulnak mindenütt az *iskolakönyvtárak*, illetve a népkönyvtáraknak külön *ifjúsági osztályai* és *tanuló olvasótermei*.

Különösen elterjedtek ezek Angliában (Glasgow) és Amerikában (Brooklyn, Baltimore stb.), de Bécs és Németország is kiválólt szolgálatot e téren.¹⁾

Hogy a mozgófényképnek nagy *oktató* és *szórakoztató* értékét kihasználhassák és a fiatalságnak hozzáférhetővé tegyék, annak veszedelmeit viszont elkerüljék, főleg az északi országok, de Németország és Ausztria is külön *iskolai és ifjúsági mozgóképszínházakat* létesítenek.

Az iskolásgyermek *egészségügyi* védelmére pedig a következő intézmények szolgálnak:

Az iskolásgyermek *egészségügyi*, de egyben nevelési érdekeit szolgálják a Németországban és Ausztriában bevezetett ú. n. *tanulóvándorlások* (Schülerwanderungen).

Ausztriában havonta kötelező vándornapok vannak a középiskolák részére előírva és az alsóausztriai ifjúságióléti hivatal Ausztria legszebb vidékein 50 *ifjúsági szállót* rendezett be e mozgalom előmozdítása érdekében.

Az *iskolafürdők* intézménye Amerikából származott át, követésre talált Göttingában (Schulbrausebad), majd Európa számos országában; Dániában például kötelező a használata. Ausztria több városának – főleg Bécsnek – van számos tanulófürdője (12).

Az *iskolásgyermekétkeztetés* kiegészítő intézménye arra szolgál, hogy akár a gazdasági viszonyok (szegénység), akár a szülői háztól való nagy távolság miatt reászoruló iskolásgyermek hatósági vagy társadalmi szerv által megfelelő reggelivel és ebéddel láttassanak el ingyen avagy csekély díj ellenében.

Úgy Németországban, mint Ausztriában már 1880-90. körül ismeretes volt ez az intézmény. Igazi jelentőségre azonban a háború utáni nehéz időkben jutott, főleg a legyőzött országokban beállott élelmiszerszükség miatt. Az amerikai gyermeksegélyező akció (American Relief Administration) szerzett e téren hervadhatatlan érdemeket. Bécsben 1926-ban 86 ilyen

¹⁾ így pl. a Kinderlehsehalle des Volksbildungsvereines Bécsben, a hamburgi, jénai, heidelbergi stb. Németországban. Lásd a kérdést bővebben Heller-Schiller id. mii 11. 26. és köv. old.

étkeztetőhely működött és átlag 16,000 gyermek látogatta. Ausztriában ezenkívül még kb. 60 helyen van önálló gyermekétkeztetés.

A *gyermeküdültetés* kisegítő intézménye gyenge, ideges, vérszegény, fejlődésben visszamaradt iskolásgyermekek ideiglenes tartózkodását szolgálja jóllevegő helyen.

Kezdeményezői Németországban és Ausztriában a társadalom szervei voltak. Ujabban legtöbb helyen hatósági el-látásba ment át. Különböző válfajai fejlődtek ki idővel, így az ú. n. *városi vagy félüdülőtelep* (Stadt- oder Halbkolonien), amelyet a város közelében rendeznek be.

Ha egész napra szól az elhelyezés, *napközi üdu/ő*-nek hívják (Tageserholungsstätten), ha pedig erdő mellett fekszik, *erdei üdülönek*.

Amennyiben az üdülöst tanulással is összekötik, az üdülöst *erdei iskolának* hívják (Waldschule). Az első ily iskolát a char-lottenburgi iskolaigazgatás alapította 1904-ben, majd példáját követték London, Lyon stb. Franciaországban különösen az ú. n. *plein air iskolák* nagyon elterjedtek, 1927-ben kb. 200 szaktanerő működött már ily iskolákban.¹⁾ A városi gyermekek üdülötésének még kedvezőbb faja az ú. n. *szünidei üdülö-tetés* (Ferienkolonie, colonies des vacances). Ennek két neme fejlődött ki idővel. Az egyik a *hamburgi rendszer*, amelynél a gyermekeket 2-3 tagú csoportban vidéken alkalmas családoknál helyezik el és a *zürichi rendszer* (kezdeményezője dr. Bion zürichi lelkész, 1876-ban), amelynél nagyobb tömegekben, szállóban, penzióban üdülöttetik őket.

További fejlődés e téren az önálló *üdülöotthonok* létesítése is. Megemlítem, hogy a háború utáni időkben divatos külföldre küldése az iskolásgyermekeknek szintén ez intézménynek egy neme volt.

Hogy a szünidei üdülötés mennyire elterjedt, főleg nagyvárosokban, arra nézve felemlítem Bécsset, ahol a gyermek-üdülöttést 7 nyári üdülöhely szolgálja és évente 35-40,000 gyermek részesül áldásaiban.

Olaszországban kb. 320,000 azoknak a gyermekeknek a száma, akik ily nyaraltatásban részesülnek, míg Franciaországban 1926-ban 431 kolónia kereken 90,000 gyermeket fogadott be nyári üdülöésre.¹⁾

A beteg (tüdőbajos, skrofulás stb.) iskolásgyermek gyógyítására Angliában, Franciaországban, újabban Német-

¹⁾ Lásd ezen iskolák orvosi és pedagógiai előnyeinek ismertetését az 1928. évi párizsi nemzetközi gyermekvédelmi kongresszus irományai-ban, Fernere és Dufestel jelentésében.

²⁾ Lásd minderre nézve az 1928. évj párizsi nemzetközi gyermekvédelmi kongresszus anyagából Dequidt és Delagrange jelentéseit. Előbbi az európai országok hasonló intézményeit is ismerteti.

országban is külön *gyermekkórházak, tengeri kórházak* (Seehospize) szolgálnak.

Itt kell megemlítenem, hogy a legtöbb nyugati állam *külön intézeteket* tart fenn a gyengeelméjű, epileptikus, vak, süketnéma és nyomorék gyermekek speciális nevelése céljából.

Az *iskolaszervek* a tanító-személyzetten kívül külön kiegészítő szervei is vannak és pedig az *iskolaorvos és az iskolanővér*.

Az *iskolaorvosi intézmény* Badenből indult ki, ahol már 1844-ben rendelettel intézkedtek az iskolaorvos köteles alkalmazásáról. Azóta majd mindenütt ismeretes. Feladata igen sokoldalú. Nevezetesen az iskolai helyiségek egészségügyi viszonyainak és a tanulók egészségi állapotának ellenőrzése, rá gály elleni védekezés, szülőknek orvosi tanácsadás, pályaválasztásnál közreműködés stb.¹⁾

Franciaországban az elavult iskolaorvosi intézmény helyébe most akarnak új törvénnyel teljesen modern ily szervezetet felállítani minden megyében kötelezően a megyefőnök ellenőrzése mellett.²⁾

Az *iskolanővér* (Schulpflegerin) intézménye is Németországból származik. Részben azért vették igénybe, hogy az iskolaorvosnak segédkezzék, részben hogy összekötő kapocs legyen az iskola és a szülői ház, valamint a gyermekvédelem szervei közt (Charlottenburg-i minta). Ausztriában elsősorban Brünmben találkozunk hivatalosan az iskolagondozónő intézménnyel a városi gyermekvédő hivatal mellett. Újabban Bécsben is számos kerületi ifjúságvédelmi hivatal mellett működik e szerv.

Az iskolanővér tartozik az iskolában rendszerint 14 naponként, sürgős esetekben az iskolavezető felszólítására azonnal megjelenni, az iskolásgyermeknél észlelt állapotokról szóló közlést átvenni és vagy személyesen vagy a gyermekre nézve illetékes kerületi gondozónő útján a szükséges védelmet nyújtani. Az iskolaorvos megbeszélésein is jelen lenni tartozik és munkájában támogatni őt.

V. Az iskolából kikerült fiatalok védelmét szolgáló intézmények.

Az iskolából kikerült fiatalság védelme terén különösen a magukra hagyott, rosszul gondozott tanoncok érdekében létesített intézményekről kell megemlékezni.

¹⁾ Lásd Németország igen fejlett intézményére nézve H. Rosenhaupt cikkét, Revue int. 1926. ápr. szám és Fischer-Defoy tanulmányát Stern: Jugendwohlfahrt u. Schule című művében.

²⁾ Lásd a törvénytervezetet a Bulletin internat. de la Protec. de l'Enfance, 1928. II. számában. 179. old.

Különösen a *magántevékenység* lépett fel itt is segítőtül. Megteremtették az ú. n. *tanoncovókat* (Lehrlingshorste), amelyek átmenetileg tartózkodási helyül szolgálnak az iparban foglalkoztatott ifjúság részére a szabad időben. Ezen intézetekben játékkal, sporttal, énekkel, olvashányokkal stb. foglalkoztatva óvják meg a fiatal tanoncokat a fenyegető erkölcsi romlástól.

Alakultak továbbá *tanoncotthonok* (Lehrlingsheime, foyers pour les apprentis), amelyekben a tanoncok vagy csak hajlékot avagy ellátást is kaphatnak, továbbá *tanonciüdülők*, amelyek a tanoncok nyári üdülését hivatottak szolgálni. Bécsnek három tanoncotthona is van, kb. 300 tanonc befogadása céljából.¹⁾

Egy igen fontos legújabb időbeli intézmény továbbá az iskolából kikerült fiatalság megfelelő állásban való elhelyezésére szolgáló ú. n. *pályaválasztási tanácsadó* (Berufsberatungsstelle) és a *munkaközvetítő* (Lehrstellenvermittlung).

Mind a két intézmény széles elterjedtségnek örvend Németországban és Ausztriában is. Vagy a *munkaügyi hivatalok* (Arbeitsämter) vagy a *Jugendamtok* szoktak e tevékenység központjai lenni.

Bécsnek önálló ily intézménye is van, az ú. n. *Zentralstelle für Berufsberatung*, amely az 1926. évre vonatkozó jelentése szerint 15,964 jelentkező számára 43,000 esetben adott tanácsot.²⁾

VI. A romlás veszélyének kitett, valamint a züllésnek indult és bűnöző fiatalok védelmét célzó intézmények.

A romlás veszélyének kitett fiatalok intézeti nevelésére szolgáló berendezések közül a következőket említhetjük meg:

Az ú. n. *átmeneti otthonok* (Bewahrungsheime, Jugendheime) azt a célt szolgálják, hogy az árva, elhagyott vagy veszélyeztetett fiatalok, akiknek családi vagy intézeti elhelyezése egyébként nem lehetséges, időlegesen őrizetbe vétessenek. Főleg ipari nagy városokban van rájuk szükség. Bécsnek pl. több ily intézménye is van; nevezetesen a bécsi *rendőrigazgatóságnak Jugendheim-je*, amely a rendőrség által felszedett fiatalok átmeneti megőrzésére szolgál, hogy ne kelljen őket a felnőttekkel egy zárában tartani. Ilyen továbbá Bécsben az ú. n. *felvevő- és megfigyelőállomás* (Kinderübernahmestelle), amely Dániában is otthonos és valóságos alap-

¹⁾ Lásd ez intézmény célját és fontosságát kifejtve C. Richter: Das Lehrlingsheim című cikkében: Revue internal, de TEnfant 1928. III.

²⁾ Lásd részletesen Suchanek id. mű 206. és köv. old. és Jugendwohlfahrt und Schule című már idézett munkát.

vető intézménye minden hatósági gyermekvédelmi tevékenységnek.

Különös fontosságánál és korszerű voltánál fogva röviden ismertetem a bécsi felvevőállomást és annak rendeltetését.

Az 1925-ben létesített intézmény mindazon 15 évig terjedő korban levő fiatakorúak befogadására szolgál, akik a *családi gondozást* nélkülözik és *utóbb nevelőszülői, illetve intézeti gondozásba* kerülnek. Az ily gyermekek *négyhetes* testi és szellem-erkölcsi megfigyelés alá kerülnek az intézetben.

Az állomás a Karolinen-Kinderspital mellett épült és avval földalatti összeköttetésben van. Két főrészből áll, az ú. n. *felvevőhelyből*, amely a felvételt és lajstromozást eszközli és a 228 ággyal bíró *otthonból* (Herberge), ahol a vizsgálati és szoptatóterem, valamint a lakó- és alvóhelyek vannak.

A tizennégy kerületi ifjúságjóléti, valamint a huszonegy kerületi szegényvédő hivatal és a rendőrség által gondozás végett beutalt gyermekeket itt lajstromozás után orvosi vizsgálatnak vetik alá. Ha a gyermek beteg, kórházba kerül, ellenesetben megfürdetik, intézeti ruhába öltöztetik és a megfelelő osztályon (csecsemő, mászó-, kisgyermek, iskolásgyermek) helyezik el, míg a gyermek saját ruháit dezinficiálják és megőrzik.

A gyermeknek további elhelyezése azután az orvosi vizsgálat, valamint a gyermek pszichikai és szociális magatartására irányuló többhetes megfigyelés eredményétől függ. Érdekes és célszerű újítás az épületnél a három különálló lépcsőház, amely megfelelő folyosórendszereivel és összekötő ajtóival lehetségessé teszi az egyik osztályon fellépett ragálynak lokalizálását. Az állomás hat teljesen elkülönített, a gyefinek kora szerint elnevezett külön osztályra oszlik, minden osztály pedig 3-4 üvegfalú fekvőcsarnokkal bíró boxból áll, egyben-egyben 5-6 gyermekkel. A gyermekfelvevőállomáson hatalmas munka folyik. Az 1926. évben pl. 3324 gyermek került felvételre és továbbításra; itt vezetik a megfelelő statisztikát és katasztert is.

A *züllött és bűnöző fiatakorúak* javítónevelésére szolgálnak az ú. n. *javitóintézetek* (Besserungsanstalten, reformatory schools), amelyeknek különböző rendszere ismeretes. Ilyenek az ú. n. *családi csoport* (Familiengruppensystem) rendszer, amelynél az intézet több, 10-12 tagból álló különböző korú és nemű gyermekekből álló csoportra oszlik és nevelésüket egy *nevelő pár (családfő)* vezeti. Az ú. n. *pavilion (cottagesystem)* rendszernél minden egyes család *külön épületrészben* nyer *elhelyezést*. Ilyen például a Wichern által alapított hamburgi „Rauhes Haus”. Különbözik ettől az ú. n. *kaszárnyarendszer*, amelynél a családok egyugyanazon épületben nyernek elhelyezést (pl. a Pestalozzi intézet Bécsben).

VII. Az ifjúsággondozás céljait szolgáló intézmények.

Meg kell végül emlékeznem itt a szoros értelemben vett *ifjúsággondozás* előmozdítására szolgáló intézményekről is.

Ilyen intézmények az iskolából kikerült ifjabbokból és fiatal leányokból alakított *ifjúsági egyesületek* (Jugendvereine), amelyekben az utca, korcsma és egyéb alkalmak veszélyétől való megóvás végett hasznos vagy szórakoztató előadásokat tartanak, sportot, játékot űznek stb. Hasonló célú intézmény az ú. n. *gyermekszótlóalj* (Jugendwehr) is, amely a test fejlesztése mellett harci készségre is nevel.

A *cserkészlet* (Pfadfinder, éclaieur, scout boy) intézmény, amely Amerikából és Angliából mindenüvé átkerült, a testi derekasságra való nevelés mellett a hazafias érzés növelésére és a jellem képzésére is irányul.

HETEDIK FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem Jelen állása egyes államokban.

I. Bevezetés. A különböző gyermek- és ifjúságvédelmi rendszerek.

Nagyon kevésbé tárgyalt, még a kialakulás folyamatában lévő probléma az, hogy milyen *rendszer* tesznek az egyes államok a megoldandó gyermekvédelmi feladatok alapjávé. Érttem ezalatt azt az elvi *munkagondolást*, amely mellett egyes államokban a gyermek- és ifjúságvédelmet vivő egész *szervezet összeállítása*, az egyes *szervek feladatainak elosztása és működtetése* lefolyik.

Ha e szempontokat az egyes országokban élesebb megfigyelés alá vesszük, sajnos – amint azt az eddigiekben is látluk – inkább bizonyos *rendszer telenség* fennforgását kell észlelnünk.

Mindazonáltal bizonyos az, hogy amint a legtöbb nemzetnél vagy azok rokon csoportozatainál a nemzeti génusz az egyes kialakult intézményeket bizonyos nemzeti jelleggel látja el, úgy ez a folyamat a gyermek- és ifjúságvédelmi intézmények kifejeződése terén is nagy vonásokban tapasztalható.

Nevezetesen azon az alapon, hogy az egyes országok milyen kiemelkedő *szervekre* bízzák a gyermek- és ifjúságvédelmi munka ellátását, hogy e szervek feladatkörét (hatáskörét) miképen határolják el, hogy e szerveket mily *munkamódszer* szerint foglalkoztatják, és hogy a gyermekvédelmi igazgatás *terheit* kinek a vállaira rakják, nagy általánosságban *három csoportját* különböztethetjük meg a gyermek- és ifjúságvédelmi rendszereknek és pedig:

1. a germán,
2. a latin,
3. és az angol-szász rendszert.

E rendszerek *elsőjét*, amelybe különösen Ausztria, legfőképen pedig Németország tartozik, röviden az jellemzi, hogy a gyermek- és ifjúságvédelem feladatainak elvégzésére jogszabály útján *külön szervei* létesít, hogy továbbá a *feladatok*

zömét és terhét a helyihatóság vállaira rakja, a hatásköröket összevonja és a kisegítő szerveket kooperációra bevonja.

E rendszerrel bizonyos rokon vonásokat mutat fel a skandináv államokban divatos gyermek- és ifjúságvédelmi rendszer, miért is azt az első csoportban tárgyalom.

A *második főrendszer*, amelybe a francia, belga, olasz, spanyol stb. gyermek- és ifjúságvédelmi szervezet tartozik, főjellemvonását bizonyos *nemzeti jelleg* képezi, amely abban jelentkezik, hogy az *elhagyott gyermek* kötelező hatósági védelmének jelszava alatt a gyermekvédelmi ügy legfőbb *állami* gondoskodás tárgya olyként, hogy a legfőbb intézés és ellenőrzés a kormány feladata, a végrehajtás pedig a megyéké a társadalom bőséges foglalkoztatása mellett. A terhek viselése viszont az állam és megyék közt oszlik meg.

A *harmadik* rendszer, amelybe Európában Anglia, továbbá Észak-Amerika sorolhatók, sajátosága az, hogy ennél a munka zöme, a terhek túlnyomó része a *társadalom* vállán nyugszik. Az állam csak éppen bizonyos fokú irányítást, lazább vagy szorosabb ellenőrzést gyakorol.

Megemlítem még azt is, hogy az itt megjelölt, határozott jelleget mutató rendszerek mellett olyan gyermekvédelmi szervezeteket is találhatunk, amelyek több különböző rendszer változatait tüntetik fel, amelyeket ezért *vegyes rendszerűnek* is mondhatnánk. Ilyen például Svájc és Hollandia gyermekvédelmi szervezete.

A továbbiak során azt az eljárást követem, hogy az egyes főrendszereknél elsősorban ismertetem a legfőbb jellemvonásokat magánviselő ország gyermekvédelmi ügyét és azt követőleg a többi rokonvonásokat feltüntető országokét.

A súlyt mindenütt arra helyezem, hogy a gyermekvédelmi feladatokat ellátó szervezetet, a feladatkörök megosztását, a munkamódszert, a terhek viselését, a szakszemélyzetet és a főbb intézeteket bemutassam, illetve megismertessem.

II. A germán rendszer.

1. Németország gyermek- és ifjúságvédelmi szervezete.¹⁾

Már eleddig is sok esetben találkoztunk Németország nevével, mint a gyermekvédelmi ügy számos kérdésének kezdeményezőjével, illetve tovább fejlesztőjével.

¹⁾ A német gyermekvédelmi ügy részletes kifejtését lásd a következő forrásmunkákban: Friedeberg-Polligkei: Kommentar zum Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt, Werner: Jugendpflege und Jugendfürsorge, Hilde Eiserhardt: Német jelentés az 1928. évi párizsi gyermekvédelmi kongresszusra. Keller-Klumker id. Encyklopédiája, Klumker: Jugendfürsorge u. Jugendpflege, im Handbuch der Politik. III. Bd. 318 és köv. old, stb.

Különösen három irányban nyilatkozott meg igen korán Németország géniusza e téren és pedig az *idegen gondozásba* adott gyermekek védelmének, valamint a *javító nevelésnek* országos jogszabály útján való rendezése által, nemkülönben a *hivatásos gyámság* különböző neveinek kifejlesztése körül. E feladatok mind *hatósági jelleggel* bírtak. Ehhez csatlakozott az *egyesületi munka*, amely főleg a nyílt és zárt gondozásra fordította a súlyt, a csecsemő, a kisgyermek és iskolásgyermek védelme érdekében.

Az 1918. évi szeptemberben Berlinben megtartott német gyermekvédelmi gyűlés volt az, amely az addig erjedő gondolatokból programot alkotott és hatalmas kinyilatkoztatósokra vezetett. E kinyilatkoztatások azután a későbbi törvényalkotási tevékenységnek is megadták a szükséges eleven erőt.

Az 1922. évi július hó 9-én hozott német birodalmi ifjúságléti törvény (Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt), amelylyel a német gyermekvédelmi ügy történelmének új korszaka kezdődik, abból a gondolatból indul ki, hogy az ifjúságléti hivatalok megalkotásával az egész birodalomban olyan felelős szerveket hív létre, amelyekre egyelőre csak a kötelező feladatoknak egy bizonyos körét ruházza rá, a további feladatokat pedig azok önkéntesen vállalhatják magukra.

E hivatalokat a *községek* és a *községek kapcsolatai* kötelesek létesíteni és a legfelsőbb országos hatóság határozza meg az egyes Jugendamtok illetékességének körét.

Ellenben a Jugendamt *összetételét, szabályzatát és eljárását* az egyes országok joga szerint létrejött és az illetékes önkormányzati testület által alkotott szabályrendelet szabályozza.

Ha az illető körletben már jóléti vagy más a jóléti gondozásra alkalmas állami vagy önkormányzati intézmény működne, úgy a Jugendamt feladatai erre átruházhatók és ezek a szükséges irányban kiépítendők. A községi jellegű hivatalok fölé, mint felsőbb hatóságokat, az ú. n. *Landes jugendomto kát* létesítették. Mint legfelsőbb csúcs, a belügyminisztérium mellett egy birodalmi gyermekjóléti tanácsadó működik, akivel a birodalmi kormány együttesen a *birodalmi ifjúság jóléti hivatalát* (ReichsJugendamt) alkotja.

A jóléti hivataloknak *kötelező és fakultatív* feladatai vannak.

A kötelező feladatok a következők:

1. A tizennégyéven alul levő idegen gondozásba adott gyermekek védelme. E helyütt a törvény szabályozza a gondozásba adásnál szükséges engedélyezési eljárást, a felügyelet keresztülvitelét, az intézetek mentesítését az engedélykérés alól és a szükséges büntető határozatokat.

2. A gyámsági ügyek intézésénél való közreműködés; nevezetesen a már ismertetett hivatali és intézeti gyámság,

nemkülönb a közgyám teendőinek ellátása. A házasságon kívül született összes gyermekek a megszületés pillanatától kezdve törvényről fogva tartoznak a Jugendamt hivatali gyámsága alá és minden ilyen gyermek megszületéséről az anyakönyvi hivatalok tartoznak a Jugendamtot értesíteni.

3. A segélyre szorult kiskorúakról való gondoskodás.¹⁾

4. Közreműködés a már említett nevelés felügyeletnél és a javítónevelésnél.

5. A fiataikorúak bíróságánál szükséges ismertett teendők ellátása (Jugendgerichtshilfe).

6. A gyermekmunka feletti felügyeletben való közreműködés.

7. A hadiárvak gondozásában való segédkezés.

8. Együttműködés a rendőrhatalóságok gyermekmentő tevékenységével.

A fakultatív feladatok a következők:

1. ifjúsági ügyekben tanácsadás,

2. az anya védelme szülés előtt és után,

3. a csecsemővédelem,

4. a kisgyermek védelme (óvodák, gyermekkertek felállítás),

5. az iskolaköteles gyermekeknek az iskolán kívüli védelme,

6. az iskolából kikerült gyermekek védelme.

A Jugendamtok helyi illetősége a kiskorú *rendes tartózkodási* helye után igazodik, amely elv a felnőttek segélyezése tekintetében a már említett Fürsorgepflichtverordnung szerint szintén bevezetést nyert.

A *Lande s Jugendamtok* feladatkörébe vág: általános érdekű irányelvek felállítása, a Jugendamtok részére tanácsadás, közérdekű intézetek létesítése, fiataikorúak elhelyezésénél közreműködés, intézetek feletti felügyelet stb.

A Jugendamtok összetételét illetőleg *testületi* hatóságnak kell lenni és tagjai közt nőnek is helyet kell foglalni.

A társadalmi gyermekvédelemnek, mint ismertem, a Jugendamtok munkájánál nagy szerep jut. Mint a hivatal szavazati joggal bíró tagjai ugyanis, a vezető hivatalnokok mellett közreműködésre hivatottak egyes kiváló szakemberek is, különösen pedig a gyermekvédelmi egyesületek indítványára kiküldött egyesületi kiválóságok.

Az 1924. évi február 14-én hozott életbeléptetési rendelet takarékosági szempontokból megengedte, hogy az egyes államok legfőbb hatósága bizonyos kötelező feladatok ellátása alól a községeket mentesíthesse.

¹⁾ Ez a tevékenység időközben az 1924. évi március 13-iki Fürsorgeverordnung folytán a felnőttek támogatásával együtt a kerületi gondozó kötelek feladatává tétetett.

A védelem az egyes *országok terhét* képezi, amelyhez a birodalom hozzájárulást ad.

A német ifjúsájjóléti törvény, jöllehet az az 1922. évi július 9-iki életbeléptetési törvény szerint 1924. évi április 1-én életbelépett, mégis Bajorországnak politikai okokból származó ellenállása miatt csak 1926. évi január 1-én lépett hatályba az egész birodalomban.

A törvény hatása ma még át nem tekinthető. Mindenestre a statisztikai munka már rég megindult, amennyiben a Deutsches Archiv für Jugendwohlfahrt 1927 tavaszán az egész birodalom Jugendamtjai részére kérdőíveket bocsátott ki, amelyekben a legfontosabb személyi és tárgyi kérdéseket tudakolja az egyes Jugendamtok 1926. évi állapotára vonatkozólag.

Úgy tudom e kérdőívek statisztikai feldolgozása már megtörtént, de a kormány még nem hozta őket nyilvánosságra.

A gyermekjóléti törvény keretén kívül eső általános gyermekjóléti gondozási tevékenységet illetőleg a következőket kell megjegyezniem:

Ez a tevékenység túlnyomó részben *megelőző jellegű* és legfőképen a következőkre irányul:

a) *A terhességi és gyermekágyi segélyezésre.* Alapja e segélyezésnek az 1922. évi jún. 9-iki törvény, valamint több rendelet. Ezek értelmében a segélyre szoruló terhes és gyermekágyas nők azokat a szolgáltatásokat kapják a tartózkodási helyük szerint illetékes gondozó köteléktől, illetve betegsegélyző pénztártól (Wochenhilfe), amelyet szociális biztosítás esetén kapnának éppen úgy, mintha valamely biztosítottnak családtagja lennének. Tehát orvosi kezelést, szülési, gyermekágyi segélyt, szoptatási segélyt stb.

b) *Az anya-, csecsemő- és kislgyermekgondozásra.* Az erre szolgáló intézmények a már említett anya- és csecsemőgondozók, amelyeket minden nagyobb község és országos körlet felállítani és berendezni szokott. Az ilyen gondozók orvosi vezetője a városi vagy kerületi orvos. Egy vagy több gondozó nővér is működik ezen intézményeknél. Sok helyütt a jóléti hivatal egy-egy ágát képezik ezek a gondozók. Németországban 1927. áprilisban 4458 ilyen gondozó működött.

c) *Az iskolaköteles gyermekek gondozására és az iskolaegészségügyi szolgálat ellátására.*

E körből kiemelem a nyomorék gyermekek védelmét, amelyet mint korábban említettem, Poroszországban törvény szabályoz (1920. évi május 6.).

Az iskolaegészségügyi szolgálat minden nagyobb jóléti hivatal mellett működik saját iskolaorvossal és fogorvossal.

A községek ellátják ezenkívül az iskolaétkeztetési akciót, nemkülönben az iskolai üdültetés (Landaufenthalt oder Fe-

rienkolonien) feladatait. Mindezen tevékenységnél a társadalmi tevékenység igen nagy segítségére van a hatósági munkának. A tanulóüdültetés terén például csak a „Verein Landaufenthalt für Stadtkinder, Berlin” igen kiváló teljesítményét hozom fel.

d) *Az iskolából kikerült fiatalság védelmére és gondozására irányuló tevékenység főleg a pályaválasztási tanácsadást, munkaalkalom közvetítést és az ifjúsági egyesületi munkát célozza.*

Megemlítem idevágólag, hogy a németek 1926. évi dec. 18-án törvényt hoztak az ifjúságnak a ponyva- és szennyirodalomtól való megóvása érdekében is. E törvény szerint a belügyminiszter ú. n. *vizsgáló állomásokat* létesít, amelyek a Jugendamt és az országos központi hatóság indítványára határoznak afelől, mely írásműveket kell listára helyezni. Ezen művek terjesztése, hirdetése, eladása, kirakatbatétele fogházbüntetés terhe alatt tilos.

A német igazságügyi gyermekvédelemnek legfőbb elveit a fiatakorúak bíróságánál ismertettem. Hasonlóképpen ismertettem már az iparban foglalkoztatott gyermekek védelmét célzó 1903. évi törvény több rendelkezéseit. Ide vonatkozólag még csak azt jegyzem meg, hogy az 1925. évi július 31-iki törvény az 1903. évi törvény kiegészítéseképpen azt is megtiltotta, hogy gyermekek mozgófénykép felvételénél szerepelhessenek.

Az anyagi jog terén a házasságon kívül született gyermekek jogállásának emelését illetőleg Németországban ujabban szintén törekvések mutatkoznak. A Reichsrat előtt fekvő törvényjavaslat mellőzi az exceptio plurium kifogását és a tartási kötelezettségen felül egyéb kötelelességeket ró, illetve jogokat is hárít a természetes apára.

2. Ausztria gyermek- és ifjúságvédelmi szervezete.¹⁾

Jóllehet Ausztriában régóta voltak a csecsemő- és kisgyermekgondozásnak, valamint a szegény árva és züllött fiatakorúak védelmének bizonyos szervei és berendezései, mégis a *rendszeres munka* a gyermek- és ifjúságvédelem minden területén csak a XX-ik század eleje óta indult meg.

Ez idő óta ismerték fel itt is azt az elvet, hogy az eredményes gyermekmentő munkának két elengedhetetlen kelléke az *általánosság* és az *intéző szervek központosítása*.

¹⁾ Ausztria gyermekvédelmét illetőleg lásd a következő forrásmunkákat: Suchanek id. mű és Fiala: Jugendrecht und Jugendwohlfahrtspflege, továbbá A. Baumgarten: Leitfaden der sozialen Fürsorge. Le service social en Autriche par Jules Axmann, a párisi 1928. évi gyermekvédelmi kongresszus előkészítő irataiból. F. Breunlich: Das Wohlfahrtswesen der Stadt Wien. Revue Intern, 1926. No. 8_M dr. Karner: Aufbau der Jugendwohlfahrtspflege der Stadt Wien.

Dr. Reicher Henrik egyetemi tanár volt az, aki 1908-ban megjelent alapvető munkájával: „A züllés elméletéről” a gyermek- és ifjúságvédelem nagyvonalú szervezetének tervét adta. Ezen terv szerint az egész védelem, beleértve az *iskolaügyet, az igazságügyi és a rendőri védelmet* is a gyermekevédelmi minisztériumban nyert volna összpontosítást.

Ausztria gyermek- és ifjúságvédelmének *jelenlegi* szervei részben *társadalmi* (egyesületi), részben *hatósági* szervek. Az állam közvetlen munkát nem végez, hanem a *szociális igazgatás minisztériuma* (Bundesministerium für soziale Verwaltung) útján, úgynevezett kerettörvényeket hozat a gyermekvédelem igazgatására nézve, végzi ezenkívül az irányító, a szakszemélyzet képző és propaganda munkát.

Ellenben a gyermekvédelmi igazgatás *kivitele* az egyes tartományok (Land) feladata.

Az egyesületi jellegű gyermekvédelmi szervekről már korábban szoltam, ezért itt főképen a hatósági *védelem* kérdésével foglalkozom.

Említettem a hivatali gyámság ismertetésénél, hogy Ausztriában is a hivatali gyámságon épültek fel a Jugendamtok.

Az első ilyen városi hivatal a Mährisch-Ostrau-i volt 1909-ben, amelyet sorban követtek a többiek. Ez az ifjúságvédelmi hivatal a gyermekvédelem mindennemű ügyében illetékes, az iskolaügyet és a szegénygyermeksegélyezést kivéve.

Azon gyermekek köre, akik a Jugendamt védelme alatt állanak, gyakran különböző terjedelmű. Általában a városi Jugendamtok védelmüket kiterjesztik a felállítás időpontjától kezdve született összes házasságon *kívül született gyermekekre* és a *veszélyeztetett törvényes* gyermekekre. Tehát idetartozik különösen az idegen gondozásba adott, a szegény jogon reáshozható és a züllött gyermekek védelme. Mindezen gyermekeket a Jugendamt hivatali gyámsága alá helyezik legalább a 2-ik életév betöltéséig, szükség esetén tovább is, egészen a nagykorúság eléréig.

A Jugendamt *feladata* a gyermekek jogi és *személyi* védelmének ellátása.

A jogi *védelemhez* tartozik a gyámság *vitele* és a *fiatalok bíróságánál* való már említett közreműködés (Jugendgerichtshilfe).

A *személyi védelem* tartalmát az *egészségügyi és nevelési* tevékenység, valamint a *tartásról való gondoskodás* képezi.

Az egészségügyi védelmet az orvos és gondozónő (Fürsorgerin) viszik. Ez a tevékenység úgy az anya- és csecsemőgondozó állomásokon, mint az iskolában és azonkívül is megnyilvánul az ú. n. Schulpflegschaft útján. A Jugendamtok egy-

ben ellátják az idegen gondozásba adott gyermekek felügyeletét 14 éves korig, és mint gyermekmunka felügyelőhelyek is működnek. Üdülőhelyek, játszótérek felállítása, különböző intézetek létesítése is feladatkörükbe vág.

A nevelési védelem részben a hivatali gyám, részben a gondozónők, illetve szakértő nevelők kezében összpontosul.

Ez a nevelési munka egyrészt a gyermekkertekben, óvodákban és napközi otthonokban, másrészt különböző speciális nevelő intézetekben nyer lebonyolítást, főleg a gyermekbíró-ságok által a Jugendamtra bízott nevelésfelügyelet esetében.

A tartásról való gondoskodás a törvényes tartásnak az arra kötelezettektől vagy az illetékes községtől való megszerzésére, esetleg a gyermeknek más alkalmas módon való elhelyezésére irányul.

Bizonyos *általános tevékenység* is feladatát képezi a Jugendamtnak, így a különböző hatósági és társadalmi szervekkel való összeműködés, az egyesületi és *a gondozottak kataszterének* vezetése, egységes *statisztika* vitele stb.

Bécs város gyermekvédelmi rendszere, mint említettem is, bizonyos vonatkozásban eltér a városi Jugendamtok most leírt berendezésétől, amennyiben itt egy ú. n. Hauptstelle működik a Wohlfahrtsamt központjában (Magistratsabteilung 7.), amely az alapvető, szervezeti, személyzeti és felügyeleti ügyeket, valamint az intézetek kezelését és ellenőrzését viszi, míg a konkrét feladatok megoldását 14 kerületi Jugendamt látja el.¹⁾

Megemlíteni itt még, hogy amint az^v ipari nagyobb városokban az ú. n. városi Jugendamtok létesültek, úgy a vidéken az ú. n. Landesjugendamtok jöttek létre azáltal, hogy mindenütt, ahol járásbírótság (Bezirksgericht) székel, hivatali gyámságok (Landesberufsvormundschaft) alakultak egy-egy hivatali gyámmal. Ezeknek összefoglalásaképpen hozták létre 1919-ben először Alsó-Ausztriában az ú. n. Landesjugendamtot Bécs székhellyel. Ez a központi szerv lett az ú. n. Hauptstelle és hatáskörébe a legfontosabb és központilag viendő, valamint a felügyeleti ügyeket utalták. A Landesberufsvormundschaftok pedig az egyes bírói székhelyeken továbbra is megmaradtak.

Erre a mintára alakultak meg később Felső-Ausztriában, Stájerországban, Salzburgban és másutt is a Landesjugendamtok.

Reá kell itt mutatnom arra a tényre is, hogy Ausztria igen sok gondot fordít gyermekvédelmi ügyének folytonos törvényi fejlesztésére is. így az 1914. évi résznovelláva) a házasságon kívül született gyermek jogállásának emelésére törekedett és a hivatali gyámság törvényes alapját adta meg.

¹⁾ Lásd a részletekre nézve szerzőnek cikkét Bécs város gyermekvédelmi szervezetéről a Városi Szemle 1927. évi november-decemberi számában.

Az 1928. évi február 1-én életbelépett birodalmi törvény pedig már a hivatali *gyámság hatáskörének kitágítását* hozza meg az által, hogy felhatalmazza a másodfolyamodású törvényszék elnökét arra, hogy azokat a hivatali gyámságokat, amelyek az ügyek szakszerű vitelére kellő garanciát nyújtanak, *kibővített hatáskörrel bíró hivatali gyámsági* jelleggel ruházza fel. E jelleg folytán a hivatali gyám olyan hatáskörrel bír, amelyet eddig csak a gyámbírószak gyakorolhatott; nevezetesen a törvény 2. §-ában felsorolt esetekben a bírósági hozzájárulás elesik. Ezek az esetek a következők:

1. Az apaság elismerése és tartás fizetése iránti per indítása és visszatérő tartásdíjfizetés iránti egyezség megkötése (e célból a hivatali gyámságok maguk állíthatják ki a szegény-ségi jog elnyerése végett a bizonylatot),

2. a gyámolt házasságkötése,

3. névát ruházás,

4. a gyámolt javító nevelésbe adása.¹⁾

Az *anya- és csecsemővédelem és gondozás*, valamint a különböző korosztályú gyermekek védelme és gondozása szintén az ifjúságvédelmi hivatalok útján nyer leginkább lebonyolítást. Nevezetesen minden nagyobb, illetve hivatali gyámsággal bíró város egy-egy anya- és csecsemőgondozó állomást rendez be, ahol a terhes anyák kioktatása és a csecsemők és kisgyermek vizsgálatok folyik.

A szülőházak és anyaothonok az ország nagyobb városaiban (Bécs, Graz, Innsbruck stb.) mindenütt hatósági kezelésben vannak. 1928-ban új bábátörvényt is hozott Ausztria teljesen modern szellemben.

Nagy elterjedésnek örvend egész Ausztriában a *gyermekért* intézménye is. Az iskolás gyermekek egészségügyi szolgálata szintén rendkívül fejlett. Ezt az intézményt minden nagyobb község rendszeresen léptette életbe.

Igen sok történik továbbá Ausztriában az iskolából kikerült ifjúság pályaválasztási tájékoztatása érdekében részben a Jugendamt, részben az ú. n. munkabörzék, részben önálló hivatalok útján.

Hasonlóképpen melegen karolják fel Ausztriában az iparban alkalmazott fiatalok ügyét. 1924-ben kb. 46 hivatalos hely foglalkozott a tanoncok fizetési, felmondási stb. kérdéseivel²⁾

Ausztria igazságügyi gyermekvédelmével már korábban foglalkoztam.

¹⁾ Lásd a kérdés jelentőségét kifejtve Franz Eselböck cikkében: Erweiterung des Wirkungskreises der Berufsvormundschaften, Die Jugendfürsorge in Niederösterreich. 1929. 1-2. sz.

²⁾ Lásd ez irányban A. Kimml: Die Lehrlingsfürsorge in Österreich, Revue Intern. 1926. V.

Ki kell egészítenem a korábban mondottakat azzal, hogy Ausztria időközben ez irányban is új törvényt hozott az 1928. évi július hó 1-én kelt birodalmi törvénnyel „a fiatalok büntetésével való elbánásról” (Bundesgesetz vom 18. Juli 1928. über die Behandlung junger Rechtsbrecher).

A törvény a már ismertett német Jugendgerichtsgesetz lényegében azonos, mégis bizonyos irányban azt túl is haladja. Nevezetesen azonos a német törvény alapelveivel annyiban, hogy a büntetőjogi felelősség szempontjából a német törvény korhatárait fogadja el (14 éven alul büntetlenség, csak nevelő intézkedések, a 14-18 éves csak feltételesen felelős), hogy a büntetési nemeket is azonosan állapítja meg, hogy továbbá a társadalmi patronage munkát a hatósági védelmi munkával egyenjogusítja és közreműködésre bevonja, hogy végül a fiatalok bírósága Ausztriában is vesves bíróság (Schöffengericht) lesz, 2 hivatásos és 2 esküdt tagból alakítva.

Amiben az osztrák törvény a német törvénytől eltér és azt meg is előzi, az egyrészt a nevelési elv szélesebb körű érvényre juttatása, másrészt egy kísérleti újítás: az ú. n. *bizonytalan tartamú* elítélés behozatala. Ez az elítélés célszerű esetben a legalsóbb és legfelsőbb határ megszabása mellett addig tart, míg a büntetés célját éri.¹⁾

Ha mindezekhez még azt is hozzáteszem, hogy a szociális igazgatás minisztériuma már egy általános gyermekvédelmi törvénytervezetet is kidolgozott, amely munkát felépítésében és legfőbb elveiben a német előmintát és törvényt tartja szem előtt, úgy Ausztria gyermekvédelmi ügyének rövid vonásokban teljes képét adtam.

3. A skandináv államok gyermek és ifjúságvédelmi szervezete.

Norvég- és Svédországok, valamint Dánia és Finnland gyermekvédelme bizonyos rokonvonásokat tüntet fel, célszerű ezért ezen országok gyermekvédelmi intézményeit együttesen tárgyalni.

Norvégország volt az első ezen államok között, amely a belterjes gyermekvédelem érdekében már 1896. évi június 6-án törvényt hozott. A törvény 1900-ban lépett életbe. E törvény értelmében minden községben ú. n. gyámi vagy helyesen *gyermekvédelmi tanácsot* (Vergerad) kell alakítani, amely egy bíróból, a lelkészből és öt választott tagból áll, utóbbiak közt egy orvos és 1-2 nő is helyet foglal. Ez a tanács, amely közigazgatási szerv, határoz és végre is hajtja határozatait minden olyan esetben, amidőn egy 16 éven alul levő gyermek:

¹⁾ Lásd e törvény ismertetését és méltatását: A. Glaser: Das österr. Jugendgerichtsgesetz, Zentralblatt für Jugendrecht etc. 1928. 7. sr.

a) *oly büntetendő cselekményt követett el*, amely erkölcsi romlottságra mutat és javulása remélhető,

b) ha valamely gyermek a *szülők* vagy a nevelő *hanyag-sága, könnyelműsége* miatt rossz bánásmódban részesül, vagy ez okból erkölcsi romlásától lehet tartani,

c) ha az ily korú gyermek rossz magaviselete miatt és annak utána, hogy a szülői ház vagy az iskola nevelő eszközei hatástalanoknak bizonyultak, másképen mint *idegen elhelyezés-szel* az erkölcsi romlástól meg nem óvható.

A tanács ily esetekben a gyermeknek megbízható családnál, gyermekotthonban vagy hasonló intézetben, illetve az ú. n. *iskolaotthonokban* (jelenleg mintegy 111 ilyen otthon működik) való elhelyezését rendeli el.¹⁾

Az utóbbi intézetekbe a 6 éven felül levő gyermekek kerülnek. Ezeken kívül vannak *kényszeriskola* jellegű intézmények is, amelyeket minden község vagy azok kapcsolata állít fel a király által elfogadott tervezet alapján. A gyermekek az iskolaidőn kívül is itt tartózkodnak. A kényszeriskolák költségeit a községek viselik, azonban az állam is hozzájárulást ad.

Az iskolaotthonokban elhelyezett gyermekek költségeit az állam viseli és a községek csak hozzájárulást fizetnek.²⁾

A gyermekek a 18-ik évig állanak a tanács ellenőrzése alatt, súlyosabb esetekben a 21-ik évig.

A norvégek azonkívül 1905-ben törvényt hoztak a 14 éven alul levő idegen gondozásba adott gyermekek kihelyezés^snek engedélyezése és gondviselésük ellenőrzése tekintetében is.

Az iparban foglalkoztatott fiatalok védelmére-Norvégiának külön törvénye nincsen, ez az általános munkavédelmi törvény keretében nyer szabályozást. Ezidőszertint folyamatban van az a reform, amely az egész gyermekjóléti ügyet minden egyes megyében központosítani kívánja oly módon, hogy a *gyermekvédelmi tanács* lenne a felelős szerv úgy szegényügyi, mint egészségügyi viszonylatban.

Dánia 1905. évi október hó 1-én hozott törvénnyel a norvég törvény példáját követve az ország területén minden törvényhatóságban szintén elrendelte a helyi *gyermekvédelmi tanácsok* (Vaergeraad) felállítását.

Ez az intézmény teljesen azonos elveket tartott szem előtt, mint a norvég törvény. Később azonban felismerte a dán közvélemény azt, hogy a gyermekvédelem nem tisztán *bűn-*

¹⁾ Lásd Intern. Handbook of Child Care and Protection. 351. old.

²⁾ A részleteket illetőleg lásd Heller-Schiller-Taube id. mű L 86. és köv. old. és Keller-Klumker: Sauglinsfürsorge u. Kinderschutz in den europäischen Staaten L I. 562. old., valamint az 1928. évi párisi gyermekvédelmi kongresszus előmunkálataiból M. G. H. von Hock szakvéleményét.

tetőjogi kérdés, hanem elsősorban *szociális* jelentőségű, miért is a törvény reformját tűzték napirendre.

A megelőzés elvét hangsúlyozták, miért is az ország minden gyermekének *felnevelési* és *megélhetési* lehetőségét kívánják biztosítani.

Az 1922. évi június 12-én alkotott és 1923. évi június 1-én életbelépett új törvény a gyámtanácsokat jelentékenyen megreformálta. Az új törvény szerint öt tagja van a gyámtanácsnak a vidéken és a 10,000 lakoson aluli *varosokban*; nagyobb városokban pedig az 7 tagból alakul. A tagokat a városi képviselőtestület választja s a tanács egy tagjának a városi tanács tagjának kell lennie. Koppenhága 17 kerületre oszlik, mindegyikben egy-egy tanács működik. A lelkes és tanító tagságát a korábbi törvénnyel szemben megszüntették. A büntető bíró szerepe is csökkent ez idő óta.

Ma a tanács hozzáértő, jóérzésű férfiak és nők testülete, akik nemcsak döntenek a fiatakorúak ügyeiben, de állandóan törődnek is a gyermekkel, azonkívül élénk érintkezést tartanak fenn a különböző nevelőotthonokkal és a szülőkkel is. A tanács közbelépési joga azonos körülbelül a Norvégiánál ismertetett esetekkel és felügyeleti jogköre szintén a gyermek 18, illetve 21 éves koráig tart. A nevelést végző és a kormány által engedélyezett intézetek (mintegy 117 gyermekotthon) is megegyeznek a norvég intézményekkel. 1926-ban 5039 gyermek volt a gyámtanácsok felügyelete alatt.¹⁾

Az 1922. évi reformtörvény felhatalmazta a helyi hatóságokat arra is, hogy *az idegen gondozásba* adott, valamint a házasságon kívül született gyermekek felügyeletét is a gyermekvédelmi tanácsokra bízzák.

Az 1925-ik évben kereken 25,600 ilyen gyermekre terjedt ki a gyámtanácsok ellenőrzési joga.

A társadalmi tevékenység, amely rendszeres állami támogatásban részesül, nagy segítségére van a gyámtanácsoknak munkájuk ellátásában.

A gyermekvédelmi ügynek legfőbb felügyelete 1926 óta Dániában *a közegészségügyi minisztérium* hatáskörébe esik, szemben a régi állapottal, amely szerint a gyámtanácsok az igazságügy minisztérium alá tartoztak.

A gyermekvédelemmel járó költségek viselése terén az a szabály, hogy általában $\frac{1}{2}$ részben az állam, $\frac{1}{2}$ részben pedig a községek viselik azokat. Megemlítem, hogy a *megelőző* védekezés tekintetében is Dánia igen kiváló teljesítményeket végez, így pl. az 1913. és 1920. évi törvények alapján szegény özvegyeknek, árváknak segílyt ad, amelynek összege 1925-1926-ban 2*3 millió dán koronát tett ki, az 1919. évi június 30-iki törvény értelmében azoknak az egyesületeknek, közsé-

¹⁾ Intern. Handbook 239. old.

geknek, egyéneknek, akik bölcsődét, gyermekkeretet stb. tartanak fenn, támogatást nyújt, amelynek összege 1927/1928. évre 435,000 dán koronára rúgott.

Jellegzetes intézménye végül Dániának, valamint a többi skandináv országoknak is, az ú. n. *gyermeknap*, amelyet rendszeren május hó első felében tartanak meg, és amelynek célja a gyermekvédelmi intézmények részére gyűjtés útján anyagi eszközök előállítás.

Az első ily gyermeknapot Dániában 1904-ben tartották meg és azóta ez a nap igen népszerű országos tavaszi ünnepé szélesedett ki.¹⁾

Svédországban az első gyermekvédelmi törvény 1902. évből való.²⁾ Ez a törvény rendezi egyrészt az *idegen gondozásba adott* gyermekek védelmét a községi igazgató által, másrészt az *elhanyagolt és erkölcsileg elhagyott* gyermekek nevelését, amennyiben arra a szülők képtelenek, illetve abban vétkesek.

E törvény szerint még az *iskolai igazgatás* volt jogosult a gyermeket a szülői körből kivonni és idegen gondozásba vagy intézetbe elhelyezni.

Egyes törvények szabályozták továbbá a *bűnöző gyermekekkel* való elbánást is.

Az 1917. és 1920-ik években jöttek létre azok a törvények, amelyek a szülők és gyermekek jogi viszonyát szabályozzák.

Nagy fontossággal bír itt főleg a házasságon kívül született gyermekről szóló törvény, amelynek főbb rendelkezéseit már ismertettem. Ez a törvény szabályozza ezenkívül az anya támogatására kirendelendő gyám feladatait (barnavardsman) a célból, hogy a gyermek eredete megállapíttassék és tartása biztosíttassék.

1918-ban a közsegélyezésre nézve hoztak új törvényt, amely a *szükségbe került* gyermek helyzetét javítja a segítetés és annak ellenőrzése terén, és amely az utóbbi tevékenységet az állam feladatává teszi.

1924 óta a gyermekvédelmet *községi feladattá* emelték és az ú. n. *gyermekvédelmi bizottságok* (barnavardsnam-

¹⁾ Dánia gyermekvédelmi intézményeire nézve lásd részletesen: Heller-Schiller-Taube id. mű 118. old. és a *Revue internationale de l'Enfant* 1927. évi április-májusi számában Andreas Boje: *Cooperation in Child Protection in Denmark* című értekezését, valamint M. Fröling: *La protection officielle de l'enfance au Danemark. Revue intern. 1926. II.*, Hock id. szakvéleményét, valamint M. Erik Dreyer: *La legislation sociale du Danemark* című szakvéleményét az 1928. évi párizsi Conference inter, du Service social alkalmára.

²⁾ Lásd bővebben: Heller-Schiller-Taube II. 228. old., továbbá G. Nielsen: *La protection de l'enfance en Suède*, a „Le service social” című folyóirat 1927. évi 6. számában; Hock id. jelentését és az *Intern. Handbook* 397. old.

den) kezében összpontosították. A bizottságokat minden megyében a polgári, és nem mint azelőtt, az egyházi hatóságok választják. Tagjai a szegényhatóság egy tagja, egy pap, egy tanító, egy orvos és két a gyermekvédelmi ügyben járatos és érdeklődő egyén. Egy tagnak nőnek kell lennie.

Minden megyében a gyermekvédelmi ügy ellenőrzése a megyeigazgatási hivatalra és egy gyermekvédő felügyelőre van bízva, aki egyben szegény felügyelő is. A legfőbb ellenőrzést a *szociális minisztérium* gyakorolja.

A hatáskört illetően meg kell itt jegyezni, hogy a szükségbe került gyermekek nem állnak a gyermekvédelmi bizottságok felügyelete alatt. Amíg a gyermeket a család gondozza és a segélyezés az egész családnak szól, addig a központi szegényhatóság jár el. A gyermekvédelmi hatóságnak kétféle beavatkozási jogköre van, úgymint:

1. a *szociális gondozás* és 2. a *védő nevelés*. Az előbbi csak a szülők beleegyezésével foglalhat helyet a következő esetekben: a) oly gyermekeknél, akikü a szülők betegsége, nevelőképtelensége, hanyagsága vagy más körülmények folytán a családban a züllés veszélyének vannak kitéve; b) oly gyermekeknél, akik testi vagy lelki baj vagy hiány miatt speciális gondozásra szorulnak és c) az elhagyott és árva gyermekeknél.

Az ily gyermekeket alkalmas családnál vagy árvaházban helyezik el, ha pedig ilyenek kéznél nincsenek, a két éven alul levőket a szegénygondozó intézetben. A gyermekvédelmi bizottság ellenőrzi a *szociális gondozást*.

A szegényügyi hatóság és a gyermekvédelmi bizottság közt rendszeres összeműködés áll fenn, sőt közös szervük is van bizonyos vitás és súlyosabb esetek elbírálására.

A *védőnevelésnek* a szülő *beleegyezése* nélkül van helye a következő esetekben:

1. 16 éven alul levő gyermekre nézve, ha otthon rossz bánásmódban részesül, teljesen elhanyagolják vagy élete, illetve egészsége veszélyben forog;

2. olyan 16 éven alul levő gyermek tekintetében, aki züllés veszélyének van kitéve a szülők erkölcstelen élete, gondatlansága vagy nevelőképtelensége miatt;

3. olyan 18 éven aluli fiatalkorúra nézve, aki mély erkölcsi züllöttsége miatt különleges elbánást igényel.

A bizottság által alkalmazható eszközök a következők: a szülők és gyermek komoly megintése, a fiatalok testi megfenyítése (fiúk 15 éven alul, leányok 12 éven alul), a gyermek alkalmas intézetben vagy munkában való elhelyezése.

Amennyiben a családból való kihelyezés szükséges, ez az ú. n. *védőotthonokba* történik, amely intézkedést nagyon szigorú rendszabálynak tekintik és az esetre alkalmazzák, amikor már minden más kísérlet meddő maradt.

Svédországban külön gyermekbíróságok nem alakultak ki; azonban egyre erősödik az az irányzat, amely arra törekszik, hogy a rendes büntető bíró elé tartozó könnyebb bűnesetek a gyermekvédelmi bizottságok elé utaltassanak. Sőt megfigyelhető az a fejlődési folyamat is, hogy a nyilvános javító nevelőintézetek és a védőottbonok közti különbség is lassan elhalványul és a javítóintézetek a gyermekvédelmi munka intézményeivé válnak.

Megemlítem végül, hogy az idegen gondozásba adott gyermekek kihelyezése, a gondozóhelyek engedélyezése és a gyermekek felügyelete egészen a 16 éves korig a gyermekvédelmi bizottságok feladatát képezi, és hogy ez az ellenőrzés igen szigorú és alapos.

Finnországban a gyermekvédelmi ügy fejlődése nagyjában a többi skandináv országok fejlődési folyamatát követte.¹⁾

Törvényt ugyan még nem hoztak ez irányban, de az előkészítő munkálatokat teljesen befejezték és a legrövidebb időn belül a törvényt fedél alá is hozzák.

1924 óta a gyermekvédelmi ügy ellátása a *szociális minisztérium* hatáskörébe tartozik.

A gyermekvédelmi kezdeményező tevékenység társadalmi szervektől indult ki, majd a községek vették át a gyermekvédelmi bizottságok megszervezését. Az első ilyen Helsingforsban alkották meg 1899-ben; azóta már 30 működik. A hivatali gyámság intézményét is ismerik. A gyermekvédelmi bizottságok feladatköre a már ismertetett egyéb országokban működő ily bizottmányok feladataival nagyban azonos.

A különböző korosztályú gyermekek védelmére szolgáló intézmények (bölcsőde, gyermekkert stb.) szintén régóta nagy elterjedtségnek örvendenek.

Két hatalmas egyesület is alakult Finnországban; az egyik a csecsemő és kisgyermek, a másik az örökbefogadott gyermek védelmét tűzte ki főfeladatául.

III. A latin védelmi rendszer.

Franciaország gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.²⁾

A latin gyermekvédelmi rendszer legkifejezőbb megtestesítője a francia gyermekvédelmi szervezet. A római jog korlátlan apai hatalmából átszármazott és a szülőnek a gyermek elhagyására, illetve hatósági gondozásba való átengedésre irányuló joga (*droit de l'abandon*) Franciaországban lett legin-

¹⁾ Lásd részletesen: Bertel Nyberg cikkét, *La protection de Venfance en Finlande. Revue intern. 1927.* és Hock említett szakvéleményét.

²⁾ A francia gyermekvédelmi rendszerre nézve lásd a következő forrásmunkákat: Paul Miret, *L'assistance publique en France*, Emile

kább otthonossá (1795 körül 23 millió összlakosságból 40,000 elhagyott gyermeket gondoztak).

Az így elhagyott gyermekeket már Paulai szt. Vince ideje óta u. n. hospicekben helyezték el és gondozták.

Amikor pedig a felvételek megszorítását erőszakos eszközökkel akarták elérni és a leányanyákat az apa megnevezésére iparkodtak bírni, az eredmény az lett, hogy a legbotrányosabb apasági perek ezrei keletkeztek.

Ezeknek a pereknek akarta elejét venni a Code civil, amidőn az apasági per megindítását megtiltotta.

Ámde ennek a rendelkezésnek az lett a visszahatása, hogy a természetes apa tartási kötelezettségétől megfosztott gyermekek nagy tömegeiről a hatóságnak kellett gondoskodni. A hatósági gondoskodásra vonatkozó törvényi intézkedések alapját elsősorban Napóleon 1811. évi január 1-én hozott dekrétuma, majd számos egyéb törvény és törvéynovella mellett az 1904. évi június hó 27-én alkotott „loi sur le service des enfants assistés” és az 1904. évi június 28-án meghozott „loi relative à l'éducation des pupilles de l'assistance publique difficiles ou vicieux” nevű törvények vetették meg.

Lényege e megoldásnak az, hogy a gyermekvédelmi ügy elkülönítve a jóléti igazgatás többi ágaitól (szegény- és kórházügy stb.) *állami* kényszerszabályozás alá került és ma is mint céltudatos, szerves egészet alkotó, sajátos nemzeti jelleggel bíró *állami* és nem községi igazgatási feladat jelentkezik.

E mellett azonban a társadalom tevékenysége is elsőrangú tényező, mivel rendszeren megelőzi vagy kiegészíti a hatósági munkát, sőt számos esetben a hatósági szervek igénybe is vehetik a társadalom tevékenységét, amely tevékenység szerves összeműködése érdekében gondoskodás történt az intézmények *országos* jellegű *központokba* (pl. Comité national de l'Enfance) és *helyi* szövetségekbe (pl. Federation d'oeuvres de protection de l'Enfance) való összefoglalása iránt.¹⁾

A *hatósági* gyermekvédelem közigazgatási jelleggel bír. A legfelsőbb irányítás, ellenőrzés, tanácsadás és segélyezés régebben a belügyminiszter feladata volt, jelenleg a *munka- és egészségügyi minisztérium* feladatát képezi. A *nemzet árváinak*

Aleinder: Les enfants assistés. Code de L'Enfance, 1904. és 1922. I. Delagrange: Le service social dans la protection des enfants című jelentését az 1928. évi párizsi gyermekvédelmi kongresszusra. M. E. Rabailard: Rapport general sur le service des pupilles de la Seine etc. és Donnedieu de Vabres jelentését a fiatalokorúak bíróságáról a párizsi gyermekvédelmi kongresszus alkalmából, valamint M. Kraemer-Bach cikket a francia gyermekvédelemről. Revue international de l'Enfant. 1928 márciusi szám. Lásd továbbá szerzőnek: A francia gyermekvédelem rendszere és intézményei stb. című tanulmányát a Városi Szemle 1928. évi 6. számában.

¹⁾ 1927-ben a munka- és egészségügyi miniszter 1540 anya- és gyermekvédelemmel foglalkozó egyesületet támogatott.

(hadiárvak) ügyeit legfelső fokon a *közoktatásügyi miniszter* intézi.

A gyermekvédelmi *igazgatás* szabályozása a *megyék (departements)* vállain nyugszik. Szervezetét, működését a *megyelanács* (Conseil General) által megállapított szabályzat irányítja. Az összes kiadások a megye költségvetésében szerepelnek és bizonyos arányban résztvesznek abban az állam, a megye és a községek.

A munka- és egészségügyi miniszternek 1927. évi részese-
sedése anya- és gyermekvédelem címén 125'6 millió frankra rúgott, míg a közoktatásügyi miniszter által a hadiárva gondozásra fordított összeg 153 millió frankot tett ki.

A *megyékben* a gyermekvédelmi igazgatás *végrehajtó szerve* a *préfet*, akinek az állam adja rendelkezésére a szükséges személyzetet a közsegélyezett gyermekek gondozásának ellátása céljából. Ez a személyzet áll egy *felügyelőből* (Inspecteur) és egy vagy több *segédfelügyelőből* (91).

A megyetanács szükség esetén kellő számú *védőnői* állást (dames visiteuses) létesíthet, amely állásokat a megyefőnök tölti be.

Az évi költségvetést a megyefőnök dolgozza ki és a megyetanács elé terjeszti elfogadás végett. A prefet rendelkezik a kifizetésekről is, de a kifizetéseket a főszámvevő (trésorier-payeur-général) eszközli. A prefet folyósítja a segélyeket; a gyermekek felvételét, elhelyezését elrendeli, az alkalmazottakat kinevezi, elbocsátja stb.

A felügyelő évi jelentését a megyefőnök a saját észrevételeivel és a megyetanács határozataival a miniszterhez terjeszti fel, aki azokat a közjótékonysági ügyek legfelső tanácsának megküldi. A miniszter a törvény értelmében évente statisztikát köteles adni a gondozottak halandóságáról és minden 5 évben a köztársaság elnökéhez részletes jelentést tenni a gyámoltak viszonyairól.

Párizs város és a Szajna megye területén a megyetanács által szabályozott ügyeket a megyefőnök megbízásából a *Directeur général de l'Assistance publique* látja el. Lényeges befolyást gyakorol itt még az ügyek vitelére a *városi tanács* is (conseil municipal) azáltal, hogy évente a rendes segélyezés összegét ő állapítja meg.

A jogszabályokkal rendezett *hatósági védelem alapon dolata* az, hogy ily védelemben azokat a *gyermeket* (21 éven aluli kiskorúak) kell részesíteni, akik *elhagyottság* (abandon materiel ou moral) okából a szülői (nagyszülői) gondozást, nevelést, felügyeletet nélkülözik.

Másrészt az érvényes jogszabályok szerint a hatóság legfőbb gondját az a törekvés képezi, hogy a gyermekek *elhagyottá válását megelőzze*. E célból különböző intézkedéseket köteles megtenni és különböző eszközöket vehet alkalmazásba.

E kettős alap gondolatból kiindulva *két csoportját* különböztethetjük meg azoknak a gyermekeknek, akikre a hatósági védelem tevékenységét kiterjeszti és pedig:

1. a *szükséget szenvedő és támogatásra szoruló gyermekek* (enfants indigents ét secourus),

2. és az *elhagyott gyermekek* (pupilles de Γ Assistance) csoportjait.

Fenti két kategóriához járul még a *hadiárvák* (Pupilles de la nation) csoportja, mint amelynek védelméről szintén a hatóság köteles gondoskodni.

A továbbiakban tehát a hatósági tevékenységnek e hármas felosztás szerint tagozott részleteit tárgyalom, kiegészítve még a bűnöző gyermek érdekében szükséges igazságügyi védelem rövid ismertetésével.

1. A szükséget szenvedő és támogatásra szoruló gyermekek.

Ide sorozhatjuk a *sole gyermekkel* bíró szegény szülők gyermekeit, a *vérrokonnal* bíró egész *árvát*, a *félfárvát*, a *törvénytelen gyermeket*, a *beteg és letartóztatásban levő szülők* gyermekeit, végül az olyan gyermekeket, akiket a *bíróság* bízott *felügyelet* végett a közhatóságra.

Mindezen gyermekek tekintetében a *szülői hatalom*, illetve a *gyámsági* tiszt érintést nem szenved, csonkítatlanul fennáll, csak a közhatóság *segélyező, illetve felügyeleti jogköre* lép előtérbe.

Figyelemmel pedig arra, hogy a gyermekvédelem a Franciaországban is felismert helyes felfogás szerint az *anyavédelemmel kezdődik*, a védelemnek eszközeit, módjait, intézményeit az anyavédelemmel kezdődően és a különböző gyermekkorokon át végigvezetve mutatom be.

Az *anyavédelmet* törvényileg rendezi a „loi Strauss” (1913. júl. 17), amely napi *táppénzt* nyújt minden terhes nőnek, aki mint napszámos, munkás vagy cseléd idegen szolgálatban áll és pedig a szülést megelőző és követő négy hét tartamára azon feltétel alatt, hogy a terhes nőnek munkáján kívül más keresete nincsen, hogy továbbá a nő mindenféle munkától tartózkodik és betartja a részére és gyermeke részére előírt orvosi rendszabályokat.

E törvény előnyeit 1925-ben 290,600 anya élvezte az egész országban.

A *szülés után* az anyatejjel való táplálás elérését a következő segélyezések és intézmények iparkodnak előmozdítani:

a) *Szojtatási segély* (Primes d'allaitement) címén a gyermekét emlőn tápláló szűkölködő anya négy héten át havi 15 frankot kap, míg a négy hét eltelte után is szojtató anya ezt a jutalmat egy évig élvezzi. 1925-ben Franciaországban 261,500 anya kapott ily segélyt.

5) *Szülési segély* (Primes à la natalité) jár bizonyos feltételek alatt törvény szerint nemcsak a szűkölködő, de minden *családnak*: ennek nagysága megyék szerint különböző, így Párizsban 20 frank havonta és egyévi tartamra szól.

A *kisdedkorban* levő gyermeküket maguk tápláló és nevelő, házasságban élő vagy leányanyák támogatására a következő segélyek és intézmények szolgálnak.

a) A *sokgyermekes családok támogatását* célzó 1913. évi július hó 14-iki és 1923. évi július hó 23-iki törvény értelmében havisegélyt kap minden szűkölködő családfő, akinek eltartásába 3, illetve több törvényes vagy elismert gyermek tartozik.

Az 1926-iki évben Franciaországban körülbelül 194,000 család részesült e segélyben.

Párizsban és más nagyobb városokban ezenkívül a hatóság *olcsóbérű lakásokat* is bocsát rendelkezésre a sokgyermekes családoknak.

b) *Az elhagyás megelőzését célzó időleges segélyt* a hatóság az 1904. évi június hó 27-iki törvény alapján nyújtja. *Célja kettős*: egyrészt leszállítani az elhagyottsági esetek számát, másrészt küzdeni a gyermekhalandóság ellen. E segélyezés módját, nagyságát, idejét stb. a conseil generál állapítja meg, a kiutalást a megyefőnök eszközli a felügyelő javaslatára. Ügy törvényes, mint törvénytelen gyermek részére adható hároméves korig. E segélyezés rendszeren kétféle alakban nyilvánul meg és pedig az úgynevezett *első szükséglet* (de premier besoin) alakjában, amelyet akkor adnak, ha az anya gyermekét elhagyottként felvétetni akarja, de kívánságától eláll, és amely készpénzsegély, nemkülönben csecsemőkelengye kiutalásából áll; valamint az *időleges segélyezés* alakjában. Ez a segélyezés megynként változó és aszerint magasabb összegű, amint az anya maga gondozza gyermekét vagy dajkaságba adja. Párizsban előbbi esetben az anya havi 170-200 frankot, utóbbiban 135 frankot kap, amely közvetlenül a dajka kezéhez is fizethető.

A segélyt a hatóság megvonhatja, sőt feltételekhez is kötheti azt; így például: a gyermeket időnként orvosi vizsgálat alá kell bocsátani, vagy a csecsmőgondozó állomáson kell bemutatni. A hatóság *ellenőrzést* is gyakorol a gyermek lakásán „dames visiteuses”-ök útján.

Az 1924. évben egész Franciaországban kereken 60,000 ilyen segélyezett gyermek volt, Párizsban magában 1927. évben 12,000.

Ugyanezt a védelmet élvezi a törvény szerint a gyermekek *másik két csoportja*, az úgynevezett enfants en depot és enfants en garde is.

Az előbbieket azok a gyermekek, akik szülőiknek vagy a felmenőiknek kórházba vagy letartóztató intézetbe való kerülése

miatt védelem és anyagi támasz nélkül maradtak és ezért időleges hatósági gondozásba vételük szükséges.

A második csoportba az 1898. évi április hó 19-iki törvény 4. és 5. §-ai és az 1912. évi július hó 22-iki törvény szelint azok a gyermekek tartoznak, akiket a fiatakorúak bírāja akár mint az ellenük elkövetett *büntettek*, illetve *vétségek áldozatait*, akár mint 13 évet meg nem haladott korú *bűnözőket*, hatósági gondozásba és nevelésbe átad. Ez utóbbi esetekben a hatóság csalc *a nevelési jogot* kapja meg, amely azonban elegendő alapot nyújt neki arra, hogy a fiatakorút mint gyámoltját kezelje és családban vagy nevelőintézetben helyezze el.

c) *A csecsemogondozóállomások* (consultations de nourrissons) intézménye egyre nagyobb elterjedésnek Örvend Franciaországban. 1926-ban már 3400 ilyen állomást tüntet fel a statisztika. Leginkább kórházakban, hatósági dispensairekben és egyéb hatóságilag berendezett helyiségekben működnek ezek, amelyek rendszerint *ingyen tejet* is szolgáltatnak ki a 20 hónapon alul lévő gyermekeknek orvosi vélemény alapján és azon feltétel alatt, hogy a gyermeket a gondozó állomáson rendszeresen bemutatják. Igen sok társadalmi szerv is tart fenn hasonló intézményt.

d) Azon két éven alul lévő csecsemők és kisdedek egészségügyi védelméről, akiket az anya szoptatás, elválasztás vagy felügyelet végett *idegen gondozásba* ad ki, az úgynevezett *lői Roussel* intézkedik. Ezek ellenőrzését minden megyében a *felügyelő* látja el. A törvény, valamint az 1877. évi február hó 27-iki végrehajtási rendelet előírja az anyák és nevelőszülők kötelességeit, feladatait, az orvosi ellenőrzést, a hatósági felügyelet módját, a gondozóknak adható jutalmakat, a büntetőrendelkezéseket stb. A francia gyermekvédelem szakértőinek véleménye szerint e védelmi berendezés lényeges hibája az, hogy az orvosi felügyeletet nem egészíti ki a gondozónők közvetlen ellenőrzése. Ezért a törvény reformját már tervbe vették.

Az *iparban, gyárakban, bányauzemekben* foglalkoztatott, 13 évet meghaladott korú *gyermekek védelmét* az 1892. évi törvény szabályozza, ellenben nem terjed ki e védelem a kereskedelembe, áruházakban, vendéglőkben stb. alkalmazott fiatakorúakra. E törvény megtiltja a 18 éven alul levő fiatakorúak éjjeli munkában való foglalkoztatását és előírja a heti pihenőt. A munkaadó köteles az alkalmazott fiatakorúak erkölcsi és testi biztonságáról gondoskodni. Az *iparfelügyelők* jogosultak orvosi vizsgálat útján megállapítani, hogy a 16 éven aluli fiatakorú a reábízott munka elvégzésére fizikailag képtelen. A napi munkaidőt az 1919. évi törvény nyolc órában állapítja meg.

2. Az elhagyott gyermekek (*Pupilles de l'Assistance*) védelme.

A hatóságilag védelemben részesített gyermekek másik nagy csoportját az 1904. évi június hó 27-iki törvény „a Jcöz-jótekonysági hivatal gyámoltjai” (*Pupilles de l'Assistance*) elnevezéssel illeti. Ez az elnevezés annyiban találó is, hogy ezen gyermekek felett a hatóságnak kiterjedtebb hatalma van, amennyiben felettük a szülői hatalmat helyettesítő *gyami tisz-tet* gyakorolja.

E tisztség a megyefőnököt illeti azon kiskorúak felett, akiket az *Assistance publique* gyámoltjai sorába végleg anyakönyveltek.

Ez a végeleges beiktatás kétféle módon történik és pedig:

1. *közigazgatási úton, hivatalból* a Bureau d'abandonri-nál való átadás útján, illetve kérelemre a megyefőnökhöz intézett kérvény alapján;

2. és *bírósági döntés* folytán.

A *közigazgatási úton* felvett gyermekeknek a törvény három csoportját különbözteti meg és pedig:

a) a *talált gyermekeket* (*enfants trouvés*), akiknek apjuk, anyjuk ismeretlen.

b) az *elhagyott gyermekeket* (*enfants abandonnés*), akik ismert szülőktől származnak ugyan, de általuk elhagyattak a nélkül, hogy velük szemben tartási igényt lehetne érvényesíteni,

c) a *szegény árvákat* (*orphelins pauvres*), akiknek tartásra képes szülők vagy felmenők nincsenek.

Az összes itt fesorolt esetekben vagy a szülő nyilváníja határozottan azt az *akarátát*, hogy nem kíván többé gyermekével foglalkozni, vagy a *körülmények* okozzák azt, hogy a szülő a gondozásra képtelenné válik.

A törvény előírja, hogy az itt megjelölt gyermekek bemutatása és felvétele hol és miként történik.

Minden megyében a páfét alkalmas helyiséget (rendszen egy kórháznak megfelelő részét) jelöl ki a felvételek eszközésére, amely éjjel-nappal nyitva áll, és amelyben csak a felvételt eszközző hivatali egyén van jelen. Ez a hivatalnok kitanítja a gyermek átadóját arra, hogy az anya az esetre, ha gyermekét tovább magánál tartam hajlandó, az *első szükségletekre azonnali*, ezenkívül később *időszakos segélyt* is kaphat. Reámutat az elhagyás következményeire, hogy tudniillik azáltal a családi kötelék megszakad, hogy a gyermeket később vissza nem kaphatja, sőt még elhelyezéséről sem kaphat felvilágosítást és iparkodik az anyát jobb belátásra bírni. Ha ez nem sikerül, *két eset* lehetséges. Az esetre, ha a gyermek még nincs *héthónapos*, vagy nem látszik annyinak, a gyermek átadója megtagadhatja a gyermek nevének, születési helyének

és idejének megjelölését.¹⁾ Erről a megtagadásról és az elhagyásról a felvevő hivatalnok jegyzőkönyvet vesz fel, azt bemutatja a megyefőnöknek, aki a felvételt engedélyezi. Ilyenkor további vizsgálat nincs és a gyermek felvétele pillanatától kezdve a hatósági védettek sorába lép. Ez a minden formalitást, vizsgálatot nélkülöző *felvételi eljárás*, úgynevezett „admission à bureau ouvert ou secret”, amely a legteljesebb titoktartás mellett történik, a törvénynek egyik legfontosabb újítása volt a „forgóládarendszer” megszüntetésével egyidejűleg.

Abban az esetben azonban, ha a gyermek *hét hónapos elmúlt*, az anyának írásbeli kérelmet kell előterjeszteni. Ilyenkor a felvételt *vizsgálat* előzi meg és a felvételt megyefőnöki *határozat* mondja ki.

Ha a felvételt a megyefőnök megtagadja, a *miniszterhez* lehet fellebbezni és ennek döntése ellen az *államtanács*hoz.

A felvétel másik módja bírói döntés következményeképpen áll be.

Ez az eset az, amelyben a gyermek az úgynevezett *bántalmazott és erkölcsileg elhagyott gyermekek* (enfants maltraités, délaissés ou moralement abandonnés) *minősítése* alá kerül, amikor is azon bírói ítélet folytán, amely a szülőt az elkövetett *bűncselekmény*, illetve *veszélyeztető magatartás* folytán szülői hatalmától megfosztja, a gyermek mint közhatósági gyámolt nyer belajstromozást a megyefőnök határozata alapján.

A szülői hatalomtól való megfosztás eseteit az 1889. évi július hó 24-iki törvény és az azt módosító későbbi törvények, különösen az 1921. évi törvény szabályozzák.

Az 1921. évi törvényt módosítás folytán a szülői hatalom elvesztése *csak részleges* lehet a következő rendelkezés folytán: „A szülői hatalomban rejlő jogok egészben vagy részben, egy vagy több gyermekre nézve elvonhatók elítélés nélkül is, ha az atya vagy anya rossz bánásmód, a szokásos részegeskedés veszélyeztető példája vagy megátalkodott magaviselet, a *gondviselés hiánya* vagy a szükséges *nevelési irányítás* elmulasztása által egy vagy több gyermekének egészségét, biztonságát avagy erkölcsiségét *veszélyezteti*.”

Ezzel a rendelkezéssel a francia jog is szakított a régebbi polgári törvénykönyvek azon elvével, hogy a szülői hatalom csak a szülő *vétkessége* alapján vonható el és reálépett az újabb fejlett jogok azon gyermekvédelmi szempontból nagyfontosságú felfogására, hogy e jogkör a *puszta veszélyeztettség* folytán is megszüntethető.

¹⁾ Ezt a gyakorlatot a párisi felvevőhely (Hospice de la Rue Denfert-Rochereau) a törvényt megelőzően már folytatta. Egy, a kapura erősített táblán nagybetűs felírással figyelmeztették az átadókat e jogukra.

Az itt felsorolt gyermekek képezik a „bántalmazott és erkölcsileg elhagyott” elnevezéssel megjelölt gyermekcsoportot.

Ezenkívül *még egy címen* kerülhetnek gyermekek a hatósági gyámoltak sorába, akkor t. i., ha a bíróság a *szülői hatalmat* a közhatóságra átruházza (delegation de la puissance paternelle) az 1889. évi július 24-iki törvény 11-ik címe értelmében.

Az átruházásnak *két esete van*. Az első az, midőn egy 16 éven alul levő olyan gyermeket, akít a szülők szegénységük miatt tartani nem tudnak, a szegényügyi hatóságnak vagy valamely egyesületnek engednek át önként, nevelés végett. Itt tehát *szerződés* jő létre a szülő és a harmadik személy között, amely azonban csak a bíróság *ítéletével* nyeri el joghatályát.

A második eset akkor következik be, ha valaki egy 16 éven alul levő gyermeket *talál*. A találó a polgári bíróságnál kérheti a szülői hatalom delegálást. A bíróság tárgyalás után ítélettel mondja ki a szülői hatalomnak a közhatóságra *való átruházását* és az illető intézetnek vagy *magánszemélynek azt a jogát*, hogy a szülői hatalom tartalmát képező jogosítványokat *gyakorolhassa*. Az elvesztett szülői hatalom minden esetben *vissza is állítható*, azonban csak bírót *ítélettel*.

A hatósági gondozásban levő összes gyermekek fölött az Assistance publique viszi a gyámságot, amelyet vagy maga a *törvény* (talált, elhagyott, szegény gyermekek esetében) vagy a bíróság (bántalmazott és erkölcsileg elhagyott gyermekek) ruház reá.

A gyámi jogkört a törvény két részre osztja és két megyei hivatalokra bizza. A *személyi részt* (a Code civil által megjelölt jogok) maga a gyám viszi, a *vagyonkezelést* pedig az ú. n. *számvevő* látja el.

A vagyonkezelés részleteit a törvény pontosan megjelöli. A gyámolt pénzei vagy állami pénztárban vagy takarékpénztárban kezeltetnek. E vagyonkák leginkább a gyámolt saját *keresményeiből* (bérek) toborzódnak. Hogy ezen összegek mily tekintélyesek, mutatja, hogy 1924-ben Szajna megye 17,600 gyámoltjának kb. 20 millió frank takarékpénztári betéte volt.

Minthogy a gyámolt tartása a közigazgatás terhére képezi, a törvény ellenértékül megengedi, hogy a megye a gyámolt vagyonát annak 18 éves koráig haszonélvezzé. Ha a gyermeket a szülők visszakövetelik, úgy a felmerült gondozási *költségeket elvileg megtéríteni tartoznak*. Ez az elv azonban nem annyira pénzügyi szempontokat, mint inkább a célszerűséget szolgálja, hogy t. i. a szülők szeszélye folytán a hatóság zaklatásoknak kitéve ne legyen. E célt tartja szem előtt egyébként az ú. n. *kísérleti kiadás* is I év tartamára.

A legfontosabb *érdek* a törvény végrehajtási rendelete szerint is a gyermek *jövőjének és boldogulásának biztosítása*.

A gyermek a felvétel után az ú. n. *átvevő intézetbe* (l'hospice dépositaire) kerül, ahol csak rövid ideig marad vagy azért, mert még másutt el nem helyezhető vagy mert beteg sth. A hospice-k leginkább kórházak függelékei, de vannak önálló megyei intézetek is. Berendezésüket, elhelyezésüket, szervezetüket a megyetanács hozzájárulásával megyefőnöki határozat szabályozza. Minden ilyen átvevő intézet *két részből*, és pedig az egy éven alul levő és a nagyobb gyermekek befogadására szolgáló osztályból áll. Amint a további elhelyezés lehetséges, a 13 éven alul levő gyermek *falura kerül*, ahol rendszeren új otthonra lel. 13 éven felül levő gyermek városban is elhelyezhető.

A gyermek tartózkodási helye minden esetben *titokban* marad. Az anya időnként csak arról kap értesítést, hogy a gyermek él-e, avagy meghalt. Ez alól csak a megyefőnök tehet kivételt. Minden gyermeket *egyéni törzskönyvvel* (carnet individuel) látnak el, amelybe minden öt érdeklő eseményt feljegyeznek.

A *nevelőszülő kétféle díjazásban* részesül. Kapja a havi *tapdíjat* és egy esetleges ú. n. *túlélési jutalmat* (prime de survie) az esetre, ha a gyermek a 15-ik hónapot túléli. A tartásdíjak nagysága havonta 100-200 frank közt váltakozik a gyermek kora és a szerint, amint a gyermeket anyatejjel vagy mesterségesen táplálják.

A túlélési jutalom 75 frank egy összegben. Mindezen összegek le nem tilthatók, nem engedményezhetők és a csecsemőkelengyével együtt a megye kötelező terhet képezik.

Ha a gyermeket elválasztották, megmaradhat továbbra is nevelőszülőjénél, vagy pedig másutt helyezhető el.

A 6-13 éves gyermeket a gondozó köteles *iskolába* küldeni, amiért külön *havi pótlékot kap*, a kiváló gondozó e címen is jutalomban részesíthető.

A 13 évet meghaladott kiskorú gyermek után – a kivételektől eltekintve – tartásdíjat a hatóság nem fizet: ettől kezdve a gyermek maga gondoskodik fenntartásáról. Az ily gyermekeket képességük és vonzódásuk szerint *mesterségre* adják, főleg *mezőgazdaságba*. A városi gyermekeket az ipari *pályára*, a leányokat *cselédnek*, *varrónőnek* stb. szokták küldeni. Úgy az iskolásgyermekeket, mint a tanoncokat ruhával is ellátják.

A hatóságilag gyámolt gyermekek *állandó felügyeletben és ellenőrzésben* részesülnek. A két éven alul levő gyermekek a lói Roussel által előírt *orvosi ellenőrzés* alatt állanak. Elhelyezésük után 8 napon belül orvosi vizsgálat alá kerülnek és attól fogva havonként a felügyelő orvos látogatja őket. Ezenkívül a legtöbb megyében *kötelező* az ily gyermekeknek a *csecsemő-gondozóknál való időszakos bemutatása*.

A felügyelők nemcsak a nevelőszülőknél, de az iskolában és a műhelyben stb. tett *váratlan látogatások* által állandó érintkezésben vannak a gyermekkel és ellenőrzik annak tartását, nevelését, hálóhelyét, munkáját és előmenetelét. A hatóságilag gyámolt gyermekek gyámsága rendszeren a *nagykorúsággal* szűnik meg, de megszüntető okot képez a házasság, az örökbefogadás, a családnak való visszaadás is. Házasság esetén külön *hozományt* szoktak a megyék adni, amelynek nagysága a Szajna megyében 100-500 frank közt mozog.

A gondozott gyermekek száma állandó apadást tüntet fel. 1924-ben már csak 128,313 ily gyámolt volt hatósági gondozásban, szemben az 1910. évi 155,546 gyermekkel.

Az 1904. évi június 28-iki törvény szerint azok a hatósági gyámoltak, akik *fegyelmezhetőségük hiánya* vagy *jellemhibájuk* miatt családi gondozásba nem adhatók, a felügyelő javaslata folytán a megyefőnök döntésével az ú. n. *szakiskolában* (école professionnelle) helyezendők el. Ezen iskolák megyei, illetve *egyesületi* jellegűek és a *mezőgazdasági* vagy *ipart pályára* képeznek ki. Az ilyen egyesületi iskolák feállítása csak miniszteri engedély folytán történhetik meg és a miniszter állandó felügyelete alatt állanak.

A megyei szakiskolák felállítása a megyéknek kötelező feladata, de az állam felerészben hozzájárul azok fenntartásához. Az esetre, ha valamely hatósági gyámoltnak magaviselete, *erkölcstelensége*, *erőszakossága* vagy *kegyetlenkedése* miatt nagyfokú elégedetlenségre ad alkalmat, a megyefőnök, illetve a szajnamegyei igazgató kérelmére a polgári bíróság elrendelheti, hogy az ily gyermek javítónevelés végett a büntető hatóságnak (.administration pénitentiaire) adassék át. Ezt a rendelkezést a préfet javulás esetén ítélet nélkül is visszavonhatja. Tartama a nagykorúsáig terjedhet.

Az így átadott gyermekek kétféle elbánásban részesülhetnek a szerint, mint *kevésbé romlottak*, amely esetben az ú. n. „colonies pénitentiaires”-ekbe kerülnek, míg a javulást nem tanúsító, megátalkodott gyermekek az ú. n. „colonies correctionnelles”-ékben nyernek elhelyezést.

Legnevezetesebb *javítóiskolák* az École de Lafaye, École de la Salpêtrière, École Th. Roussel stb., míg a *javítóintézetek* közül említésre méltók: a Mettray, Fresnes, Sainte-Foy-íéle colonies correctionnelles-k.

A 13 évet meghaladott korú bűnöző *fiatalkoriak* elhelyezése kizárólag büntető jogszolgáltatási feladat.

3. A nemzet árváinak (*Pupilles de la nation*) gondozása.

Franciaországban a hadiárvák gondozását, támogatását az 1917. évi július hó 27-én meghozott törvénnyel *állami feladattá* nyilvánították és kimondták, hogy a *nemzet gyer-*

mekeiül fogadja az ily árvákat. Úgy e törvény, mint az azt módosító 1922. évi október hó 26-iki törvény megalkották e gondozást és védelmet ellátó szervezetet, amely azonban nem szüntette meg az addig létrejött különböző társadalmi és egyéb intézményeket, hanem azokat fontosságuknak megfelelően közreműködésre vonta be.

A nemzet árvájául való fogadás kérelemre történik és a *polgári bíróság* döntésével megy foganatba. Ez az aktus a születési anyakönyvi kivonatban is kitüntetést nyer és annak folytán a kiskorúnak joga nyílik nagykorúsága elértéig – sőt bizonyos esetben azon túl is – arra, hogy az állam anyagi és erkölcsi védelmét és támogatását nevelése, kiképzése érdekében igénybe vegye.

A védelmet és gondozást ellátó *szervezet* a következő:

„L'Office national des pupilles de la nation” elnevezéssel Párizsban, a közoktatásügyi minisztériumban egy intézményt állítottak fel, amelynek közvetlen intézkedési, véleményező, felügyeleti és kezdeményező hatásköre van.

E központi szervet a közoktatásügyi miniszter elnöke alatt álló tanács igazgatja, amelyet a nemzet, a megye-tanácsok, a városi tanácsok, egyéb közhatóságok és a társadalmi testületek képviselőiből alakítanak.

Egyharmad része a tagoknak nőkből áll, a tagok működésükért semmiféle díjazást nem kapnak. A tanács háromévenként *állandó bizotmányt* választ, amely a főtitkárral együtt a tulajdonképeni *végrehajtó szerv*.

Ezenkívül a törvény minden megye székhelyén úgynevezett *megyei hadiárvahivalalt* létesített; a helyi feladatok, mint pl.

az árvák kellő elhelyezéséről való gondoskodás,

segélyek engedélyezése,

az egyesületek, magánosok által kifejtett védő és gondozó tevékenység ellenőrzése,

a járási osztályok (*sections cantonales*) megteremtése végett.

A megyei hadiárvahivatalok tagjai a prefet elnöksége mellett részben helyi közfunkcionáriusok, részben az állam és részben a társadalmi intézmények képviselői.

A megyei árvahivatal minden járásban *megbízottakat* (*correspondants*) választ a polgármesterek, tanítók és a megbízható egyének közül, akik *járási osztályá* alakulnak az általuk választott elnök vezetése alatt. Ezen osztályok tagjai azután a *legközvetlenebb intézői* a törvény által megszabott feladatoknak.

E feladatok legfontosabbjai: a gyámság vitele, ellenőrzése azoknak az egészségügyi, erkölcsi viszonyoknak, amelyek közt a gyermek él, az iskolában, illetve a mesterségben

elért eredmények figyelemmel kísérése, a gyermek elhelyezésének és a szükséges segélyezésnek kieszközlése.

A hadiárva gyámságáról¹ való gondoskodás és e gyámi tisztt működésének ellenőrzése a *megyei hadiárvahivatal* és az *államügyész* konkurráló feladatát képezi.

A megyei hivatal gyakorolja a hadiárvák felett a megyékben a *fennhatóságot és védelmet*, amelyet az úgynevezett *gyámtanacsosi* (conseiller de tutelle) intézmény útján való-sít meg.

Joga van a megyei hivatalnak a *család tanács* össze-hívására is abból a célból, hogy az a gyermek érdekében szük-séges intézkedéseket megtegye.

A *gyámtanacsos*, akit rendelt gyám mellé mindig, egyéb esetben pedig kérelemre a megyei hivatal nevez ki, anélkül hogy a szülői vagy gyámi jogkörbe avatkoznék, biztosítja azt a célt, hogy az állam és megye által adott segélyeket tényleg az árva szükségleteire és nevelésére fordítsák.

A *törvény legfőbb célja*, amelynek megvalósítására minden szervnek törekedni kell, hogy minden egyes hadiárva testi és szellemi képességének megfelelő *olyan hivatásban nyerjen kiképzést*, amelyben nemcsak megélhetését találja fel, hanem amelyet annyira kedvel is, hogy abban testi és lelki teljesítőképességét leginkább érvényesítheti.

Franciaországban 1927-ben 714,369 hadiárvát számoltak össze, akiknek támogatására és védelmére az állam kereken 153 millió frankot fordított. Ehhez járul még a hadiárvahiva-talok által kapott igen tekintélyes nagyságú ajándék, alapít-vány, hagyomány, amelyek hovaforításáról e hivatalok ön-állóan rendelkeznek.

Az árvák elhelyezését illetőleg még a törvény azon ren-delkezését kell kiemelni, hogy a hadiárvák a gyám kérelmére csak az esetre helyezhetők el hatósági, alapítványi, egyesületi vagy magánosok által fenntartott intézetekben, ha ezek a szük-séges biztosítékokat nyújtják. E biztosítékokat külön minisz-teri rendelet írja elő.

Ha az árvát magánszemély gondozására bízták, ez *hiva-tali gyámja* lehet az árvának az esetre, ha legalább három hó-napon át ingyen gondozta őt és a megyei hivatal beleegyezé-sével örökbe is fogadhatja az árvát az 1923. évi június 19-iki törvény lényegesen megkönnyíteti szabályai értelmében.

4. A francia *fiatalkorúak bíróságát* az 1912. évi július 22-iki törvény szabályozza. Módosításokat, illetve kiegészítést tartalmaznak az 1928. évi márc. 30-iki törvény és 1929. évi jan. 15-iki kormányrendelet.¹⁾ A francia igazságügyi védelem lényege abban áll, hogy a 13 éven alul levő, büntetőjogilag felelősségre nem vonható kiskorúak felett a *polgári törvény-*

*) Lásd Bulletin Législatif Dalloz 1928. 237. old. és 1929. 14. old.

szék tanácsa, a 13-18 éves fiatalok bűnözők felett pedig a büntető törvényszék ítéel és pedig ügy súlyos, mint enyhébb természetű bűncselekmények tekintetében a 13-16 éves fiatalokúakra nézve, ellenben a 16-18 évesekre nézve csak a könnyebb jellegű bűncselekmények tekintetében.

A fiatalok bűnözők ellen alkalmazható büntetések: a próbárabocsátás, ideiglenes letartóztatás (*maison d'arrêt*), rendszeres fogház, ha az ítélet 6 hónapnál rövidebb időre szól, javítóintézetbe szállítás, ha a büntetés 6 hónapnál több, de 2 évnél kevesebb és szigorított intézetbe utalás, ennél magasabb büntetés esetén. 13 éven alul levő gyermekekre fogházbüntetést kiszabni nem lehet, sem pedig halálbüntetést 16 éven alulira. Külön javítóintézetek vannak leányok számára.¹⁾

2. Belgium gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.²⁾

Belgiumban a gyermekekre vonatkozó magánjogi jogszabályokat illetően ma is a Code civil rendelkezései vannak túlnyomórésztben érvényben. Ezért, de meg az „abandon” jogának elismerése miatt és az annak következményét képező „hospice” rendszer életben léte folytán Belgium gyermekvédelmi rendszere a *latin védelmi rendszer* csoportjába sorozandó.

Az *elhagyott és talált gyermekek*, valamint a szegény árvák védelmét a legújabb időkig igen régi császári rendeletek szabályozták. 1925. év óta azonban (l'loi organique de l'Assistance publique) ez a védelem a *községi és kerületi segélybizottságok* (Commissions Communales ou Intercommunales d'Assistance) feladatává tétetett, amelyek az ily gyermekek felett a gyámságot azok nagykorúságáig viszik és gondoskodnak a gyermekek elhelyezéséről, neveléséről.

Ugyanezen törvény a bizottságok feladatává teszi azon leányanyák és özvegyek megfelelő segélyezését is, akik legalább egy vagy több 16 éven alul lévő gyermeket gondoznak. A csecsemő és kisgyermek védelme a *belügyminisztérium* hatáskörébe tartozik, amely azt egy társadalmi egyesület útján viszi (1919. évi szept. 9-iki törvény). Ez az egyesület (Oeuvre

¹⁾ Lásd részletesen Donnedieu de Vabres-nak, valamint M. de Casabianca-nak a párizsi gyermekvédelmi kongresszusra adott jelentését és a „The Intern. Handbook of Child Care and Protect.” 1928. 257. old.

²⁾ Belgium gyermekvédelmét illetően lásd bővebben: Heller-Schiller-Taube id. mű II. 228. old., Keller-Klumker I. 1. rész 4. és köv. old., Mm. Mulle jelentését a pári/si 1928. évi gyermekvédelmi kongresszus számára, valamint Vajkai Júlia cikkét a Gyermekvédelem Lapja 1927. évi októberi számában. A gyermekbíróóságokra nézve lásd Paul Wets bírónak a párizsi gyermekvédelmi kongresszus részére adott jelentését és ugyanannak L'enlant de justice (ízü cikkét a Bulletin Intern, de la Protection de l'Enfance. 1928. évi 70-73. számában.

nationale de l'Enfance) jövedelmének zömét a kormánytól, valamint a provinciáktól és községektől kapja, feladatait azonban teljes autonómiával viszi. A mozgófénykép veszedelmei ellen a fiatalság védelmét egy 1920-ból származó törvény szabályozza.

Az 1912. évi május 15-én hozott gyermekvédelmi törvény viszont az *erkölcsileg elhagyott* gyermekek védelmére helyezi a súlyt. Ez a törvény intézkedik az apai hatalom elvesztéséről, a fiatalok elleni bírói eljárásról, a gyermekek erkölce elleni bűncselekményekről, de szabályozza egyben a *törvénytelen gyermekek* elismerésére és tartására vonatkozó jogszabályokat is. Az e törvény által megalkotott rendszernek jellemzője az, hogy úgy a gyermekbíró munkáját, mint az egyesületi tevékenységet főleg *önkéntes* munkaerők támogatják és a hatóság csak a hézagpótló, illetve a leghálatlanabb munkát vállalja és végzi.

Az igazságügyi gyermekvédelem kizárólagos letéteményese az *igazságügyminisztérium*.

A hadiárvákról az 1919. évi június 15-iki törvény gondoskodik igen nagy körültekintéssel (ú. n. Oeuvre nationale des Orphelins de guerre).

3. Olaszország gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.¹⁾

Miként a többi latin államoknak általában, úgy Olaszország jogrendszerének is jellegzetessége, hogy ismeri az „abandon” intézményét, hogy továbbá az apasági keresetet a természetes apával szemben tilalmazza. Ez az oka annak, hogy az olasz közfelfogás bizonyos magasabb fokú felelősségérzetet viseltetett mindig a házasságon kívül született gyermekek irányában és azok védelmét úgy állami, mint társadalmi kötelességnek elismerte.

Olaszországban a talált és elhagyott gyermekek védelmén kívül, amely hatósági jelleggel bírt, egészen a legújabb időkig csak a társadalmi szervek foglalkoztak a gyermekmentés munkájával.

Már az 1904. évi júliusi törvény is egy társadalmi szervre, az ú. n. Congregazione de Carità-ra bízta az elhagyott gyermek gyámságát, gondozását, nevelését és képzését. Későbbi közigazgatási törvények szerint a *talált gyermekek* védelmét a *tartományok*, az *árva és elhagyott* (anyagi és erkölcsi érte-

¹⁾ Az olasz gyermekvédelemre nézve lásd részletesen a Heller-Schiller és Keller-Klumker-féle encyklopédiákon kívül F. Dalmazzo és P. Tarugi szak jelentéseit az 1928. évi párizsi Conference intern, du Service Social alkalmára és F. Dalmazzo cikkét a Revue intern. 1927. évi januári számában. Az igazságügyi védelmet illetően lásd Ugo Conti-nak a párizsi gyermekvédelmi kongresszusra adott szakjelentését.

lemben vett elhagyottság) gyermekek védelmét pedig a *községek* feladatává tették, az ú. n. *közszégi jótékonyági bizottságok* kötelező megalakítása és e feladatok reá jók bízása folytán. Hogy ez milyen rendkívüli fontosságú tevékenységet jelentett, annak jellemzéséül csak azt említem meg, hogy 1900-ban az egész olasz királyságban kereken 110,000 lelencgyermek állott gondozásban, ebből 108,300 házasságon kívül született gyermek volt, hogy továbbá az összes gondozási költségek kereken 13 millió lírát tettek ki.

A családban nem nevelhető rossz magaviseletű, valamint a bűnöző és elítélt fiatalok védelmét az állam a „reformatori” elnevezésű javítóintézetekben látta el, amelyekből Doria valóságos nevelőintézeteket alkotott. Ezenfelül törvények és rendeletek keletkeztek, amelyek a kiskorúak koldulását és csavargását iparkodtak megakadályozni, nemkülönben 1916-ban törvényt hoztak a hadiárvak gondozásáról is.

Mindezen törvények és rendeletek nélkülözték azonban az egységes, átfogó gondolatot és hiányzott belőlük az a szerv, amely az elhagyás, a nyomor, a bajok okának felderítésére és megelőzésére alkalmas tevékenységet fejthetett volna ki; de hiányzott a gondozást, a gyámságot viselő hatósági szervek részére a megfelelő anyagi erő is!

Mussolini kormányának érdeme volt az, hogy a létező jogszabályokat egy valóságos gyermekvédelmi Codex-é gyúrta össze, hogy továbbá olyan szervezetet alkotott, amelynek tevékenysége az egész királyság legkisebb falujáig elér, és amely a *nőlenek megadóztatása* által gondoskodott a kellő anyagi eszközökről is.

Az 1925. évi december 10-én kihirdetett és 1926. évi június hó 1. óta érvényben lévő törvénnyel megalkotott gyermekvédelmi szerv, az ú. n. *anya- és gyermekvédelem nemzeti szövetsége* (Opera nazionale per la protezione della Maternita ét dell'Infanzia) tulajdonképen társadalmi alakulat a *belügyminiszter* irányítása és felügyelete alatt. A belügyminiszter másik három miniszterrel együttesen képviselőket küld ki a *központi tanácsba*, amelynek kebeléből választják a *végrehajtó* bizottságot. E szervek tagjai tehát részben hivatalos egyének, részben magánszemélyek és a társadalmi szervek kiküldöttei. A központi szerv hatáskörébe tartozik a hatósági és társadalmi intézmények felügyelete, új intézmények létesítése és engedélyezése, valamint az együttműködés biztosítása. Minden tartományban egy *szövetséget* alkotnak a létező köz- és magánintézményekből, amely azután az *igazgatótanács* útján hajtja végre a központi tanács rendeleteit, valamint öröködik a községekben működő ú. n. *pártfogó bizottságok* (patronati) munkája fölött.

E bizottságok tagjai, a pártfogók (patroni) – mindkét nemből – végzik a legfontosabb munkát, a törvény által kiűzött hatalmas program végrehajtását.

Ez a szervezet látja el a *terhes nők*, a nélkülöző és elhagyott *anyák* gondozását, az öt éven alul lévő csecsemők és kisgyermekek védelmét, ha a szülők képtelenek róluk gondoskodni, a fizikailag és pszichikailag abnormis gyermekeknek, nemkülönben azoknak a 18 éven alul lévő fiatalokéknak védelmét és gondozását, akiknek szüleit feltalálni nem lehetett. Ugyancsak ők tartoznak gondoskodni azon kiskorúak védelméről, akiknek szülei kórházban vagy fogházban vannak, nemkülönben a teljesen árva szegény gyermekeknek, valamint a félárvának neveléséről; utóbbiakról az esetben, ha az életben lévő szülő fizikai, erkölcsi vagy gazdasági okból a gondozásra képtelen.

Feladata továbbá a szervezetnek a propagandamunka, valamint az anya- és gyermekvédelmet szolgáló már létező köz- és magánintézményeknek felügyelete. A törvény azt is elrendeli, hogy minden anya- és gyermekvédelemmel foglalkozni akaró intézmény csak a *központi szerv elismerése* után veheti fel működését a megfelelő program, szervezet stb. igazolása után és a kellő ellenőrzés mellett.

Az 5000 lakossal bíró községek kötelesek egy *pártfogó bizottságot* megalakítani, amelynek tagjai egy orvos, az iskolaigazgató vagy helyettese, a lelkész és több, a szövetségi tanács által választott tag.

Minden bizottság nyilvántartást vezet a terhes nőkről és segélyre szoruló anyákról, a gondozásba adott gyermekekről és gondozó szülőkről, a működő jótékonyági intézményekről, árvaházakról, menhelyekről, a rendelkezésre álló helyek megjelölésével, nemkülönben a segélyezett gyermekekről.

A pártfogó hatósági személy jellegével bír az időleges és állandó segélyek szétosztására, mindennemű segély és védelem iránti kérelem elbírálására nézve. Úgy ennek, mint a vele együttműködő *látogatónőnek* működése ingyenes, azonban költségmegtérítés is adható.

Minden községben a *terhesnők és szülőanyák* részére egy *állomást* kell berendezni, amelyet a község ingyen tartozik rendelkezésre adni. Ingyenes orvosi segély, kórházi ellátás nyújtásáról, anyaothonok, bölcsődék és egyéb gyermekvédelmi intézmények felállításáról is gondoskodik a törvény; azonkívül rendelkezéseket tartalmaz a gyermekmunkára nézve és a 15 éven alul levő gyermek alkohol és dohány élvezetének tilalma tekintetében.

Fontos rendelkezéseket hozott végül a törvény végrehajtásáról szóló 1926. évi április 15-iki rendelet, amely az elhagyott gyermekek befogadására szolgáló intézetek szervezetről, az ott folyó nevelési rendszerről stb. tartalmaz előírásokat. Mindezen védelmi intézkedéseket kiegészíti a községek által ellátott mintaszerű *iskolaegészségügyi* szolgálat, valamint

az 1907. évi nov. 10-iki törvény a fiatalkorúak ipari *mun-kájáról*.

Az igazságügyi védelmet illetőleg meg kell említenem, hogy Olaszországban *fiatalkorúak bírósága* voltaképen nem működik, azonban egy 1908-ban kelt igazságügyminiszteri rendelet értelmében minden elsőfokú törvényszék a fiatalkorúak részére külön tanácsokban ítélik és egy speciális vizsgálóbíró látja el ily ügyekben a nyomozást és előkészítést.

Kiemelem végül, hogy az olasz királyság területén egy 1921. évi kimutatás szerint kereken 5700 nyilvános jellegű anya- és gyermekvédelmi intézmény (anyaotthon, tejkonyha, menhely, árvaház, javítóintézet, stb.) működik, amely intézeteknek összvagyonra 730.600,000 lírát tett ki. Ezen összeg tiszta jövedelme az új törvény szerint az anya- és gyermekvédelmi nemzeti szövetség jövedelmi forrásainak növelésére szolgál, amely célra a belügyminisztérium is évi 8 millió lírát ad, nemkülönben részesedik a szövetség a zálogházak és bankok bizonyos jövedelmeiből, valamint bizonyos adóbevételeknek, így elsősorban 1927. év óta behozott nőtlenségi adónak hozadé-kából is.

IV. Az angol-szász rendszer.

1. Anglia gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.¹⁾

Az angol-szász védelmi rendszer – amelynek legtipiku-sabb képviselője Anglia – jellemzője a társadalmi egyesüle-teknek, illetve egyeseknek is a gyermekvédelmi szervezet ki-építésében és fenntartásában való erőteljes részvétele.

Magyarozatát adja e fejlődésnek az a körülmény, hogy az angol ember igen erős szociális érzéssel és felfogással bír. Az angol ifjút már az iskolában is ilyen szellemben nevelik, úgyhogy Angliában valóságos társadalmi kötelezettség számba megy az, hogy mindenki, aki bizonyos vagyoni átlaggal bír. erejéhez képest jótékony tevékenységet fejtsen ki.

Ebből a nemzeti jellemvonásból táplálkozó jótékonyági kedv és munkakészség eredményezte azt, hogy Angliában sok-kal korábban, mint a kontinensen, egyesek és társadalmi szer-vek gyermekvédelmi intézményeket hívtak létre és ezzel úttörő munkát végeztek a törvényhozás és a hatósági munka részére, úgyhogy alig van ága a hatósági szociális munkának, amely létét nem a magán-tevékenység kezdeményezésének köszöné.

¹⁾ Mint forrásmunkákat lásd a következőket: The Internat. Hand-book of Child Care and Protect. 1928. 28. és köv. old. Heller-Schiller id. mu I. 129. és köv. old., Keller-Klumker I. köt. I. rész. 349. és köv. old. P. Grimdy jelentése a párizsi 1928. évi Conference intern, du Service social alkalmára és J. C. Pringle jelentése az ugyanott tartott gyei mekvédelmi kongresszusra, dr. Torday Ferenc: Az angol gyermekvéde-lem stb. című cikke a Budapesti Orvosi Újság 1928. évi 50-51. sz.-ban.

Elég legyen ez irányban a „National Society for the Prevention of Cruelty to Children” nevű egyesület tevékenységére hivatkozni, amely a gyermekekkel való kegyetlenkedés megakadályozása végett a törvényhozás munkáját egyenesen kikényszerítette.

Az angol társadalmi tevékenység a gyermekmentés terén ma is hatalmas erővel folyik, bár a világháború óta a társadalom leszegényedése, a nyomor megnövekedése folytán az állam, a törvényhatóságok és a községek tevékenysége is mind nagyobb és nagyobb területet hasít ki magának. A lényeges azonban ma is a társadalmi tevékenység és a hatósági munka térhódításának már nem egy szakértő ellenzője van.¹⁾

A társadalmi munkának a közhatalósági szervekkel való szükséges együttműködése Angliában egy olyan bonyolult gépezetet teremtett meg, amelyet még angol szakértők is nehezen tudnak áttekinteni. Az alapelv mindenesetre az, hogy a hatóság mellett, hogy a társadalom munkáját irányítja, átveszi az egyesületi igazgatással járó összes költségeket, az alkalmazottak fizetését és megtéríti az egyes intézetekbe általa beutalt gyermekek tartásdíjait. Ezáltal lehetővé tételik, hogy a társadalmi munka teljes szellemi és anyagi erejét a cél szolgálatába állíthassa.

Az ezen elvek alapulvételével megszervezett angol gyermekvédelem négy főcsoportra osztható, úgymint:

1. az elhagyott szegény gyermekek védelmére,
2. az egészségügyi védelemre,
3. a nevelésügyi védelemre és
4. a züllött és bűnöző fiataikorúak védelmére.

1. *Az elhagyott szegény gyermekek* védelme tulajdonképpen *községi szegényügy* (poor relief). Szabályozása visszanyúlik 1601. évi, Erzsébet királyné rendeletéig; legutóbbi rendezése az 1889. és 1899. évi ú. n. Poor Law Act-okon nyugszik. Alapelve az, hogy törvényes segélyre annak van joga, kinek életkörülményei a kereső független munkásénál (independent labourer) rosszabbak. A községi szegénygyámok (guardians) megállapítják, hogy valóban elhagyottnak tekinthető-e a gyermek. Ennek megállapítását igen szigorúan kezelik és a legfőbb előfeltételek a következők: a szülők teljes nevelőképtelensége, a szülő elítéltetése részegeskedés vagy a gyermek ellen elkövetett bűncselekmény miatt, illetve a szülő kényszermunkára fogása, a gyermek teljes árvasága, illetve a házasságon kívül született gyermek anyjának elhalta. A községi szegényhatóság gondozásába kerülő gyermekek a betöltött 18 éves korukig a szegény gyámok felügyelete alatt állanak. A kisgyermeket, – esetleg az anyával együtt – *dologházba* (workhouse) he-

*) Lásd: Pringle-nek jelentését a párizsi gyermekvédelmi kongresszus alkalmából.

lyezik el, a három évnél idősebb gyermekek pedig ú. n. befogadó otthonokba (receivinghouse) kerülnek. Ugyanitt szokták elhelyezni a csavargó gyermekeket is. Ezek az otthonok rendszeresen iskolákkal kapcsolatosak, ahol a gyermekek alkalmas nevelésben részesülnek. A szegény gyám jogosult azonkívül olyan gyermekeket, akiknek gyámságát a bíróság reábizta, megbízható nevelőszülőkhöz is kihelyezni.

Az 1926. évben életbeléptetett gyermek *örökbefogadási törvény* (Adoption of Children Act) megkönnyíti az ily elhagyott gyermekek örökbefogadását. Ez a szokás Angliában széleskörben elterjedt.

Megemlítem, hogy az 1927. évi január hó 1-én Angliában és Walesben 569,581 gyermek állott a szegénytörvény gondozása alatt. Ezek közül 307,000 az apa munkátlansága miatt nyert segélyezést, 201,350 egyéb okból részesült segélyben otthonában, 61,218 pedig intézeti elhelyezésben volt¹⁾

2. Az *egészségügyi védelmet* az 1918-ban megszavazott anya- és gyermekvédelmi törvény (Maternity and child welfare act) szabályozza. Ez a törvény kötelezi a városokat és a vidéki nagyobb körleteket, hogy kerületenként *anya- és csecsemővédő bizottságokat* alakítsanak az erre alkalmas egyénekből. A bizottság összetételében a hatóságok irányító szerepét a részükre fenntartott %-nyi többség biztosítja.

Feladata e bizottságoknak, hogy az anyákról és az öt éven alul levő gyermekek jólétéről gondoskodjanak azáltal, hogy a védelemre, gondozásra szorultakat a különböző anya- és gyermekvédelmi intézményekhez utasítják. Az eljárási mód az, hogy a szülési eset 36 óra alatt a *tiszti orvosnál* kötelezőleg bejelentést nyervén a tisztí orvos minden esetben kiküldi tanulnó ápolónóit (nurse), illetve *egészségügyí gondozónóit* és minden esetről részletes jelentést tétet az anya- és gyermekvédő bizottsághoz. Ugyanehhez érkeznek az egyes anyák kérései is, amelyeket a bizottság a hatóság közzegeivel megvizsgáltat. A szükséges védelemről a bizottság közvetlenül vagy közvetve, hatósági, illetve társadalmi szervek és intézmények útján gondoskodik. Ebben a munkában szoros együttműködésben van a kerületi hatósággal, amely a helyi, ú. n. anya- és gyermekvédelmi központokat (Maternity and child welfare center) létesíti. Ezek elsősorban tanácsadásra hivatott intézmények.

1927. évben Angliában 2300-at meghaladta e központok száma, az ellátott anyák és csecsemók száma pedig felülmulta a 350,000-et. Ez évbeli költségek összege 1.5 millió fontot tett ki, amelynek 50%-át az egészségügyí minisztérium viselte.²⁾

¹⁾ Az 1925. évi Widows', Orphans' etc. Pensions Act alapján ugyanis a s/ülőtlen vagy szülőkkel bíró gyeimekek otthonokban is nyerhetnek segélyezést.

²⁾ Lásd: International Handbook etc. 34. old.

Hogy az angol anya- és csecsemővédelem milyen eiedményes tevékenységet fejt ki, annak igazolására felhozom, hogy Angliában 1846-50. években minden ezer 1 éven alul levő gyermek közül 157 halt meg, 1906-10. években ez az arány 117-re csökkent, míg 1921-25. években mindössze 76 öt tett ki.¹⁾

3. *A nevelésügyi védelmet* a szülői gondozás alatt álló és az iskolásgyermekre nézve különböző törvények szabályozzák, így az ú. n. Prevention of Cruelty to Children Act, amely a gyermekeknek a szülők, illetve gondozók által történő bántalmazását iparkodik megelőzni, továbbá az 1906. évi Education Act, amely a rosszul táplált iskolásgyermek étkeztetését célozza. Az iskolásgyermek mindennemű életszükségleteire kiterjedő védelem megszervezését iskolánként az ú. n. childrens care committee-k biztosítják. A nevelésügyi törvények reformját az 1918. és 1921. évi Education Act-ok tartalmazzák. E mellett a testi és szellemi hibában szenvedő gyermekek nevelését igen sok hatósági és társadalmi szerv szolgálja. (Invalid Children's Aid Association). Az *iparban foglalkoztatott ifjúság* védelmét az 1903. évi *Childrens Employment Act* nevű törvény biztosítja, amely fontos rendelkezéseket tartalmaz az Angliában annyira divatos, a gyermekek által üzött és veszélyes erkölcsi következményekkel járó utcai árusítás szabályozásáról is.

4. *A züllött és bűnöző fiatakorúak* nevelésének kérdésével már igen régi időkből származó angol törvények foglalkoztak. (Parkhurst Act 1838. Reformatory Schools Act, 1854. Youthful Offenders Act, 1901. stb.), amely törvényeket egységes szempontok alapján az 1908. évi ú. n. *gyermekvédelmi törvény (Childrens Act)* foglalta össze. E törvénynek legfontosabb részét egyéb intézkedések mellett – mint pl. az idegen gondozásba adott gyermekek védelme, a 16 éven alul levő leánygyermek prostitúcióra csábításának büntetése, a 16 éven alul levő fiatakorúak dohányzási tilalma stb. – a javítónevelésre és a fiatakorúak bíróságára vonatkozó rendelkezései képezik.

A javítónevelés végrehajtására az ú. n. Reformatory és Industrial School-ok szolgálnak. Az előbbieket az idősebb és rosszabb elemek, az utóbbiak a 14 éven aluli és kevésbé züllött fiatakorúak megjavítását tűzik ki feladatukul. A beutalás a szülők kérelmére vagy bírói ítélet alapján történik. A bírói ítélet megjelöli a nevelés tartamát is, amely rendszeren 3-5 év. Nem terjedhet azonban túl a Reformatory iskolában a 19-ik, az Industrial iskolában pedig a 16-ik éven túl. Az intézet vezetőjének jogában áll bizonyos idő leteltével a nevelésre bocsátottat felügyelet mellett szolgálatba kiadni (önlicence). A foglalkoztatás ezen intézetekben ipari vagy mező-

¹⁾ Lásd: Grundy hivatkozott jelentését.

gazdasági kiképzésre irányul. Az intézetek részben államiak, részben városi, illetve privát alkotások a belügyminiszter ellenőrzése alatt.

Ezeket az intézményeket túlnyomó részben egyének, illetve egyesületek tartják fenn állami jóváhagyás (certificate) és anyagi támogatás mellett. Mint legkiválóbb ily társadalmi intézményeket említem meg a „Ghildrens Aid Society”, a „National Society for the Prevention of Cruelty to Children”, az „Association for Education in Industry and Commerce” stb. elnevezésű egyesületeket.¹⁾

Nagyon fontos szolgálatokat tesznek a gyermekvédelem ügyének Angliában az ú. n. *Settlement-et* amelyek az önsegély elve alapján álló szociális munkaalakulatok. Ezek népszerűsítették Angliában a szünidei iskolák intézményét is.

Az északamerikai Egyesült-Államok gyermek- és ifjúság-védelmi rendszere.²⁾

Határozott áttekinthető és teljesen kialakult védelmi rendszert itt is hiába keresünk.

Oka ennek a ténynek az amerikai alkotmánnyal, az állami élet berendezésével és működésével van összefüggésben.

Az északamerikai *államszövetség* kormányzó hatalma ugyanis az alaptörvény értelmében igen szűkre szabott és a *egyes államok* azok, amelyek a rendőrhatalmat, illetve a törvényhozási hatalmat gyakorolják mindazon kérdésekben, amelyek a lakosság mindennapi életét szabályozzák (egészségügy, népjólét stb.). E mellett a helyi hatóságok (kantonok, városok) szintén bizonyos erős igazgatási függetlenséget élveznek az egyes államokkal szemben. Ennek a ténynek az eredménye azután a népjóléti gondozás helyi széttagoaltsága, egyenlőtlen volta és alkalmosságja.

Érthető tehát, hogy a hatósági szociális védelem ilyen gyenge szervezettsége és erőtlensége a *társadalmi szervek* egész légiójának megteremtéséhez és szerves összekapcsolódásához, összeműködéséhez vezetett. Minden nagyobb városban egész tömege van a szociális munkát végző egyesületeknek, amelyek hatalmas, amerikai méretű összegeket vesznek be és fordítanak különböző céljakra, így példaként megemlítem, hogy New-Yorkban 1923-ban 2300 jótékony egyesület 60 millió dollárt fordított jótékony célra. A gyermekvédelemmel foglalkozó

¹⁾ Az igazságügyi védelemre nézve lásd még Vajkai Júlia: Igazságügyi gyermekvédelem Angliában. A Gyermekvéd. Lapja, 1929. 1. sz.

²⁾ A részleteket illetően lásd: Heller-Schiller id. mű I. 12. és köv. old., valamint Baernreither id. művét és S. P. Breckenridge-nek a párisi 1928. évi Conference int. du Service social alkalmából adott vélemény t-t. nemkülönb az Intern. Handbook 435. és köv. old.

ezen magánjellegű szervek három csoportba oszthatók, ú. m. 1. a tulajdonképeni értelemben vett *segélyző* egyesületek, amelyek a család nélkül álló gyermekeket ingyen vagy tartásdíj ellenében családnál helyezik el; 2. azok az egyesületek, amelyek a gyermekekkel való rossz bánásmód megakadályozását tűzik ki feladatukul és 3. a *felekezeti jellegű egyesületek*.

Mindezen egyesületek eljárási módszere azon épül fel, hogy a gyermek különleges szükségletei és életviszonyai után kutatást végeznek, megállapítják a pontos diagnózist és az elbánás tervét, mindig szem előtt tartva azt az elvet, hogy az egész család helyzetét is megvizsgálják, és hogy mindig előnyben részesítik a családban való nevelést. A bűnöző gyermekekkel való elbánás tekintetében hasonló elveket követnek. Hogy milyen hatalmas méretű ez a munka, annak szemléltetésére álljanak itt a következő számok. 1923. évben Amerikában 2624 gyermekvédelemmel foglalkozó intézet és egyesület működött, amelyek közül csak 235 bírt hatósági jelleggel, illetve volt az állam, kanton illetve város által fenntartott, míg 1080 laikus és 1060 felekezeti jellegű alkotás volt. Ezen intézmények 404,678 segélyezett, illetve ellenőrzött gyermekre terjesztették ki gondoskodásukat. E hatalmas tömegeből 204,888 gyermek intézetben, árvaházban stb. volt elhelyezve, 121,441 a saját családban, 73,445 pedig nevelő családnál állott gondozásban.

Arra nézve pedig, hogy a felekezeti jellegű egyesületek mily intenzív munkát végeznek, megemlítem, hogy a katolikus egyháznak 1922-ben 310 árvaháza, 113 bölcsődéje, 52 gyermekvédelmi egyesülete működött, a luteránus egyháznak viszont 75 árvaháza.

A számos egyesület egymás közötti összmunkáját bizonyos közös szervek biztosítják, így pl. a *központi nyilvántartó hivatal* (Social Service Registration Bureau), valamint a *Icözponti tanács* a 250,000 lakost meghaladó lélekszámú városokban, amely szerv a különböző egyesületek kiküldötteiből alakul; nemkülönben a *közösalapok szövetsége* (Community Fund), amely bizonyos költségvetés ellenőrzési jogkörrel bír. A hatósággal való összeműködést és a hatóság ellenőrzési jogát az egyes államokban viszont külön szervek, az ú. n. *központi felügyelő bizottságok* (Supervisory Board), másutt *igazgató bizottságok* (Board of Control) biztosítják. E szervek nem egy államban külön centrális hatósággá fejlődtek, egy-egy minisztérium alakjában. Egész Amerikában a 48 állam közül 46-nak van ma már ilyen központi ellenőrző szerve, azonban alig akad kettő, amely azonos szervezettel bírna, és amely a felügyeletet azonos elvek szerint gyakorolná.

Egyrészt ez a szervezeti ziláltság, másrészt pedig az Amerikában is a világháború befejezte óta észlelhető gazdasági nyomottság odavezetett, hogy az anya- és gyermekvédelem érdekében Amerika 43 állama 1927. évben törvényeket hozott,

amely törvények felhatalmazzák az államokat, hogy a közpénzek terhére segélyeket adjanak olyan özvegy, elhagyott, elvált stb. anyáknak, akiknek gondozásában gyermekek állanak. Ez a segélyezés rendszerint a gyermek 16 éves koráig, illetve iskolakötelezettségének tartamára van hatályban és havi 20-70 dollár közt váltakozik. A segélyezést vizsgálat előzi meg és ellenőrzés követi, amelyre nézve az egyesületi módszer az irányadó.

E segélyek elosztását és ellenőrzését illetően is a legkülönbözőbb megoldást követik az egyes államok, egyesek a közjótékonyossági szerv, mások a gyermekbíróságok, ismét mások az iskolai hatóság útján hajtják azt végre. Az új törvények kb. 350-400,000 gyermek segélyezését vették célba.

Az anya és gyermek jólétének és egészségének védelme érdekében utóbb *szövetségi* törvény (Maternity and Infancy Act, 1921) is létesült, amely a gyermekvédelmi *szövetségi iródat* (U. S. Children's Bureau) hívta létre. Ez a hivatal hivatott az egyes államokkal az összeműködést biztosítani azáltal, hogy nemzeti kongresszusokat hív egybe a gyermek és anya védelme, gyermekbíróságok létesítése, a törvénytelen gyermekek helyzetének javítása, összehasonlító statisztika készítése stb. érdekében. 1926-27. évben 44 állam rendezett e szerv útján közös kongresszusokat, amely célra ezen államok 477,500 dollár szövetségi segélyben is részesültek. Óriási számban bocsát ki a hivatal propagandairatokat (7.400,000 röpiratot 1927. évben).

Nem lenne teljes képünk Amerika gyermekvédelmi tevékenységéről, ha nemoznánk a fiatalok bűnözők érdekében kifejtett védelemről is.¹⁾

Amint már másutt említettem, 1899-ben hozták meg Chicagóban az első törvényt a fiatalok bíróságáról (Children's Court, vagy Juvenile Court), amely egyrészt a fiatalok ügyeinek külön kezelését és a fiataloknak a felnőtté váló elkülönített letartóztatását rendelte el, másrészt a próbárbocsátás (probation system) intézményét is szabályozta. Azóta az intézmény Amerikában is sokfelé elterjedt, de honosítást kapott Európa legtöbb államában is. E gyermekbíróságoknak idővel kétféle típusú szervezete fejlődött ki Amerikában, az egyik a chicagói, a másik a denveri fiatalok bírósága. Lássuk röviden ezeknek jellegzetes vonásait:

A *chicagói fiatalok bírósága* eljárásra jogosult:

1. azon 17 éven alul lévő fiúgyermek és 18 éven alul lévő leánygyermek ügyeiben, akik megsértik az állam tör-

¹⁾ A kérdés teljes és a legújabb fejlődését is felölelő ismertetéséi lásd: Ladislav Thot, Le droit pénal de l'Amérique du Nord című cikkében a Bulletin Intern, de la Protection de l'Enfance című folyóirat 1928. évi 72. és 73. számaiban.

vényeit, akik javíthatatlan erkölcsi viselkedést tanúsítanak, akik ok nélkül elhagyják a családi tűzhelyet, tétlenkednek, rosszhírű házat vagy kártyabarlangot látogatnak, aljas heszédeket folytatnak stb..

2. azon most megjelölt koron alul lévő mindkét nembeli *elhagyott* és *elhanyagolt* fiatalok ügyeiben, akiknek nincs hozzátartozójuk és koldulásra adják magukat, illetve valamely rosszhírű házban élnek. Idetartozik az iskolakerülés esete is.

Ugyanezen bíróságok viszik a *gyámságot* is a kiskorúak 21 éves koráig.

A fiatalok bíróját a törvényszék bírái közül a *lakosság választja* 6 évre. Tevékenysége igazságszolgáltató és igazgatási jellegű. Megfelelő segédzsemet áll rendelkezésére, részben a gyámsági teendők, részben a rendőrséggel való összeműködés ellátása, részben pedig a vizsgálat lebonyolítása és a bíró által tett intézkedések végrehajtása érdekében (*probatation officier*).

A feljelentéseket előzetes vizsgálatnak vetik alá a végett, hogy hely tállók-e azok? A 12 éven alul lévő gyermekek speciális intézetben kapnak elhelyezést, a 12-18 évesek pedig az ú. n. fiatalok letartóztató intézetében, amely egyben foglalkoztató és iskola is. Igen nagy jelentősége van az általános orvosi és a speciális pszichológiai és psychopathológiai vizsgálatnak a gyermek egyéniségére nézve. A tárgyalást a szülők, illetve a gyám jelenlétében a bíró, segédzsemetének közreműködésével tartja meg, barátságos modorban és egy 6 tagból álló jury előtt. A szülőket vádlottaknak tekintik. A bíróság határozata *végleges* vagy *időleges*. Az előbbit a bíróság akkor hozza, amidőn nincs szükség további bírói ellenőrzésre, utóbbi akkor, ha a fiatalok ellenőrzés alá veti. Bizonyos esetekben gyámot is rendelhet ki a bíróság.

Az elhagyott és elhanyagolt gyermekek gyermekvédő egyesületek intézeteiben vagy pedig magánjellegű, de bírói ellenőrzés alatt álló ú. n. ipart (*Industrial schools*) *iskolákban* helyezhetők el, ahol a fiatalok nevelést és ipari kiképzést kapnak.

A bűnöző fiatalokat súlyos esetekben hatósági intézetekben helyezik el. Ezek az intézetek jogosultak a fiatalok *feltételesen szabadságra* is bocsátani.

A *denveri* (Colorado) fiatalok bírósága hírnevét a kiváló gyermekbíró, Ben B. *Lindsey* reformjainak köszöni. Ezek a reformok a bíróságnak 1900-ban történt megalkotása óta állandó ütemben folynak és a fiatalok bíróságánál teljes *autonómiájához* vezettek. Szervezeti és eljárási különbségeket is mutat fel e bíróság a chicagói mintával szemben; részleteket azonban mellőzöm.

Mint említésre méltót kiemelem itt, hogy a chicagói gyermekbíróság fennállásának első 20 éve alatt 10,631 elhagyott, elhanyagolt és 15,143 bűnöző, valamint 2387 iskolakerülő fiatalok ügyében ítélték.

Érdekes körülmény az is, hogy újabban Amerikában a fiatalok bíróságának már ellenzői is vannak Weld, Baker gyermekbírók személyében. Mint különleges gyermeknevelő és javító kísérletet megemlítem itt a George által 1890-ben alapított „Republic of George Junior” elnevezésű néhány száz gyermekből alakított köztársaságot, amelyben a rosszviselű és bűnös gyermekek teljesen szerves állami életet folytattak és munkával foglalkoztattak.

A normális, egészséges gyermekek és fiatalok gondozása érdekében is sokat tesz Amerika. E téren különösen az 1906-ban megalakult „Játszóter fenntartó Egyesület” (Playground Association of Amerika) végez hatalmas munkát. 1927-ben 790 városnak volt gyermekjátszótere, amelyre fordított összes kiadás kb. 20 millió dollárt tett ki.

Bizonyos az, hogy az északamerikai társadalom ezen itt vázolt hatalmas méretű gyermekvédelmi tevékenységét megkönnyíti és előmozdítja az amerikai nép közismert áldozatkészsége, amely a legfelsőbb rétegek egyes családjai, illetve tagjai által tett bőkezű, sokszor milliókra rúgó jótékony célú alapítványokban nyeri el betetőzését.

Csak néhány ily alapítványt említek meg, amelyet kizárólag, illetve részben gyermekvédelmi céllal tettek meg és pedig a Heckscher Foundation for Children-t, amely a gyermekekkel való kegyetlenkedés megakadályozását szolgálja, a Commonwealth Found-ot, amely főleg a gyermeknevelés ügyének előmozdítására irányul és a Mc. Cormic Memorial Foundot, amely mindazon statisztikai és kísérleti adatok gyűjtését és feldolgozását teszi lehetővé, amelyek a Chicagóban és környékén élő gyermekek életének külső körülményeire (milieu) vonatkoznak.

V. Svájc gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.¹⁾

Itt helyesebben rendszertelenségről lehetne beszélni, mivel úgy a jogi, mint a jóléti és egészségügyi gondozás terén Svájcban igen tarka szétforgácsoltság uralkodik.

Maga az alkotmánytörvény csak kevés gyermekvédelmi vonatkozással bíró rendelkezést tartalmaz, amennyiben ki mondja, hogy a szövetség is jogosult a züllött gyermekek védelme érdekében intézményeket létesíteni. A fősúlyt az alap-

¹⁾ Svájc gyermekvédelmi szervezetét illetően lásd a már említett két encyklopédián kívül: L. Briner: Die Armenpflege des Kindes in der Schweiz, M. L. Schumacher: Die Frau in der socialen Arbeit der Schweiz és A. Oltramare cikkét a Revue intern. 1927. januári számában.

törvény inkább az *oktatásügyre* helyezi és ezzel kapcsolatban tesz rendelkezéseket a szegénygyermeknek segélyezéséről, valamint az e célból a kantonoknak adható szubvenciókról.

Az egyes kantonok által hozott külön törvények így teljesen önállóan, saját ízlésük szerint rendezik a szegényügyet és ezzel kapcsolatban a gyermekvédelem ügyét is.

Összetartó kapcsot jelent mindazonáltal az 1907. évben megalkotott és 1912. évben életbelépett svájci *polgári törvénykönyv*, valamint az egységes *büntetőtörvény könyv* és az 1877. évben hozott *szövetségi törvény a gyári munka* tekintetében. Mindezen törvények a gyermekvédelemre vonatkozó egyetemes érvényű rendelkezéseket is tartalmaznak. Különösen ki kell itt emelnem a polgári törvénykönyvet, amely elsőként mondtotta ki a gyámhatóság beavatkozási jogát az esetre, ha a gyermek testi, lelki java a szülő magatartása által *veszélyeztetik*. Svájci szakértők megállapítása szerint azonban a gyermekvédelmi rendszeres, egyöntetű munka terén igen sok kívánni való forog fenn, mivel egyrészt a 25 kanton, 186 kerület és 3003 község teljesen önálló intézkedési jogkörrel bír, másrészt mert ehhez a körülményhez még az ország egyes részeinek kulturális, nyelvi, vallási, geográfiai és gazdasági különállósága is hozzájárul, így van azután az, hogy nemcsak a gyermekvédelmet ellátó hatóságok, de az ellátás tárgyát képező gyermekcsoportok tekintetében is a legkülönbözőbb felfogások vannak érvényben.

Felhozom példaként *Genf város* esetét, ahol a *közoktatásügyi hivatal* szociális titkársága foglalja össze és irányítja a gyermekvédelem nevelő és gyógyító tevékenységét, míg ellenben Waadt kantonban *állami* intézmény, az ú. n. Institution en faveur de l'Enfance malheureuse látja el a feladatokat, mint a kanton belügyét. Ugyanígy a német Svájcban más a felfogás a védelemre szoruló gyermekkategóriák tekintetében, mint a latin Svájcban. Utóbbinál ugyanis az „enfance malheureuse ét abandonnée” fogalmi megjelölés mellett tartanak ki ma is, sőt a *talált* gyermek elnevezés is nem egy kanton törvényében elfogadásra talált, míg a német Svájc mindinkább a német terminológiához és felfogáshoz közeledik.

Ezenkívül állandó *hatásköri összeütközések* is napirenden vannak az okból, mert a gyermekvédelmi kérdésekkel a szegényügyi hatóság, a gyámhatóság, az iskolai, egyházi és egészségügyi hatóságok is egymás mellett, sőt egymással szemben foglalkoznak.

A szegény és veszélyeztetett gyermekek ügyét nagy általánosságban mégis a szegényügyet végző községek látják el. E megoldásból azonban számos hátrány származik a kiskorúakra, így elsősorban az, hogy a felnőttek ügyével együtt végeztetvén, a kellő szakértelemmel nem bíró községek nem mindig tartják a kiskorúak javát szem előtt.

Ezeknek a hátrányoknak elkerülését célozzák az olyan alakulatok, mint Zürich kanton Jugendamtja, amely a gyermekvédelemre vonatkozó mindennemű tevékenységet egy célszerű és egységes összeműködésbe fogta össze.

Mind hangosabb lesz továbbá az a követelmény is, hogy a gyermekvédelmi tevékenységet a szegénygondozástól választák el és azt az ahhoz jobban értő, tágabb hatáskörű *gyámhatóságokra* bízzák, a költségeknek részben az államra, részben a községekre való hárítása mellett.

Kiemelem, hogy az *igazságügyi gyermekvédelem* terén Svájc volt az első állam Európában, amely külön bíróságot szervezett a fiatalok bűnözők ügyei elbírálására, hogy továbbá a szövetségi büntetőtörvény reformja már legközelebb tető alá kerül, amely szerint 18 éven alul levő bűnözővel szemben csak nevelőintézkedések tehetők, 18-20 éves fiatalokkal szemben pedig csak lényegesen enyhített büntetések alkalmazhatók.

Igen érdekes intézménye továbbá Svájc számos kantonának (Zürich, Genf, Neuenburg) az ú. n. női *rendőrbiztos*, aki a gyermekek utcaerkölcsrendészeti felügyeleti ügyeiben kiváló szolgálatokat teljesít, nemkülönben a zürichi „Fürsorgestelle für schutzbedürftige Mädchen” című városi intézmény, amely 1926. év óta működik és az erkölcsi romlásnak kitett leányok ügyeinek a rendőrhatalóságtól való elvonását és a gyámhatóság hatáskörébe való utalását célozza.

Rendkívüli fontossággal bír végül Svájcban a *társadalmi munka* is, mivel az anya, csecsemő, kisgyermek védelmét szolgáló intézmények túlnyomó részét egyesületek tartják fenn. Ki kell ezek közül emelnem különösen a Schweizerische Caritasverband és a Schweizerische Kath. Fürsorgeverein stb. rendkívül sokoldalú tevékenységét. Még csak az 1912. évben alapított Pro Juventute nevű alapítvány munkáját kívánom megemlíteni, amely 180 kerületben a csecsemő, a kisgyermek és az iskolás, illetve iskolából kilépett gyermek védelmében fejt ki igen gyakorlati és egyben propaganda munkát. Svájcban (Genf) székel a Gyermekvédő Nemzetközi Egyesület is (Union Intern, de secours aux Enfants), amelynek 41 országban mintegy 50 albizottmánya működik.

VI. Hollandia gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.¹⁾

Hollandiában a gyermekvédelem ellátása körül a főszerepet az *állam szervei*, valamint a magán *tevékenység* viszik. A két működés közt megfelelő összhang van. Az egyesületi tevékenységet bőséges állami és községi segélyben részesítik.

¹⁾ Részletesen lásd Keller-Klumker id. mű I. Band II. Hälfte. 1016. és köv. old. és I. Band. I. Hälfte 528. és köv. old., valamint M. Haye-nek az. 1928. évi párisi gyermekvédelmi kongresszusra adott jelentését.

Azok a gyermekkategóriák, amelyek védelmét az állam vállalja, a következők: az elhanyagolt nevelésű gyermekek, a tökéletlen családú gyermekek (árvák, beteg szülők, elvált szülők gyermekei), bűnöző és bűnre hajlamos, valamint nehezen nevelhető gyermekek.

A legfontosabb szervek, amelyek a gyermekvédelem ügyét ellátják a *kantonbíró*, esetleg a törvényszéki bíró, a *gyermekrendőrség*, a *gyámtanács* és a *fiatalkorúak bírój*a. A *polgári bíró* hatásköre az apai és a gyámi hatalom elvonására, illetve a gyermek törvényes ellenőrzés alá adására, valamint a gyámság elrendelésére terjed ki. A gyámtanács intézménye pedig ma már egész Hollandiában kerületenként létesített *állami szerv*, amely a törvény szerint részben saját gondozó és *felügyelő* hatáskört lát el, részben a bíró részére teljesít előkészítő és kezdeményező munkát.

A *fiatalkorúak bíróságát* az 1912. évi július 5-iki törvény szervezte meg minden kerület részére.

A *gyermekrendőrség* még csak néhány városban működik összhangban a bírósággal, a gyámtanáccsal és a társadalmi szeivekkel.

Az *elhanyagolt nevelésű* gyermek esetében az érdekeltek, ilyenek nem létében a koronaügyész a gyámtanácsnál, illetve a gyermekrendőrségnél megteszik a kezdeményező lépést. Ha szükség van az adott körülmények mellett rá, a gyámtanács a bíróságnál a szülői hatalom megszüntetését javasolja. Ennek megtörténte után a társadalmi tevékenység lép működésbe és vagy önállóan vagy a gyámtanács közbenjöttével alkalmas *gyámot* keres, aki valamely társadalmi szerv, egyesület, intézet stb. is lehet. A gyámi tisztelet a polgári bíró ruházza a gyámra. Ha a bíró nem látja szükségét annak, hogy a szülői hatalmat elvonja, úgy csak a *családi gyám ellenőrzése alá* helyezi a gyermeket 1 év tartamára. Az ilyen ellenőrzés alá vett gyermek megfigyelő intézetbe, illetve javítóintézetbe is elhelyezhető legalább 1 év tartamára.

A 18 éven alul levő bűnöző gyermek ügye a fiatalkorúak bírósága elé tartozik. Az általa alkalmazható büntetésnek a következők: megintés, javítóintézeti nevelés (5 ilyen állami intézet van, 4 fiúk, 1 leányok részére), pénzbüntetés és állami nevelésbe utalás, amely utóbbi a gyermek 21 éves koráig tarthat. Ilyen nevelőintézetet társadalmi szervek is tartanak fenn, köztük a *Pro Juventute* elnevezésű egyesület.

A többi gyermekcsoportok védelmét és gondozását leginkább egyházi és társadalmi szervek, illetve a helyi hatóság szervei látják el. így a szegény árvákról leginkább *egyházi rendek* gondoskodnak a *község támogatásával*, a beteg szülők gyermekeinek védelmét rendszeren a *községi egészségügyi szolgálat* látja el.

NYOLCADIK FEJEZET.

A gyermek- és ifjúságvédelem jövő fejlődésének iránya.

(Nemzetközi gyermekvédelmi munka. Szociális munkásképzés.)

Amint az eddig kifejtettekből is kitetszik, a gyermekvédelem ügye széleskörű fejlettsége dacára sem képez egy lezárt kerek egészet. Ellenkezőleg, az eszmék e téren még forrongásban vannak, nem egy vonatkozásban csak most érlelődnek. Más oldalról, a már kialakult gondolatok, a létrejött intézmények, rendszerek stb. reformra szorulnak.

Általánosságban a *fejlődés három irányát* jelölhetem meg, amely leíé a gyermekvédelem ügye a jövőben haladni fog. Az első a *gyermek jogának* kérdése. E téren kétségtelenül nagy látlat áll még előttünk, főként a házasságon kívül született gyermek jogállása további emelésének lehetőségét illetőleg. A skandináv jogfejlődés, nemkülönben a most folyó német reformtörekvés eleven bizonyíték erre az állításra.

A másik fejlődési folyamai a gyermekvédelem *szerveinek* további fejlesztésére, egységesítésére, feladatainak tömörítésére irányul. Az a felfogás, amely a német Jugendamtok megteremtését csak az első lépésnek tekinti az egységesítés felé, hátrózott bizonyítékot szolgáltat ez irányban. Ezzel a fejlődéssel kapcsolatos természetesen a szervek *munkamódszerének* azonos elvek szerint való továbbfejlesztése. A munka összpontosítása, a szervek összeműködésének megszervezése, a megelőzés és nevelés azok a szilárd alapelvek, amelyeken a gyermekvédelmi munka további felépítésének haladnia kell.

A fejlődési lehetőség harmadik irányaként a gyermekvédelem *eszközeinek, intézményeinek, intézeteinek* tökéletesedését és új alkalmas intézményekkel való szaporodását kell megjelölnöm.

Elég legyen itt csak néhány olyan intézményre reámutatnom, amely igen gazdag, szinte beláthatatlan jövőjét nyújtja a további fejlődésnek, így egyes német szakemberek (HoiT-mann) szerint a *gyermekkert* intézményének szaporítása és fejlesztése által ezt azt intézményt valóságos középpontjává lehet tenni a *vidéki* csecsemő- és kisgyermek védelemnek

Általánosan ismert továbbá az a rendkívüli fontosság, amellyel a *szociális biztosítás* különböző neme, nevezetesen az

anyasági biztosítás és a gyermek élet- és nevelésbiztosítása a gyermekvédelem terén bír, és amely teljes horderejével még ma sem bontakozott ki. Ugyancsak hatalmas fejlődési lehetőséget nyújt a *gyógypedagógia* és annak egyéb rokon tudományága a gyermekvédelem ügye számára.

A természetes továbbfejlődésnek azonban néhány *előfeltétele* van. Az egyik az, hogy minden műveit állam és annak minden egyes műveit polgára a gyermekvédelem ügye iránt a *legfokozottabb érdeklődést* tanúsítsa, hogy ezáltal mindenütt egy előrelátó és nagyvonalú *ifjúság jóléti politika* alakulhasson ki, amely azután a gyermekvédelmi törvényhozás terén is éreztesse jótékony hatását. Egy másik előfeltétel az, hogy az a már megkezdett *nemzetközi jellegű munka*, amely egyrészt a gyermekvédelmi tevékenységet szolgáló nemzetközi szövetségek, nevezetesen a l'Union international de Secours aux Enfants (Génévé), a l'Association internationale de Protection de l'Enf ance (Bruxelles), a TUnion internationale pour la Protection de l'Enf ance du Premier age (Paris), nemkülönben a Népszövetség gyermekvédelmi bizottságának megalakulásához (1919) és más hasonló célú intézmények létesítéséhez vezetett, tovább folytatódjék ¹⁾ és olyan feladatok megoldására irányuljon, mint pl. a Népszövetség gyermekvédelmi bizottságának azon elhatározása, amely a gyermekekre vonatkozó összes *förvényeknek* az egész világon való összegyűjtését célozza, ²⁾ másrészt folytatódjék e nemzetközi munka olyan újabb *nemzetközi egyezmények* megkötésével is, mint a milyen a nőekkel és gyermekekkel üzőtt kereskedés elnyomására, a terhes és szülőkönk védelmére, a gyermekek éjjeli munkájának, valamint bizonyos megerőltető (tengeri, szén, fűtő, hajó) munkára bocsátható fiataikorúak legkisebb korának megállapítására, szabályozására stb. irányult. ³⁾

Megvan a remény arra, hogy a föld minden országában keresztültör az a felismerés, hogy ma jobban, mint máskor, foglalkozni kell azokkal a problémákkal, amelyeket a felnövvő új nemzedék léte és boldogulása vet fel és hogy ily módon a gyermek ügye valóban *nemzetközi érdeklődés* tárgya lesz. Idemutat az a tény is, hogy a *külföldi gyermeknek* a tartózkodási helyén történő segélyezése és a vele

¹⁾ Ezen nemzetközi alakulások közül legfontosabb a Genfben 1920-ban a Vörös Kereszt Nemzetközi Bizottságának védnöksége alatt két gyermekvédelmi szervezet – és pedig a londoni Save the Children Fund és a Comité suisse de secours aux enfants a Beme – által alapított Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség (l'Union intern, de Secours aux Enfants). Lásd ennek célját, működését, intézményeit az általa kiadott 1927. évi Annuaire-ben.

²⁾ Lásd Miss Englantyne Yebb körlevelét a gyermekvédelem nemzetközi feladatairól. A Gyermekvéd. Lapja. 1926. dec.

³⁾ Lásd az erre vonatkozó nemzetközi egyezmények magyar becikelyezését az 1925: XIX., az 1928: XVI-XVII. és XVIII. törvénycikkekben.

való elbánás kérdése egyre szélesebb körű nemzetközi érdeklődést kelt fel. Így hivatkozom arra a tényre, hogy e kérdéssel egymásután 5 *nemzetközi kongresszus* is foglalkozott. És míg az 1912. évi párizsi kongresszus még csak azt az elvet vallotta, hogy az idegen honosságú gyermek *időleges* segélyezése a *lakóhely szerinti ország* térbe, a *végleges* segélyezés ellenben a *származási hely* feladatát képezi, addig az 1925. évi genfi első nemzetközi gyermekvédelmi kongresszus már azt a határozatot fogadta el, hogy az idegen honosságú beteg, elhagyott stb. gyermekeknek ugyanolyan joguk legyen a védelemre tartózkodási helyükön, mint amilyen joggal a belföldi gyermek bír és pedig tekintet nélkül arra, hogy az idegen állam a tartási költségeket megtéríti-e avagy sem.¹⁾

A *nemzetközi kongresszusoknak* az eszmék tisztulása és az egyöntetű elvek elfogadtatása terén természetesen szintén igen nagy fontossága van. Igazi eredmények azonban csak akkor várhatók e kongresszusoktól, ha azok oly kérdésekkel foglalkoznak, amelyek nemzetközi *érdekekkel* bírnak, és amelyek csakis *nemzetközi úton* oldhatók meg.²⁾

Betetőzése lenne a most megjelölt fejlődésnek a *fiatalok-rúak nemzetközi jogának* és a védelem egyöntetű szabályainak megalkotása, amely a *nemzetek kölcsönös közeledését* csak előkészíteni, egyengetni volna alkalmas azáltal, hogy ez az összekötő kapocs minden egyes nemzet saját gazdasági és szociális létének, kulturális fejlődésének és erkölcsi tekintélyének biztosítását és öregbítését szolgálja.

Egy harmadik előfeltétel végül az is, hogy a *szociális munkások képzésének* fontosságát felismerve mindenütt meginduljon az a folyamat, amely Európa és Amerika legtöbb országában a külön, speciális gyermekvédelmi kurzusok, egyetemi kollégiumok és szemináriumi előadások tartására vezetett, így megemlítem, hogy Németországban Münsterben, Frankfurt a/M.-ben 1-2 félévre terjedő egyetemi szemináriumi előadásokon képezik ki a gyermekvédelemmel foglalkozó szociális munkásokat, hogy továbbá az egész földön már mintegy 110, olyan a szociális munka szerveit képező szakiskola működik, amelyekben a gyermekvédelmi munkára való előkészítés a legnagyobb alaposággal és szakértelemmel folyik.³⁾

¹⁾ Lásd a kérdést alaposan kifejtve W. Polligkeit és S. Feriére cikkeiben a *Revue internationale de l'Enfant*, 1926. évi októberi és novemberi számában, valamint Saly László dr. beszámolóját a genfi egyetemes gyermekügyi kongresszusról. A *Gyermekvédelem* lapja, 1926. márc. sz.

²⁾ Ugyanígy dr. Maier a *Revue intern, de l'Enfant*, 1928. novemberi számában.

³⁾ Lásd a kérdést kifejtve szerzőnek: „A szociális munka és igazgatás szerveinek képzése” című cikkében, a *Magyar Közigazgatás* című szaklap 1928. évi 48. számában, ahol a külföldi szakirodalom is megjelölést nyert.

KÜLÖNÖS RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET.

A magyar gyermek joga.

I. Bevezetés.

Amiként a külföldi törvények általában, úgy a magyar törvényhozás is régóta tekintettel van arra a méltánylást érdemlő körülményre, hogy a gyermek és az ifjú testi, lelki és erkölcsi erőinek tökéletlensége miatt az élet küzdelmeiben a felnőtt, kifejlett emberrel szemben úgy az egyéni, mint a gazdasági életviszonyokat figyelembe véve *gyámolításra* szorul. A magyar törvények ezért mindig iparkodtak a fiatalok számára *különös védelemben* részesíteni azért, hogy egyrészt a fiatalok számára a jog szempontjából érdeklő bírósági eljárás saját cselekményeit, másrészt *másoknak* a fiatalokkal szemben elkövetett tetteit, cselekedeteit különleges elbírálásban részesítették és e végett különleges intézkedéseket is hoztak.

A különböző törvényekben szétbontott ezeket a tétel jogszabályokat célzatuknál fogva joggal nevezhetjük a *gyermekvédelem közvetett jogszabályainak*, szemben azokkal a *közvetlen* gyermekvédelmi szabályokkal, amelyeket a törvényhozás a hiányzó vagy a *nevelésre képtelen* szülő és gondviselő gondjaira bízott fiatalok testi, lelki és erkölcsi veszélyeztetett javának védelme, nevelésének biztosítása érdekében megalkotott. A kétféle minőségű jogszabály között a határvonalak természetesen nem egyszer elmosódnak.

A magyar gyermek jogának mindkét területét átfogó, rendszerbe iktatott kódexe hazánkban is hiányzik. Sőt azt kell mondanom, hogy a magyar gyermek jogának forráskutatása még nehezebb, mint a külföldi gyermeké, mivel a magyar jog bizonyos területein írott jogszabályok hiányában a *gyakorlat* változó felfogása az, mely különösen az anyagi magánjog terén a magyar gyermek jogállását szabályozza. Ezért megkönnyíteni vélem a tájékozódni akaróknak dolgát azért, hogy a magyar kiskorúak jogviszonyait szabályozó azokat az élő jogi normákat, amelyeket fentebb mint a gyermekvédelem *közve-*

tett jogszabályait jelöltem meg, hacsak vázlatosan is, bizonyos rendszerbe összefoglalva bemutatom.

Ehelyütt is hármas csoportosítás szerint tárgyalom az egyes jogszabályokat, amint azok

1. az anyagi és alaki polgári jog,
2. a közjog és közigazgatási jog és
3. az anyagi és alaki büntetőjog

körébe tartoznak.

Az anyagi polgári jogra vonatkozó szabályok ismertetését követőleg röviden kiterjeszkedem a magánjogi törvénykönyv törvényjavaslatának azokra az újításaira is, amelyeket a magyar gyermek jövődó jogállásának szabályozása érdekében tervbe vettek.

A *közvetlen* gyermekvédelmi szabályokat külön fejezetekben tárgyalom.

II. Az anyagi és alaki polgári jognak a gyermeket és fiatalokrót érintő szabályai.

1. *Az anyagi polgári jognak* a gyermekekre vonatkozó sarkalatos szabályait részben régi törvényeink – mint a Hármaskönyv – részben a gyámságról és gondnokságról szóló 1877. évi XX. t.-c. és annak novellája az 1885. évi VI. t.-c., különben a házassági jogról szóló 1894. évi XVI. t.-c., valamint egyéb kisebb jelentőségű törvények, azonkívül a szokásjog és a bírói gyakorlat szabályozzák.

A *cselekvőképesség* szempontjából irányadók a következők. Teljesen cselekvőképes (szerződőképes) az az egyén, aki 24-ik életévét betöltötte és gondnokság alatt nem áll.

A 12-24. év közötti kiskorúak *korlatoltán* cselekvőképesek, azaz ingyenes ügyleteket önmaguk is köthetnek. Visszterhes ügyleteket azonban az ily korban levőknek csak törvényes képviselőjük köthet, amelyhez bizonyos esetekben még a gyámhatóság hozzájárulása is szükséges (gyt. 20., 113. és 114. §-ai). Ezenkívül a 14-ik évét betöltött kiskorú arról, amit szolgálata és munkája által szerez, szabadon rendelkezhetik, ha fenntartásáról maga gondoskodik.

A 18-ik évét meghaladott kiskorú nagykorúsítható a gyámhatóság által; a nő férjhezmenetele által is nagykorúvá lesz.

A 12 éven alul lévő kiskorú *cselekvőképtelen*, miért is törvényes képviselőjének hozzájárulása nélkül kötött ügyletei *semmisek*.

A *házasságkötési* képesség a következőképen nyer szabályozást. A 12 éven alul lévő kiskorú házasságot egyáltalán nem köthet.

A 18 évét meghaladott korú férfi és 16 évét meghaladott korú nő (fejlett kor) nem köthet ugyan házasságot, de ezen házasság akadály alól felmentés adható.

Kiskorú házasságkötéséhez a törvényes képviselő beleegyezése, 20 éven aluli kiskorú házasságához ezenfelül még a szülő beleegyezése is szükséges.

A *vétőképesség* tekintetében áll az a szabály, hogy *korlátlanul* vétőképés a 18 évet betöltött korú épeszű kiskorú. Ellenben *korlátoltan* vétőképés a 18 éven alul lévő kiskorú. A tilos cselekmény terhelő hatásai a vétőképtelent nem terhelik, a korlátoltan vétőképésűt csak akkor, ha a felelősség felismeréséhez szükséges belátással bírt. Méltányosságból azonban a kár megtérítésére kötelezhetők a vétőképtelenek is, ha a személyi viszonyok és a cselekmény körülményei azt indokolják.¹⁾

A *végrendelkezési* képesség 12 éven felül kezdődik, a 18 éven alul lévő kiskorú azonban csak közzérendelést tehet; 18 éven alul lévő férjes nő azonban magánvégrendeletet is alkothat.

Élő jogunk ismeri a *kiskorúság meghosszabbításának* intézményét is az esetre, ha a kiskorú egyén testi, lelki fogyatkozása miatt életkora 24-ik évének betöltése után sem képes önmagát fenntartani stb. Az ez iránti kérelem a 23-ik év betöltése előtt a bíróságnál terjeszthető elő; az önjogúvá válás felfüggesztésére viszont a gyámhatóság illetékes.

Törvényes gyermeknek *vélni* kell azt, aki a *törvényes* vagy *vélt házasság* megkötése után hat hónapon túl vagy a házasság megszűnésével számított 10 hónapon belül a feleségtől született. Az ily gyermek törvényességét a férj megtámadhatja és hatálytalaníthatja a bíróság előtt ú. n. törvénytelenítési perrel, amelyben bizonyítani tartozik, hogy a gyermek fogantatása idejében (a születés napját megelőző 180-300 nap közötti idő) a gyermek anyjával nem közösülhetett. A férj halála után csak örökösét illeti meg e jog, de csupán akkor, ha igazolni tudják, hogy a férj életében a gyermek születéséről nem tudott, vagy a megtámadásban akadályozva volt.

A *törvényes* gyermek a magyar jog szerint apja nevét viseli és lakóhelyét az apa állandó tartózkodási helye határozza meg.

A kiskorú gyermek vagy *apai* hatalom vagy *gyámság* alatt áll. Vannak azonban olyan esetek is, amidőn a kiskorú *gondnokság* alá kerül. Az atya apai hatalmánál fogva kiskorú gyermekének törvényes képviselője, vagyonának számadás nélküli kezelője, azonkívül a gyermek részére gyámot rendelhet, illetve a gyámságból valakit kizárni jogosult.

Ismeri jogunk ezenkívül úgy az apának, mint az anyának külön *szülői jogát*, amely az apai hatalomtól, illetve az anya

¹⁾ Így tanít Almási A.: A kötelmi jog kézikönyve című művében, 281. és köv. old.

gyámságától független és a gyermek feletti felügyeleti, fegyelmi és nevelési jogban, de egyben kötelességben is jelentkezik. Ez a jog mindkét szülőt elvben egyformán illeti meg, ami különösen akkor jut élesen kifejezésre, ha a szülők elválnak, vagy az atvai hatalom megszüntetetik. Utóbbi esetben szükséges, hogy a gyámhatóság arról is döntsön, vajjon a felügyeleti és nevelési jogot meghagyja-e az atyának. Ugyanúgy az anyát a gyámi tisztétől való elmozdítása esetén csak külön fontos okból lehet a nevelés és felügyelet jogától megfosztani.¹⁾

Az *atyai hatalom megszüntetése* tekintetében a magyar törvény még nincsen az ismertetett azon modern törvények álláspontján, amelyek a nevelési jognak *részleges elvonását* a szülő *vétkessége* nélkül tisztán a *tárgyi veszélyeztetés* okából lehetővé teszik, mivel a magyar törvény ezt csak akkor engedi meg, ha az apa gyermeke tartásáé; és nevelését *elhanyagolja*. Ilyenkor tehát az apa *vétkessége* bizonyítandó, amelynek annál alaposabbnak kell lenni, mivel a bizonyítás sikerülte esetén az atyát apai hatalmától *teljesen* megfosztják, ami politikai jogainak elvesztésével, tehát súlyos megbélyegzésével is jár. Éppen ezen okból, de meg azért is, mert az apa a gyámhatóság jogerős határozata ellen még a rendes bírósághoz fordulhat, a magyar jognak *ez az intézménye gyermekvédelmi szempontból előnyösnek nem mondható?*²⁾

A szülők és gyermekeik közti viszonyból folyik a kölcsönös *tartási kötelezettség*.

A gyámi törvény szerint a vagyontalan kiskorúakat első sorban az atya, ha ez erre nem képes, vele együtt az anya, ha atya nincs, vagy erre képtelen, az anya, végre a nagyszülők tartoznak eltartani és neveltetni. Ez a szabály a szülők *együttélése* esetére áll.

A *házasság felbontása*, illetve a szülők elválása esetén azonban *nem első sorban az apát*, hanem *mindkét szülőt jövedelmük arányában* kötelezi a törvény a gyermek tartása és nevelési költségeinek viselésére, amennyiben arra a gyermek vagyónának jövedelme elégtelen. A tartás kiterjed az ételmezésre és ruházásra, a lakásadás, gyógyíttatás, taníttatás és képzés nyújtására, valamint elhalálozás esetén az eltemettetésre. A tartás rendszerint *természetben* nyújtandó és csak ha valamilyik szülő e joga a gyermek érdekében megszűnik, vagy ha a szülő maga nem tartja magánál a gyermeket, akkor módosul e kötelezettség oda, hogy a tartást *készpénzben* adja.

Itt meg kell jegyezni azt is, hogy a 16 évet meghaladott kiskorú iskoláztatása, illetve nevelése és képzése tekintetében úgy a szülővel, mint a gyámmal szemben bizonyos esetben a

¹⁾ Lásd Fodor: Magánjog IV. 711. és 719. old.

²⁾ Amint később látni fogjuk, ezen élő jogszabálytól eltérő rendeleti jogszabályt alkottak gyermekvédelmi célzattal az ú. n. erkölcsi elhagyottság esetére.

gyámhatósághoz fordulni és annak intézkedéseit igénybe venni jogosult (gyanú törv. 91. és 26. §.).

A szülők különválásuk esetében megegyezhetnek a gyermekek elhelyezése iránt. Az elhelyezés tekintetében megegyezés hiányában vagy a gyámhatóság vagy a bontóper bírósága határoz, amint azt később kifejtem. Általános szabály, hogy a gyermekek 7 éven alul mind, a leányok azután is az anyánál hagyandók, ha csak ezt fontos ok nem gátolja.

Az *örökjog* terén a törvényes gyermek örökjoga mindkét szülő és azok rokonainak hagyatékára is kiterjed (törvényes öröklés), a köteles rész intézménye a gyermeket a szülők végrendelezési jogával szemben védi az ú. n. *törvényes osztályrész* (köteles rész) erejéig, amely a hagyatéki vagyonnak felét teszi ki.

A *házasságon kívül született gyermek* jogállása a magyar jogban a törvényes gyermekénél lényegesen hátrányosabb.

A házasságon kívül született gyermek az anya nevét viseli, állandó tartózkodási helye az anya lakóhelye után igazodik, a gyermek természetes és törvényes gyámja a nagykorú anya. Az anya kiskorúsága esetén, vagy ha anya nincsen, illetve ha az anya a gyámi tisztet nem viselheti, a gyámhatóság rendel gyámot. Az ilyen gyermek a természetes apának és az anya rokonságának nem rokona. A természetes apának nincs jogigénye a gyermek nevelésére; a gyermekkel szemben csak tartási kötelessége áll fenn. A tartási kötelesség az apa hagyatékát is terheli, újabb jogfejlődés szerint kiterjed e felelősség a *természetes apa szüleivel* szemben is, ha az atya egészben vagy részben atyjának gazdaságában fejt ki tevékenységet., A tartási kötelesség a gyermek születésével kezdődik. Ha azonban a per megindításáig huzamosabb idő telt el, úgy az anya tartozik a megindításban való akadályoztatását igazolni, ennek sikerülte esetén a megindítást megelőző félévre is jár a tartásdíj.

A tartásdíj fizetésének *időtartama* a gyermek keresőképeségének ideje, rendszerint a 16-ik, néha a 18-ik év. A tartásdíj *nagysága* tekintetében az anya társadalmi állása, a gyermek élethivatási pályája és a természetes apa vagyoni és családi viszonyai irányadók. A per megindítása már a szülést megelőzően lehetséges. A tartásdíjak *három hónapra* eső részleteinek és a szülési költségeknek *biztosítását* is lehet kérni. Ezenkívül az anya kérheti a munkamulasztás, a szükséges kiadásainak, valamint *hat heti gyermekágyi* költségeinek megtérítését.¹⁾

¹⁾ Ezeket a rendelkezéseket jórészt a jövőbeni magyar magánjogi törvénykönyv javaslata tartalmazza, amelyeket azonban a 3982/1916. M. E. rendelet már életbeléptetett; e rendeletet az 1925. évi VIII. t.-c. alapján a 25.700/1925. M. E. sz. rendelet véglegesen hatályban tartotta.

A gyermektartás iránti perben az anyát és pedig a kis-korú anyát is megilleti a felperességi jog. Az elévülés ideje 3 év, Az *exceptio plurium concubentium*, vagyis azon kifogás igazolása, hogy az anyával többen is közöskültek, nem alkalmas az apasági vélelem megerősítésére, ellenben bíróságaink elfogadják ily kifogásként a megátalkodott erkölcstelen, feslett életmód folytatásának bizonyítását.¹⁾

A házasságon kívül született gyermek *törvényes örökjoga* régebbi jogunk szerint csupán az anyával szemben állt fenn, újabbi jogfejlődés eredménye az a jogszabály, hogy a természetes gyermeket képviseleti joga alapján anyjának törvényes örökösei után is megilleti az öröklési jog.²⁾

A házasságon kívül született gyermek jogállásának emelésére szolgáló magánjogi intézmények a *törvényesítés* és az *örökbefogadás*.

A *törvényesítésnek* két módja van: a) a szülők *utólagos házasságkötése* és b) *királyi kegyelem útján*.

A szülők utólagos házasságra lépése által a törvényesítés *törvényerejénél* fogva áll be és visszahat a születés időpontjára. A gyermek általában a törvényes gyermek jogait nyeri el, azonban a törvényes házasságból származó gyermeknek előbb szerzett jogait nem sértheti. Ha a gyermek anyja és a természetes apa házasságra lépnek, ez a körülmény közokirattal való igazolás esetén bármely érdekelt kérelmére a születési anyakönyvbe feljegyzendő, de csak akkor, ha a természetes apa elismerése az 1894. 33. t.-c. 41. §-a szerint már fel van jegyezve, illetve ha a természetes apa az elismerést egyidejűleg az anyakönyvvezető előtt *kijelenti*, vagy ha az elismerés *közokiratba* foglaltan igazoltatik (1904. évi 36. t.-c. 19. §-a). A feljegyzést a felügyelő hatóság is elrendelheti. A bejegyzés kiigazítása iránt a járásbíróhoz lehet fordulni.³⁾ Ha a természetes apa az utólagos házasság megkötése után meghalt, vagy holttá nyilvánított a nélkül, hogy elismerését feljegyeztette, vagy okiratba foglalta volna, az anya vagy a gyermek (törv. képviselő) kérheti a lakóhely szerinti járásbírósnál az atyai elismerés megtörténtének bírói megállapítását.⁴⁾

A királyi kegyelemmel való törvényesítést a természetes apa kérheti, ha a házasságkötés lehetetlen, vagy más méltánylást érdemlő okból. Az apa halála után is lehet kérni a törvényesítés e módját, de csak akkor, ha az apa a gyermeket már életében elismerte és a törvényesítés iránt a lépéseket megtette.

⁴⁾ Lásd erre nézve még Tomforde: *Das recht des unehelichen Kindes*, 66. és 68. old.

²⁾ Lásd Fodor-féle magánjog V. 97. és a köv. old. és Boga Bálint cikkét: *Jogfejlődés a természetes gyermek jogi helyzetében*. Magyar Jogi Szemle, 1928. évi 4. s/ám.

³⁾ Lásd 1904: XXXVI. t.-c. 18. g-t és a 21.000/1916. I. M. számú rendeletet.

⁴⁾ Az eljárás részleteit lásd a 177/1922. M. E. sz. rendeletben.

A királyi kegyelemmel való törvényesítés hatása csak a lörvényesítés idejétől fogva áll be és az apa törvényes gyermekeinek jogait nem érinti; e mellett hatása gyengébb is, mint az utólagos házasságkötésé, mivel ezáltal a gyermek csak természetes atyjával jut törvényes rokonságba, de apja rokonai-val nem.

Az *örökbefogadás* oly jogügylet, amelynél fogva valaki a kiskorú törvényes képviselőjével kötött szerződés alapján a kiskorút saját gyermekéül fogadja úgy azonban, hogy az örökbefogadás nem érinti már meglévő gyermeke jogait. A szerződéshez gyámhatósági jóváhagyás és igazságügyminiszteri megerősítés szükséges.¹⁾

A természetes apa is örökbefogadhatja házasságon kívül született gyermekét; az igazságügyminiszter azonban a szerződést csak akkor erősíti meg, ha abból nem tűnik ki, hogy az örökbefogadó a gyermek atyja. Az örökbefogadás által a kiskorú feletti atyai hatalom, illetve ha az örökbefogadó nő, a t. és t. gyámi tiszt, az örökbefogadóra száll át kivéve, ha az örökbeadó azt magának fenntartotta. A névviselesre nézve pedig az a szabály, hogy azt *kifejezetten* át kell ruházni, amire nézve a szerződésben intézkedni kell. Vagyon tekintetben egyrészt az örökbefogadót tartási kötelezettség terheli – e mellett azonban fennmarad a természetes szülők tartási kötelezettsége is – másrészt az örökbefogadottat törvényes öröklési jog illeti *egyoldalúan* az örökbefogadó után. Az örökbefogadott és vérrokonai közt az öröklési kapcsolat továbbra is fennmarad. Az örökbefogadási szerződést a kiskorú részéről még gyámhatósági jóváhagyással sem lehet felbontani, amennyiben a kiskorú azáltal jogokról visszteher nélkül mondana le. Kivétel e szabály alól a *halátlanság* esete.

Azoknak a kiskorúaknak védelmére, akik nem állanak apai hatalom alatt (anya meghalt, apai hatalma felfüggesztett vagy megszüntetett), a *gyámság* intézménye szolgál. A gyámot elsősorban az apa jogosult végrendeletileg *kinevezni*. Ha az apa gyámot ki nem nevezett, a gyámság az *anyát* illeti, aki mint természetes és törvényes gyám újabbi férjhezmenetelig számadástétel kötelezettsége nélkül kezeli gyermeke vagyonát; ugyancsak az önjogú anyát illeti a gyámság a házasságon kívül született gyermek felett is. Anya nem léteben, vagy amennyiben az anya a gyámságot nem viselheti, a gyámi tiszt a *förvény szerinti* sorrendben az apai nagyapát, az anyai nagyapát, azután a *finembeli* oldalrokonokat unokatestvérig bezárólag illeti. Mindezen törvényes gyámokat a gyámhatóság rendeli ki. Vannak esetek, amidőn a kiskorú *gondnokság* alatt is állhat

A kiskorúakat érdeklő örökbefogadások körüli eljárásra nézve lástí, a 546/1884. I. M. számú és az 57.348/1886. B. M. számú ren deleteket.

némely ügyeire nézve, így pl. ha a kiskorú érdeke atyja, gyámja érdekével összeütközik, az atya csőd alá kerül, az apa hitelezői a gyermek vagyonának jövedelmeit lefoglalják, ha az, ki a gyermeknek vagyont hagyott, az apát a kezelésből kizárta, ha az anya a vagyont kezelni nem akarja stb. Ez a gondnokság a kiskorúra nézve egyébként fennálló atyai hatalmat vagy gyámságot nem érinti.

Bizonyos személyeket a törvény a gyámság viseléséből *kizár* és pedig némelyeket *minden* gyámságból (nők, az anya kivételével, gyámság, gondnokság alatt állók, szerzetesek, csőd alatt állók, elítéltek stb.), másokat csak *egy meghatározott* személy feletti gyámságból (perben, vitás viszonyban állók, atya által kizártak stb.). A gyámság viselése polgári kötelesség, a vonakodót a gyámhatóság pénzbírsággal sújthatja. Ismer azonban a törvény mentességi okokat (betöltött 60 év, több gyámság viselése, bizonyos foglalkozások stb.). Az anya a gyámságot elfogadni köteles, de kiskorú gyermeke vagyonát kezelni nem tartozik. A törvény az egyéni gyámság elve alapján áll és az idegen jogokban ismeretes ellenőrző, társgyám stb. intézményt sem vette át, egyedül az apa jogosult több gyámot nevezni, amikor az egyik lesz a tulajdonképeni gyám, a másik pedig csak ellenőrzést gyakorol. A gyám a szorgos apa gondosságával tartozik eljárni és felelős a szándékosan vagy gondatlanságból elkövetett kárért.

A gyám *jogait és kötelességeit* illetően a következőket kell kiemelni. A gyám hatásköre kiterjed a gyámolt személyére, képviselőre és vagyonának kezelésére. Az első jogkör alapján a gyám gyámoltjának tartása, nevelése tekintetében eljárhat, de csak az anyával illetve rokonokkal egyetértve, sőt a gyámolt 16-ik életévének betöltése után ennek hozzájárulása is szükséges. A képviselői jog alapján a gyám gyámolt ját minden ügyben képviseli, hacsak a képviselőből kizárva nincsen. A vagyonkezelés a gyám joga és kötelessége is. Kizárva ebből csak akkor van, ha a kiskorúnak jutott vagyon örökgyógyója vagy ajándékozója a gyámot a kezelésből kizárta, vagy azt az atya, illetve a gyámhatóság más személyre bizta, végül ha a gyámolt anyját özvegyi jogánál fogva a vagyon hasznélvezete illeti. A gyám kezelői joga nem terjed ki gyámoltja tőkepénzére, értékpapírjaira, ékszerreire, mivel ezeket kezelés és megőrzés végett a gyámpénztárba beszolgáltatni tartozik. A vagyon feletti rendelkezés és a kezelés módja tekintetében is számos korlátozásnak van alávetve, így pl. ajándékozása, visszteher nélkül jogokról való lemondása, kezesség vállalása a gyámoltat nem kötelezi még gyámhatósági jóváhagyás esetére sem, bizonyos fontosabb jogügyletei (üzletszerzés, ingatlanvétel és eladás, megterhelés, egyességkötés stb.) pedig csak gyámhatósági jóváhagyással lesznek jogérvényesek. A vagyont kezelő gyám évente számadást tartozik adni és egyben jelentést tenni a gyámolt

személyi viszonyairól. Az árvaszék a számadást érdemben elbírálja és pedig célszerűségi és takarékosági szempontból is és annak alapján a gyámot felmenti, vagy bizonyos összeg fizetésére kötelezi. E határozat ellen a gyámnak még a bírói út is nyitva áll. Ezenkívül köteles a gyám végszámadást adni, ha a gyámhatóság tisztétől felmenti, vagy elmozdítja, A nem számoló gyám ellenében a gyámhatóság az általa felszámított veszélyeztetett összeg erejéig ingókra a bíróság útján, ingatlanokra pedig előjegyzés által biztosítást vezettethet. A gyám követelheti készkiadásainak, valamint hivatása, üzlete körében tett szolgálatai ellenértékének a gyámolt vagyonából való megtérítését. Ezenkívül működése idejére rendszerint jutalom is illeti, melynek mértékét a törvény alapján a gyámhatóság állapítja meg.

A magyar magánjogi törvénykönyvnek az országgyűlés előtt fekvő *javaslata* a magyar gyermek jogának lényeges fejlesztését célozza gyermekvédelmi szempontból is. így részletesen szabályozza a törvényesítés eseteit és hatályát, kifejezetten kitágítja az örökbefogadás lehetőségét a házasságon kívül született gyermekekre és bizonyos könnyítéseket tesz annak *hatása* terén azáltal, hogy lehetővé teszi olyan örökbefogadási szerződés megkötését is, amely által az örökbefogadottnak az örökbefogadó után a törvényes öröklési joga kizárható. E rendelkezés felvétele folytán ugyanis éppen a tehetős, vagyonos családok által történő örökbefogadások számát lehet szaporítani. Ugyancsak méltányolja és átveszi a javaslat a házasságon kívül született gyermek jogállása és tartása terén kifejlesztett újabb bírói gyakorlatot, nemkülönben az atya által elismert gyermek eltartása végetti intézkedésekre a *gyámhatóságnak* ad jogkört.

A legfontosabb új rendelkezéseket azonban a javaslat a *szülői hatalom*, valamint a *gyámság* terén statuálja.

Röviden rámutatok ezekre az újításokra. A javaslat első sorban az anya *egyenjóságára* törekszik azáltal, hogy az apával egyenlő *szülői hatalmat* ad részére, amely különösen akkor jut érvényre, ha az apa szülői hatalma megszűnt, vagy szünetel, vagy annak gyakorlásában gátolva van. Gyermekvédelmi szempontból igen nagy fontossággal bír az az új rendelkezés, amely szerint a szülői hatalom *egy vagy több, illetve minden gyermek* fölött megszüntethető, hogy továbbá ismeri a javaslat a szülői hatalom tartalmát (a gondviselés, a vagyonkezelés és a képviselés) képező egyes jogosítványok *részleges* megvonását és azoknak *fokozatos* megszüntetését is, hogy végül a javaslat a külföldi ismertetett előmintákat követve szintén a *tárgyi veszélyeztetési* elv alapjára helyezkedik és úgy a *gondviselés*, mint a *vagyonkezelés* jogát elvonja a szülőtől az esetre, ha azzal a szülő a kiskorú érdekét veszélyezteti.

Ami a gyámság terén fontossággal bíró újításokat illeti,

kiemelem, hogy a javaslat lényeges engedményt tesz a nők részére a mai törvénnyel szemben azért, hogy általában *elismeri a nő gyámságviselési jogát*. Mindazonáltal ezt is a férj beleegyezésétől teszi függővé, ami a teljes egyenjogúsítást kizárja. Pedig bizonyos az, hogy éppen a női nemből lehetne igeti gyakran az alkalmas gyámokat nagyszámmal kiszemelni.¹⁾

Fontos új gyermekvédelmi intézményt hív életre továbbá a javaslat a *hivatali és intézeti* gyámság intézményes bevezetése által. Sajnos, a javaslat jelen szövegezése mellett éppen a kitűzött gyermekvédelmi célzatot nem lehetne elérni, mivel a házasságon kívül született gyermek részére nem lehetne a hivatali gyám tevékenységét igénybe venni azokból, mert a javaslat szerint ily gyermekek részére csak akkor rendelhető ki a hivatali gyám, ha a kiskorúnak sem szülője, sem nevezett, sem törvényes gyámja nincsen.

Az *örökjogi* rendelkezések közül, mint szociális színezetű jogszabályt, felhozom a javaslat 2143. §-át, amely a még *fel nem nevelt* vagy testi, illetve elméleti fogyatékoság miatt magáról gondoskodni nem tudó *ivadéknak* a szükséges ellátásra és kiképzésre az osztályból méltányos többletet juttat.

Az *alaki polgári jognak* a kiskorút érdeklő szabályait részben a polgári perrendtartás (1911. évi I. t.-c.), részben a végrehajtási eljárásról szóló törvények (1881. évi 60. és 1908. évi XLI. t.-c.-ék), valamint az örökösödési eljárás (1894. évi XVI. t.-c.) és a telekkönyvi rendtartás, nemkülönben más eljárási törvények szabályozzák.

Ezen szabályok közül, mint érdeklő bírót, csak a következőket említem meg:

A polgári perrendtartásnak a kiskorú érdekében felvett szabálya az, amely bizonyos esetben a rendes illetékességtől való eltérést enged (22. §.), amely a gyámság alatt álló részére a szegénységi jog megadásához szükséges bizonyítvány kiállítására a gyámhatóságot hatalmazza fel (115. §.), amely kimondja, hogy a perbe vont kiskorú törvényes képviselőjének mellőzése, illetve a képviselő igazolásának hiánya pergátló kifogást képez, amely a kiskorú tanúzási képességét szabályozza stb.

A perbe vont kiskorú érdekeinek megvédése érdekében ezenkívül az igazságügyminiszter 40,662/1886., 6801/1927. és 93,838/1908. sz. rendeleteivel elrendelte, hogy minden olyan esetben, midőn az alperes kiskorú, az illetékes gyámhatóságot a folyamatba tett perről értesíteni kell.

A *végrehajtási eljárásnak* a kiskorú tartási ügyében fontos rendelkezései azok, amelyek a tartás biztosítását és érvényesítését célozzák. Erre nézve a törvény novellájának 6., 7.,

*) Amint az általános részbeni áltuk, a német ifjúságvédelmi törvény e felfogással tényleg szakított is.

9., 11., 13., 14. §-ai szerint tartás fejében végrehajtás alá vonhatók:

a) köz- és magánalkalmazottak *illetményei* akként, hogy az egyébként mentes %-ad illetményeknek még további felelés is lefoglalható, úgyhogy a mentes rész a Kúria 9. sz. jogegységi határozata szerint 1000 P-nél, illetve nyugdíjasoknál 600 P-nél kevesebbre is alászállhat,

b) a napidíjaknak, valamint a napszám vagy hétszám fizetett munkabéreknek és szakmáymunka után járó munkabéreknek csupán napi 2 P 50 fillért meghaladó része. A katonai legénység járandóságai azonban egyáltalán le nem foglalhatók.¹⁾ Meg kell itt jegyezni azt is, hogy az 1912. évi 35. t.-c. 17. §-a értelmében a gyermek után élvezett családi pótlék a gyermek tartása végett a reá eső aránylagos összeg erejéig szintén végrehajtás alá vonható.

A *telekkönyvi rendtartásnak* fontos rendelkezése az, amely a kiskorúsági állapot feljegyzését követeli meg.

Az *örökösödési eljárásnak* is vannak rendelkezései, amelyeket egyenesen a kiskorú érdekének különös védelme céljából hoztak meg. Ilyenek: A törvény kimondja, hogy az esetre, ha az örökös kiskorú, az örökösödési eljárást hivatalból kell megindítani (2. §.), hogy továbbá a kiskorú képviseltetése iránt a bíró a gyámhatóságot megkeresi (50. §.), hogy az esetre, ha a kiskorú és törvényes képviselője közt érdekellentét van, részére ügygondnokot kell rendelni (55. §.). Ily rendelkezés az is, hogy kiskorú érdekelt esetén a hagyatéki tárgyalás iratait jóváhagyás végett a gyámhatóságnak kell bemutatni (71. §.), hogy végül kiskorú érdekelt létében örökösödési bizonyítvány ki nem adható (99. §.) stb.

III. A közjognak és közigazgatási jognak a kiskorút érdeklő szabályai.

Az idevonatkozó számos jogszabály közül csak a legfontosabbakat sorolom fel. Ilyenek a következők:

Az *állampolgársági törvény* (1879. évi 50. t.-c.) kimondja, hogy az elbocsátás, úgyszintén az állampolgárság elvesztése a távollévő apa atyai hatalma alatt álló gyermekeire is kiterjed, hogy továbbá elvesztik magyar állampolgárságukat azon házasságon kívül született magyar gyermekek, akik külföldi honossággal bíró természetes atyjuk hazája törvényei szerint törvény esí tetnek, hogy végül azon magyar kiskorúak, akik atyjuk elbocsátása vagy távolléte folytán állampolgárságukat

*) A törvény rendelkezései egyrész hézagosak, sok vitára alkalmat adók, másrészt méltánytalanok is. így pl. a katonai legénység egy jó része – mint hivatásos katona – rendes fizetésben részesül, amelynek mentességét mi sem indokolja.

elvesztették az esetre, ha atyjuk elhalt, vagy új hazájuk törvénye szerint nagykorúságukat elérték, visszahonosíthatók, ha azt maguk, illetve a kiskorú gyámja kéri és az ország területén valamely község kötelékébe felvételt nyertek.

A *községi törvény* (1886: XXII. t.-c.) rendelkezése értelmében az örökbefogadott kiskorú gyermek az örökbefogadónak illetőségét követi.

Az iskoláztatásról szóló törvények (az 1891: XV. t.-c. az óvodákról, 1868: XXXVIII. t.-c. a népiskolai közoktatásról, és az azt módosító 1921: XXX. t.-c. az iskoláztatási kötelesség teljesítésének biztosításáról, az 1883: XXX. t.-c. és az azt módosító 1924: XI. t.-c. a középiskoláról, az 1926: XXIV. t.-c. a leányközépiskoláról és kollégiumról, az 1927: XII. t.-c. a polgári iskoláról) kimondják, hogy mindkét nembeli gyermekeket 4-6 éves korukig óvodába, 6-15-ig és pedig 6 tanéven át elemi népiskolába, további három tanéven át továbbképző (ismétlő) népiskolába kell járatni, hogy továbbá a népiskola négy osztályának elvégzése és a 9-ik év betöltése után a gyermek a középiskolába felvehető. E törvények az iskola osztályainak rendszerinti *létszámát* is megállapítják (60 a középiskolákban, amely 40-ig csökkentendő 1934-ig), nemkülönben a tanulók heti *óraszámát*, a tanítás *időtartamat*, valamint előírják a népiskolák egészséges helyen való építését, a termek világos, szellőztethető voltát stb.

Fontos rendelkezéseket tartalmaz azonkívül az 1921: XXX. t.-c. az elemi iskolába való beiratás elmulasztása és az igazolatlan iskolamulasztás esetére. Az első esetben a gondviselőt 600 P-ig terjedő büntetéssel sújtják és a gyermeket az iskolai hatóság hivatalból írja be, az utóbbi esetben a hatóság első ízben megint, második és harmadik esetben pénzbírsággal sújtja a gondviselőt, negyedik igazolatlan mulasztás esetén pedig az ügyet mint kihágást kezelik és elzárásra változtatható 600 P-ig terjedő pénzbüntetéssel büntetik az ellene vétőt. Az olyan gyermekek névjegyzékét, akiknek képviselője kihágást követett el, a községi előjáróság időnkint a fiatalkorúak bíróságával közli a gyermekvédelmi intézkedések megtétele végett.

Az 1887. évi XXII. t.-c. a kötelező *védhímlőoltást* rendeli el olyként, hogy a szülők és gyámok minden gyermeket életük első évében beoltani tartoznak, a nyilvános és magániskolák növendékei, valamint az iparostanoncok pedig életük 12-ik évének betöltése előtt újra oltandók.

A *választási törvény* (1925: XXVI. t.-c.) választójogot ad a kiskorú egyénnek is, amennyiben főiskolai végzettséggel bír, valamint az olyan négy elemi végzett nőnek is, aki három vagy több törvényes gyermeknek adott életet, ellenben kizárja a választójogból azt, akinek atyai hatalmát a hatóság jogerősen megszüntette.

A *kivándorlásról* szóló törvény (1909. évi II. t.-c.) ki-
mondja, hogy kiskorú nők és 16 éven alul lévő fiúgyermek
szülők egyike nélkül csak akkor vándorolhatnak ki, ha iga-
zolja, hogy teljesen megbízható felnőtt személyek kíséretében
utaznak. Ugyanezen törvény szerint nem vándorolhatnak ki
olyan szülők, akik 16 éven alul lévő gyermeküket itthon hagyni
szándékoznak anélkül, hogy annak gondozását biztosították
volna, valamint azok sem, akik otthonmaradó keresetképtelen
hozzátartozójuk kellő ellátásáról nem gondoskodtak.

Az *ipartörvény* módosításáról szóló törvény (1922. évi
XII. t.-c. 7., 8. §.) szerint a 18 évet meghaladott korú ifjú
atyja, gyámja beleegyezésével önállóan űzhet ipart. Az iparos
halála után az ipart a házastárs, amennyiben kiskorú gyerme-
kek vagy unokák maradtak, azoknak jogán és ezek nagykorú-
ságáig újabb iparigazolvány nélkül folytathatja feltéve, hogy
bizonyos előfeltételeknek eleget tesz.

A *közegészségügy* rendezéséről szóló törvény (1876. évi
XIV. t.-c.) értelmében a gyógyszerész elhunytával a személyes
jog az özvegyre száll. Ha az özvegy gyermekei kiskorúsága
alatt férjhez megy, vagy elhal, e jog haszonélvezete a gyerme-
kek nagykorúságáig ezekre száll át.

Az *egyesületi jogot* szabályozó 77.000(1922. B. M. számú
rendelet akként rendelkezik, hogy 18 éves korú ifjakkal ifjú-
sági és sportegyesületekbe való felvételéhez szülői beleegyezés
nem szükséges. A gyakorlat ezt a rendelkezést mindennemű
egyesületbe való felvételre kiterjeszti.

A *kiskorú gyermekek vallásáról* szóló és vele kapcsolatos
törvények (1868: LIII. t.-c., 1894: XXXII. t.-c. és az 1895:
XLIII. t.-c.-ek) főbb rendelkezései a kö vetkezők: A szülők köte-
lesek gyermekeiket valamely bevett vagy elismert vallásban
neveltetni, még ha felekezet nélküliek is. Ha az egyik szülő
felekezet nélküli, a saját nembeli gyermek vallását ő hatá-
rozza meg, ha pedig nem határoz, a gyermek a másik
szülő vallásában nevelendő. Ha mind a két szülő
felekezet nélküli, a gyermek vallását a gyámhatóság állapítja
meg. A házasságon kívül született gyermek anyja vallását kö-
veti, de ha törvényesítik és még nincsen 7 éves, az apa kíván-
ságára az apa vallásában nevelendő.

A szülők a gyermekek vallása tekintetében a házasság
megkötése előtt megegyezhetnek. Ha ezt elmulasztották, vagy
az egyezséget közokiratba nem foglalták, a gyermekek szülei
vallását nemök szerint követik.

E megegyezés *megváltoztatható*) ha az egyik házastárs
áttérése folytán a házasság egyvallásúak házasságává válik.
Ilyenkor a 7 éven aluliak szülei közös vallását követik, a
7-18 évesek a gyámhatóság hozzájárulásával, a 18 éven felüli
gyermek pedig *szabadon* áttérhetnek a szülők közös válla-
vira. Hasonló rendelkezések állanak fenn az esetre is, ha a

szülők között egyezség fenn nem állott, azonban az egyik házastárs áttérése folytán a házasság egyvállasnak házasságává válik.¹⁾

IV. A gyermek és fiatalkorú az anyagi és alaki büntetőjogban.

Tekintettel fejletlenségükre és gyámoltalanságukra, a gyermeket és fiatalkorút a magyar büntetőtörvények is különös védelemben részesítik egyrészt a másoktól jövő *támadásokkal szemben*, másrészt azért, hogy a fiatalkorúaknak a büntetőtörvényekbe ütköző *cselekményeit* a felnőttekétől különböző elbírálásban részesítik, hogy továbbá a bűncselekmény *elbírálását megelőző eljárást*, valamint a *büntetés nemeit és lerovását* a felnőttekétől eltérően szabályozzák.

E különbségtétel alapján foglalkozom a büntetőtörvényeknek a gyermeket és fiatalkorút érintő szabályaival.

Már a szülés előtt védi a büntetőtörvény (1878. évi V. t.-c.) a méhmagzatot azért, hogy az elhajtó anyát, illetve más személyt súlyos börtön-, illetve fegyházbüntetéssel sújtja. Éppenúgy súlyos börtönnel torolja meg a házasságon kívül született gyermeknek a szülés alatt vagy közvetlen utána való megölését. A gyermekkítétel büntetettét a törvény úgy a szülővel, mint az ápolásra, felügyeletre köteles személlyel szemben fogházzal bünteti.

Börtönbüntetéssel sújtja a törvény azt is, aki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elsikkaszt, eltitkol, vagy más módon családi állásától megfoszt.

A 12 éven alul lévő leánygyermeken elkövetett nemi közösülést ei'őszakosnak minősíti a törvény és a bírói gyakorlat és 10 évig terjedhető fegyházzal bünteti, míg a 14 éven alul levő tisztességes leánnyal való közösülést, mint megfertőzés büntetettét 5 évig terjedhető fegyházzal büntetik.

Minősítetten bünteti a törvény azt a gyámot is, aki a nevelésére bízott személyen követ el erőszakos nemi közösülést.

Azt a szülőt és gyámot, aki gyermekét, illetve gyámoltját mással nemi vagy természetelleni fajtalanság elkövetésére csábítja, fegyházzal büntetik.

A kerítés, vagyis egy tisztességes nőnek házasságon kívüli nemi közösülés vagy fajtalanság céljára való önérdékből történő megszerzése, amennyiben a nő 20-ik évét be nem töltötte, büntettnek minősül.

A csalást is minősítettnek tekinti a törvény az esetre, ha azért valamely kiskorú tapasztalatlanságát használják ki.

Ezenkívül a *kihágási büntető* törvénykönyv (1879. évi XL. t.-c.), valamint számos más törvény tartalmaz a kiskorú

¹⁾ A részleteket illetően Lásd Mosdóssy Gyula: A kiskorúak házassága, áttérése, stb. című könyvét.

testi és szellemi valamint erkölcsi érdekeit védő rendelkezéseket, A sok közül a következő legfontosabbakat említem fel.

A kihágási törvény azt a nőszemélyt, aki tudva, hogy ragályos betegségben vagy bujakórbaii szenved, mint dajka szolgálatba lép, vagy ha ezután esik ily bajba és azt föl nem fedi, fogházzal bünteti.

Ugyanezen törvény bünteti azt a szülőt, gyámot vagy felügyelőt, aki a 16. évet be nem töltött korú gyermeket csavarogni engedi.

Hasonlóan a fiatakorúak bíróságáról szóló törvény (1913. évi VII. t.-c. 67. §.) kihágás miatt pénzbüntetéssel sújtja azt a szülőt, törvényes képviselőt vagy gondviselőt, aki nem tesz eleget a bíróság vagy árvaszék azon meghagyásának, hogy gyermekét gondosabban nevelje, azt iskolalátogatásra kényszerítse, a veszélyes környezettől megóvja.

Ugyancsak a kiskorú nevelési és tartási érdekeinek védelmét tartja szem előtt az 1913. évi XXI. t.-c., amely *a munkakerülőt vétség* miatt bünteti, ha azáltal családját erkölcsi romlásnak teszi ki.

Sajnos nincsen – a korábban említettek szerint – a külföldön már számos országban hatályban levő olyan tartalmú törvényünk, amely *a törvényes tartási kötelezettség szándékos kijátszását*, megghiúsítását büntetné.

Mondanom sem kell, hogy egy ilyen törvény sürgős megalkotására éppen hazánkban, ahol különösen az alsóbb néposztályból kikerülő természetes apák köztudomás szerint gyakrabban iparkodnak a tartási kötelezettség alól menekülni, igen nagy szükség volna.

Újabb magyar törvények és miniszteri rendeletek viszont külföldi példák nyomán igen üdvös gyermek- és ifjúságvédelmi céllal bíró olyan rendelkezéseket alkottak, amelyekkel megelőzni iparkodnak a fiatakorúakat fenyegető testi és erkölcsi veszedelmeket.

Így a 4300/1924. M. E. és 255.000(1924. B. M. számú rendeletek szerint a 16 éven alul lévő fiatakorúak részére nem lehet előadni olyan mozgófényképeket, amelyeknek tárgya, cselekménye vagy egyes részei a fiatalság lelkületét, szellemi vagy erkölcsi fejlődését károsan befolyásolhatja, vagy képzelete felcsigázására alkalmas.

A korhatár eredetileg 18 évben állapított meg, de ezt a rendelkezést a nehéz gazdasági viszonyok miatt egyelőre felfüggesztették.

Ugyancsak e rendelet kimondja azt is, hogy a mozgófénykép gépközeli szaktanfolyam hallgatója csak 20 évet betöltött egyén lehet.

A rendelet ellen vétő kihágást követ el és elzárással és pénzbüntetéssel büntetik. Az ellenőrzést a rendőrhatalóság

végzi.¹⁾ A mozgófényképüzemmel kapcsolatos még a 144.444. 1929. B. M. sz. rendelet, mely szerint az iskolai előadások keretében mozgóképek csakis a belügyminiszter külön engedélye alapján adhatók elő. A miniszter ez engedélyben esetenként az ilyen előadások feltételeit is megszabhatja. Ugyancsak a fiatalok erkölcsi védelmére irányul az 1927. évi 151.000. B. M. számú rendelet, amely a rendőrközegek kötelességévé teszi, hogy elsősorban a nők és serdülő ifjúság érdekében az utcákon és nyilvános helyeken akadályozzák meg a káromlást és az erkölcsöknek szeméremszérvő, izgatásra alkalmas vagy a jóízűséget sértő sajtótermékek, képek, szobrok kiállítása, árusítása stb. által történő megsértését, valamint a természetellenes fajtalanságra való felhívást és feltűnő viselkedést. A tilalmak megszegőjét elzárással és pénzbüntetéssel sújtja az eljárásra jogosult rendőrhatalóság.

„Az ifjúság védelméről *szeszese italok* kiszolgáltatása és szórakozó helyek látogatása terén” elnevezésű törvény (1927: XXXIII. t.-c.) elsősorban tiltja, hogy 18 éven alul lévő fiatalok részére nyilvános helyen szeszese italt kiszolgáltassanak.²⁾

E korhatár bizonyos miniszterek beleegyezésével 21 évre felemelhető. A törvény 6 hónapig terjedhető elzárással és pénzbüntetéssel sújtja azt az egyént, aki *ily fiatalok* italt kiszolgáltattat, rendel, valamint az üzemvezetőt vagy tulajdonost. Az italmérési engedély megvonása is bekövetkezhetik visszaesés esetén.

Az eljárásra a közigazgatási hatóság illetékes.

Másodsorban felhatalmazást ad a törvény arra, hogy a népjóléti, igazságügyi, közoktatásügyi és pénzügyminiszter együttesen rendelettel állapítsák meg, milyen korú fiataloknak látogathatnak a közönség szórakoztatására szolgáló nyilvános helyiségeket arra való tekintet nélkül, hogy szolgáltatnak-e ki ott szeszese italokat.

A *ponyvairodalom*, terjesztésének megakadályozását célzó intézkedéseket a 60002/1913. sz. B. M. rendelet tartalmazza. Az ifjúság lelkiületére mértelenül ható *szennyirodalom* térhódítása ellen e rendelet intézkedései nem tudnak kellő ellenhatást kifejteni, miért is az említett német törvény mintájára egy erőteljes magyar törvénnyel kellene a felburjánzó szennyirodalom romboló hatásával szemben védekezni.

Az ipari *alkalmazásban* levő fiatalok erkölcsi védelmére irányuló jogszabályokat a közvetlen gyermekvédelmi szabályok fejezetében ismertetem.

Reátérek ezek után azon anyagi jogszabályok ismertetésére, amelyek a *gyermek által elkövetett bűncselekmények elbírálását* és a különböző *büntetésnemeket* tárgyzák.

¹⁾ Lásd részletesen: Barcsay-Vári-Back: A magyar kinematográfia jogszabályai.

²⁾ Az alapintézkedést a 31.930/1925. B. M. sz. rendelet tartalmazta.

A büntetőjogról szóló 1878: V. t.-c.-nek a fiatalkorúakról szóló rendelkezései az ismertetett büntetőjogi reformmozgalmak világánál és a szerzett tapasztalatok alapján idővel részben *igazságtalanoknak*, részben *célszerűtleneknek bizonyultak*. Igazságtalan volt a régi rendszer az okból, mert megtorló jellege volt a nevelési elv hangsúlyozása helyett, mert továbbá abból a helytelen alapgondolatból indult ki, hogy a fiatalkorú büntetőjogilag akkor felelős, ha *elég belátással* bír cselekménye bűnösségének felismerésére. *Célszerűtlen* volt továbbá, mert nem vette figyelembe a fiatalkorúak *egyéniességét*, mellőzte teljesen a 12 éven alul levő gyermekek erkölcsi megmentését, és mert a fiatalkorú felső határát igen alacsonyan (16 év) szabta meg. Ugyancsak rossz következményekkel járt a régi rendszer az okból is, mivel a fiatalkorúak bűnügyeiben a *rendes bíróság* járt el, és mert a fiatalkorúak is a megrögzött *gonosztevőkkel közös intézetekben* állottak ki a szabadságvesztésbüntetésüket.¹⁾

Mind e bajokon segíteni hivatott volt az 1908. évi XXXVI. t.-c.-kel szabályozott büntetőnovellának második fejezete (15-35. §-ai), nemkülönben az annak alapján meghozott különböző miniszteri rendeletek és a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikk, amely egyrészt kiegészíti a büntetőnovellának a fiatalkorúakra vonatkozó anyagi büntetőjogi rendelkezéseit, másrészt szabályozza a fiatalkorúak *bíróságának szervezetét, hatáskörét és eljárását*.²⁾

Az anyagi jogszabályokat illetően a következő lényeges rendelkezéseket ismertetem.

A Bn. szerint az életének tizenkettedik évét meg nem haladott korú *gyermek* ellen büntető eljárás nem indítható.

Ha az ilyen gyermek büntettet vagy vétséget követ el, a fiatalkorúak bírāja őt megfenyítés végett vagy a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyénnek vagy az iskolai hatóságnak adhatja át megdorgálás vagy elzárás végett. Ha pedig a gyermek eddigi környezetében *erkölcsi romlásnak* van kitéve, vagy züllésnek indult, a fiatalkorúak bírósága erről a gyámhatóságot értesíti, esetleg a gyermeket ideiglenesen a legközelebbi állami gyermekmenhelybe szállítja. A gyámhatóság a gyermek *javítónevelése* iránt az irányadó szabályok szerint intézkedik. Ugyanezen intézkedéseket a fiatalkorúak bizonyos kihágási ügyeiben a közigazgatási hatóság, mint *rendőri büntető bíróság is megetheti*.

Az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének 12-ik évét már meghaladta, de 18-ik életévét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a *büntethetőséghez szükséges értelmi* és

¹⁾ Lásd minderre nézve az 1908. évi 36. t.-c. indokolását.

²⁾ Így Edvi Illés Károly: A fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény magyarázata, ad 2. §.

erkölcsi fejlettsége nem volt meg, *büntetőjogi felelősségre nem vonható*. Ilyen esetben alkalmazható intézkedések a fiatalkorúak bírósága által: *házi felügyelet* alatt tartás, *házi* vagy *iskolai fenyítés*, esetleg *javítónevelés*. A házi felügyelettel a fiatalok törvényes képviselőjét, hozzátartozóját, esetleg más alkalmas egyént vagy azt lehet megbízni, akinek háztartásában a fiatalok él. Ezt az egyént a bíró maga elé idézi és kötelességeire kioktatja. Hasonló az eljárás a házi fenyítés alkalmazásánál. Az iskolai fenyítés esetében a bíró a fiatalkorút alkalmas egyén kíséretében a tényállást tartalmazó megkereséssel együtt azon iskola vezetőjéhez küldi, amelybe a fiatalok jár. Az iskolai hatóság a következő fenyítékeket alkalmazhatja:

1. szóbeli megdorgálást négy szem közt,
2. szóbeli megdorgálást a tanítót testület, az iskolaszék, gondnokság stb. előtt,
3. iskolai elzárást éheztetés nélkül és
4. iskolai elzárást éheztetéssel. A kivétel részleteit a 149509/1909. V. K. miniszteri rendelet szabályozza.

Az ellen a fiatalkorú ellen pedig, akinek a büntett vagy vétség elkövetésekor a *büntethetőséghez* szükséges *értelmi és erkölcsi fejlettsége megvolt*, a következő intézkedéseket lehet tenni:

1. dorgálást,
2. próbára bocsátást,
3. javítónevelést elrendelni,
4. fogház, illetve államfogház büntetést kiszabni,
5. pénzbüntetést alkalmazni.

A büntetés kiszabásánál a fiatalkorú egyénisége, fejlettsége, életviszonyai szorosan szem előtt tartandók a végből, hogy mily intézkedés mutatkozik a fiatalkorú jövőbeli erkölcsi fejlődése érdekében legalkalmasabbnak.

Az itt megjelölt büntetések részben speciális büntetési módok, mint pl. a dorgálás, amely etikai elemeket visz be a bíráskodásba. Amennyiben a bíró dorgálást rendel el, ezt az elítélthez intézendő ünnepélyes, komoly intelem alakjában teszi meg, amelynek tartalmát a fiatalkorú egyéniségéhez, értelmi és erkölcsi fejlettségéhez, életviszonyaihoz és az eset többi körülményeihez alkalmazza.

A *próbára bocsátás* viszont lényegileg ugyanaz, mint a büntetés felfüggesztése, illetve a feltételes elítélésnek az angol-amerikai jogterületen kifejlesztett rendszere.

Lényege abban áll, hogy a fiatalkorúak bírósága a végzésben megnevezi azt a személyt, akire vagy azt az intézetet, amelyre a fiatalkorú felügyeletét bízta és megjelöli a helyet, ahol a terheltnek tartózkodnia kell.

A próbára bocsátott az egyévi próbaidő alatt a fiatalkorúak bíróságának felügyelete alatt áll. Ezt a felügyeletet a bíró megbízott személy útján gyakorolja.

Ha a próbaidő kifogástalanul eltelt, a bíróság az eljárást megszünteti, ellenesetben javítónevelést vagy fogházbüntetést rendel el.

A javítónevelés kérdését külön fejezetben tárgyalom.

A fogház- és államfogházbüntetés csak a végső esetben alkalmaztatik, amidőn a fejlett fiatalkorú bűncselekménye *különösfokú romlottságról* tesz tanúságot. Ez a legszigorúbb büntetésnem.

A halál, fegyház, börtön- vagy fogházbüntetés helyett fogházbüntetést kell alkalmazni, államfogház helyett ugyanazt. Ha a fiatalkorú élete 15-ik évét be nem töltötte, fogházbüntetés csak a legszigorúbb esetekben alkalmazható. A fogházbüntetés legkisebb tartama 15 nap, leghosszabb 15 év, bizonyos esetben csak 10 év, illetve 5 év. A fogházbüntetést *külön* fogházban kell végrehajtani. Ezekbe még 18 évet meghaladott korú, de 21 évet be nem töltött kiskorú elítéltek is beutalhatók büntetésük kitöltése végett.

A büntetőigazságszolgáltatás egyes kérdéseinek szabályozásáról szóló törvény (1928: X. t.-c.) azt is kimondja, hogy az ú. n. *megrögzött büntetett szigorított dologházba* csak akkor utalható, ha élete 21-ik életévét betöltötte és az élet, szemérem, vagyon elleni *három* büntetést a 18-ik évének betöltése után követte el.

A szorgalmat és javulást tanúsító elítéltet az igazságügy-miniszter a büntetés kétharmadának kitöltése után feltételes szabadságra bocsáthatja; ez esetben a gyermekvédő (patronage) egyesületek vagy erre a célra szervezett hivatalok gondoskodnak a próbára bocsátott megfelelő elhelyezéséről és ellenőrzéséről.¹⁾

A Bn. 17. §-ának 2. bekezdése értelmében pénzbüntetés fiatalkorú ellen sem mint fő-, sem mint mellékbüntetés kiróható, sem hivatalvesztés és a politikai jogok gyakorlásának felfüggesztése kimondható nem volt. A Fb.-ról szóló törvény 69. §-ának 2. bekezdése értelmében az olyan fiatalkorú, akinek vagyona vagy keresete van és a cselekmény elkövetésekor 15-ik évét betöltötte, 1 pengőtől 100 pengőig terjedő pénzbüntetéssel sújtható.²⁾

¹⁾ A fiatalkorúak anyagi büntető jogának részletesebb kifejtését lásd Edvi Illés Károlynak: A Büntetőnovella zsebkönyve című, továbbá Angyal-Kun: A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata című művében és Szilágyi A. Károly: A Btk. Novellatervezetének rendelkezései című jogászegylet! előadásában.

²⁾ A törvény indokolása szerint a Bn. alkalmazásánál szerzett tapasztalatok szerint a kihágások egy része esetén (kéjnök, bérkocsisok kihágásai) a pénzbüntetés alkalmazását nem lehet nélkülözni.

MÁSODIK FEJEZET.

A magyar gyermek- és ifjúságvédelem történeti fejlődése.

A védelem alapvető jogszabályai.

L A történeti fejlődés az 1901. évi gyermekvédelmi törvények ^ meghozataláig.

A magyar gyermekvédelem nyomai igen régi időkre nyúlnak vissza. Ezek a nyomok csak azt mutatják, hogy úgy mint Európa nyugatáii, nálunk is a *középkorban* a szegényügy és az ezzel kapcsolatos kezdetleges gyermekgondozás az egyház feladata volt. Szent István királyunkról feljegyezték, hogy Esztergomban, Pécsvaradon *kórházakat* alapított és ezekben olyan helyiségeket is létesített, amelyekben a talált gyermekeket helyezték el, hogy továbbá ő hozta határozatba azt, hogy az özvegyek és árvák ezentúl a király különös védelme alatt állanak.¹⁾

Ez az egyházi jellegű védelem a kórházakon kívül a kólostorokban és egyházi iskolákban nyert lebonyolítást és e téren a Szentlélekről elnevezett rend fejtett ki a XIII. század óta legnagyobb tevékenységet.

A magzatelhajtás, a gyermekkitétel és gyermekölés ellen már Kálmán király hozott törvényeket, sőt Bodó szerint a gyermekkitételt már e korban halállal büntették, ha a gyermek elpusztult.²⁾

A XVI. század végétől kezdve a *községek* is kezdenek már a szegény és elhagyott gyermekekről gondoskodni. Egy 1656. évi törvény szerint a talált gyermekekről való gondoskodás a község feladata és ugyanezt mondja ki az 1724. évi augusztus 22-iki királyi dekrétum és az 1790. évi helytartótanácsi rendelet.

A XVIII. századtól kezdve létesülnek az iskoláktól elkülönített *árvaházak*, így elsősorban a Keltz-Adélfy által Kőszegen alapított, amelyet sorra követnek a Mária Terézia által ala-

¹⁾ Lásd: Ét. Kanócz, L'assistance publique én Hongrie és Kádár Levente: A gyermekvédelem Magyarországon.

²⁾ Lásd Berend tanulmányát a Keller-Klumker-féle hivatkozott munka I. 1. 615. oldalán.

pított (1763) Nagyszébenben, a tanítói árvaház Debrecenben, Budapest négy nagy árvaháza és pedig a József-fiúarvaház 1843-ban, a Mayer Ferenc-fiúarvaház 1857-ben, az Erzsébet-leányarvaház 1861-ben és a székesfővárosi községi Szeretetház 1888-ban,¹⁾

A XIX. század utolsó éveiben Magyarországon már közel 100 árvaház állott fenn, több mint 3000 növendékkel.²⁾

Mária Terézia humánus működésével csaknem egyidejűleg Erdélyben is igen élénk mozgalom keletkezett a gyermek érdekében. Az erdélyi fejedelemség az 1791-ik évben az árvák és gyámok jogviszonyait törvényileg szabályozta.

E szerint a földesúr köteles a jobbágyok árváiról gondoskodni. Az árvákkal hasonló elbánásban részesíti a törvény az olyan gyermeket is, akit az életben levő szülők eltartani nem képesek.³⁾

Az 1795-ik évben kelt helytartótanácsi rendelet a gyermekölés megakadályozása végett *szülőházak* felállítását rendeli el és az 1805-ik évből ered az első *lelenház* felállítását célzó alapítvány. Mindkét intézmény céljaira Sándor István 1793-ban kelt végrendeletével 10,000 forintot hagyományozott, amely alapítvány a későbbi budapesti állami gyermekmenhely építési költségeinek fedezetéül szolgált.⁴⁾

A XIX. század elején, amint a szenvedés és nyomor enyhítése terén Magyarországon általában, úgy a gyermeknyomorúság leküzdésében is Buda és Pest jártak elől jó példával.

Budán 1820-ban új kórház épült, amelynek földszintjén női kórház volt a házasságon kívül szülő és a vagyontalan terhes nők felvételére.

Pesten 1815. körül már működik a Bürgerspital (Rókus) és az egyetemi kórház, amelyekben *elesett* leányoknak is van helyük, hogy „megmeneküljenek súlyos terhüktől és megmentsek egykori gazdagságuk némi maradvékát – a *becsület látogatát*”⁴⁾

Budán 1817-ben, Pesten 1817-ben és 1820-ban megalakult a Jótékony Nőegylet, amely lelencek ápolásával és gondozatlan leányok nevelésével is foglalkozik.⁶⁾

¹⁾ A „szeretetház” elnevezést először Molnár Aladár a balatonfüredi árvaház alapítója használta 1869-ben oly intézetek megjelölésére is, amelyekben erkölcsileg züllött gyermekek megjavítását tűzték ki célul. Lásd: Barth László: Budapest főváros szegényügye, 92. old.

²⁾ Lásd Halász-Mandelló: Közgazdasági Lexikon, I. 758. oldal. A budapesti árvaházakra nézve lásd Rózsay József; Budapest főváros jótékonyasági intézetei.

³⁾ Lásd Ruffy Pál: A magyar állami gyermekvédelem kialakulása című cikkét a Gyermekvédelem Emlékkönyvében, 239. old.

⁴⁾ Lásd: Ruffy és Berend id. cikkeit.

⁵⁾ így Franz Schams: Vollständige Beschreibung der königl. Frey-stadt Pest in Ungarn című művében.

⁶⁾ Lásd: Fr. Schams fenti, valamint Vollständige Beschreibung Ofen című művét.

Brionszwick Teréz grófnő létesíti 1828 körül az első kisdédóvodákat Magyarországon, „angyalkert” néven a spitalfield-i intézet mintájára. Kern Máté segítségével Budán 3, Pesten 2 óvodát állít fel, a hatodikat pedig Besztercebányán. Gróf Festetich Leó 1836-ban az óvodák terjesztése végett egyesületet is alkotott, amelynek tevékenysége folytán 1847-ben már 70-nél több óvoda működik az országban.¹⁾ Mint Országos Kisdédóvó Egyesület 1873 óta fejt ki tevékenységet. Árvaháza, mintaóvodája és óvónőképezdéje van. 1875. év nyarán már 200 óvoda van az országban, a kisdédóvásról szóló 1871: XV. t.-c. megalkotásakor pedig (1889) az ország 12,685 községe közül 725-nek van óvodája 59,066 gondozott kisdédóval.²⁾

A Pesti Bölcsőde Egylet 1852-ben alapították. Két bölcsődéjében 1878 április 1-től 1879 március 31-ig 614 gyermeket (14 naptól 4 évig) gondoztak.

1839 óta Pesten már gyermekkórház is állott fenn. Megteremtője Schöpf-Mérei volt, Dorottya főhercegnő és Ürményi Ferenc támogatásával. Itt 1839-1877-ig 14.800 gyermeket ápoltak.³⁾

A XIX. század derekán a talált és a törvénytelen gyermekek sorsa az országban egykori írók szerint leírhatatlan volt. Így Budapesten 1850-ben elrendelték, hogy az utcán és trágyadombokon talált szerencsétlen teremtéseket szedjék fel és szegény családoknál fizetés mellett helyezték el.

1852-ben 80 ilyen talált gyermeket gondoztak, gondozási költségük évi 24 frt volt, 8-ik évük után a fiúk árvaházba, a lányok pedig kézimunkaiskolába kerültek.⁴⁾

A családokhoz kiadott gyermekeket viszont rendszerint vidéken elvetemült személyeknél helyezték el, akik úgy táplálták őket, hogy 1-2 hónap alatt elháltak. 100 közül 20 érte el a második évet.⁵⁾ A gyermekekkel valóságos adás-vételi üzlet folyt, amely a törvénytelen és árvagyermek hihetetlen magas halálozási arányát idézte fel. E visszaélések megakadályozása végett 1845-ben a helytartóhivatal elrendelte az idegen gondozásba adott gyermekek szigorú felügyeletét, a bábáknak az orvosok által való ellenőrzését és az elhalt csecsemők halottszemléllő engedélyétől függő eltemtetését.⁶⁾

Az 1840: XVII. t.-c. szerint, amely a gyárak jogviszonyairól rendelkezik, a 12-ik évüket el nem ért gyermekek csak oly munkára alkalmazhatók, amely reájuk nem ártalmas és

¹⁾ Lásd ezekre Rapos József: A köznevelés Alap-intézetei hazánkban és Szathmári Károly: Emlékirat a kisdédónevelés nevezetesebb mozzanatairól.

²⁾ Lásd Rapos és Rózsay id. művét, valamint a törvény indokolását.

³⁾ Lásd J. V. Haeuffler: Buda-Pest hisl.-topograf. Skizzen, 170. old.

⁴⁾ Lásd: Haeuffler id. mű 216. old.

⁵⁾ Lásd: Haeuffler id. mű 173. old.

⁶⁾ Lásd: Ruffy Pál fentebb idézett cikkét.

testi fejlődésüket nem akadályozza. Elrendeli a törvény azt is, hogy a 16-ik évet el nem ért gyermek 9 óránál tovább nem dolgoztatható. Hasonló rendelkezéseket tartalmaz az 1872. évi VIII. t.-c., az első ipartörvény is.

A Schöpf-Mérei által alapított *Pesti Gyermekkórház* 1848-ban felajánlotta, hogy a talált és *elhagyott gyermekekről* gondoskodni fog. Az ajánlatból azonban a mozgalmas idők miatt semmi sem lett. Ugyanígy kútba esett az 1868-ban Nádasdy Lipót gróf elnöklete alatt megalakult „Lelencügyi Társulat” ügye is, amely azért nem nyert megerősítést, mivel a közegészségügyi tanács a *lelencház intézményét elvetendőnek* nyilvánította.¹⁾

A székesfőváros szervezetéről szóló 1872: XXXVI. t.-c. a *székesfőváros kötelességévé* tette a saját szegényeiről, így a nélkülöző gyermekekről való gondoskodást is. Hasonlóan a régi királyi dekrétumok alapján áll a közegészségügy rendezéséről szóló 1876: XIV. t.-c. 140. és 154. § *d)* pontja, amely szerint a *község* gondoskodik a lelencek és dajkaságba adottak orvოსoltatásáról és eltartásáról. E törvény módosítását célzó 1908: XXXVIII. t.-cikk szintén tartalmaz erre nézve intézkedéseket.

A községi törvény (1886: XXII. t.-c. 145. §.) szerint is minden község tartozik a saját területén levő szegény elhagyott gyermekekről gondoskodni.

A gyámsági ügyről szóló törvény (1877: XX. t.-c.) gyermekvédelmi szempontból alig jöhetett számításba, mivel a szegény és házasságon kívül született gyermekekről mindössze egy-két rendelkezést tartalmaz, a rendelkezések is csak utalással vannak a községek gondozási kötelességére.

Mіндеzen törvényi rendelkezések a szegény árva, a talált és a házasságon kívül született gyermekek sorsának javulása terén semmiféle haladást nem jelentettek.

Az országban több helyütt (Miskolc, Szatmár, Kolozsvár) alapítanak ugyan már *lelencházat*, de ezekben óriási a csecsemők halálózása, mivel a csecsemőket mesterségesen táplálják.²⁾ A lelencek egy nagy része viszont Ausztriába került lelencházakba, ahol is érték tartásdíjat fizettek azért, hogy a gyermeket német polgárrá neveljék.

Újkori feljegyzések szerint 1860-1880. közt Magyarországon 100 lakosra 3'68 haláleset jut (Németországban csak 2*77) és a halottaknak több mint fele 5 éven alul levő gyermek.³⁾

Budapesten hasonlóak a viszonyok. 1875-ben a X-ik kerületben 100 közül 73 gyermek halt meg anélkül, hogy orvos

¹⁾ Lásd: Dr. Szalárdi Mór: A közárva és a gyermekhalandóság Magyarországon.

²⁾ Így Ruffy Pál id. cikkében.

³⁾ Lásd Szalárdi Mór: id. mű.

feléje nézett volna. 1874-ben 12.870 gyermek közül 6400, tehát mintegy fele halt el életének első 5 évében.¹⁾

Törvényesen engedélyezett gyermekelhelyező üzemek voltak a fővárosban; így pl. egy Picker Feinkopf nevű ember 700 csecsemőt helyezett ki vidékre pár év alatt, főleg Üllőre, Monorra stb. E kihelyezett gyermekekre szörnyű sors várt. Monort a törvénytelen gyermekek temetőjének nevezték el. Egy évben 300 is elhalt a kihelyezettek közül, bejelentve pedig csak 52 volt. A gyermekhullák néha 8 napig is a padláson heverték, míg behozták Pestre.²⁾

Némi javulás a fővárosi lelencek, árvák és házasságon kívül született gyermekek sorsában az 1870-ik évben köszönött be, amidőn január 14-én a *budapesti első gyermekmenhely* egyesület intézete megnyílt. Ez az egyesület célul tűzte ki az elhagyott gyermekeknek, főképen a főváros legszerencsétlenebb kisdedeinek a nyomorból való kiragadását, a csecsemők halandóságának csökkentését, a kisdedeknek 7-ik évük betöltéséig való felnevelését és az ingyenesen felvett gyermekekről 14 éves korukig való gondoskodást. Ez időtől fogva a hatóság terhére nevelendő gyermekeket bizonyos díjért a gyermekmenhely vette át és így a gyermekek falura hurcolásának némi gátat vetettek.³⁾

Majd a főváros tanácsa 1874-ben az ápolási díjak egyidejű felemelése mellett (2 évig havi 5 forint helyett 10 forintot, 2-6 évig havi 4 forint helyett 8 forintot fizettek) a 25.331/874. sz. rendeletével az egyöntetű eljárás szabályozása végett utasítást adott ki az összes előljáróságoknak. Lényege e rendeletnek a következő: Ha a behozó, találó vagy tényleges gondozó lakhelye nem Buda-Pest, a gyermek el nem fogadható. Az elhelyezést elsősorban tisztességes családnál *ingyenesen* kell megkísérelni, ha ez nem sikerült, a gyermeket vagy a gyermekmenhelybe adták, vagy tisztességes díjazás ellenében helyezték el. Az előljáróság nyilvántartást vezet e gyermekekről és a kerületi tisztiorvossal is közli a gyermekek nevét és elhelyezését, közegeivel pedig havonta ellenőrizteti őket; a visszléseket, elhalálozásokat pedig jelenti a tanácsnak. A tisztiorvosok kötelessége ellenőrizni az élelmezést és ellátást. Vidékre gyermeket 1876 óta többé nem adnak, sőt magánosok és szülész nők által is csak megszorítással adható ki gyermek a vidékre.

1878-ban a főváros 420 ily lelencet látott el, akik közül 139 volt a menhelyben, 8 szeretetházban és 269 magánosoknál. Az egész költség kb. 30.000 forintot tett ki. A *lelencügy el-látása* 1874 óta az árvaszéktől a tanácsi IX. ügyosztályba került külön előadó intézkedése alá.

¹⁾ Lásd Barth: id. mű 105. old.

²⁾ Így Szalárdi: id. mű 20-ik old.

³⁾ Így Barth: id. mű 93-£4. old

Ezek az intézkedések sem hozták meg azonban a várt eredményt!

Dr. Szalárdi Mór orvosnak 1879-ben megjelent feltűnést keltő munkája: „A közárvaház és a gyermekhalandóság Magyarországon” rámutatott arra a tényre, hogy Budapesten a lakosság állandóan fogy, hogy e téren a legutolsó helyet foglalja el az európai statisztikában, hogy végül itt legjobban pusztul a gyermek, minthogy az évi halottak fele gyermekkorban van, nem számítva azokat a szerencsétleneket, akiket titkon falukra visznek.

De ugyanezen munkával statisztikailag igazolta azt is, hogy Magyarország a szaporodást illetően Európában az utolsóelőtti helyet foglalja el, hogy az évi halottaknak fele 5 éven alul levő gyermek, és hogy a legnagyobb a halálozás a színmagyar területeken.

A baj orvoslásául a *lelenház* (közárva-ház) intézményének felállítását ajánlotta és beigazolta annak igen számos ellenzőjével szemben azt is, hogy a *lelenházak* csökkentik a halandóságot, nem veszélyeztetik a közérkölsiséget, és hogy felállításuk és fenntartásuk nem jár túlságos költségekkel.

Elgondolása szerint a berendezés módja tulajdonképpen a *francia gyermekvédelmi rendszer* lett volna, bizonyos módosításokkal. Nevezetesen rendszerint *csak házasságon kívül született gyermek* lett volna felvehető és pedig úgy, hogy a gyermek anyjánál maradjon négy éves korig. Ha az anya nem ápolhatja, helyezze el maga és az intézet támogassa, de egyben ellenőrizze a gyermeket. Ha az anya egyáltalán nem törődik a gyermekkel, az intézet fogadja be őt, de az anya ilyenkor elveszti felette szülői jogát, gyermekét nem láthatja és csak tudósítást kaphat felőle.

Szalárdi fáradozásainak köszönhető a „Fehér Kereszt” egyesület létrejötte 1885-ben. Ennek az intézetnek Szalárdi lett igazgatója.

Berend nézete szerint Szalárdi érdeme nemcsak az, hogy a hatékony gyermekvédelem felé az első lépést megtette, hanem az is, hogy az anya és gyermek közti kapcsolatot minél szorosabban összefűzni iparkodott és ezáltal a későbbi *állami védelmi rendszer alaphangját* ütötte meg.¹⁾

Bár Szalárdi vészkiáltása pusztába szálló szó lett, mégis attól fogva a *lelenház* kérdése állandóan foglalkoztatta az elméket.

1886-ban Lukács Gyula tette szóvá a képviselőházban a dajkaságba adott gyermekek sorsát. Határozati javaslatot mutatott be, amely szerint a belügyminiszter köteleztessék

¹⁾ Lásd Berend id. német tanulmányát és Ruffy Pál cikkét A 25 állami gyermekvédelem emlékkönyvében.

törvényjavaslat benyújtására a lelencházak felállítása iránt egy év alatt.¹⁾

1885-ben megalakul az Országos Lelencház Alapító Egyesület, amely 1895. évben a Fehér Kereszt Országos Lelenc ház Egyesületbe olvad.

A belügyminisztérium jótékonyági ügyosztálya 1893-ban kidolgozta a lelencügy megoldását célzó törvénytervezetet, amelynek alap gondolata az volt, hogy a lelencházak tevékenysége a társadalom munkájával összhangba hozassék.²⁾

A társadalom egyébként a XIX. század végével egyre inkább segítőleg lép fel a községek gyermekvédelmi munkája mellett, sőt 1889-ben a Mária-Dorottya Egyesület kezdeményezésére *kisdednevelési kiállítás* is volt szakelőadásokkal kapcsolatban.

Meg kell emlékezni e korszakból még a *gyermekmunka* szabályozására is kiterjedő *ipartörvénynek* (1881: XVII. t.-c.) megalkotásáról, amely törvény azonban az ellenőrzés és végrehajtás terén még sok kívánni valót hagyott fenn.³⁾

Az említett belügyminiszteri tervezetet a miniszter 1894-től kezdve szakértekezleteken ismételten tárgyalta. E tárgyalásoknak ismét Szalárdi Mór a lelke. Majd a kérdést Rát-kay László teszi szóvá a képviselőházban 1897-ben és sürgeti a megoldást.

Egy új korszak hasadását jelentette a magyar gyermekvédelem terén az 1898: XXI. t.-c. a nyilvános betegápolás költségeinek fedezetéről, amely kimondja azt az elvet, hogy *az országos betegápolást alap* fedezi a kórházban szülő szegény nő, valamint *a talált és hatóságilag elhagyottnak* nyilvánított gyermekek után hét éves korukig felmerülő gondozási, ápolási és nevelési költségeket. Ezen új rendszer létesülésének a törvény indokolása szerint az volt az oka, hogy a lelencköltség a községekre elviselhetetlen terhet rótt, és hogy az elhagyott gyermekek gondozása a községek nagy részének *közömbös*-ség miatt nem volt kielégítő.

Az 50.000/1899. sz. belügyminiszteri rendelet intézkedett azután a törvény végrehajtásáról. Felsorolta, kik tekintendők elhagyott gyermekeknek.

Kimondotta továbbá, hogy minden talált gyermeket

¹⁾ Jellemző adat e korra, hogy igen sok község akként gondoskodott a területén levő szegény árva és elhagyott gyermekekről, hogy megengedték nekik a *koldulást*. Lásd Kórsai Sándor: Mit tettünk az elhagyott gyermekek megmentése érdekében című tanulmányát és ugyanannak A gyermekvédelem múltjából című cikkét, a Gyermekvédelem Lapjá-nak 1926. évi 2. számában.

²⁾ Lásd Ruffy Pál hivatkozott cikkét.

³⁾ E hiányok pótlásáról az új ipartörvény (1922: XII. t.-c.) és az iparban és más vállalatban foglalkoztatott gyermekek stb. védelméről szóló törvény 1928: V. t.-c. hivatottak gondoskodni.

azon község tartozik átvenni, amelynek kerületén őt találták; ezt az illetékes közigazgatási felettes hatóságnak jelenteni kell. A hatóság az elhagyottanyilvánítás iránt intézkedik.

A csecsemők olyan szoptatódajkához adandók, akiket orvosilag megvizsgálva egészségeseknek találtak, és akiknek lakásviszonyai nem veszélyesek.

A gondozók fizetési könyvre havi tartásdíjat kaptak az állampénztártól, bizonyos esetben jutalomban is részesültek.

Az eltartásra kötelezettektől képességük esetén a község hajtotta be a térítményeket. A hét éven felüli gyermek gondozása viszont továbbra is a község feladata maradt.

Megfelelő intézetek hiányában már 1895. óta a Fehér Kereszt Egyesület és a Budapesti Gyermekmenhely Egyesület kapta azt a megbízást, hogy a talált és elhagyott gyermekeket átvehesse és telepeken elhelyezze.¹⁾

Ennek a rendszernek azonban, amint azt Kársai Sándor kifejti, számos hibája volt.²⁾

Az egyik hiba az volt, hogy sok esetben nem nyújtott segílyt olyan gyermekeknek, akik arra rászorultak, másrészt pedig sok olyan gyermeket vettek gondozásba, akiknek eltartásáról a tartásra kötelezettek képesek lettek volna gondoskodni. A községek szívesen nyilvánítottak *elhagyottá*, hogy csak menekülhessenek az őket terhelő szegénységélyezés alól. És mivel ez által az elhagyott gyermekek száma igen megnőtt, az állam, hogy a betegápolási alapot a csódtól megmentse, erőszakos magyarázattal a *felvétel feltételeit* állandóan szigorította.³⁾

A felvétellel megbízott intézeteknek idővel csak egy éven alul levő törvénytelen gyermekeket volt szabad feltétlenül felvenni, minden más esetben a belügyminisztérium előzetes engedélyét kellett kikérni. Ez az intézkedés prémiumot adott annak, aki vadházasságban élt.

A rendszer másik hibája az volt, hogy kétféle elhelyezést alkalmazott. Egyrészt az említett intézetek, másrészt az elsőfokú hatóságok voltak jogosultak az elhelyezésre. Az előbbiektől által elhelyezett gyermekek a legjobb gondozásban részesültek, az utóbbiakat pedig saját szüleiknél hagyták, vagyis a régi nyomorúságban. Az ilyen szülő a tartásdíjakat a maga céljára fordította és a helyzet az lett, hogy *a csecsemő tartotta el az anyját*. A hatóság által elhelyezett gyermekek azonkívül orvosi felügyeletben sem részesültek. Végül az egyesületeknél el-

¹⁾ A Fehérkereszt Egyesületnek 1899-ben pl. már a budapesti központi intézeten kívül 85 telepe és 18 fióktelepe volt a vidéken. Lásd Berend id. német tanulmányát.

²⁾ Lásd erre nézve Kársai S.: Az elhagyott gyermekek védelme című művét. 23. és köv. old.

³⁾ Lásd erre nézve a 25.829/900. és 85.100/901. B. M. sz. rendelőtekét.

helyezett gyermekek után az állam a tartásdíjon felül még igen nagy összegre rúgó ú. n. *kezelési költséget* is fizetett.

Mindezen okok termelték ki azt a gondolatot, hogy az állam *saját közegeivel* végeztesse azt a munkakört, amelyet eddig az egyesületek és intézetek végeztek.

Két irány küzdött itt az érvényesülésért. Az egyik azt kívánta, hogy a kezelési költségek megvonása mellett a gyermekvédelem feladatát az országban működő bármelyik jótékony egyesületre vagy intézetre rá lehessen bízni a betegápolási alap terhére, a másik viszont állami *gyermekmenhelyek felállítását* követelte, állami tisztviselők intézésével.

II. A gyermekvédelmi ügy fejlődése az 1901. évtől kezdve.

A kiélezett harcban végül is az az irány győzött, amely az önálló *gyermekmenhelyek* felállítását követelte állami kezelésben.

Széli Kálmán miniszterelnök, aki maga is lelkes propagálója volt a gondolatnak, megalkottatta az állami gyermekmenhelyekről szóló 1901: VIII. t.-c.-et, amely a talált és elhagyottanak nyilvánított 7 éven alóli gyermekek ellátásáról gondoskodik, valamint a közsegélyre szoruló 7 éven felőli gyermekek gondozásáról szóló 1901: XXI. törvénycikket.

E két törvény és azok végrehajtását célzó 1/1903-V. B. M. számú rendelet, az úgynevezett „*Szabályzat*” lett az új magyar állami gyermekvédelmi szervezet kódexe, amely először mondja ki azt az elvet, hogy *a talált, valamint a hatóságilag elhagyottá nyilvánított* gyermeknek *igénye* van az *állami védelemre*.¹⁾ Ebben a rendszerben már az a gondolat jut kifejezésre, hogy a gyermekvédelmet ki kell emelni a *közjótékony* labilis teréről és a *szociális kötelességteljesítés* tisztább légkörébe kell vinni.²⁾

A egész intézmény 1903. évi szeptember 1-én lépett életbe. Addig is, míg a menhelyek felépültek, az állam bérbevette a Fehér-Kereszt Egyesület budapesti intézetét teljes felszereléssel, valamint a vidéki fiókintézetek helyiségeit és felszerelését.

A további lépés az állami gyermekmenhelyek felállítása volt. 1904-1907-ig tartott a 17 menhely felépítése és felszerelése. E menhelyek részben az ország belső periferiáim (Pécs, Veszprém, Debrecen, Nagyvárad, Békésgyula, Kolozsvár, Szeged, Arad, Kecskemét, Szabadka), részben pedig a külső periferiákon (Szombathely, Rimaszombat, Munkács, Kassa, Marosvásárhely és Temesvár) épültek.

Ezek az alapvető intézkedések voltak hivatottak az ú. n. *általános gyermekvédelmet átfogóan és intézményesen* ren-

¹⁾ Vesd össze: Bosnyák-Edelsheim-Gyulai: Le droit de Tenfanl pbandonné etc.

²⁾ Lásd Kársai S.: Mit tettünk stb. című művét

dezni. Az ezen idő óta hozott különböző törvények és rendeletek ennek a nagy elvi elgondolásnak és szervezetnek részben *reformját*, részben pedig az élet fejlődése folytán és a nevelési feladatok bonyolultsága által megkívánt kiegészítését képezik.

Mint a magyar gyermekvédelmi ügy történeti fejlődésének további *fontos mozzanatait* sorolom még fel a következő törvényhozási, hatósági és társadalmi ténykedéseket, illetve eseményeket.

1906. évi február 25-én Edelsheim-Gyulay Lipót gróf és Kársai Sándor megalkották az Országos Gyermekvédő Ligát, amely társadalmi szerv hivatva lett az állami védelem bürokratikus merevségét kiegyensúlyozni, a védelem gyorsaságát előmozdítani és a szükséges intézetek felállításáról gondoskodni.

1906. évi június 3 án és 4-én tartották meg Temesvárott az első magyarországi gyermekvédelmi kongresszust, amelyen igen fontos kérdéseket tárgyaltak le. Kiemelem ezek közül Ruffy Pál előadását: A társadalmi jótékonyág az államigazgatásban címen és Szilágyi A. Károly előadását a szülőnél veszélyeztetett gyermek elvételének és menhelyi elhelyezésének kérdéséről.¹⁾

Mint igen fontos szociális kihatású, az anyavédelmet is célzó törvényt kell kiemelnem az 1907:XIX. t.-c.-et, amely az ipari és kereskedelmi alkalmazottak betegség és baleset esetére való biztosításáról szól és az 1891: XIV. t.-c. reformját képezi. E törvénynek az anya- és gyermekvédelem érdekében szükséges fejlesztését (szoptatási, gyermekágyi, terhességi segély) a 4790/1917. M. E. és 5400/1919. M. E. számú rendeletek hozták meg.

Mint fontos első lépést *a züllött gyermekek védelme* terén, felhozom a 60.000/1907. B. M. sz. rendeletet, amely az állami gyermekvédelem körében kívánta a kérdést megoldani.

1907-ben Pécsen tartották meg az első Országos Patronázs-kongresszust, amelyet követett a Budapesten 1909-ben megtartott II-ik, Kassán 1911-ben megtartott III-ik Országos Patronázs-kongresszus. A IV-iket, amelyet 1914 szeptemberére Kolozsvárra terveztek, a háború miatt nem lehetett megtartani.²⁾

Igen fontos törvényhozási intézkedés volt a züllött és bűnöző fiataikorúak védelme terén a már említett 1908. évi XXXVI. t.-c. és 1913: VII. t.-c., valamint mindkettőt kísérő, később ismertető rendeletok egész sorozata, amely jogszabályok az 1928: X. t.-c. egyes rendelkezéseivel kapcsolatban az igazságügyi *gyermekvédelem* teljes rendszerét építik ki.

¹⁾ Lásd: A Fehér-kereszt délvid. egyesület által kiadott ismertetést.

²⁾ Lásd e kongresszusok anyagát és a felszólalásokat a kongresszus Irataiban és Naplóiban.

Az így megindult szerves és céltudatos törvényhozói munkát, sajnos, derékba törte a közbejött világháború, amely hosszú időre megbénította úgy a törvényhozás, mint a hatóság és a társadalom intenzív tevékenységét ugyanakkor, amidőn a gyermeknyomor és gyermekbűnözés hullámai a legmagasabbra csaptak fel.

A háború négy éve és az azt követő néhány év alatt pár gyér rendeletről eltekintve nincs is a gyermekvédelemre vonatkozó más jogszabályunk. A hatósági és a magán-tevékenység a háború alatt új feladatok elé állított; nevezetesen a hadba-vonultak gyermekeinek támogatása és védelme lett a legfőbb, a legsürgősebb teendő. A hadisegély kiegészítéseképpen a gyermekeket a menhelybe vették fel olyként, hogy bár a gyermek az anyánál maradt, az anya megkapta arra az időre a gondozási költségeket, míg az apa visszatért.¹⁾

Az 1916. és 1917. években az erdélyrészi menekültek gyermekeinek védelme és gondozása érdekében különösen Budapesten fejtett ki nagy erőfeszítéseket a Menekültek Központi Irodája, majd pedig a tanács IX-ik ügyosztálya. 1917. és 1918. években a főváros, az állam és a társadalom hozzájárulásával, a Népjelölti Központ útján közel 21 millió koronát fordított segélyezési célokra és pedig túlnyomórészt a gyermekvédelem érdekében.²⁾

Ez időből származik a főváros gyermekfelruházási és tejakciója, nemkülönben a csecsemőkelengyék kiosztása is.³⁾

Majd az egyre szaporodó hadiárvak, rokkantak gyermekeinek szükséges támogatása nyomult előtérbe.

Végül kiütött a proletárdiktatúra, amely főleg az állami és helyhatósági intézmények teljes lerongyolódását és dezorganizációját idézte elő. Betetőzésül jött az összeomlás és a vele járó pénzelértéktelenedés, amely azután tökéletessé tette a hatósági és egyesületi védelem anyagi romlását.

Ezekben a rendkívüli súlyos időkben a magyar gyermekvédelemnek a környöretes idegen államok missziói jöttek segítségére. A bolsevizmus bukása után pár héttel Svájc egy segélyvonatot küldött a Magyar Vörös Kereszt felhívására, amelyet további vagonrakományok követtek fehérmeművel megrakodva a magyar gyermekek számára. Ugyancsak az 1919. év végén a norvég-svéd (Redda Barnem), holland, dán akciók, valamint olasz, finn és francia támogatások érkeztek a gyér- > meknyomor enyhítésére. A legértékesebb segítséget mégis az angolok és amerikaiak nyújtották.

¹⁾ Lásd: Cseresnyés J. dolgozatát a Gyermekvédelem Emlékkönyvében, 270. old.

²⁾ Lásd: A nagy vihar hajótöröttéi című munka 54. és 101. old.

³⁾ 1917-18. években 85.000 budapesti gyermek szorult felruházásra, 1919-20-ban csaknem kétszerannyi. 69.230 óvodába és elemi iskolába beirt gyermek közül pedig 12.000 kapott ingyen ebédet. Lásd az előbb hivatkozott könyv adatait

Az angolok részéről a teozófus társaság (Gather, majd Armstrong Smith), valamint a Society of Friends már 1919 januárjában megkezdték a magyar gyermekek segélyezését. A Save the Children Fund (Lord Weardale) 1919 tavasza óta csatlakozott hozzájuk óriási adományaival, amelyek értéke mai értékben mintegy 3 millió pengőre rúgott. E segély főleg iskolai ételmezésre, felruházásra, gyermekkórházak, árvaházak felszerelésére stb. irányult. 1920 őszétől fogva pedig sorra alakították angol segítséggel az ú. n. munkaiskolákat, amelyekben évente 7-900 gyermek kapott ételmet, ruhaneműt és nevelést.

A nemzetközi Gyermekmentő Szövetség (Union Intern, de Secours aux Enfants) budapesti missziója 1921. és 1922. években nyolc hónapon át 25.000 iskolásgyermeket ételmezett és 1921. év óta alapította meg 5 gyermekotthonát. Ugyancsak 1921. év óta 3-400 tüdővésztes, angolkóros gyermeket részesít havonta ételmezszergegyben.

A nagyszámú amerikai segélyakció közül felemlítem az amerikai Vörös-Kereszt 150 vagon szeretetadományát, az amerikai gyermeksegítő akciónak kb. 863.930 dollár értékű segélyét, amelyből 1920. évben Budapesten 38.297, Budapest környékén 40.000 és Magyarország egyéb részein 15.000 gyermek részesült ingyen ebédeltetésben. Az amerikai csomagakció 304 ezer dollár értékű jótékony küldeményt közvetített. Gróf Széchenyiné útján az amerikai társadalom 100.000 dollárt adott a Gyermekvédő Ligának és az American Relief Committee For Hungarian Sufferers 40.000 dollárt gyermekcipők beszerzésére.¹⁾

A külföldiek nagylelkű támogatása azonban még egy másik formában is megnyilatkozott a magyar gyermek iránt: a *külföldi gyermeküdtetés* alakjában.

Ez az akció 1920-1928-ig bezárólag tartott és nem kevesebb, mint 59.168 magyar gyermek részesült áldásaiban. Az oroszlánrészt a jó hollandusok vették ki ezen áldásos munkából, felül 25.000 gyermek befogadásával, a munka lelke pedig Vredenburg báró és felesége, valamint Diepen püspök és a különböző komiték voltak. Belgiumban Mercier bíboros és Jansen, valamint Valvekens kanonokok voltak ez akció irányítói (17.437 gyermek), Svájcban pedig Írlet Károly berni lelkész (10.237 gyermek).

Résztvettek azonkívül az akcióban Anglia és Svédország is.

A külföldi gyermeküdtetés nemcsak a legyengült magyar gyermek egészségének, életterejének visszaadása folytán

^{*)} Lásd mindezt: A nagy vihar stb. című mű hivatalos feljegyzéseiből. 102-104. old.

bírt nagy fontossággal, hanem annak nagy morális, kulturális, gazdasági és politikai kihatása is volt.¹⁾

A magyar nemzet nagy, el nem múló hálával kell, hogy gondoljon a felsorolt nemzetek azon nemes fiaira, akik a súlyos megpróbáltatások idején a magyar gyermek segítségére siettek, érette fáradtak, terveltek és tevékenykedtek.

Az anya- és csecsemővédelem feladatainak intézményes megoldása terén fontos esemény volt az Országos Stefánia Szövetség 1915. év júniusában történt megalakulása.

Ezt a társadalmi szervezet a belügyminiszter 39.088/1917. XII. és 135.840/1907-XIV. sz. rendeletével megbízta „átruházott hatáskörben” az anya- és csecsemővédelem megszervezésével és ennek keretében a védőnői intézmény országos kialakításával. Ugyancsak e szerv működésére vonatkozó fontos jogszabályok még a 137.681/923. B. M. XIII. és a 151.317/1924. IV. N. M. M. számú rendeletek is.

Az állami gyermekvédelem szervezetét és működését módosító jogszabályok közül felhozom a 15.000/1923. N. M. M. számú rendeletet az állami gyermekmenhely! gyermekek *tartásdíjának felemelése és elhelyezésük biztosítása* tárgyában valamint a 2000/1925. N. M. M. elnöki b. számú rendeletet a menhelybe való *felvétel, a költségviselés és behajtás módja* tekintetében fennálló rendelkezések módosítása, úgyszintén a *gondozási idő kivételes meghosszabbítása* tárgyában; végül a 4100/1925. M. E. és 5180/1926. M. E. számú rendeleteket ugyancsak a gyermekvédelem költségeinek fedezése ügyében.

Utóbbi intézkedésekre azért volt szükség, mivel a háború és azt követő súlyos idők alatt az állami gyermekvédelem létében támadtatott meg és az anyagi eszközök teljes kiapadása folytán új megoldási lehetőséget kellett keresni. Felemlítem végül a 30.762/1927. N. M. M. rendeletet, amelyet az elhagyottá nyilvánított gyermekek községi illetőségének megállapítása tárgyában hoztak s a 115.519/1928. IV. N. M. M. rendeletet, amely a *fellebbezett* elhagyottsági ügyekben való eljárást írja körül és a 121.442/1929. N. M. M. sz. rendeletet az elhelyezés újabbi szabályozásáról.

A hadiárvak gondozása tekintetében már a háború folyamán intézkedés történt a 900/1917. M. E. és 2000/1917. M. E. számú rendeletekkel oly ként, hogy ezt a tevékenységet nemzeti feladattá nyilvánították és megfelelő intézkedéseket tettek a hadiárvak ellátása érdekében. Majd a 2700/1922. M. E. sz. rendelet adott végleges formát a hadigondozottak ellátása ügyének. Az ellátási összegekről legújabban a 444/1927. M. E. sz. rend. intézkedik.

Mint az ifjúság védelmét, de egyben gondozását szolgáló jogszabályokat kell megemlítenem továbbá a 4300/1924. M.

¹⁾ Szépen fejti ki ezt Neugebauer: A külföldi gyermeküdtetés című cikkében: A Gyermekvédelem Lapja. 1926. évi I. szám.

E. és a 255.000/1924. B. M. számú rendeleteket, amelyek a kinematográfia jogszabályait rendezve a fiatalokúakra nézve is tartalmaznak utasításokat, továbbá az 1928: XXXIII. t-c.-et, amely az ifjúság védelméről szeszitalok kiszolgáltatása és szórakozóhelyek látogatása tekintetében gondoskodik, végül a 12.000/1928. V. és K. M. sz. rendeletet a főiskolai tanulmányi és pályaválasztási tájékoztató intézet létesítéséről és szervezetéről.

Az 1926. évi október 24-34-ig Budapesten tartott *közegészségi és társadalompolitikai országos értekezlet* rendkívül értékes anyagot hozott nyilvánosságra az anya-, csecsemő- és gyermekvédelem további fejlesztése és kiépítése tekintetében.¹⁾

Mint leginkább figyelemreméltó és a jövő fejlődés útjait meglátó véleményeket kell itt megjelölnöm Keller Lajosnak az anya- és csecsemővédelemről tartott kimerítő előadását és Liber Endre hozzászólását; dr. Pettkő-Szandtner Aladár előadását a gyermekvédelemről, dr. Kádár L. Levente ugyanezen tárgyban tartott azon előadását, amelyben a mai rendszer helyett az általános és centralizált hatáskörrel bíró gyermekvédelmi rendszer bevezetését sürgette, dr. Szokola Leó hozzászólását, aki Kádár javaslatát tette magáévá és dr. Csorna Kálmán hozzászólását, aki a törvényhatósági védelem, elsősorban pedig az önálló fővárosi gyermekvédelmi szervezet kiépítésének szükségessége mellett hozott fel igen nyomós érveket. Az igazságügyi gyermekvédelem és patronázmunka tekintetében pedig Németh Péter hozzászólása bír különös érdekel.

Rendkívül fontos az anya- és csecsemő-, valamint a gyermekvédelemmel kapcsolatos törvényi munkák láttak napvilágot legújabbán a szociális biztosítás terén (1927: XXI. és 1928: XL. t.-c.-ek).

Napjaink nagyvonalú munka elvégzésére kevésbé alkalmasak, bár annak nyomasztó szükségességét mindenki érzi.

Bizonyos az, hogy a városok részéről egyre erősebb ütemű szociális tevékenység kifejtése tapasztalható, amelynek keretéből a gyermek védelmére irányuló tevékenység sem marad ki. Hogy ez így van, arról máshelyütt számolok be. Itt csak annyit említek meg, hogy számos városunk hoz önálló rendelkezéseket az iskolaegészségügy fejlesztése, játszótérek felállítására, napközi otthonok berendezése, gyermeknyaraltatás bevezetése stb. terén.

Úgy látszik, mindjobban keresztül tör az a gondolat, hogy az állam gyermekmentő tevékenysége nem nélkülözheti a helyi hatóság hatékony munkáját.

¹⁾ Lásd az erre vonatkozó munkálatokat összegyűjtve a Közegészségügyi Feladataink és a Társadalompolitikai Feladataink című műben. Előbbinek összefoglaló zárószavát Scholtz Kornél államtitkár, utóbbiét pedig Dréhr Imre államtitkár írták igen értékes végkövetkeztetésekkel.

HARMADIK FEJEZET.

A magyar gyermek- és ifjúságvédelem rendszere.

Nem könnyű feladat a gyermekvédelmi feladatokat végző *szervek azon tarka összevisszaságából* és abból a nagy hatásköri széttagoltságból, amely a magyar gyermekvédelmi igazgatást jellemzi, egy bizonyos határozott *rendszert* kihámozni és e szerveket, valamint feladataikat, eljárásuk módját, nemkülönben a védelmet szolgáló intézeteket és kiegészítő intézményeket szisztematikusan taglalni.

A magyar gyermekvédelmi igazgatás ugyanis szintén abban a korábban megállapított bajban szenved, amelyből a külföldi hasonló intézmények igyekeznek is már kilábolni, t. i. a *szervek és hatáskörök* elképzelhetetlen *szétforgácsoltságában*, amelyet tetéz még az a körülmény is, hogy az egyes feladatokat végző szervek közt hatásköri féltékenykedés áll fenn és így igen nehéz az egyöntetű összműködés létrehozása.

Általános felfogás szerint *két fő-ágot* szokták a magyar gyermekvédelemnek megkülönböztetni, úgymint:

1. az általános védelmet és
2. az igazságügyi védelmet.¹⁾

Az általános védelem alatt nem az általam ismertetett, másként *szociális védelemnek* is nevezett gyermekmentő rendszert kell érteni, mert hiszen a magyar gyermekvédelem a kifejtendők szerint *általánosnak* még nem mondható, hanem ez a kifejezés csak gyűjtőfogalma mindazon gyermekvédelmi tevékenységnek, amelyet az állam, a helyi hatóság és a társadalom végez, a züllött, a bűnöző és züllés veszélyének kitett fiatalkorúak védelmét *kivéve*. Ez utóbbi védelmi tevékenységet ugyanis az *igazságügyi gyermekvédelem*, öleli fel.

Ennek a rendszerbeli elosztódásnak magyarázatát a történelmi fejlődés adja meg.

A magyar gyermekvédelmi ügy fejlődésénél az *egyik nagy elvi elgondolás* ugyanis a talált és hatóságilag elhagyottanak nyilvánított gyermekek védelmének állami feladattá tétele volt.

¹⁾ Lásd Kádár Levente már ismertetett nHinkáját, valamint ugyanannak a közegészségi és a társadalompolitikai értekezleten tartott előadását, közölve a Közegészségügyi Feladataink című mű 115. old.

Az 1898-ik évig a lelencek, a teljesen árva vagyontalan gyermekek ápolása és nevelése a községek teendője volt, amit számos törvényünk (1871:XVIII.t.-c. 131. §., 1872:XXXVI. t.-c. 83. §. c) pont, 1876: XIV. t.-c. 140. §. a) pont, 154. §. d) pont, 156. §., 1877:XX t.-c. 112. §., 1886: XXII. t.-c. 145. §., 1893. évi XXXIII. t.-c. 5., 6., 9. és 10. §. stb.) mond ki.

Csak az 1898: XXI. t.-c. volt az, amely mint a törvény indokolása mondja, *a lelencek és a szülötten* vagy szülők által kellően nem gondozható gyermekek védelmét *a nagy csecsemőhalandóság miatt* állami feladattá emelte.¹⁾

Ennek a feladatnak szerve, lelke, intézője a belügyminisztérium lett, de már a törvény indokolása kimondotta azt az elvet, hogy e feladatok megosztandók lesznek az állam és társadalom között.

A társadalom munkája alá pedig úgy a törvény indokolása, mint a gyermekvédelmi ügygel foglalkozó kormány-ferfiak mindenkor előszeretettel vonták be a *helyi hatóságok* közreműködését is, mivel a községek, városi törvényhatóságok régi idő óta foglalkozván e tevékenységgel, megfelelő szervekkel és intézményekkel bírtak. Elég legyen itt a dajkaságba adott gyermekek felügyeletére, árvahazak, óvodák fenntartására, a gyámsági ügy ellátására vonatkozó tevékenységre hivatkozni, amely feladatkör a gyermekvédelem állami feladattá nyilvánítása dacára továbbra is *községi feladat* maradt.

A belügyminiszter hatásköréből a háború után (1919) a gyermekvédelmi feladatok ellátása *a népjóléti és munkaügyi miniszter* kezébe került. A belügyminiszter azonban továbbra is hatalmi körében tartotta a gyermekvédelem egy másik – fontosságban az idők folyamán egyre növekvő szervét – a legfőbb gyámhatóságot, illetve e teendők legfőbb felügyeletét, nemkülönben a gyermekbírászkodásnak rendőrhatalósági részét és annak legfőbb intézését.

A népjóléti miniszter viszont iparkodott hatáskörét új feladatokkal bővíteni; nevezetesen a hadiárva gondozás, az anya- és csecsemővédelem ellátásának átvételével és újabban az egészségügyi gyermekvédelem megszervezésével.

¹⁾ Erről a csecsemőhalandóságról megdöbbentő adatokat tárnak elének Szalárdinak már említett munkája, továbbá Madsar Józsefnek munkája Budapest születési és halálozási számairól és Berend M. A csecsemőhalálozás magyar okai című műve 7. old., valamint ugyanannak tanulmánya a Keller-Klumker-féle id. kézikönyvben I. 1. 620. és köv. old. Azt látjuk e munkákból, hogy Magyarország a háború előtt az európai országok közt az utolsó előtti helyen állott e vonatkozásban, mert 1895-1900. években Magyarországon 1000 élveszületett közül 235 halt el az első életévében, míg Angliában csak 154, Svédországban 102, Norvégiában 97, hogy továbbá Budapest 1909-ben a csecsemőhalálozás terén 29 nagy európai város közül a 19-ik helyet foglalta el. A háború utáni állapottok már valamivel kedvezőbbek.

E két minisztériumon kívül azonban még más reszort-minisztériumok is hatáskört nyertek a gyermekvédelem terén, nevezetesen a kultuszminiszter az óvoda- és iskolaegészségügy, valamint a gyógypedagógia kérdésében, a kereskedelemügyi a tanoncképzés, a tanoncinternátusok, valamint a fiatalok munkások védelme tekintetében; a földműves ifjúság védelmét pedig a földművelésügyi minisztérium vette kezébe.

Hozzá kell tennem még ehhez, hogy állami gyermekvédelmi rendszerünk hatékonyságának később ismertetendő hiányai miatt a városok, legkivált pedig a kivételes elbánást igénylő milliós lakosú főváros, bizonyos irányú *külön gyermekvédelmi* működést kénytelenek kifejteni, amely hova-tova az államéval vetekedő méreteket ölt.

Gyermekvédelmünk *másik szervesen felépített* része az 1908. évi XXXVI. és 1913. évi VII. t.-c.-kel és a vonatkozó rendeletekkel nyert betetőzést és ezt az ú. n. *igazságügyi gyermekvédelmet* kiegészítették azok az intézmények és szervek, amelyeket az anyagi eszközökkel e célból akkor bőven rendelkező *igazságügyminisztérium* az állami és társadalmi munka összehangolása céljából létrehozott.¹⁾

Mindehhez járult a szoros értelemben vett *társadalmi szervezetek* (egyesületek, alapítványok stb.) külön, illetve a hatósági munkát támogató, kiegészítő tevékenysége.

E rendszer tehát nagyjában úgy jellemezhető, hogy amíg a törvény értelmében a gyermekvédelem terén az *állam játssza a főszerepet* az által, hogy közgei egyrészt bizonyos vonatkozásban *közvetlenül* is tevékenykednek, másrészt kitűzi a célokat, felosztja a feladatokat a helyi hatóság és a társadalmi szervek közt olyan tevékenységre nézve is, amely saját feladatát képezné, nemkülönben felügyeli, ellenőrzi e szervek munkáját, addig a helyi hatóságok és a társadalmi szervek munkája csak *kiegészíti* az állami tevékenységet.

Van azonban e minősítés alól kivétel is; így a főváros és az Országos Társadalombiztosító Intézet, a testnevelési ügy stb. munkája, amely bizonyos önálló tevékenység jellegével bír.

Az itt ismertetett rendszerbeli felosztás természete hozza tehát magával, hogy az egyes igazgatási teendők kifejtését leghelyesebb a *két fő elvi elgondolás* szem előtt tartásával a feladatokat ellátó szervek szerint csoportosítani és így szólni

I. az általános védelem körében:

1. az államról, mint a gyermekvédelem szervéről és annak intézményeiről,
2. a helyi hatóságról és intézményeiről,

¹⁾ Az igazságügyminiszternek ugyanis hosszú ideig patronázs célokra rendelkezésre állott a büntetéspénzek országos alapja.

3. a társadalmi szervek gyermekvédelmi tevékenységéről és intézményeiről.

II. Az igazságügyi védelemről és intézményeiről.

E rendszerbeli felosztás bizonyos ellentmondást tartalmaz ugyan azáltal, hogy az igazságügyi védelmet szintén állami szervek fejtik ki. Ennek dacára célszerű ezt az állami gyermekvédelmi tevékenységet az általános, közigazgatási természetű tevékenységtől elkülönítve tárgyalni, mivel az igazságügyi védelem egy teljes, zárt egészet alkot és fejlődésében is külön utat követ.

Mindenesetre célszerűbb és gazdaságosabb lett volna, hogyha a két védelmi tevékenység kifejlődése koncentrikusan egy átfogó szerv felé irányul, azonban ennek a kialakulásnak, sajnos, leküzdhetetlen személyi és anyagi természetű akadályai merültek fel.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az általános gyermek- és ifjúságvédelem szervei és berendezései.

I. Bevezetés. Az állami védelem szervei és intézményei.

Az általános védelemnek, mint láttuk, legfőbb szerve és tényezője az állam, amely részben *közvetlenül* saját alkalmazottaival látja el a védelmi feladatokat, részben pedig *közvetve* más szervekre való átruházás, megbízás alapján láttatja el azokat.

A munkaelosztás e minősülése alapján az állam gyermekvédelmi tevékenységét két csoportba oszthatjuk, úgymint a *közvetlen* és *közvetett* védelmi működésre.

Az első csoportba tartoznak:

1. a talált és elhagyott gyermekek védelme,
2. a hadiárvak védelme és
3. az egészségügyi és szociális védelem egy része.

A második csoportba pedig:

1. az egészségügyi és szociális védelem további feladatai,
2. az anya- és csecsemővédelem,
3. az ipari védelem és
4. a testnevelési ügy, mint ifjúsággondozó intézmény tartoznak.

A feladatok természete hozza magával viszont, hogy e felosztás határvonalai nem egyszer elmosódnak, mivel az állam szervei mellett a helyi hatóság és a társadalom szervei is segítően közreműködnek, több esetben egymással versenyzően is eljárnak. Az elvi felosztást tehát mereven keresztülvinni nem lehet.

II. Az állam közvetlen védelmi tevékenysége.

I. A talált és elhagyott gyermekek védelme.

A talált és elhagyott gyermekek védelmét megalapozó, már hivatkozott *két menhelyi törvénnyel*, valamint e törvényeken nyugvó „*Szabályzat*”-tal létesített állami gyermekvédelmi

rendszer – mint a történelmi fejlődésnél láttuk – idővel bizonyos változásokon ment keresztül. E változásokat miniszteri rendeletekkel vitték keresztül, amelyek nem egyszer igen lényeges, az alapelveket is érintő újításokat hoztak.

Figyelembe véve e változásokat is, a magyar védelmi rendszer lényegét, főbb elveit és gyakorlati megoldását a következőkben mutatom be.

Az egész rendszer alap gondolata az 1898. évi XXI. t.-c.-ben lefektetett az az elv volt, hogy a talált, valamint hatóságilag elhagyottaknak nyilvánított gyermekek után hét éves korukig felmerülő gondozási és ápolási költségeket a törvénnyel létesített országos alap viseli. Okát e rendelkezésnek – mint láttuk – a lelencek nagy halandósága és a községeknek a lelencüggyel szemben tanúsított közömbössége képezte.

A *községi feladatot* tehát célszerűségi okokból *állami feladattá* emelték. Ezen alaptörvény felhatalmazása folytán hozott 50.000/899. B. M. sz. rendelet megjelölte azután azon gyermekeket, akiket elhagyottakká kellett nyilvánítani és pedig 1. a talált, 2. az árvaházban el nem helyezhető vagyontalan árva, 3. a beteg, kórházban, tébolydában, fogházban lévő szülők gyermekeit és 4. minden oly gyermeket, akit tartásra köteles hozzátartozói megélhetési viszonyuk veszélyeztetése nélkül eltartani képtelenek voltak. Megjelölte továbbá a rendelet azt a hatóságot is, amely az elhagyottá nyilvánítás kimondására hatáskörrel bírt, t. i. a *közigazgatási hatóságot*.

Ezeket az alapelveket az 1901: VIII. t.-c., az állami gyermekmenhelyekről, voltaképen mind magáévá tette. Ami újat hozott, az csak annyi volt, hogy a talált és elhagyottá nyilvánított hét éven aluli gyermekek befogadására *gyermekmenhelyek* felállítását rendelte el, hogy továbbá kimondotta azt az elvet, hogy a menhelyek falain belül csak a beteg, gyenge fejlettségű, különös ápolást és orvosi gondozást igénylő gyermekeket kell tartani, a többieket pedig rendszerint intézetben kívül kell elhelyezni, hogy végül a belügyminiszter felhatalmazást kapott arra, hogy a menhelyek szervezetét, a menhelyekben elhelyezett gyermekek felvételének, gondozásának, ápolásának, nevelésének és felügyeletének módját és az állami és társadalmi tevékenységnek összeműködését szabályozza.¹⁾

Az 1901. évi XXI. t.-c. viszont célszerűségi okokból a menhelyi gondozás előnyét kiterjeszti a már menhelyben lévő és 7-ik évüket betöltött olyan gyermekekre nézve is, akik árvaházban vagy intézetben el nem helyezhetők, illetve a 7 éves koruk betöltése után elhagyottaknak nyilvánított gyermekekre is azzal a korlátozással, hogy az ily gyermekek gondozási költségei az illetőségi községet terhelik.

¹⁾ A törvény 1. §-ához fűzött indokolás még arra is hivatkozik, hogy az elhagyottá nyilvánítás kritériumait az 50.000/899. sz. rendelet már tartalmazza.

Az IV.c/1913. B. M. sz. rendelet (Szabályzat) volt azután az a jogszabály, amely az alaptörvények rendelkezéseitől nem egy tekintetben lényegesen *eltérő elvi megoldásokat* hozott. Nevezetesen kimondotta azt a jogelvet, hogy a talált, valamint hatóságilag elhagyottá nyilvánított gyermekeknek *igényük van* az állami gyermekmenhelybe való felvételre.¹⁾ Kimondotta, hogy *elhagyottnak kell nyilvánítani* azokat a 15 éven alul lévő vagyontalan gyermekeket, akiknek eltartására és nevelésére köteles és képes hozzátartozói nincsenek, és akiknek eltartásáról és neveléséről a rokonok, jötevők, jótékony intézetek vagy egyesületek kellően nem gondoskodnak. Az elhagyottság végleges megállapítását a Szabályzat a gyámhatóság hatáskörébe utalta azzal a hozzátétellel, hogy Budapesten az árvaszék ezen jog gyakorlásával a kerületi eljáróságokat is megbízhatja. Fontos intézkedése a Szabályzatnak az is, hogy az elhagyott gyermeket a menhely gondozásába a gyermek *törvényes képviselője* adja, hogy továbbá, ha a törvényes képviselő ezt nem teszi, a gyermek tartását, nevelését elhanyagolja, erkölcsiségét vagy testi jólétét veszélyezteti, az *árvaszék a törvényes képviselővel* szemben a *gyamtörvény alapján* eljár (apai hatalmától, gyámi tisztétől elmozdítja) és a gyermek részére oly *gyámot rendel*, aki öt 15 éves koráig a menhely gondozásába adja, avagy a gyermek tartásáról gondoskodik. Újítás az is, hogy az árvaszék határozata ellen az igazgató-főorvos, az illetőségi község és az árvaszéki ügyész jogorvoslati élhet az 1901. évi XX. t.-c. rendelkezései szerint. Fontos rendelkezés továbbá az *ideiglenes felvétel* megengedése a főszolgabíró, illetve polgármester (kér. előljáró) és az igazgató-főorvos intézkedése folytán akkor, ha az árvaszéki intézkedés bevéjárásából előálló késedelem veszéllyel járna, nemkülönben *az árvaszéknek* azon joga is, hogy indokolt esetben 15 éven alul. lévő *nem elhagyott* gyermeket is a menhelybe beutalhat (25. §.).

Ezeknek az itt felsorolt, lényegesebb alapelveknek, valamint a Szabályzatban foglalt egyéb rendelkezéseknek (pl. teleprendszer) *továbbfejlesztését* hozta a 2000/1925. N. M. M. sz. szükségrendelet.

Ennek folytán a *helyzet ma* az, hogy a rendszer *alapelveit* illetően *legelsősorban irányadó* a 2000/1925. N. M. M. sz. rendelet, és csak amennyiben nem tartalmaznak avval ellenkező rendelkezést, az 1898: XXI. t.-c., az 1901: VIII. és XXI. t.-c.-ek, valamint a Szabályzat és az azt követő rendeleteknek rendelkezései.

Lássuk már most nagy vonalakban ezen legfontosabb jogszabály rendelkezéseit, annak a korábbiaktól való eltéréseit és a rendszer egész felépítését.

¹⁾ Az alaptörvények e jogelvet nem tartalmazták, hanem csak az *állami* védelmet statuálták.

Az 1925. évi rendelet megismétli a szabályzat azon rendelkezését, hogy a menhelybe felvételre *igénye van* annak a gyermeknek, aki 15 éven alul van, és akit a hatóság *elhagyottnak nyilvánított*. Az elhagyottságnak két *nemét* különbözteti meg: *anyagi* és *erkölcsi elhagyottságot*. Nevezetesen elhagyottnak kell nyilvánítani azokat a 15 éven alul lévő *vagyontalan gyermekeket*, akiknek akár mint ismeretlen eredetű talált gyermeknek, akár egyéb okból, eltartásra és *nevelésre köteles és képes hozzátartozói nincsenek*, és akiknek eltartásáról és neveléséről a *rokonok, jötevők, jótékony intézetek* vagy *egyesületek* kellően nem gondoskodnak (*anyagi elhagyottság*).

Vizsont anyagi helyzetére tekintet nélkül elhagyottnak kell nyilvánítani azt a 15-ik életévét meg nem haladott korú gyermeket, akit *nevelésének elhanyagolása* vagy *környezetének káros behatása* erkölcsi romlás veszélyének tesz ki, vagy aki az előbb megjelölt okokból vagy *hajlamai* következtében *züllésnek* indult, kivéve, ha javítónevelését a bíróság elrendelte (*erkölcsi elhagyottság*).

Lényeges továbbfejlesztése tehát ezen ismérv a Szabályzatban foglalt elhagyottsági kritériumnak egyrészt azért, mivel utóbbi alapján *csak a törvényes képviselő* adhatta a gyermeket a menhelybe, illetve *az a gyám*, akit az árvaszék az apai hatalomtól, esetleg a gyámi tisztől való elmozdítás után kirendelt, másrészt mert az *apai hatalomtól, nalamint anyámi tisztől való megfosztást* a gyámsági törvény értelmében csak az apa, illetve a gyám *vétkessége esetében lehet* kimondani, *nem lehet ellenben azt megtenni a környezet káros behatása folytán beálló veszélyeztetés, még kevésbbé pedig a gyermek hajlamai okából*.

Eljárásra az az árvaszék illetékes, amelynek területén a gyermek az eljárás kezdetének időpontjában *tartózkodik*, a megállapításnál a helyszíni vizsgálatot az árvaszék a *fiatalkorúak felügyelő hatóságának* szakképzett tisztviselőjével is végeztetheti.¹⁾

Az árvaszék az elhagyottság tekintetében megállapító vagy megtagadó véghatározatot hoz, amelyet az érdekeltekkel (törv. képviselő, kérelmező, menhelyi igazgató, a tartózkodási hely helyi hatósága és az árvaszéki ügyész) közöl. Ellene a kézbesítéstől számított 15 nap alatt egyfokú fellebbezésnek van helye a népjóléti miniszterhez. Itt annyiban állott be változás, hogy az érdekeltek köre precízebben nyert megállapítást és a jogorvoslatok száma kevesebb lett. A 115.519/1928. IV. N. M. M. sz. rendelet a fellebbezett ügyek felterjesztendő irataihoz csatolni rendeli a szülők születési anyakönyvi kivonatát, keresztlevelét vagy házassági anyakönyvi kivonatát, az elhalt szü-

¹⁾ Budapesten az anyagi elhagyottságot a kerületi előjáróságok, az erkölcsi elhagyottságot pedig maga az árvaszék állapítja meg.

lők vagy nagyszülők halotti bizonyítványát, nemkülönben azt a helyhatósági bizonyítványt, amely számszerűleg mutatja ki a kiskorú jövedelmét, vagyonát, keresetét, segélyét, valamint a tartásra kötelesek foglalkozását, vagyonát, jövedelmét stb. Ugyanez áll a házasságon kívül született gyermekekre nézve is. Az adatok megállapítása végett nyomozást is kell folytatni. A menhelybe *ideiglenes* felvételnek is helye van és pedig az esetre: 1. ha a gyermek létérdekét fenyegető veszély elhárítása céljából a menhelyet a *helyi hatóságok* megkeresik;

2. ha a felvételt a gyermek *törvényes képviselője*, a község, a fiatakorúk felügyelő hatósága, valamely patronázs-egylet kéri és a menhely az *elhagyottányilvántás feltételeit* fennforogni látja;

3. ha a menhelyigazgató a felvételt a gyermek anyagi vagy erkölcsi megmentésének sürgős szükségességéből indokoltnak látja és egyben az árvaszéket az eljárás megindítása végett megkeresi. Az ideiglenes felvételről egyébként az árvaszék mindig haladéktalanul értesítendő.

Azonkívül *végleges* felvételnek van helye akkor is, ha az a 15 éven aluli *elhagyottá nem nyilvánítható* gyermek testi vagy erkölcsi fejlődése érdekében szükséges, illetve betegség esetében is feltéve, hogy a gyermek *hozzátartozói a költségek* megtérítését vállalják és biztosítják.

E rendelkezések a Szabályzattal szemben lényegesen *tovább fejlesztették* az *ideiglenes* felvétel eseteit, különösen a kérelemre jogosultak körét. A rendelet azonkívül kötelezi a községeket a 15 éven alul lévő elhagyottá nyilvánítandó gyermekeknek az árvaszékhez, illetve menhelyhez való bejelentésére és az ideiglenes felvétel kérésére, amit a népjóléti miniszter hanyagság esetére a menhelyigazgató jelentése folytán kényszerösszeírás útján is elvégeztethet a község terhére.

A gyermekek gondozási ideje az árvaszék javaslatára a *18-ik év betöltéséig* meghosszabbítható, ha ez akár a gyermek testi vagy szellemi fogyatkozása miatt, akár a gyermek érdekében más fontos okból kívánatos.

A gyermekek gondozása 9 állami menhely útján történik. Ilyenek vannak Budapesten, Debrecenben, Gyulán, Kecskeméten, Pécsen, Szegeden, Szombathelyen és Veszprémben. Miskolcon 1928. évi december 1-én kezdte meg egy új menhely működését.¹⁾

Maguk a gyermekmenhelyek tulajdonképpen kórházak, köztük a budapesti teljesen modern berendezéssel; sebészeti, belgyógyászati, szemészeti és laboratóriumi osztállyal. Az összes menhelyeken kb. 800 beteg, főleg csecsemő és kisgyer-

¹⁾ Lásd a 127.600/1928. N. M. M. rendeletet a menhely működésének megkezdéséről és a menhelyek területének újabb megállapításáról.

nick nyer gyógykezelést. Azonkívül e menhelyekben bonyolítják le az igazgatási teendőket is.

A menhely szervezetéhez bizonyos *kisegítő intézmények* is tartoznak.

A menhely személyzete áll *a)* tisztviselőkből, *b)* irodai személyzetből és alkalmazottakból. A tisztviselők, akiket a népjóléti miniszter nevez ki, illetve alkalmaz, a következők: az igazgató-főorvos, a másodorvos és a teleporvos, valamint a gondnok és ellenőr. Az igazgató-főorvos a menhely vezetője és az egész személyzet főnöke, ő végzi az igazgatási teendőket és az ellenőrzést. A felvétel, kihelyezés, elbocsátás, a beteg gyermekek kezelése, a felügyelőnök, a gondozónők kiképzése, fel fogadása stb. mind hatáskörébe tartozik. A másodorvos az igazgató-főorvos helyettese. Az orvosi ellenőrzést, a lakás, a személyi viszonyok, az élelmezés vizsgálatát stb. a teleporvos végzi. A telepre kihelyezett gyermekek felügyeletét a telep - felügyelőnök és ellenőrző-telepfelügyelőnök (az összes telepfelügyelőnök száma 242), mint alkalmazottak végzik. Az alkalmazottak körébe tartoznak még a gondozónők, szolgák stb. A gondnok és ellenőr a menhelyi pénztár kezelését, a tartásdíjak kiüzetését, a szükséges ruházati stb. cikkek beszerzését, illetve a számfejtési teendőket végzik.

A felvétel elbírálása után a menhelyben minden gyermeki orvosi vizsgálatnak vetnek alá. A beteg vagy megfigyelést igénylő gyermekek visszamaradnak a menhely kórházi osztályán, míg az egészségesek rövid idő alatt kihelyezést nyernek. A csecsemők felvételénél különös gonddal járnak el. így a budapesti menhelyen az a szokott eljárás, hogy a csecsemőt anyjával együtt veszik fel és helyezik el alkalmas családnál, hogy a csecsemőt elválasztásig táplálja. Ha az anya a szoptatás miatt keresetében gátolva van, úgy *szoptatási segélyt* kap. Ha pedig az anya csecsemőjét a felvételre jelentkezéskor már elválasztotta, vagy szoptatásra képtelen, úgy a csecsemőt csak akkor veszik gondozásba, ha az anya két hónapi menhelyi dajkaszolgálat teljesítésére vállalkozik.¹⁾

A külföldi honossággal bíró gyermekeket szintén gondozásba veszik. Amennyiben házasságon kívül született gyermekek két mutatnak be felvételre, az anyával tényállást vesznek fel a végett, hogy a természetes apa ellen a kincstári jogügyi igazgatóság útján pert indítsanak.

Az egészséges gyermekek kihelyezésének kétféle módja van.

Azokat a gyermekeket, akik *anyagi elhagyottság* címén kerültek gondozásba, elsősorban a *szülőkhöz* vagy valamelyik *vérszerinti hozzátartozójukhoz* igyekeznek elhelyezni. Ez a ren-

¹⁾ Lásd: Pettkő-Szandner A.: A m. kir. állami gyermekvédelem című munkáját és dr. Barabás Zoltán cikkét: A magyar állami gyermekvédelem. A Gyermekvédelem Lapja, 1927. 3. szám.

delkezés a 15.000/923. N. M. M.sz. rendeleten alapul és szakítást jelent avval a *Szabályzat* által inaugurált régi rendszerrel, hogy a 7 éven alul lévő gyermekeket *szabály szerint* nevelőszülőkhöz kellett kiadni, a 7-15 éves gyermekeket pedig az ú. n. *telepeken* elhelyezni.¹⁾

A menhelyek gondozásában lévő gyermekek túlnyomó része *ma* ily vérszerinti hozzátartozóknál nyer elhelyezést, így az 1927-ik évben az összes menhelyi gondozásban lévő gyermekeknek mintegy 70%-a volt vérszerinti hozzátartozóknál.²⁾ Idevonatkozólag meg kell említenem, hogy a népjóléti miniszternek egy legújabb, szintén a mostoha pénzügyi viszonyok hatása alatt létrejött rendelete – 121.442/1929. N. M. M. sz. - szerint az egy éven felüli korban levő gyermekek a jövőben a tartásra kötelezett hozzátartozóikhoz nem lesznek kihelyezhetőek, hanem ismét a régi rendszer értelmében kell velük elbánni.

Ha a szülő, nagyszülő, testvér, rokon még a gondozási díj és esetleges járulékai mellett sem tudja vagy akarja a gyermek gondozását vállalni, úgy a gyermeket *nevelőszülőkhöz* adják. Az ily nevelőszülőnek hitelt érdemlően igazolni kell, hogy ő maga és családja egészséges, egy szoba és legalább konyhából álló saját lakása van, lakása nem túlzsúfolt. Igazolnia kell azt is, hogy vagyoni viszonyai folytán nincs a tartásból származó haszonra utalva, hogy végül erkölcsi kifogás alá nem esik. Rendszeresen csak a községi elöljáróság, telepörvos vagy telepfelügyelő által ajánlott egyéneket veszik ily célból figyelembe.

A gyermekeket lehetőleg tömegesen helyezik el egy-egy egészséges, könnyen megközelíthető és orvossal bíró községbe. Ez az ú. n. *gyermektelep*. Az 1929. évi január havában állami gondozásban volt 68.323 gyermek közül így kihelyezett gyermekek száma a 24.000-et meghaladta.

A *züllésnek* indult (erkölcsi elhagyottság okából felvett) gyermekek közül a 12 évesnél fiatalabbakat rendszerint szigorú felügyelet mellett *családokhoz* iparkodnak elhelyezni; a családnál nem nevelhető gyermeket pedig intézetben helyezik el. A 15 évnél idősebbek elhelyezéséről rendszerint a patronage - egyletek útján gondoskodnak, vagy átadják őket a Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságának.³⁾

¹⁾ Az új rendelkezésnek indoka az volt, hogy a telepekre kihelyezett gyermekek iskoláztatásáról nem lehetett kellően gondoskodni, másrészt hogy az ily gyermekek nagy tömegei a falusi gyermekek erkölceit veszélyeztették, hogy végül a gyermekeknek a családi gondozás előnyeit kívánták biztosítani.

²⁾ Lásd Barabás Z. tanulmányát a Gyermekvédelem Emlékkönyvében. 301. old. Budapesten 1928. dec. 31-én 25.000 gyermekből 18.000-en felüli gyermek nyert a vérszerinti hozzátartozóknál elhelyezést.

³⁾ Ezt a gyakorlatot főleg a budapesti gyermekmenhely folytatja az esetben, ha a menhelybe fel nem vehető 15 évesnél idősebb gyermeket a rendőrség behozza, vagy valamely vidéki hatóság felküldi. Lásd Barabás említett cikkét.

A nevelőszülők és vérszerinti hozzátartozók a gyermekekért gondozási díjat kapnak, amely életkor és az elhelyezés módja (hozzátartozóknál vagy nevelőszülőknél) szerint változik 6-14 P közt. Rendszerint szerződést köt a menhely a nevelőszülővel, amelyben az ellátáson kívül évenként emelkedő jutalmat is megállapítanak. A gyermekek azonfelül évenfé kétszer alsó-felsőruhát és cipőt kapnak. Idevonatkozólag még megjegyzem, hogy 1928 júniusa óta a 7 éven felül levő és vérszerinti hozzátartozójuknál elhelyezett gyermekek csak ruhát, a munkásbiztosító útján orvosi kezelést és gyógyszert, valamint a tanítók kimutatása alapján iskolai tanszert kaptak. A kiosztás félévenként történt. Ellenben a 7 éven alul levő gondozott gyermekek vérszerinti hozzátartozói továbbra is tartásdíjat kaptak, amelyet a menhely 3 havonként utólag csekkel küldött meg részükre.

Fontos feladata az állami védelemnek a gyermek jövő élete sorsának előkészítése. E célból a gyermekeket az óvoda látogatására és a 6 elemi osztály elvégzésére fogják a törvény értelmében. A kiváló képességű tanulókat kivételesen középiskolába is járatják. Ipari pályára készülő gyermek részére az igazgató-főorvosok tanoncszerződést kötnek, a gyermekek pályaválasztásába irányítólag befolyanak, sőt még a gyermekeknek az életben való elhelyezkedését is figyelemmel kísérik.

A nevelőszülőknél lévő gyermekek felett a felügyeletet a *telepfelügyelők* végzik. Ezek figyelemmel kísérik a nevelőszülők lakás- és megélhetési viszonyait, a gyermek testi, lelki fejlődését, iskoláztatását. A teleporvos a gyógykezelést is végzi.

Ellenőrzést gyakorol még ezenkívül az ellenőrző-telepfelügyelő, aki évente legalább egyszer minden gyermeket meglátogat és az igazgató-főorvos, valamint az ú. n. helyi *telepbizottságok*. Ezek a telepbizottságok csak szórványosan működnek és a község előljáróin kívül kinevezett, túlnyomórészt női tagjai is vannak. Az ellenőrzés a vérszerinti rokonoknál lévő gyermekekre is kiterjed.

A *züllésnek indult* (erkölcsi okból elhagyottá nyilvánított) gyermekekkel szemben újabban azt az eljárást követik a menhelyek – főleg a budapesti menhely – hogy megfigyelik az illetőt, ismételten változtatják a nevelőszülőt, ha szükséges, és csak ha több oldalról jött az a jelentés, hogy a családi elhelyezés eredményre nem vezet, igyekeznek a gyermeket *intézeti* nevelésbe adni. Ily esetben is különbséget tesznek az *erkölcsileg romlásnak indult* és *terheltség folytán abnormis* gyermekek közt. Előbbieket szigorított nevelőintézetbe, utóbbiakat lehetőleg gyógypedagógiai intézetbe juttatják. A budapesti menhely körletében három ilyen *szigorított* nevelésre szolgáló intézet van és pedig fiúk részére a Katolikus Patronage Egyesület homoki Beniczky-fiuotthona, továbbá a 100 gyermeket befogadó visegrádi „Mária Oltalma” nevű fiuotthon és a 70 leányt befo-

gadó Budapest-hűvösvölgyi Keresztes Nővérek Szt. Ferenc Leánynevelő Intézete. Mindegyik intézetben elemi és ismétlő iskolai oktatást adnak és különböző iparágban képeznek ki. Mindezen intézetek állandóan megteltek és pedig az ország *összes menhelyeinek* gyermekkontingenséből.¹⁾

A *szellemi abnormitásban* (fogyatékos elmetehetség) szenvedő, valamint rokkant idősebb, beteg stb. gyermekek ápolásáról és neveléséről külön intézetekben történik gondoskodás. Erre nézve már a törvény és a szabályzat 12. és 33. §§-i is tartalmaznak utasítást. Magának az államnak ilyen nevelő- és gyógyintézete kevés van és inkább a városok és egyesületek speciális intézeteit veszi az állam e célból fizetés ellenében igénybe.²⁾

Megemlítem mint ilyen önálló állami intézményt a budakeszi József főherceg szanatórium területén létesült pavillont gümőkóros fiúk és leányok részére; a tuberkulózisra hajlamos gyermekek befogadására a soproni Manning-herceg erdei iskola és a szombathelyi erdei iskola szolgál. Említést teszek még az idióta gyermekek részére nyitott 70 férőhellyel bíró gyulai és a kisújszállási gyógypedagógiai intézet, a csonka és béna liúk kiképzéséről gondoskodó székesfehérvári intézetről és több hadiárvaintézetről, amelyekről később lesz szó. Az intézetben gondozott gyermekek száma 1929 januárjában 2208-at tett ki.

A menhelyi gondozás *megszűnésének* két módját ismeri a Szabályzat és pedig a *kiadást* és az *elbocsátást*. *Ki kell adni* a gyermeket, ha oly vagyonhoz jut, amelyből eltartható, vagy ha a szülők keresetképességük folytán a gyermekről gondoskodni képesek. A kiadás gyámhatósági jogerős véghatározattal történik. Feltételelesen, a véghatározat bevárása nélkül is *kiadlató* kérelemre az a gyermek, akinek tisztességes eltartása biztosítottnak látszik. Utóbbi esetben a gyermekmenhely felügyeleti jogot gyakorol továbbra is a gyermek felett.

Az *elbocsátás* a menhely igazgató-főorvosának joga a 15 évet meghaladott korú gyermekkel szemben, ha csak a gondozás 18 éves korig meghosszabbítást nem nyert. Az elbocsátásról értesíteni kell a törvényes képviselőt és az árvaszéket, hogy az utóbbi a gyámsági törvény értelmében a kiskorú további életsorsának irányítása kérdésében eljárjon.

Az állami gyermekmenhelyekben ápolt összes elhagyott gyermekek eltartásának, ruházatának, nevelésének, képzésének költségeit a községre kivetett ú. n. betegápolási és gyermekgondozási pótdoból fedezik, amelyet az állami költségvetésben

¹⁾ Részletesen ismerteti mindezt dr. Barabás Zoltán, a budapesti állami menhely igazgató-főorvosa a *Gyermekvédelem Lapja* 1927. évi 8-9. számában közölt cikkében.

²⁾ Lásd ezen és egyéb igénybe vett intézetek felsorolását Pettkó-Szandtner Z. idézett munkájában.

évente előírnak.¹⁾ Ez az összeg az 1928/29-iki költségvetési évre 5.958,670 P-t tett ki. Az állam viseli viszont a menhelyek fenn-tartásával járó *személyi* és *dologi* kiadásokat, amelyek ugyan-csak a megjelölt költségvetési évben kereken 1.343,500 P-t tet-tek ki, valamint fedezi a nem állami gyermekmenhelyeken lévő gyermekek intézeti elhelyezési költségeit kereken 654,000 P. összegben. A gondozási költségek mértékét időnkint a Népjó-léti miniszter állapítja meg.

Kiemelem itt az állami gyermekvédelmi jogszabályok azon elvi álláspontját is, hogy a menhely a gyermekmenhelyi gondozással járó költségeknek a gyermek eltartására köteles hozzátartozóktól való megtérítését jogosult követelni és azokat közadók módjára behajtani. A 2000/1925. sz. rendelet 15. és 16. §-ának ezen rendelkezései a Szabályzat 4. §-ának azon ren-delkezésével szemben, hogy a gyermek tartására kötelesek, ha arra részben képesek, az árvaszékileg, illetve bíróilag megítélt tartásdíjjal a menhelyi költségek részbeni fedezéséhez hozzá-járulni tartoznak, lényeges továbbfejlesztést tartalmaznak.

A természetes atyától is be lehet hajtani a fenti rendelet szerint a gondozási költségeket, ha az atya magát közokiratban fizetésre kötelezte, vagy e kötelezettsége bírói ítélettel megállá-pítást nyert. A menhely fizetési meghagyást bocsát ki, amely ellen a kötelezett ellentmondással élhet, ez esetben a követelést csak a törvény rendes útján lehet érvényesíteni.) Ha tartásra kötelezettek nincsenek, a gondozási költséget a gyermek va-gyonából, esetleg életjáradék jellegével bíró ellátásából lehet behajtani. A gondozási költség megfizetésének kötelezettsége alól a népjóléti miniszter felmentést is adhat.

A menhelyek belső ügyvezetéséről, pénzkezelési és szám-|i eljárássáról külön rendeletek szólnak.¹¹⁾

A menhelyek működésének legfőbb felügyeletét a Sza-bályzat által megalkotóit szerv, az *országos felügyelő* látta el, akinek ezenkívül véleményadási és egyéb a gyermekvédelem ügyét illető kezdeményező hatásköre is volt. E jogkört 1922. év óta a Népjóléti miniszter gyakorolja.

¹⁾ Az 5180/1926. M. E. sz. rendelet értelmében a pótdadó alapja a földadó, a házadó, az 5%-os kulcs alapján kivetett ált. kereseti adó, a társulati adóról szóló törvényben megállapított igazgatósági és egyéb jutalék után járó tantieme adó. E pótdadó kivetési kulcsát évről-évre a pénzügyminiszter állapítja meg. A 32.420/1927. P. ü. M. rend. szerint a kivetési kulcs 1927. évre 16% volt.

²⁾ Ez alatt nyilván csak azt lehet érteni, hogy a házasságon kívül született gyermeknek természetes atyjával szemben, a törvényes gyermek-nek pedig a szülőkkel, nagyszülőkkel szemben fennálló tartási kötelessége alapján törvényes cessio folytán lehet a fennálló törvények, rendeletek és bírói gyakorlat értelmében nevezettek ellen fordulni. A Kúria a menhely-nek a kincstári Jogügyigazgató által gyakorolható aktorátusi jogát elis-merte.

³⁾ Az előbbit a 80.000/1912. B. M., az utóbbiakat az 50.000/1923. N. M.M. számú rendelők tartalmazták.

2. A talált és elhagyott gyermekek védelmének bírálata.

A talált és elhagyott gyermekek védelmét célzó jogszabályokat, e jogszabályokon nyugvó egész védelmi intézményt és annak gyermekvédelmi kihatásait eddig számosan vették boncolókés alá úgy orvos-higiéniai, mint szociálpolitikai és jogi szempontból.¹⁾ E bírálatok igen gyakran egyoldalúan dicsérő, nem egyszer azonban egyoldalúan gáncsoló eredményekre jutottak. Az igazság alighanem itt is középpont van. A magyar állami gyermekvédelem kétségen kívül olyan hatalmas és nagy kihatású alkotás, amelyet egyoldalúan gáncsolni és lebecsülni nem lehet. Úgy vélem azonban, hogy éppen úgy az egyoldalúság és rövidlátás hibájába esik az, aki vakon, meggyőződés nélkül csak dicsérni valót talál ez intézményben és annak hiányait, az időmúlás folytán beállott avultságait, nem mindig igazolt eredményeit nem akarja észrevenni. Éppen azért, mert a magyar gyermekvédelem ilyen nagy és hatalmas koncepció, elbírná az az igazmondást, a tárgyilagos kritikát is!²⁾

Nem követek el tehát ezért kegyeletlenséget és nem teszek rossz szolgálatot sem az ügynek, ha az állami gyermekvédelemről eleddig elhangzott és *objektívnak vehető* kritikai véleményeket összefoglalom és a magam véleményével is kiegészítem. Hasznos lehet egy ilyen bírálat a meglévő intézmény korrekciójának kerestülvitelénél, valamint a létesítendő új magyar gyermekvédelmi törvény megalkotásánál is!

Az állami gyermekvédelmi rendszer alapelveit tekintve kétségkívül *feltűnő hasonlatosságot* tüntet fel az általános részben ismertetett *francia szegény gyermekvédelmi* szervezettel. Erre mutat a magyar alaptörvényeknek, a Szabályzatnak és a későbbi rendeleteknek a francia jogszabályokkal sokban azonos elgondolása, rendszere, felépítése, a fogalmi elnevezések, a szervek, az eljárás azonossága.³⁾

¹⁾ Kiemelem a bírálatok közül dr. Berend Miklós: A csecsemőhalálozás magyar okai; a csecsemővédelem eddigi eredménye stb. című művét, amely nemcsak orvosi, de szociális és jogi szempontból is foglalkozik a kérdéssel, továbbá ugyanannak dolgozatát a Keller-Klumker-féle id. kézikönyvben I. 1. 614. és köv. old. Igen értékes bírálatok foglaltatnak továbbá az 1926. évi okt. 24-30-ig tartott szociálpolitikai országos értekezlet munkálatait tartalmazó: Közegészségügyi Feladataink című kötetben. Ezenkívül számos munkában és folyóiratban jelentek meg e kérdéssel kibebb-nagyobb kritikái tanulmányok, amelyeknek szerzői: Vámbéry, Morvay, Csorna, Szokola stb.

²⁾ Ugyanígy Berend a fenthivatkozott első munka 117-ik oldalán.

³⁾ Hogy a magyar törvényekre és Szabályzatra a francia törvényjavaslat tényleg hatással lehetett, abból kövtezik, hogy a magyar 1898. évi XXI. t.-c. meghozatalakor a francia javaslatot már a szenátus tárgyalta. Nem lehet tehát mindezen okokból Ruffy Pál azon véleményét feltétlenül elfogadni, hogy a magyar gyermekvédelmi rendszer *speciális magyar* alkotás, A Gyermekvédelem Emlékkönyve, 264. old.

A párhuzam kedvéért egészen röviden emlékeztetbe hívom a francia rendszer alapelveit. A francia rendszernek alapgondolata az, hogy állami védelemben kell részesíteni azon kiskorúakat (21 éven aluliak), akik anyagi vagy erkölcsi elhagyottság (abandon materiel ou moral) okából a szülői (nagyszülői) gondozást, nevelést, felügyeletet nélkülözik (enfants assistés). Az ily gyermekek, – akiknek a törvény két csoportját különbözteti meg, azokat t. i. akiket *közigazgatási* úton a megyefőnök vesz fel (talált, szegény szülő által elhagyott gyermek és szegény árva) és azokat, akiket *bírói döntés* folytán a szülői hatalom elvonása után vesznek fel (bántalmazott és erkölcsileg elhagyott gyermekek) – a hospice-ek útján felvételt és belajstromozást nyernek és ettől fogva a megyefőnök (préfet) viszi felettük a gyámságot, ő gondoskodik elhelyezésükről, kiadásukról stb. Másrészt az állam kötelessége az is, hogy a gyermekek elhagyottá válását megelőzze és e célból készpénzsegélyt (első szükséglet és időszakos segélyezés), valamint természetbeni támogatást nyújt a szülőnek stb. Ez az ú. n. támogatásra szoruló gyermekek csoportja (enfants secourus). A francia gyermekvédelmi igazgatás végrehajtó szerve a megyefőnök, akinek az állam bocsátja rendelkezésre a szükséges személyzetet, valamint a fedezetet részben, $\frac{1}{2}$ részben viszont a megye és $\frac{1}{2}$ részben a község. Minthogy a megyefőnök egyben a helyi igazgatás szerve is, benne igen szerencsésen egyesül az állami és helyi hatóság igazgatási tevékenysége. E rendszer tehát *törvényes* rendszabályokkal tisztán elosztja a hatásköröket és a feladatok végrehajtását *egyetlen állami, de egyben helyi hatósági szerv* (préfet) kezébe teszi le.

Ezzel szemben lássuk a *magyar megoldást!*

A magyar alaptörvény, mint láttuk, a gyermekvédelmi feladatok ellátását kivette a községek hatásköréből, ahova az számos törvény szerint régi idők óta tartozott, reábizta azt *tisztán állami közegekre* (menhelyi igazgató és segéderői, minisztérium) és állami intézményekre (menhelyek), ezenkívül közbeiktatott egy külön szervet, az árvaszéket, az elhagyottá nyilvánítás keresztülvitele végett. Az alaptörvények, a Szabályzat, valamint későbbi rendeletek megteremtették az *elhagyott gyermek fogalmát* és megállapították az elhagyottság *kritériumait*, ellenben *nem vezették be a hatóságilag támogatott gyermekek kategóriáját!* A községeknek viszont megengedték a Szabályzat és az azt követő rendeletek az ideiglenes beutalást a menhelybe és kötelezték a községeket a gondozási költségek viselésére. Ez a szervezeti megoldás természetesen a franciánál hátrányosabb, mivel sokkal több szervet foglalkoztat, éppen ezért működése lassúbb, vontatottabb és költségesebb.

E megoldás is bizonyítéka annak a régi igazságnak, hogy valamely állam bevált intézménye egy másik állam nem azonos viszonyokkal bíró talajába ültetve (az állam- és a megye-

rendszer összefüggésének különbözősége), nem mindig képes ugyanazt az eredményt létrehozni.

A fenti értelemben keresztülvitt magyar megoldás, valamint a francia védelmi rendszer egyéb rendelkezéseinek átvétele, állami gyermekvédelmünk működésében bizonyos hiányokra és fonákságokra vezetett.

Így a szervezeti megoldás nehézkességének rovására kell írni azt a bajt, hogy a menhelyi igazgatók kijelentése szerint űz elhagyottá nyilvánítások legtöbbször évekre húzódnak el, úgy-hogy az *ideiglenes felvételek a gyakorlatban szabályt képeznek* és végleges jellegűekké válnak.¹⁾ Különösen érezhetővé vált ez a hiányosság az említett 115,519/1928. számú rendelet kiadása óta, amely rendelet az elhagyottá nyilvánítási eljárás lefolytatását lényegesen megnehezítette.

Egy másik szinten a szervezeti megoldásból folyó és gyermekvédelmi szempontból sajnálatos eredmény az lett, hogy a gyermekvédelmi tevékenységből kikapcsolt községek a szegény gyermekek segélyezését beszüntették és a segélyért hozzájuk forduló szülőt a menhelybe utasítják.²⁾ Ennek az eljárásnak az az oka, hogy a helyi hatóság abban a meggyőződésben él, hogy a pótdó fizetéssel mindennemű gyermekvédelmi kötelezettségének eleget tesz, amely nézet elterjedtségére tápot adott a gyermekvédelmi törvényeknek az az említett hiánya is, hogy nem teremtette meg a *támogatásra szoruló* gyermekeknek a francia rendszerben meglévő kategóriáját.³⁾

Voltaképen ez a megoldásbeli hiány az oka annak az ingadozó eljárásnak is, amelyet – mint láttunk – az elhagyott gyermekek elhelyezése tekintetében folytattak. Az alapvető szabályoknak azt az elvi rendelkezését ugyanis, hogy az idősebb gyermeket nevelőszülőkhöz, illetve telepekre kell kiadni, idővel odamódosították, hogy a gyermekek túlnyomórészt a vérszerinti hozzátartozóiknál kell gondozásban hagyni. Amint láttuk, ezt a rendszert legújában ismét megváltoztatták és részben a régi rendszerre tértek vissza. Ilyen elváltatásokra nem lett volna szükség, ha az elhagyottság megelőzésére szolgáló ideiglenes segélyezést állami védelmi rendszerünk ismerné.

A vérbeli hozzátartozóknál való elhelyezés ellen a szakértők megint más szempontból emeltek kifogást, nevezetesen

¹⁾ A beutalások túlnyomó részét is a menhely igazgató és helyi hatóság végzi, amelynek okát a szegedi menhely igazgató főorvosa abban találja, hogy az árvaszék hosszadalmas eljárása miatt a reászorulóknál inkább a mozgékonyabb szervekhez fordulnak. A Gyermekvédelem Emlékkönyve, 120. old.

²⁾ Teljesen így: Szana Sándor dr.: Irányeszmék a magyar népese-dési politikához. 1916. 23. old.

³⁾ Hasonló megállapításra jutott Berend is a Keller-Klumker-féle kézikönyv 638. oldalán.

az okból, hogy az erkölcsi elhagyottság alapján felvetteket, ideértve a züllött környezetből, részeges családokból kikerülteket, iskolakerülőket stb. nem lehet a hozzátartozók környezetébe visszaadni, szóval nem lehet ezt az elvet mereven, válogatás nélkül keresztülvinni.¹⁾

Azt is fel lehet hozni ezen megoldás ellen, hogy amennyiben ily módon a vérszerinti hozzátartozóknál való elhelyezés elvéé lön és az állami gyermekvédelem a *szegénységélyezés* felé tolódott el, nem lehetne-e ennek a segélyezési tevékenységnek lebonyolítása alól a menhelyi szervezetet mentesíteni és az eljárást olcsóbban és célszerűbben a helyihatóság hatáskörébe visszautalni? Mert az egészen bizonyos, hogy a községek, városok nagy szellemi, erkölcsi és anyagi erőit a gyermekvédelem terén parlagon hevertetni nem gazdaságos dolog.²⁾

Ami kétségtelenül a francia rendszerben gyökerező eredettel bír, az egyrészt az *elhagyott gyermek* elnevezés (enfants abandonnés), másrészt az elhagyottság *kritériumainak* megállapítása. Az alapos kritika mindkét irányban bizonyos főnokságokat fedez fel. Elsősorban kifogásolható magának az *elhagyott gyermek* fogalmának a magyar jogrendszerbe való átültetése, amikor az a magyar erkölcsi és jogi felfogástól teljesen idegen. Az elhagyás (abandon) joga, mint az ókori korlátlan apai hatalom emléke, *csakis a latin népek jogában él* tovább abban a formában, hogy mint a francia jogban is, a szülőnek joga van gyermekét *hatósági gondozásba* adni a nélkül, hogy a szülő kiléte kutattatnék. A gyermeknek legfeljebb csak az *anyaság megállapítása* iránti keresete marad fenn.

A germán jogrendszer és vele együtt a magyar jogfelfogás az elhagyásnak ezt az erkölcsstelen szokását elvetendőnek tartotta, a szülői teljhatalmúságot *kötelességi viszonyná* változtatta, amellyel nem volna összeegyeztethető, hogy a saját gyermekért való helytállás, a gyermekről való gondoskodás, a *közületre harittassék át*. Éppen ezért úgy a német, mint a magyar jog ősidőtől fogva ismeri a gyermeknek a tartásra való igényét még a természetes apával szemben is. Következik mind ebből, hogy a magyar jogban az *elhagyott gyermek* fogalma – a talált és ismeretlen szülők gyermekét kivéve – *idegen fogalom*, mert a magyar jog az *ismert szülőnek elhagyási jogát semmi körülmények között nem ismeri el*. Az eljárás nem is azonos a két védelmi rendszernél! Amíg ugyanis a francia intézménynél a létező szülő által behozott, de kilétében nem kutatott gyermeket úgy helyezik el, hogy a *szülő gyermeke hollétéről többé nem tud* és csak évente arról kap értesítést, él-e, meghalt-e gyermeke, a magyar rendszer a *gyermek sze-*

¹⁾ Lásd Barabás Z. tanulmányát a Gyermekvédelem Emlékkönyvében. 301. old.

²⁾ Hasonló eredményre jut Szana is: Irányeszmék stb. című munkájában. 24. old.

*mélyét pontosan megállapítja és a szülőnek a gyermekkel való érintkezését megengedi.*¹⁾ Franciaországban tehát van *elhagyott gyermek*, Magyarországon ellenben csak a *talált gyermek az!*

De más szempontból is kifogás alá esik ez a fogalmi meghatározás. A külföldön, amint azt az általános részben láttuk, már majdnem mindenütt elfogadták azt a modern elvet, hogy a szociális gyermekvédelem a *veszélyeztetett* gyermekcsoportokra terjeszti ki megelőző és orvosló tevékenységét, ezért hatósági védelemben részesíti az összes házasságon kívül született, a beteg, elítélt, munkanélküli szülők gondozásában levő, a szegény árva, az idegen gondozásba adott, a züllésnek indult, illetve züllött gyermekek stb. egész tömegét. Úgy vélem, ideje volna a magyar gyermekvédelem terén is ezt a haladó irányt követni és azt a fogalommegjelölésben is érvényre juttatni.

A további fonákság az *elhagyottság kritériumai* körül észlelhető.

Amint azt korábban is érintettem, a Szabályzat csak az anyagi elhagyottság fogalmát ismerte és ennek ismérveinél a *gyámügyi törvény rendelkezéseit* vette alapul. Az elhagyottá nyilvánítást az árvaszék eljárásától és határozatától tette függővé.²⁾ Fentebb láttuk, hogy milyen bonyolult és nehézkes eljárás lett ebből, szemben a francia megoldással, amely részben mint hatóságilag támogatott gyermekekkel bánik el az e kategóriába tartozó kiskorúakkal, részben a megyefőnök maga gondoskodik felvételükről. Nálunk a nehézséget az képezi, hogy a menhelyi *igazgató, mint nem helyi hatósági szerv*, a kutatásra, a vagyoni viszonyok megállapítására stb. nem jogosult. Nézetem szerint a helyes megoldás az volna, hogyha e gyermekkategóriának (talált gyermek, vagyontalan, teljes árva, kórházban, fogházban, munkanélkül lévő szülő gyermeke) *végleges felvételét*, valamint kiadását, minden elhagyottá nyilvánítási eljárás nélkül a *menhelyi igazgató* a községgel kapcsolatban végezné.

Még több nehézség származott az *erkölcsi elhagyottság* ismérve alá eső gyermekkategóriával való elbánásból. Az erkölcsi elhagyottság ismérvét a Szabályzat még nem tartalmazta, hanem azt az igazságügyi védelemnél ismertetendő szabályok (60,000/1907. B. M. rendelet, 1908. 36. t.-c 15. §-a és 1913. évi VII. t.-c. 65. és 66. §-ai és a 2000/1925. sz. rendelet)

¹⁾ Ezt az utóbbi rendelkezést a francia szakértők a magyar intézmény nagy előnyének tudják be, különösen a csecsemő és kisgyermeknél és a példát követni akarják. Ez esetben, valamint akkor, ha a gyermeknek a természetes apával szemben fennálló tartási igényét teljesen elismerik, valamint az anya elismerési kötelezettségét bevezetik – ami iránt a közvélemény egyre követelőbben lép fel – *Franciaországban sem lesz elhagyott gyermek.*

²⁾ Lásd Kársai: Az H'ngyott gyermekek védelme. 28. old.

vezették be olyként, hogy a 18 éven alul levő, *romlásnak kitett vagy züllésnek indult* gyermekek csoportját kiterjesztő magyarázattal bevonták az elhagyott gyermekek körébe, sőt ide sorolták (1913. évi VII. t.-c. 65. §.) a 12 éven alul lévő bűncselekményt elkövetett gyermekeket is. A 2000/1925. N. M. M. sz. rendelet pedig elhagyottá nyilvánítani rendeli már azt a gyermeket is, akit nevelésének elhanyagolása vagy *környezetének káros behatása erkölcsi romlás veszélyének tesz ki*, vagy aki az előbb megjelölt okokból vagy hajlamai következtében züllésnek indult. Egy ilyen messzemenő *jogszabály* azonban ismeretlen magánjogunkban, de ismeretlen az a *külföldi államok modern gyermekvédelmi törvényeiben is!* A magyar törvény ugyanis csak a szülő vagy gyám *vétkessége* esetén ismeri az apai hatalom, illetve a gyámi tiszt elvonását. Ámde még ilyen teljes elvonás esetén sem jár a megszüntetéssel ipso hire a gyermek feletti *szülői gondoskodás* jogának megszűnte, hanem a *gyámhatóságnak külön* meg kell szüntetni a *felügyeleti és nevelési jogot*, mivel az a gytv. 10. §-ában megjelölt *szülői jognak* folyománya.¹⁾ A magyar jog ugyanis nem ismeri a szülői (apai) hatalom *egyes jogosítványainak részleges* megszüntetését, hanem csak az *egész hatalom*, illetve a t. és t. gyámi tiszt megvonását az *összes jogosítványokkal* (képviselet, vagyonkezelés és haszonélvezet, gyámnevezés) együtt.

Már most a 2000/1925. sz. rendelet evvel a magánjogi eJvvel szöges ellentétben álló megszüntetési okot teremtett, nevezetesen a szülő *vétkes magatartásától* teljesen független *tárgyi veszélyeztetést*, sőt még továbbmenőleg a gyermek *szubjektív hajlamát* és ennek folytán a *gondozási jog elkülöníteti elvonását*. A tárgyi veszélyeztetés elvét és a gondozási jog részlegesen történő elvonását a modern gyermekvédelmi jogszabályok, amint azt az általános részben kifejtettem, tényleg ismerik, sőt magánjogi törvénykönyvünk is hozza azt a szülői hatalom részleges megszüntetésével együtt; *élő jogunk azonban ilyen jogszabályt nem tartalmaz*. A gyermek *hajlama* folytán pedig még egyetlen *külföldi gyermekvédelmi törvény* sem engedi meg a szülő *gondozási jogának csorbítását*.²⁾

Azt kell tehát megállapítanom, hogy a magyar állami védelmi rendszer idővel az *impulzivitás* hibájába esett, mivel ajtót nyitott annak a lehetőségnek, hogy a család ügyeibe túlságosan erőteljes és nem elég biztosítókkal körülbástyázott intézkedésekkel belenyúljanak.³⁾ A gyámhatóság rendszerint el-

¹⁾ Ugyanígy Sipőcz L.: Fodor-féle Magánjog, IV. 711. old.

²⁾ A francia törvény a szülői hatalom érinthetatlensége felett a magyar rendezéssel szemben féltékenyen őrködik, mert *csak bírói ítélet* engedi meg annak elvonását, az 1921. évi törvény szerint részlegesen is.

³⁾ Ugyanígy Jacobsohn R.: Der gesetzliche Schutz des Kindes etc. 88. old.

késve jövő és legtöbbször nem mélyreható és nem szakszerű vizsgálaton alapuló megállapítását én ugyanis *igazi garanciának nem tartom*, ilyenül csak a teljes bizonyítással rendelkező bíróság ítéletét fogadnám el. Bármennyire kívánatos lehetne tehát gyermekvédelmi szempontból a *veszélyeztetést elvnek* minden vonatkozásában való keresztülvitele, a magam részéről *aggályosnak* tartom a rendelet ezen vonatkozásait.¹⁾ Ebből a rendelkezésből igen *viszás helyzet áll elő a gyámhatóság szempontjából* is, mivel rendes körülmények közt csak a gyámi törvény alapján van joga az árvaszéknek az apai hatalom gondozási jogkörét korlátozni, vagyis az apai hatalmat és szülői jogot is megszüntetni, amely rendelkezés ellen még kétfokú jogorvoslat és a bírói út is nyitva áll, míg ellenben *gyermekvédelmi szempontból egészen más jogszabályok figyelembevételével a népjóléti miniszter egyfokú hozzájárulásával a gondozási jogot megvonhatja.*²⁾ E fonákság megszüntetése végett nézetem szerint felette kívánatos volna a végleges *törvényi rendezés*.

A romlásnak kitett, illetve züllött gyermekeknek menhelybe való utalása még más bajok kútforrása is lett. Ennek a feladatnak ellátását a 60,000/1907. B. M. sz. úttörő rendelete bízta a menhelyekre. Nem történt azonban egyidőben intézkedés arra nézve, hogy az ily gyermekek nevelése végett szakértő személyzettel bíró alkalmas intézetek létesíttessenek, amint azt a francia gyermekvédelmi törvénnyel egyidejűleg meghozott 1904. évi jún. 27-iki törvény előrelátóan és mintaszerűen megoldotta.³⁾ Ennek a hiányos rendelkezésnek az lett az eredménye, hogy a züllött gyermekek a központi intézetben tartva a többi romlatlan gyermekek erkölcsét megmételtyezték, csoportosan a telepre kihelyezve pedig a falusi gyermekek erkölcsaire voltak a legrosszabb hatással, aminek folytán még a jó magaviseletű gyermekek kihelyezése is idővel megnehezült.⁴⁾ Ezen a hiányon idők folyamán ugyan segítettek az anyagiaktól lelhetőleg; egészen mintaszerűnek azonban a védelem e része még ma sem mondható.

¹⁾ Arról is lehet vitatkozni, joga volt-e szükségrendeleti úton a kormánynak e kérdést szabályozni, mivel a felhatalmazás terjedelme eddig alig terjedt.

²⁾ Ily fonák helyzet tényleg elő is állott már azáltal, hogy a budapesti árvaszék 2/13-1927. sz. határozatával azt az elvet mondja ki, hogy az olyan kiskorú tanonc atyjának, akit éppen a 2000/1925. sz. rendelet alapján menhelybe utalt, apai hatalmát a gyámi tv. rendelkezései alapján kell megszüntetni az esetre, ha az atya a tanoncszerződéshez való hozzájárulását megtagadná.

³⁾ Lásd az általános részben a francia rendszernél az ú. n. „pupilles difficiles ou vicieux” nevelésére vonatkozó rendelkezéseket.

⁴⁾ Ily véleményen vannak Gobbi Gyula és Kovács Ödön menhelyi igazgató-főorvosok, az Emlékkönyv 88, illetve 297. oldalán található tanulmányaikban. Ugyanilyen szellemű régebbi véleményeket idéz Vámbery R.: A fiatakorúak bírósága című munkájában, 42-43. old.

Az abnormis és speciális nevelést és kezelést igénylő gyermekek elhelyezését szolgáló különleges intézetek alkotása, fejlesztése terén csaknem félszázad alatt, sajnos szintén nem sok történt.¹⁾ Csak újabban helyez erre nagy súlyt az állam, belekapcsolva e törekvésébe a társadalom munkáját is.²⁾ Nézetem szerint is elsősorban és feltétlenül szükség volna arra, hogy minden menhelyet egy ú. n. *felvevő és megfigyelő állomással* lássanak el, amint az Bécsben is megvan.³⁾

Egy ugyancsak sajnálatos további hiányát állami védelmünknek abban látom, hogy nem ejtették módját annak, hogy a hatósági gondozásban lévő összes gyermekek felett a törvény *alapján vitt gyámságot* megszervezzék, úgy amint azt a francia törvény megtette. Hogy a menhely igazgatója által vitt intézeti gyámság különösen a *házasságon kívül született gyermekek jogvédelme* terén mit jelentett volna, felesleges külön kiemelnem. Ez intézménnyel egy csapásra meg lehetett volna szüntetni azt a zűr-zavaros állapotot, amely a házasságon kívül született gyermeknek a természetes apával szemben érvényesíthető tartási igényét illetőleg uralkodik. Röviden itt csak annyit jegyzek meg, hogy ezen igény érvényesítésére jelenleg jogkörrel bír a gyermek anyja, aki meghatalmazást adhat e célból ügyvédnek vagy társadalmi szerv (Liga, Stefánia) ügyészének, a gondozási költség erejéig a menhely, a Kúria gyakorlata szerint a kincstári jogügyigazgatóság és Budapesten a hivatásos gyám. E gyámság megszervezésének hiánya annál inkább sajnálni való, mivel egy ilyen szerv további feladatok el látására is alkalmas és fejleszthető. A 2000/925. N. M. M. sz. rendelet gondoskodik ugyan francia mintára a gondozási költségeknek a tartásra kötelezettektől való behajtásáról, azonban ez a rendelkezés ismét több okból aggályos. Aggályos elsősorban azért, mert magán- és perjogi szabályaink meghatározzák azt, mely hozzátartozótól, és mely hatóság határozata alapján lehet a tartási költségeket behajtani. Ez alól kivételt tenni *rendeleti úton* és a tartási költséget *közadók* módjára behajtani nem lehet. Igaz, hogy a rendelet *szükségrendelet* volt, azonban erősen vitatható, hogy a rendelet által is hivatkozott 1924. évi IV. t.-c. 2. §. a. mell. A. I. 6. pontja a gondozási költségek viselése és behajtása alatt a hozzátartozókkal szemben követendő eljárást is, avagy *csak az összes menhelyileg gondozott gyermekek után felmerült és a közületre áthárítandó gondozási költségek* miként való viselésének és be-

¹⁾ Kársai azzal magyarázza ezen intézetek fejlesztésének elmaradását, hogy) minden időt és pénzt a gyermekhalandóság elleni küzdelem kötött le. Lásd: Mit tettünk az elhagyott gyermekek érdekében című cikket.

²⁾ Lásd Pettkó-Szandtner tanulmányát az Emlékkönyvben. 413. és köv. old.

³⁾ Lásd errenézve az Általános Részt, valamint Kovács, Ödön azonos véleményét az Emlékkönyv 296. oldalán.

hajtásának módját értette, amely utóbbiról a kormányhatóság tényleg intézkedett is. Aggályos ez a megoldás még azért is, mivel a menhely csak a gyermek után felmerült *tényleges gondozási költségek* megtérítését követelheti, holott bírói gyakorlatunk szerint a gyermeket ezen összeget *meghaladó tartásdíj* is megilletheti, amit azonban *csak a törvényes képviselő* érvényesíthet. A harmadik ellenvetés abból a szempontból tehető, hogy amennyiben a menhelyi gondozás költségeit a községek pótdórából fedezik, a menhely által a tartásra kötelezettektől behajtott gondozási költség nem inkább a község hozzájárulásának megtérítésére fordítandó-e? A francia rendszernél, amelyben ez a rendelkezés nyilván eredetét bírja, e megtérítések *a megvéket* illetik. A behajtási eljárás, amelyet a lendelet bevezetett, különben is nehézkes és lassú az okból, mert a tartásra kötelezett ellentmondással élhet a fizetési meghagyás ellen, amikor is a követelést a törvény rendes útján kell mégis érvényesíteni. Végeredményben tehát – bár a kérdés ma különös súllyal nem bír az okból, mert az így befolyó megtérítések elég jelentéktelenek – mindazonáltal az elv kedvéért, de meg azért is, mert a kérdés gyökeres és szakszerű rendezése esetén éppen a természetes apáktól több millió pengőre rugó tartásdíjat lehetne behajtani,¹⁾ szerfölött kívánatos lett volna a gondozott gyermekek feletti gyámság intézményének törvényes rendelkezésekkel való kiépítése.

Említést kell tennem itt állami gyermekvédelmünk egy mindjobban érezhető hiányáról, arról t. i., hogy az 1901. évi VIII. t.-c. 7. §-a által előírt és az állami és társadalmi tevékenység szerves összeköttetésére irányuló állami szabályozás megvalósulást nem nyert. Bár a Szabályzat erre nézve intézkedéseket tartalmazott a helyi gyermekvédő menhelybizottság és az országos gyermekvédő bizottság szervezetének és feladatainak szabályozása által, mégis e szervek soha meg nem alakultak és működésbe nem léptek.²⁾ Teljes tudatában annak, hogy mit jelent a gyermekvédelem terén a hatósági és társadalmi erők összeműködése, sürgetem itt is ennek a feladatnak megoldását.³⁾

Rámutatok végül azokra a hiányokra is, amelyeket a gyermekvédelmi ügy terén irányadó tényezőink maguk is kifo-

¹⁾ 1926-ban a fővároshoz benyújtott gyermekvédelmi programomban kimutattam, hogy egyedül Budapesten évente kb. 1.5 millió P-t lehetne a házasságon kívül született gyermekek természetes apáitól behajtani. Az egész országban évente születő ily gyermekek után pedig kb. 2.7 millió P-t lehetne évente állandóan visszatérőleg megkapni. Lásd még szerző: Fejezetek a gyámsági jogból című munkáját, 150. old.

²⁾ Kársai e feladatok elhanyagolását a politikai viszonyok kedvezőtlen voltával magyarázza; lásd: Mit tettünk az elhagyott gyermek érdekében című dolgozatát.

³⁾ Lásd ugyanerre nézve szerzőnek cikkét: Programm a főváros gyermekvédelmének kiépítésére. Városi Szemle XIII. évf. 7-8. szám.

gásolnak. E szerint szükség lenne az erdei iskolák szaporítási sara, a menhelyi üdültetés fokozására, a telepfelügyelőnők szakképzésének fejlesztésére, és ami rendkívül fontos kihatású kérdés, az összes gyermekmenhelyeknek gyermekkórházakká való átalakítására.¹⁾

A menhelyek nyilvános csecsemőkórházakká való alakítását szakembereink közül már többen régóta sürgetik.²⁾ E gondolat megvalósulása esetén rendkívüli kihatással bírna a menhely körletében lévő és gyermekkórházzal nem bíró városok és községek csecsemőgondozására, a beteg gyermek gyógykezelésére és hatalmas lépéssel vinné előre az egész állami gyermekvédelem ügyét.

Azt a kérdést, hogy állami gyermekvédelmünk működése a *gyermekvédelem általánossága* szempontjából vizsgálva, mily jelentőséggel bír, külön címben befejezésül méltatom.

Hangsúlyozom azonban már itt, hogy a felhozott összes hiányok, kifogások nem olyan természetűek, amelyek a hatalmas alkotás helyes és eredményes összmunkáját befolyásolják. Inkább szépséghibák ezek, amelyek a részletekben nyilvánulnak meg és bizonyos zökkenőket okoznak.

Mindenesetre érdemesek azonban e zavart okozó tényezők is arra, hogy foglalkozzunk velük és alaposan szemügyre véve, már csak a mű tökéletesítése végett is kiküszöbölésükről gondoskodjunk.

3. A hadiárva védelme.

Ez a feladatkör a történelmi résznél ismertetett rendeletek szerint szintén *közvetlen állami* ellátás tárgyát képezi. 1922. évi november 3-ig a miniszterelnök fennhatósága alá helyezett Országos Hadigondozó Hivatal, azóta pedig a 2700. 1922. M. E. sz. rendelet értelmében a *népjóléti minisztérium hadigondozási, illetve gyermekvédelmi és hadiárvagondozási ügyosztálya* látja el e feladatokat. Mellette fontos szerepük van egyes közigazgatási hatóságoknál működő ú. n. *igénymegállapító bizottságoknak*, amelyek az ellátásra való igényjogosultság megállapításán kívül a hadigondozottak nyilvántartását is végzik.

Az állam a hadiárvakkal szemben háromféle módon rója le kötelezettségét és pedig:

a) bizonyos minősítés szerint (szakképzett vagy rangosztályba sorozott hadirokkant gyermeke, atyátlan, illetve teljesen árva hadiárva) fokozódó *járadék* fizetés által;

b) *intézeti elhelyezés* és főként ipari pályára való kiképzés által;

¹⁾ Lásd Pettkó-Szandner A.: Tennivalók az állami gyermekvédelem terén. Emlékkönyv, 422-423. old.

²⁾ Így Berend: A csecsemőhalálozás magyar okai stb. 116. old. Hasonlóképen Szana.

c) kiváló előmenetelű árváknak *szellemi pályán* való továbbnevelése végett *ösztöndíjak* nyújtása által.

Az államnak 8 speciális intézete van a hadiárva gyerme-, kék nevelése, kiképzése és gyógyítása céljából 750 férőhellyel és ezenkívül kb. 54 intézet áll rendelkezésére a miniszternek egészben vagy részben, amely intézetekben mintegy 2100 hadiárva kap nevelést és kiképzést.¹⁾ Az állami gyermekmenhelyekben szintén gondoznak hadiárvákat mintegy 3300 létszámban. A hadigondozás által érintett gyermekek száma 1928. évben a következő volt:

a) hadirokkantak gyermekei	. .	101,363
b) hadiözvegyek gyermekei	. .	55,792
c) szülőtlén árvák	. .	29,490
összesen . .		186,645

Itt jegyzem meg azt is, hogy az 1900/1924. M. E. sz. rendelet értelmében a hadirokkantnak *házasságon kívül született gyermeke ellátás szempontjából* a törvényes gyermekkel egy tekintet alá esik, ha a gyermeket az ellátásra jogosult apa *törvényesítette* vagy *örökbefogadta*.

A hadiárvákat illető járadékok nagysága ezidőszerint a következő (444/927. M. E. sz. rend.):

a) a hadirokkantak gyermekeinek nevelési pótléka a rokkantság foka (25-100%) és a szerint, hogy tiszt, altiszt vagy közlegény gyermekéről van-e szó, havi 50 fillértől 8 P-ig terjedő nevelési pótlék;

b) a hadiözvegyek gyermekeinek nevelési pótléka havi 75 fillértől 1.50 P, aszerint, hogy mily fokozattal bírt az apa;

c) a szülőtlén hadiárvák járadéka pedig havi 3.25 P.-5.75 P, ugyanezen alapon.

Ez a nevelési pótlék, illetve járadék a gyermekek 16 életévéig jár, igazolt továbbtanítás esetén legfeljebb a 24-ik életévig.

Tanulmányi ösztöndíjban évente mintegy 1000 gyermek részesül

Az 1928/1929. évi állami költségvetés adatai szerint a hadiárvák gondozására, neveltetésére, tanulmányi ösztöndíjakra és az intézetek fenntartására fordított összeg a 2.000.000 pengőt meghaladta.²⁾

¹⁾ Van olyan vélemény, amely szerint hadigondozásunk a hadirokkantak, valamint az özvegyek árvái és a teljes hadi-

¹⁾ A legnevezetesebb intézetek az ikervári, székesfehérvári, tokaji hadiárvaintézet, a hadiárvák váci bőripari szakiskolája, a Szilágyi Dezső váoi fiúhadiárva-internátus stb. Lásd Pettkó-Szandtner A. A magyar kir. állami gyermekvéd. című munkáját.

²⁾ A részleteket illetően lásd még: Pettkó-Szandtner A. A magyar hadigondozás című művét.

árvák szemponjából is bizonyos hiányokat tüntet fel, azonkívül az anyagi segítyezés mérve is más országokéhoz (Ausztiai, Németország, Franciaország) viszonyítva, alacsony.¹⁾

4. Az állam által közvetlenül vitt egészségügyi és szociális gyermekvédelmi feladatok (gyermekkorházak, gyógypedagógiai intézetek, iskolaegészségügy, családi pótlék, nevelési járulék, pályaválasztási tanácsadó, tanulmányi ösztöndíj).

Közvetlen egészségügyi gyermekvédelmi tevékenységet fejt ki az állam a gyermekmenhelyek kórházaiban (780 hely), nemkülönböztetve a menhelyekkel kapcsolatos intézeteiben és a következő állami jellegű kórházakban, ú. m.: a négy egyetem gyermekklinikáján, amelyeken 474 gyermek részére van hely, a budapesti egyetemi gyermekklinikával kapcsolatos Stefánia-kórházban és az állami szemkórházban.²⁾ Szakértők véleménye szerint a beteg gyermekek részére kórházainkban fenntartott helyek száma sajnálatos módon igen kevés, emellett jórészt a felnőttekkel közös osztályon, sőt teremben nyernek a gyefmekek is elhelyezést, ami különböző okokból szintén nem kívánatos.

Hasonló a helyzet a *gyógypedagógiai* intézetek és *kisegítő iskolák* terén is. Az államnak van 2 intézete vakok (Budapest és Szeged; Szombathelyen pedig az ifjú vakok tan-, nevelő- és foglalkoztató intézetét segítyezi), 2 intézete süket-némák számára (Budapest és Vác, azonkívül segítyez ily intézeteket Debrecenben, Egerben, Kaposvárott, Kecskeméten, Sopronban és Szegeden), a szellemi fogyatékosok részére pedig 6 intézetet tart fenn (legfontosabb Budapest, L, Alkotás-u. 53). Mindezen intézetek befogadóképessége kb. 365 gyermekre terjed ki akkor, amidőn évente kb. 1500 gyermek részére szükségeltetnék hely. A gyenge tehetségű gyermekek oktatására ezenkívül 10 állami kisegítő iskola (Budapest, VIII., Mosonyi-utca 6, Csongrád, Debrecen, Eger, Kecskemét, Kiskunhalas, Kispeszt, Pesterzsébet, Szeged és Újpest) szolgál kb. 831 tanulóval.³⁾ A gyógypedagógiai intézetek az elemi iskola 6 osztályának megfelelő ismeretekre ipafkodnak megtanítani a fogyatékosokat, e mellett kézügyességre, ipari munkára is megtanítják őket,

¹⁾ Lásd: Kenyeres György: Hadigondozás Politika című művének 81. és 111. oldalát.

²⁾ Lásd részletesebben: Lukács Saroltának az 1928. évi párizsi szociális kongresszusra adott föelőadmányát és dr. Menyhárd Irén cikkét: Budapest egészségügyi gyermekvédelme. \ Gyermekvédelem Lapja, 1927. 11. sz. Ezen adatok szerint az egész országban 2166 ágy áll beteg gyermekek rendelkezésére állami, törvényhatósági és egyesületi egészségügyi intézeteinkben, amelyek közül 955 Budapesten van.

³⁾ Vesd össze Lukács Sarolta fentebb hivatkozott tanulmányában és Tiprovázt Gyula: Emberbaráti intézeteink az 1926-7. tanévben, Magyar Stat. Szemle, 1928. 6. sz. című cikkében foglalt adatokkal. Lásd még Scholtz Kornél: Az egészség gondozása Magyarországon. 55. old.

hogy önállóan keressék meg kenyerüket. Az intézetek kiváló tevékenységet fejtenek ki; befogadóképességük azonban nagyon szűkre szorított.¹⁾

Egy felette kívánatos, közvetlen állami tevékenységet és beavatkozást igénylő egészségügyi szolgálat volna még az *állami iskolák egészségügye*. Ez a szolgálat azonban ma még szervezetlen, miért is az állami iskolák egészségügyi teendőit egyelőre a törvényhatóság orvosai látják el. Hasonlóképpen nyílt probléma még nálunk a gyermektuberkulózis' elleni küzdelem annak dacára, hogy egyes szakértők véleménye szerint a tuberkulózis gyermekbetegség (Hamburger).²⁾

Újabbán a *gyermeküdültetés* előmozdítása érdekében az állam szintén egyre fokozódó tevékenységet fejt ki. E célra az állami költségvetésben 1928/29. évre 150,000 P irányoztatott elő a népjóléti miniszter tárcája terhére.⁸⁾

Az állam által közvetlenül ellátott *szociális* gyermekvédelmi tevékenység körébe vág az a gondoskodás, amelyet a közalkalmazottak gyermekei részére *családi pótlék* alakjában nyújt. Az állami, megyei és vasúti alkalmazottak családi pótlékát megszabó 1912: XXXV. t.-c. és a 7000/1925. M. E. számú rendelet szabályozza ezt az állami támogatást, amely a nyújtott összeg csekélységénél fogva (9 P 60 fill.-13 P 60 fill.-ig) kielégítőnek nem mondható. Éppen ezért, de meg az okból is, mert a *sokgyermekes családok támogatását* illetően nálunk törvényi rendelkezés nincsen, egyrészt a családi pótlék felemelése, másrészt a sokgyermekes családok rendszeres támogatása érdekében törvény munkálatok vannak folyamatban.

Hasonlóképpen az állam által közvetlenül nyújtott szociális támogatást jelent az 1912: LXV. t.-c. alapján az *állami alkalmazottak özvegyeit és árváit* megillető *ellátás*. E törvény rendelkezései értelmében az özvegy nő nyugdíjra tarthat igényt oly esetben is, amikor arra rendes körülmények közt igénye nem lehetne, ha t. i. a házasságból gyermek született, vagy a házasság által a gyermek törvényesítettett. Rendeli továbbá a törvény, hogy az özvegy az özvegyi nyugdíjból és a gyermekek nevelési járulékaiból nemcsak saját gyermekét, de férjének korábbi házasságából származott gyermekeit is köteles 24 éves (tisztviselő gyermeke), illetve 16 éves (altiszt és szolga gyermeke) korukig eltartani. A gyámhatóság ilyenkor a nyugdíjnak, illetve nevelési járuléknak a gyám vagy gondnok kezébe való kiszolgáltatását is elrendelheti, amennyiben az özvegy ne-

¹⁾ Németországban 1200 ily intézet működik. Az állami gyógypedagógiai intézetek nálunk részben a népjóléti, részben a kultuszminiszter kezelésében vannak

²⁾ Lásd: Gortvay Gy. Az orvos szociális feladatai stb. című cikkét a Népegészségügy, 1927. július 1. számában.

³⁾ Lásd az állami gyermeküdültetést illetőleg dr. Dréhr Imre cikket a Gyermekvédelem Lapja, 1927. évi 11. számában.

velési kötelességének eleget nem tesz. Az özvegyi nyugdíj megváltása szintén csak gyámhatósági jóváhagyással kérhető (Törv. 57. §.). Részletesen szabályozza a törvény a köztisztviselő árvaírnak *nevelési járulékra* való igényét, amennyiben meghatározza az ily igényjogosult árvák körét (törvényes, törvényesített, érvénytelen házasságból született gyermek stb.); megállapítja a nevelési járulék mérvét (minden egyes gyermek után az özvegyi nyugdíj %-e tisztviselőnél, altiszt és szolgánál pedig fix összeg) és a szülőtlennél a nevelési járulék felemelt mértékét (1^{1/2}-2-szeres), valamint a nevelési járulék élvezetének időtartamát (16-24 éves kor), végül a járulék kifizetésének módját, az igény elvesztésének eseteit, a járulék kérelmezésének módját, feltételeit stb.

Ugyancsak a fiatalkorúak szociális gondozása körébe vág a vallás- és közokt. miniszter által a 12,000/1928. sz. rendelettel létesített „*Főiskolai tanulmányi és pályaválasztási tájékoztató Intézet*”, működése, amely a középiskolákból a főiskolákra készülő egyének szakszerű felvilágosítására irányul. Szervei részben *központiak* és pedig a miniszter által kinevezett igazgató és alárendelt segédszemélyzet, részben *külsők*, t. i. a pályaválasztási tájékoztatás munkakörébe bevont megbízott *tanterők*. Az intézmény Szegeden a Ferenc József tud. egyetem Diákvédő irodájával kapcsolatban működik. A magyar fiatalkorúak egyeteme szempontjából mindenestre sokkal célszerűbb intézmény lenne Németország példájára olyan pályaválasztási tanácsadó intézmény megszervezése, amely nemcsak a középiskolát végzett ifjúság sorsával, de a népiskolát és a négy középiskolát végzettek sorsával is törődik.¹⁾

Bizonyos vonatkozásban szociális gyermek- és ifjúságvédelmet és gondozást szolgál a közszolgálati alkalmazottak gyermekeinek *tanulmányi ösztöndíjáról* szóló 1927: XIV. törvény cikk, amely a vagyontalan közalkalmazottak kiváló erkölcsi magaviseletű és előmenetelű gyermekei részére adható ösztöndíjak céljára az államkincstárból 1 millió P összeget bocsátott a kultuszminiszter rendelkezésére az 1927/8. tanév szükségleteire. A későbbi javadalomról évről-évre a költségvetésben történik gondoskodás. Az ösztöndíj összege a középiskolai tanulók részére 400 P, egyetemi hallgatók részére 800-1000 P. Állhat az ösztöndíj azonban internátusi hely megváltásából, illetve menzasegély, ingyenes étkezés engedélyezéséből is. Az a tanuló, aki hadi vagy egyéb árva, illetve akinek szülője több gyermeket nevel, az adományozásnál előnyben részesül.²⁾

¹⁾ így: Áfra Nagy János: Szélesebb alapokon kell kifejleszteni az ifjúsági pályaválasztási tanácsadót. Magyarország: 1928. május 27.

²⁾ Lásd még a 91.000/1928. V. és K. min. rendeletet a törvény végrehajtásáról.

III. Az állam közvetett gyermekvédelmi tevékenysége. A szociális és egészségügyi gyermekvédelem átruházott feladatai.)

1. A betegség, baleset, aggkor, árvaság stb. esetére szóló biztosítás anya- és gyermekvédelmi vonatkozásai.

Az Országos Társadalombiztosító Intézet az állam által reáruházott hatáskörben a megelőző jellegű szociális és egészségügyi védelemnek két irányú tevékenységét látja el, amely működés kihatásában az anya-, valamint a csecsemő- és gyermekvédelem hathatós előmozdítását szolgálja. Az egyik tevékenység az 1927: XXI. t.-c.-el szabályozott betegségi és baleseti kötelező biztosítás, a másik az 1928: XL. t.-c.-el megalakított öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosítás.¹⁾

Az 1927: XXI. t.-c.-el szabályozott munkásbetegségi és baleseti biztosításról szóló törvény azt célozza, hogy a munkaviszony tartama alatt önhibáján kívül betegség vagy baleset folytán keresetképtelenné vált alkalmazottat orvosi vagy kórházi gyógykezelésben, keresetéhez mérten készpénzsegélyben részesítse avégett, hogy az alkalmazott ezáltal munkaképességét visszanyerje, hogy továbbá a keresetképtelenség alatt őt és családtagjait támogassa.

Ez a törvény *kötelezővé teszi a biztosítást* nemcsak az ipari, *kereskedelmi és háztartási* (cseléd) alkalmazottakra, hanem a mezőgazdasági munkások kivételével csaknem az összes *magánalkalmazottakra nézve*, sőt bizonyos üzemszerű szolgálati ágakban dolgozó közalkalmazottakra is (postás, vasutas). A betegségi, illetve baleseti biztosítás fejében biztosított után *járulékot* kell fizetni, amelyet a munkaadó előlegez, de a járulék felét a biztosításra kötelezett javadalmazásából levonhatja.

Ami a törvénynek az anya- és gyermekvédelmet célzó vonatkozásait illeti, ki kell emelnem a következőket: *A biztosított személy*

1. szülés esetén, ha az igénylő 6 hónapon át biztosítva volt, a szükséges bábadijon és gyógykezelésen kívül a szülést megelőzően *6 héten át terhességi*, a szülés után 6 héten át *gyermekágyi* segélyt, valamint 12 héten át *szoptatási segélyt* követelhet.

2. A szoptatási segélyben részesülő biztosított nőnek *táppénz* adható az esetben, ha az anya gyermekének igazolt betegsége miatt nem dolgozhatik.

Ezenkívül a legkisebb mértékű segélyek felemelhetők és kiegészíthetők; nevezetesen a szoptatási segélyben részesülő

*) Az 1927: XXI. t.-c. 1928. évi január 1-én, az 1928: XL. t.-c. 1929. évi jan. 1-én lépett életbe. Fontos ideiglenes intézkedéseket tartalmaz a két törvénnyel kapcsolatban a 6300/1928. N. M. M. sz. rendelet.

nőnek napi 1 liter tej engedélyezhető, csecsemőkelenye adható. Ugyanez adható a *biztosított* gyermekágyi segélyben részesülő feleségének is. A szoptatni nem képes nő segély helyett megfelelő értékű csecsemőtápszert kaphat. Ikerszülés esetén a szoptatási segély többszörös összegben jár.

A segélyezés összege bizonyos *napibérosztályok* szerint állapíttatik meg; így a terhességi és gyermekágyi segély 1 napra 80 fillértől 6 pengőig változik, a szoptatási segély ellenben 1 napra állandó 60 fillért tesz ki. Kimondja a törvény azt is, hogy ott, ahol anya- és csecsemővédelmet szolgáló intézmény működik, az intézet a népjóléti miniszter jóváhagyásával a terhességi, a gyermekágyi és szoptatási segélyek kiszolgáltatását a megfelelő *intézmény igénybevételéhez és e tény igazolásához* kötheti.

A segélyek másra át nem ruházhatók, el nem zálogosíthatók, le nem foglalhatók, velük szemben beszámításnak helye nincs, sőt a biztosított sem mondhat le azokról.

A biztosítottak családtagjai bizonyos esetekben szintén segélyre tarthatnak igényt. E szempontból családtagoknak kell tekinteni a biztosítottnak *törvényes* vagy *házasságon kívül született* vagy kormányhatósági megerősítéssel *örökbefogadott* gyermekét, *mostohagyermekét*, ha a biztosított saját háztartásában tartja el és 16. évét be nem töltötte. Ez idő után is 24 évig, ha eltartásra szorul. Ugyancsak családtag az *unoka* is, ha 16 éven alul van és a biztosított tartja el saját háztartásában.

A felsorolt *családtagok* ugyancsak *orvosi gyógykezelést, kórházi ápolást*, a biztosított *felesége* vagy a háztartását vezető nő pedig szülés esetén a biztosított nőhöz hasonlóan szülészeti segédkezelést és gyógykezelést, úgyszintén terhességi, gyermekágyi és szoptatási segélyt igényelhet, azonban csak alacsonyabb mértékben és rövidebb időre.

A törvénynek fontos reendelkezése az is, hogy a táppénzt, a terhességi, a gyermekágyi és szoptatási segélyt az *igényjogosultnak* kell kifizetni, azonban kifizethetők ezen segélyek az igényjogosulttal közös háztartásban élő *családtagnak* is, ha az igényjogosult körülményei (iszákosság, elmebaj) miatt az a veszély forog fenn, hogy az illető a segélyt nem megfelelően használja fel. Fontos jogszabály az is, hogy ha a szoptatási segélyre jogosult anya gyermekét elhagyja, vagy meghal, ez a segély a jövőre annak jár, aki a gyermek további eltartását hitelt érdemlően igazolja.

A munkásbiztosító intézet nem állami szerv, hanem azt az *érdekeltségek* (munkások és munkaadók) tartják fenn és tevékenységét állami ellenőrzés mellett, de *önkormányzattal* fejti ki.¹⁾

*) Az 1928-9. évi költségvetés szerint az állam az Országos Munkásbiztosító pénztár igazgatási költségeihez 2,200.000 P-vel járul hozzá.

E törvény kötelező ereje az ország lakosságának mintegy 29-30%-ára hat ki.¹⁾

Az öregség, rokkantság, özvegyiség és árvaság esetére szóló biztostási törvénynek az anya- és gyermekvédelem szempontjából fontos rendelkezései a következők: Biztosításra kötelezettek általában ugyanazon vállalatok, üzemek, hivatalok és foglalkozási ágak munkavállalói (alkalmazottai), amely foglalkozási ágak alkalmazottaikat *betegségi* biztosításban részesíteni tartoznak.²⁾

A biztosítás költségeit az összes biztosítottak után fizetett és vagy a tényleges javadalmazás alapján vagy napibérosztályok szerint kiszámított *átlag járulékokból* fedezik. E járulékokat ugyanazok tartoznak fizetni, mint a betegségi biztosítás járulékait és pedig azokkal a járulékokkal egyidőben.

Az öregség vagy rokkantság esetére biztosított az őt illető *járadékon* (évi 20 P járadéktörzs és a járulékok számával arányosan fokozódó járadékrész) kívül minden olyan gyermeke után, aki a járadékos elhalálózása esetén árvajáradékra lenne jogosult, a járadék 5%-ának megfelelő *gyermekpótlékot* kap.

özvegyi járadékra igényjogosult a meghalt biztosítottnak felesége bizonyos megszorítások és azon feltétel mellett, hogy a feleség 65-ik évét betöltötte, vagy állandóan rokkant. Ha a feleség elhalt biztosított férjével 2 évnél rövidebb időt töltött házasságban, úgy csak akkor kap özvegyi járadékot, ha a házasságból gyermek született, vagy ha a férj a nő gyermekét törvényesítette.

Árvajáradékra jogosult az elhalt öregségi vagy rokkantsági járadékosnak törvényes vagy törvényesített gyermeke 15-ik évének betöltéséig, ha pedig teljesen keresetképtelen, vagy ha hivatásra való kiképzésben részesül, illetve iskolai tanulmányokat folytat, a 17-ik év betöltéséig. Tisztviselők, művezetők, kereskedőségek stb. árvái minden körülmények közt a 18-ik évig jogosultak a járadékra. Igényjogosult a biztosított édes- és mostohagyermekén kívül a biztosított házasságon kívül született gyermeke, ha az apaságot a természetes apa elismerte, vagy a bíróság megállapította.

Az özvegyi járadék 50%-a, a félárvajáradék 15%-a, a teljes árvajáradék 30%-a annak a járadéknak, amelyre az elhalt házastársnak, illetve szülőnek igénye volt. E járadékok legmagasabb összegét illetőleg bizonyos korlátozó intézkedések állanak fenn.

Az árvajáradékra vonatkozó igénynek az intézetnél való bejelentésére a *gyámhatóság* is jogosultsággal bír (Törv. 135. §. d.).

¹⁾ Igy: Barla-Szabó József: Az 1927: XXI. t.-c. anya- és csecsemővédelmi intézkedései. Munkaügyi Szemle, 1928. évi 12. szám.

²⁾ Kiterjesztést nyert a törvény az 5630/1928. M. E. rendelettel bizonyos állami tisztviselő kategóriákra is.

E biztosítási intézmények szerve egyrészt az Országos Munkásbiztosító Intézet, amely 1929 évi január 1. óta mint Társadalombiztosító Intézet működik, valamint a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete.

A *mezőgazdasági munkások és cselédek* betegség, baleset stb. esetére való biztosítását az ismertetett törvények nem ölelik fel. Ez irányban külön törvények tartalmaznak legalább részlegesen intézkedéseket; nevezetesen az 1900: XVI. t.-c. az Országos Gazdasági, munkás- és cselédsegélypénztárról, valamint annak kiegészítése az 1902: XIV. t.-c. és az 1912: VIII. t.-c., továbbá a gazda és gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról szóló 1907: XLV. t.-c., végül az Országos Gazdasági Munkáspénztár-ról és gazdasági cselédek és gépmunkások baleset esetére való biztosításáról és betegség esetében történő ellátásáról szóló 1913: XX. t.-c. és ezen törvényt módosító 1922: II. t.-c. Mindezen törvényeknek anya- és gyermekvédelmi szempontból jelentős rendelkezései a következők:

A gazdasági munkásokat és cselédeket az Országos Gazdasági Munkáspénztárnál *baleset* esetére *biztosítani* kell, *betegség esetén* pedig a *gazda* gondoskodik segélyezésükről. Baleset folytán beállott 1 hétnél hosszabb időre szóló munkaképtelenség esetén legfeljebb 60 napig a biztosított segélyt, gyógyszert, kötszert, orvosi kezelést igényelhet. Ugyancsak segélyt nyújt a pénztár baleset miatti rokkantság (6-24 P), közönséges megrokkulás és 65 év elérése esetében is a biztosítottnak, nemkülönben baleset miatti halál esetén a hátramaradt családnak. Nem baleset miatt bekövetkezett halál esetén a család (feleség, gyermek és unoka) kap segélyt, amely háromnál több gyermek esetén felemelhető (320-800 P).

A pénztár részére fizetendő díjaknak, valamint az általa fizetendő segélyeknek nagyságát a földművelésügyi miniszter rendelettel szabályozza.¹⁾ A tag családja részére adandó segélynek fele a házastársat, fele a gyermekeket illeti. Ha házastárs nem maradt, az egész a gyermekeké, illetve az unokáké. E részeket az apa és anya számadás nélkül kezeli, hagyaték jellegével nem bírnak, végrehajtás alá nem vonhatók, át nem ruházhatók.

Az Országos Gazdasági Munkáspénztár szintén *autonóm szerv*, amelynek szervei a központi igazgatás (12 tag és a földművelésügyi miniszter által kinevezett elnök) és a helyi bizottságok (a község, a munkaadók és biztosítottak köréből alakítva). Az intézményt a kormány a földművelésügyi miniszter által kinevezett kormánybiztos útján ellenőrizteti.

Az 1907: XLV. t.-c. 28. §-a értelmében a gazda tartozik fizetni a mezőgazdasági cseléd, felesége vagy 12 éven aluli gyer-

*) Lásd a 39.555/VI. 2. 1924. F. M. sz. rendeletet.

meke gyógykezelésének (orvos, gyógyszer, kórházi ápolás, fuvar) költségeit 45 nap tartamára, amennyiben a felsoroltak egyike a cselédszolgálatba lépését követő 15 nap után megbetegszik. Ha pedig a cseléd felesége vagy 12 éven alul lévő gyermeke elhal, a gazda temetési költséget tartozik fizetni, valamint a fuvarról gondoskodni.

Mindezen rendelkezések az ipari alkalmazottaknak betegség, baleset, öregség stb. esetére szóló biztosítás útján történő intézményes ellátottságához viszonyítva igen kezdetlegesek. Felette kívánatos volna ezért a mezőgazdasági munkások és hozzátartozóinak egészségügyi helyzetét is törvényes intézkedésekkel az ipari munkások ellátottságának színvonalára emelni.¹⁾

Hozzáteszem mindehhez, hogy a genfi nemzetközi munkügyi hivatal még 1927. évben egyezménytervezetet fogadott el a gazdasági munkavállalóknak betegségi biztosítása tárgyában, aminek folytán a földművelésügyi miniszter erre vonatkozólag a közeljövőben már törvényjavaslatot fog a képviselőházba benyújtani, hogy továbbá az 1928: XLII. t.-c. 2. §-a a kormányt felhatalmazta arra is, hogy a gazdasági munkavállalók öregség, rokkantság, özvegység és árvaság esetére szóló kötelező biztosításának előkészítése végett statisztikai adatgyűjtést eszközöljön. Ez az adatgyűjtés már a befejezéshez közeledik és alkalmas lesz a betegség esetére szóló biztosításhoz is adatokat szolgáltatni.²⁾

2. Az anya- és csecsemővédelem.

Az anya- és csecsemővédelem országos szervezete rendszeres munkával, nyílt és zárt intézményeivel a csecsemőhalandóság csökkentését és ennek révén a nemzet számbeli megerősödését szolgálja.

Megalkotására azért volt szükség, mivel a gyermekvédelmi törvények csupán a talált és elhagyott gyermekek megmentését tűzvéni ki célul, a háborús évek alatt és után a nemzeti élet-erő újraképzése és fokozása céljából – legalább részlegesen – át kellett térni a külföldön bevált védelmi rendszerre, *az általános anya-, csecsemő- és gyermekvédelemre.*⁵⁾

¹⁾ A kérdés részleteit illetően lásd: dr. Perneczky Béla: A gazdasági cselédék és gépmunkások kötelező balesetbiztosítása című tanulmányát, valamint a Köztelek, 1928. évi január 1. számában a mezőgazdasági munkásbiztosítás tárgyában tartott szakértekezletről szóló tudósítást és Társadalompolitikai Feladataink, 173. és köv. old.

²⁾ Barla-Szabó József szerint a magyar országgyűlés az 1927: XXI. t.-c. tárgyalása kapcsán határozati javaslatban utasította a kormányt, hogy a mezőgazdasági alkalmazottak szociális biztosításáról megfelelően gondoskodjék. Lásd: Scholtz K.: Az egészséggondozása Magyarországon, 89. oldal.

³⁾ Ugyanily felfogáson van Kádár L. Levente a közegészségügyi szakértekezleti előadásában és Niedermayer Gellért: Hogyan védi a csecsemőt és anyát az állam? című cikkében. Lásd Emlékkönyv, 337. old.

A Stefánia Szövetség, amely lényegében társadalmi alakulat, ennek a feladatnak letéteményese. Az erre vonatkozó megbízást, közelebről az anya- és csecsemővédelem megszervezésének és a védőnői intézmény országos kialakításának elvégzését, a belügyminisztertől már 1917. évben, a 39,088/1917. XII. s/ámú rendelettel elnyerte és megkapta a bozzá szükséges állami támogatást is. Ugyanez a rendelet, amely e védelmet és a védőnői intézmény kialakítását is *állami feladatnak* ismerte el, tartalmazta azt a munkatervet és azokat a feltételeket is, amelyek mellett az átruházott feladatkört megoldani kellett. Nevezetesen annak értelmében az egész országot helyi védőnőkkel kellett behálózni (községi, körvédőnő, központi, országos védőnő) és a felügyeletet, irányítást, ellenőrzést központi biztosokra bízva az anya- és gyermekvédő egyesületet minden törvényhatóságban megalakítani. Útmutatásul adta végül a miniszter azt az elvet, hogy programmba veendő lesz a csecsemőkora után az *általános gyermekvédelem*, sőt idővel a *fel nőttek népegészségügyi gondozása* is. Majd a 135,840/1917. XIV. B. M. számú, a törvényhatóságokhoz intézett körrendelettel a belügyminiszter arról értesítette a törvényhatóságokat, hogy elhatározta a védőnői intézmény országos rendszeresítését és azt, mint általában az anya- és csecsemővédelem minden kérdését *állami feladatnak* tekinti. Szükségesnek látta ez a rendelet annak kimondását is, hogy minden törvényhatóságban meg kell alakítani a törvényhatósági *anya- és csecsemővédő egyesületet*, amely a Stefánia Szövetség kötelékébe tartoznék és a községekben *fiókegyesületeket* létesítene. Feladata lenne, hogy a társadalomra háruló köteleességek teljesítését lebonyolítsa, a társadalom és önkormányzat hozzájárulását biztosítsa, a kiegészítő intézményeket megalkossa, fenntartsa és segélyek kiosztásával foglalkozzék.

A megszervezést 5 évre fokozatosan irányozta a rendelet elő, úgyhogy a feladatokat végző szervek javadalmazásának és az ellenőrzésnek költségeit az állam, a társadalom és önkormányzat megosztva viseljék.

A háború elvesztése és az azt követő szomorú évek alatt az intézmény működése pangott, de új erőre kapott az 1921. évben az Amerikai Vöröskereszt nagy anyagi és erkölcsi támogatása mellett. Ezt a szívós és eredményekre hivatkozni tudó munkát méltányolta azután a Népjóléti miniszter – akire a feladatkör később áthárult a 151,317/1924. IV. számú, a törvényhatóságokhoz intézett rendeletével, amelyben kimondotta, hogy az anya- és csecsemővédelem további kiépítését az eddigi szervek közreműködésével kívánatosnak tartja, miért is szükségét látja annak, hogy minden törvényhatóság megfelelő *szabályrendelet* alkotásával intézkedjék az Országos Stefánia Szövetség támogatása iránt. A szabályrendeletben a helyi hatóság köteles a Stefánia *fiókszövetség megalkotását* szorgalmazni, és

miután ily módon a község társadalmának anyagi és erkölcsi erejét és támogatását megszerezte és biztosította, köteles a védőintézet részére helyiséget adni, annak fűtését, takarítását és egyéb költségeit vállalni, a védőnők fizetését átvállalni, illetve kiegészíteni. A szabályrendeletnek azt is tartalmaznia kell, hogy a szükséges személyzetet (orvosok, védőnők) csak a Stefánia Szövetség központja alkalmazhatja, és hogy ezen személyzet a Szövetség fegyelmi jogköre és fennhatósága alatt áll.

A törvényhatóságok saját hatáskörükben anya- és csecsemővédő intézeteket nem létesíthetnek, hanem minden ilyen munkát célzó alakulat vagy intézmény létesítése előtt az Országos Stefánia Szövetség véleménye kikérendő. Az állam kormánybiztos által ellenőrzi úgy a Stefánia Szövetségnek, mint a törvényhatóságoknak e védelem érdekében kifejtett működését.

A helyzet tehát e rendeletek szerint az, hogy a társadalmi szerv állami fennhatóság mellett *átruházott állami hatáskörben* viszi e feladatokat a megszervezett törvényhatósági község közreműködése mellett. Az utóbbi közreműködése azonban csak anyagi és erkölcsi támogatás, minden kezdeményezési és ellenőrzési jog nélkül.

A most ismertetett alapvető jogszabályok szem előtt tartásával a Szövetség teljes erővel megkezdte és ma is folytatja szervező munkáját. 1928. évi december hó 31-én a Szövetség kebelébe tartozó fiók sző vétségek száma már 131-et tett ki és a fiókszövetségek területén ezidőben már 182 védőintézet működött. E megszervezés folytán az országnak 10,000 lélekszámmal bíró összes községei az anya- és csecsemővédelem munkájába tényleges bevonást nyertek és a Szövetség újabb erőfeszítései most már az 5000 lélekszámmal bíró községek (mintegy 99) megszervezésére irányulnak, aminek megtörténtével az ország lakosságának 50%-a anya- és csecsemővédelmi szempontból e szervezet tevékenységének körébe kerül.¹⁾

Az országos szervezet fő irányelve a *megelőzés*, ezért nem annyira a betegségek gyógyításával, mint főleg az egészségügyi és szociális bajok megszüntetésével foglalkozik.²⁾

Munkaköre *négy feladat* megoldását öleli fel és pedig:

- a) az anyavédelmet,
- b) a csecsemővédelmet 3 éves korig,
- c) a propagandamunkát e fontos feladatok megismertetése érdekében és
- d) a védőnőszemélyzet kiképzését.

a) *Az anyavédelem* az ú. n. *védőintézetekben* folyik. Itt a szülő anyák rendszeres orvosi tanácsot kapnak. Ennek nagy jelentősége abban mutatkozik, hogy a szülész-szakorvos jóelőre

¹⁾ Lásd az Országos Stefánia Szövetség 1927. évi működéséről szóló jelentését.

²⁾ Így Keller Lajos: A magyar anya- és csecsemővédelem. A Gyermekevédelem Lapja, 1926. 4-5. sz.

megállapíthatja, milyen lefolyású lesz a szülés. Ha az rendes lefolyásúnak ígérkezik, úgy az intézet kellő időre jó bábát biztosít, valamint segédkezik mindazon járulékok megszerzésében, amelyek a terhes nőt megilletik. Ily esetben, ha a terhes nő megfelelő felszereléssel és fehérművel nem rendelkezik, az intézet *kölcsön* rendelkezésére bocsátja a *szülészeti vándorládát*, amelyben a gyógyszereken, kötszeren és eszközökön kívül a szükséges fehérmű is feltalálható. Ha pedig a szülés rendellenesnek mutatkozik, a védőintézet idejében gondoskodik arról, hogy a terhes nő *szülőházba* (kórház, klinika) kerüljön. A védőnő rendszeres otthoni látogatásokkal irányítja a terhesek életmódját, táplálkozását stb. Sajnos, e terhesnővédelemnek nincs meg a kellő hatása az okból, mivel kötelező terhes bejelentés nem lévén, csak azok kerülnek ellenőrzés és gondozás alá, akik azt maguk kérik, vagy akikre az orvosok, bábák stb a figyelmet felhívják.

b) *A csecsemő- és kisgyermekvédelem munkájának központja szintén a védőintézet.* Ez a tevékenység már annyiból hatékonyabb, hogy belügyminiszteri rendelet utasította az összes állami anyakönyvi hivatalokat, hogy a megszületett csecsemőkről a Szövetség kartotékjával az illetékes védőintézetet értesítsék. Ez a bejelentés az alapja a védőmunkának, amely abból áll, hogy az intézet 48 óra alatt kiküldi védőnőjét a szülő nőhöz avégett, hogy az anyát kioktassa a csecsemőápolás és gondozás tudnivalóira. Egyben tanácsolja az anyának a védőnő azt is, hogy mutassa be gyermekét a védőintézetben. Az ily bemutatott gyermekeket azután a védőintézet orvosa és védőnője időszakonként gondozzák és ellenőrzik. A védőintézet legfőbb törekvését természetesen az képezi, hogy minden anya maga táplálja gyermekét és csak egészségi okokból egyezik bele a mesterséges táplálásba, amelynél az anyát szintén támogatja.

A védőintézet ezenkívül a szegény anyákat *vándorkelengyével* is ellátja, de támogatja jogi tanáccsal és egyéb szociális bajjaiban is segítségére van.

c) *A propagandamunka központja a fiókszövetségekben van,* ahol a megszervezett társadalomnak ismeretterjesztő előadásokat tartanak, ünnepélyeket rendeznek, anyáknak külön iskolát tartanak fenn stb. E propagandamunka három főirányban folyik. Az első irány az anya- és csecsemő védelem gondolatának, e gondolat fontosságának megismertetése; a második e védelem szakismereteinek a nép legszélesebb rétegeinél való elterjesztése, a csecsemőgondozás terén uralkodó sok rossz szokás és babona leküzdése; a harmadik a háború és az azt követő összeomlás következtében meglazult etikai, vallásos és hazafias gondolkodás megjavítása. A Szövetség azonkívül „Anya- és Csecsemővédelem” címen igen elterjedt folyóiratot ad ki.

d) *A védőnőkiképzés* érdekében Budapesten a központban 1 éves tanfolyamot és internátust tart fenn a Szövetség, melynek elvégzése után a tanulók az állam által kinevezett bizottság előtt vizsgát tesznek és ez alapon bizonyítványt nyernek.¹⁾

Az 1927/8. évben felvett 114 növendék közül 108 nyert oklevelet. A Szövetség ezidőszerint a budapesti központi mintaintézetten kívül – ahol a központi igazgatóság, a gróf Apponyi anyaothton, a központi védőnői iroda és képző, valamint internátus, a jogvédő iroda, a tejkonyha és laboratórium nyert elhelyezést, – 25 tejkonyhával, 7 anyaothtonnal, 21 bölcsődével és napközi otthonnal bír és 318 orvost és 520 védőnőt foglalkoztat.

E hatalmas szervezet által lebonyolított tevékenységről a következő számok adnak képet. 1928. év folyamán gondozásba vettek 26,000 terhést, 72,000 gyermekágyast és 92,000 csecsemőt; utóbbiakat 270,000 esetben mutatták be orvosi tanácsadásra. Gondozásba került továbbá 72,000 kiseded, akiket 135,000 esetben mutattak be orvosi tanácsadásra. A védőnők ugyanezen évben 1.035,000 esetben látogattak meg terheseket, gyermekágyasokat, csecsemőket és kisededeket, nemkülönben 24,400 esetben jártak el hatóságoknál, anya részére munkaszerezés végett, elhelyezési ügyben, végül 149,600 esetben nyújtottak segítyt ruhanemű, élelmiszer, vándorláda, kelengye, pénzsegély stb. alakjában.

Ezenkívül az összes tejkonyhák ellátásában állott 8000 csecsemő, akiknek 282,000 napi adag, orvosi rendelés szerint készített tejkeveréket adtak ki. A bölcsődék és napközi otthonok 1600 csecsemőt gondoztak 37,500 gondozási nappal; míg az anyaothtonok gondozásában állott 1100 anya és csecsemő 33,000 gondozási nappal, valamint 340 anyátlan csecsemő 9500 gondozási nappal.

Az egész szervezet fenntartási költségeiből 1928/9. évre az állam 1,2 millió pengőt, a törvényhatóságok kb. szintén ugyanannyit, a társadalom pedig mintegy 600,000 pengőt viselt.

Az intézmény el nem vitatható érdeme, amint azt újabban a szakértők is megállapították, hogy az országnak a háború előtt átlag 21% körül mozgó csecsemőhalálózásával szemben azokon a helyeken, ahol a Szövetség védőintézetei működnek, a csecsemőhalandóságot 14.5-15%-ra csökkentette le s ezzel az ország átlagos csecsemőhalálózását is mintegy 25 % -kal megjavította. Ezt az eredményt azzal érte el, hogy a tényleges védelem alá vett csecsemők közt sikerült a halálózást 7-8%-ra leszorítani.²⁾

¹⁾ Lásd a kérdérről Keller Lajos cikkét: A védőnőkiképzés problémájáról az Anya- és csecsemővédelem című folyóirat, 1928. évi 9. sz.

²⁾ Hasonlóan, bár még más arányszámokkal Scholtz Kornél: Az egészség gondozása Magyarországon, 46. old. és Pollermann Artúr az 1926. évi genfi gyermekvédelmi kongresszuson.

Nem lehet kétséges, hogy az anya-, csecsemő- és kisgyermekvédelemnek most megismertetett szervezete úgy működését, mint eredményeit illetően ma az ország egyik legkiválóbb gyermekvédelmi intézménye. Az itt folyó munka egyrészt belterjes és általánosságra törekvő, másrészt módszerét tekintve a megelőzés előnyeinek leghatékonyabb biztosítója. Mindazonáltal bizonyos hiányokkal, tökéletlenségekkel itt is találkozunk. E hiányokat és tökéletlenségeket részben már mások is szóvá tették, úgy vélem ezért, hogy nem lesz érdektelen ezekre itt is reámutatni avégett, hogy kiküszöbölésük szükségességét e helyütt is nyomatékosan hangsúlyozzam.

Az egyik általánosan ismert baja az intézménynek az, hogy eddig teljes kiépítést nem nyert. A kiépítésnek legfőbb akadályát pénzügyi okok képezték. Szükség lesz még mintegy 400-450 új védőállomás megszervezésére, elsősorban pedig a csecsemőhalandóság szempontjából veszélyes vidékek és a tanyai területek védelmének kiépítésére.

Arra nézve viszont, hogy az intézmény teljesítőképességének fokozása és működésének gazdaságosabbá tétele érdekében mily további bajok és hiányok kiküszöbölésére, nemkülönben mily intézkedések megtételére van szükség, álljanak itt az intézmény egyik legalaposabb ismerőjének, Keller Lajosnak észrevételei: Az anyavédelmi munka eredményesebbé tétele végett rendezni kellene a *babakérdést* (bábák képzése, gazdasági helyzetük rendezése stb.), behozni a *kötelező terhes* bejelentést, kötelezővé tenni a *gazdasági női cselédek* terheség, szülés, gyermekágy esetére történő biztosítását, rendezni a *szülőintézetek* kérdését (önálló kerületi szülőintézetek, terhesotthonok, anyaotthonok felállítása útján).

A csecsemő és kisgyermek védelmének fokozása érdekében pedig rendezni kellene a *dajkakérdést* (tejtestvérség elve alapján a hatósági dajkaközvetítés biztosításával), kiterjeszteni a védelemben részesített kisdedek korhatárát az iskolás korig (6 év), az óvodákat reformálva bölcsődékké, illetve napközi otthonokká kellene fejleszteni, a házasságon kívül született gyermeknek jogvédelmét (az árvaszékek gyermekvédelmi ügyosztályának felállításával) kiépíteni és az anya- és csecsemővédelmeink költségeinek biztosítására az aggregényadót behozni.¹⁾

¹⁾ Lásd: Közegészségügyi Feladataink. 85. és köv. old., valamint nevezettnek A magyar anyavédelem című cikkét az Anya- és csecsemővédelem című szaklap 1928. évi 1. számában. Megjegyzem itt azt is, hogy e kívánalmak egy része azóta a megvalósulás útján van. Tauffer Vilmos, a szülészeti ügyek min. biztosa ugyanis elkészítette már az új szülészeti rendtartást, amely a babakérdést is megoldja. A szülő-, terhes- és anyaotthonok felállítása is megkezdődött, amennyiben a szülészeti ügyek kormánybiztosa ezek létesítésére évente bizonyos – aránylag kis – összeget kap, hogy a Stefánia Szövetséggel összeműködve ily intézményeket állítson fel.

Mindezen észrevételeket és megoldási javaslatokat egynek kivételével magam is elfogadom. Nem tudom osztani ugyanis azt a nézetet, hogy a házasságon kívül született gyermekek jogvédelmét az árvaszékkal kapcsolatban kell kiépíteni. A jogi védelem, szoros összefüggésben a gyámi tiszt (hivatali gyám) ellátásával az anya- és csecsemő védelemnek éppen olyan szerves része, mint a szociális és az orvos-higiéniai feladatok ellátása. Éppen ezért a jogi védelem (tartási perek, törvényesítési, örök-befogadási ügyek stb.) e működéstől el nem különíthető. A gyámhatóság különben is *ellenőrző és felügyeleti* szerv, amely a gyámságot maga nem viheti, a jogi teendőket célszerűen el nem láthatja. Ezért, amennyiben a Szövetségénél, illetve annak bizonyos *központjaiban* a gyámi teendők és vele kapcsolatban a jogi védelem ellátása bármily okból megszervezhető nem lenne, e feladatok vitelét a külföld mintájára a helyi *közigazgatási hatóságra* kellene bízni.

Egy további megoldandó kérdés az anya- és csecsemővédelem fejlesztése terén az egyéb gyermekvédelmi szervekkel való *összeműködés* célszerű létrehozása. Különös jelentősége van e szempontból a Társadalombiztosító Intézet és a menhelyi gyermekvédelem munkájával való szerves összekapcsolódásnak, mivel mindkét intézmény az anya, a csecsemő és a gyermek szociális és egészségügyi védelme terén fejt ki párhuzamos és sokszor egymással vetélkedő tevékenységet és így a kétszeres munka elkerülése, a munka gazdaságossága és eredményessége szükségképpen a szerves együttműködést követeli meg.

Az Országos Stefánia Szövetség az együttműködés szabályozása és kimélyítése céljából 1928. évi augusztus 25-én előterjesztést is tett az Országos Társadalombiztosító Intézet elnökéhez és ez előterjesztésben a következő irányelveket ajánlja elfogadásra:

1. A védőintézetek kötelesek minden megkülönböztetés nélkül a pénztári tagoknak és hozzátartozóiknak ugyanazt az egészségügyi, szociális és anyagi támogatást nyújtani, mint a többi védenceknek.

2. A védőintézeti orvosok gyógyszert és segédeszközöket rendelhetnek a pénztár terhére az igazolt pénztári tagoknak és hozzátartozóiknak.

3. A védőnők látogatják a pénztári tagok csecsemőit és teljesítik a pénztár külön megbízásait is.

4. A kerületi pénztárak közlik tagjaik és hozzátartozóik részéről tudomásukra juttatott terhességet a védőintézettől, amely ezen terheseket is gondozásba veszi.

5. Ahol a védőintézet mellett tejkonyha, anyaotthon, bölcsőde vagy napközi otthon működik, a védőintézetek tartoznak ezekbe a pénztári tagok gondozandóit is felvenni.

Ezzel szemben a kerületi pénztárak anyagi erejükhöz képest:

1. hozzájárulnának a védőintézet fenntartásához;
2. tiszteletdíjat adnának a védőintézet orvosainak és fizetéskiegészítést a védőnőknek;
3. valamint megtérítenék a tejkonyhák készítményeiért az anyaotthonban, bölcsődében stb. felmerült és gondozásért járó díjakat megállapodás szerint.¹⁾

Nem szenved kétséget, hogy egy ilyen értelmű megállapodás létrejötte a két intézmény közt felette kívánatos és célszerű lenne, de éppen ilyen előnyös volna nem egy vonatkozásban a gyermekmenhelyekkel való kapcsolat és együttműködés megteremtése is.

Rámutatok végül az anya- és csecsemővédelem egy olyan szépséghibájára, amilyennel a menhelyi védelem ismertetésénél is találkoztunk. Értem ez alatt azt a meggyökerezett állásfoglalást, hogy a kormány az intézményes gyermekvédelem terén újabban jóformán csakis *rendeleti* úton alkot jogszabályokat és pedig nem egyszer olyanokat is, amelyek meglévő érvényes törvénnyel kerülnek ellenkezésbe. Azok a jogszabályok, amelyek az anya- és csecsemővédelmet életre hívták, kizárólag kormányrendeletek, amelyek elvként mondták ki azt, hogy az *anya- és csecsemővédelem minden kérdése állami feladat*. Ámde ezen elvi kijelentéssel szemben igen számos törvényhelyünk van, amely a szegény árvák, lelencek, dajkaságba adottak slb. ápolását, gondozását, nevelését községi ügynek nyilvánítja.²⁾ Másrészt az ily célra szolgáló intézmények: árvaházak, óvodák, gyermekkertek stb. létesítése, felügyelete, egészségügyi vizsgálata törvény szerint szintén községi feladatot képezvén, igen problematikus kérdés az, lehet-e a községek e jogát rendeleti úton elkobozni. Teljesen tisztában vagyok vele és mélyen átérzem annak szükségességét, mily horderővel bír hazánkban e kérdéseknek egyöntetű szabályozása és az egyöntetű eljárás, úgy vélem azonban, hogy mégis csak nagyobb megnyugvást és tiszteletet? keltelt volna az anya- és csecsemővédelem összes kérdéseinek törvénnyel történő intézményes megoldása.³⁾

3. Az ipari gyermek- és ifjúságvédelem.

A zsenge gyermeket és fejlődő fiatalkorút hazánkban is régóta előszeretettel alkalmazzák az ipari foglalkozásokban részben azért, mert a gyermek hajlékony ujjaival bizonyos munkák elvégzésére különösen alkalmas, részben mert munkája a felnőttekénél sokkal olcsóbb is. Másrészt igen gyakran

¹⁾ Lásd részletesen az Anya- és csecsemővédelem 1928. évi 9. számában.

²⁾ Lásd ezek felsorolását a Különös rész harmadik fejezeténél. Újabbily tárgyú törvényhely az 1908. évi 38. t.-c. 1. §.

³⁾ Egy ilyen törvénytervezet – melyről az utolsó fejezetben szólok – tényleg el is készült már.

a munkásosztályok nyomorúsága utajja arra a szülőket, hogy gyermeküket munkába küldjék a célből, hogy a család eltartásához a gyermek is keresetével hozzájáruljon.

Az ipari munkával járó veszélyek, amelyek a gyermek egészségére, erkölcsére káros befolyással lehetnek, hazánk törvényhozását is már korán arra indították – amint azt a történeti részben láttuk – hogy a fejlődő kézmű- és gyáriiparban foglalkoztatott gyermekek, de meg a leendő anyák (terhes nők) és a gyermeket gondozó anyák védelmére bizonyos rendszabályokat léptessenek életbe. E rendszabályok három irányelvet tartanak szem előtt és pedig vagy azt, hogy a gyermekmunkát *teljesen* eltiltják, vagy hogy csak *időbeli* és *tárgyi korlátozás* alá veszik, hogy végül a rendszabályok betartását szigorú *ellenőrzésnél*: vetik alá.

Az iparban foglalkoztatott *gyermekek* (12 évig), *fiatalkorúak* (12-18 évig) és *nők* védelmét célzó érvényes jogszabályaink (1884. évi XVII. t.-c. ipartörvény és annak módosítása, az 1922. évi XII. t.-c.; a nők éjjeli munkájának eltiltásáról szóló 1911. évi XIX. t.-c., valamint az 1923. évi XV. t.-c. és 1929. évi V. t.-c. a sütőipari munkának szabályozásáról) lényegét a következőkben ismertetem.

A mindennapi elemi népiskola látogatására kötelezett gyermeket (12 éven aluli) az ipartörvény hatálya alá eső üzemekben és vállalatokban, még az irodát is beleértve, sem tanonci sem egyéb minőségben foglalkoztatni, általa bárminő munkát, akár csak kisegítő minőségben is végeztetni nem szabad. Az ily gyermek vagy fiatalkorú ipari kiképzése végett *tanszerződés* csak abban az esetben köthető, ha a gyermek, illetőleg fiatalkorú hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a kérdéses foglalkozásra alkalmas. A sütőipari munka tekintetében különleges szabály áll fenn, mivel e munkánál 14 évesnél fiatalabb gyermeket foglalkoztatni tilos, viszont itt is áll az a szabály, hogy 18 évnél fiatalabb személy csak az esetben alkalmazható, ha hatósági vagy munkásbiztosító pénztári orvos bizonyítványával igazolja, hogy egészséges és a kérdéses munkára testileg alkalmas. A tanoncok csak oly munkára szoríthatók, mely koruknak, testi erejüknek és szellemi képességüknek megfelel, a 16-ik évet be nem töltött gyári munkások pedig vagy éppen nem, vagy csak bizonyos feltételek mellett alkalmazhatók azon iparágakhoz tartozó gyárakban, amelyek egészségtelenek vagy veszélyesek és egyáltalában csak oly munkára alkalmazhatók, amely egészségüknek nem árt és testi fejlődésüket nem gátolja.¹⁾

Oly tanoncok, akik éltük 14-ik évét be nem töltötték, naponként legfeljebb 10 órai, akik a 14-ik évet már elérték,

*) Az egészségtelen és veszélyes iparágak lajstromát a földművelésügyi és kereskedelmi miniszter rendeletben állapítják meg, nemkülönben az alkalmazás feltételeit is.

legfeljebb 12 órai munkára kötelezhetők, az iskolában töltött időt is beleértve. Minden esetben azonban délelőtt és délután $1/2-1/2$, délben pedig 1 órai szünet adandó részükre. 12-14 éves gyári munkások naponként csak 8 órát, 14-16 évesek pedig csak 10 órát foglalkoztathatók.

A sütőiparban a 18-ik évét be nem töltött alkalmazottat éjjel egyáltalában nem és napi 8 óránál tovább, az ennél idősebbet pedig napi 10 óránál tovább foglalkoztatni nem szabad, a munka befejezése után pedig az ily munkások részére 11 órai pihenő adandó egyhuzamban. E rendelkezések alól kivételek is vannak. 18 évesnél idősebb alkalmazott éjjel is foglalkoztatható a sütőiparban. Kenyeret és péksüteményt 16 évesnél fiatalabb személlyel házról házra járva árusítani tilos. A kovácskészítéshez 18 évnél fiatalabb személyt felhasználni tilos.

Éjjeli munkára, azaz esti 9 órától reggeli 5 óráig 16 éven aluli tanoncok és gyári munkások általában nem alkalmazhatók, ez alól azonban az iparhatóság kivételt tehet bizonyos iparágaknál olyként, hogy a 14 évesnél nem fiatalabb tanoncok a fent megjelölt munkaóráknak felét éjjeli munkában dolgozzák le.

Nyersrépacukorgyárakban, gyapjúfésülő és -mosó, valamint bányüzemekben a földszínen folyó munkánál 14-ik évüket be nem töltött *nőmunkások* éjjel egyáltalán nem, a 16-ik évüket be nem töltötték, ha éjjel is dolgoznak, egy nap alatt 8 óránál, a 16-ik évét betöltötték 11 óránál többet nem foglalkoztathatók.¹⁾

A nők szülés után 4 hétre szerződésileg kötelezett munkájuk teljesítése alól felmentvék.

Az iparos köteles az alkalmazni kívánt tanonccal az iparhatóság előtt megfelelő alakiságok megtartásával *tanoncszerződést* kötni. Ez alkalommal az iparhatóság tartozik a tanonc érdekeit megvédeni. A tanoncszerződést a munkaadó és a tanonc kiskorúsága esetén törvényes képviselője köti meg, a törvényes képviselő beleegyezésének hiányát a gyámhatóság engedélye pótolja. A tanoncot a munkaadó tanideje alatt iskolába járatni, rendre, kötelesegtudásra nevelni és tőle a testi- lelkileg hátrányos befolyásokat elhárítani tartozik. Amennyiben a tanoncot lakással és étellel is ellátja, egészséges, szellőztethető, fűthető lakó- és hálólhelyiségről, valamint elegendő és tápláló étellel is gondoskodni tartozik. Nőtlen, elvált vagy özvegy iparos háztartásában kiskorú női tanoncnak lakást és ellátást nem adhat. A tanoncnak ünnepnap az istentisztelet látogatására időt kell engedni és felügyelni arra, hogy ez az istentisztelet tényleg látogassa. A törvény rendelkezéseinek megtartását, az elsőfokon eljárni hivatott *ipar-*

*) Lásd ide még az 1911: XIX. t.-c. rendelkezéseit a nők éjjeli munkájának eltiltásáról.

hatóságok ellenőrzik és pedig bizonyos üzemek tekintetében az *iparfelügyelők* (1893. évi 28. t.-c.) közreműködésével, míg a vasúti és hajózási vállalatok, posta, táviró és távbeszélő gyártási és javítóműhelyeinél, valamint a bánya-, kohó- és dohánygyári üzemeknél a speciális *állami szervek* gyakorolják az ellenőrzést. A legfelső felügyeletet a kereskedelmi miniszter látja el. Látható tehát mindebből, hogy e feladatokat az állam részben *közvetlenül*, részben pedig a közigazgatás szerveire *átruházva* látja el.

Az ismertett szétszórt, kusza rendelkezések egyrészt szerfölött rendszertelenek, másrészt más nyugati országok hasonló intézkedéseivel mérve meglehetősen maradiak, legfőképpen a védelmi korhatár és a terhes nők, valamint a szoptató anyák védelme szempontjából.¹⁾

Éppen ezért, hogy e világszerte kifejezésre jutó szociális áramlattal szemben a magyar törvényhozás se zárkozzék el, másrészt a Nemzetközi Munkaügyi Egyetemes Értekezlet által egyre-másra elfogadott idevonatkozó nemzetközi egyezmények hatása alatt is,²⁾ a magyar országgyűlés szintén külön törvényt hozott az iparban, valamint némely más vállalatban foglalkoztatott gyermekek, fiatalkorúak és nők védelméről (1928. évi V. t.-c.).

E törvény főbb rendelkezései a következők:

A *14 éven alul* levő gyermeket a törvényben megjelölt üzemek és vállalatok körében foglalkoztatni tilos. Átmenetileg addig is, míg a gyermekek mindennapi elemi népiskolai oktatását a betöltött 14-ik évig ki nem terjesztik, a 12-ik életévüket betöltött gyermekek is foglalkoztathatók. A törvényben megjelölt üzemekben stb. gyermeket (14 éven aluli) és fiatalkorút (18 éven aluli) csak abban az esetben szabad rendszeresen foglalkoztatni, ha hatósági orvos vagy munkásbiztosítási orvos bizonyítványa igazolja, hogy az illető a munka elvégzésére testileg alkalmas.

Gyermekekkel és fiatalkorúakkal tilos olyan munkát végeztetni, amely *testi erejüket* meghaladja, vagy egészségüket, testi épségüket, erkölcsüket, illetve fejlődésüket veszélyezteti.

A gyermek vagy fiatalkorú foglalkoztatása annak iskolalátogatási kötelességét nem érinti, az iskolában töltött idő a munkaidőbe beszámítandó.

¹⁾ Így Svájcban, Belgiumban, Dániában, Norvégiában a védett alsó korhatár 14 év. Lásd: International Handbook of Child Care and Protection, 1928.

²⁾ Lásd az 1928: XVI. t.-c.-t a tengeri munkára és az 1928: XVII. t.-c.-et a szénmunkára vagy fűtőmunkára bocsátható fiatalkorúak legkisebb korára, az 1928: XVIII. t.-c.-t a hajókon alkalmazott gyermekek és fiatalkorúak orvosi vizsgálatára nézve, 1928: XXVI. t.-c.-t a fiatalkorúak éjjeli ipari munkája tárgyában, az 1928: XXVII. t.-c.-t a nőknek a szüle» előtt és után foglalkoztatása tárgyában, az 1928: XXVIII. t.-c.-et a nők éjjeli munkája tárgyában elfogadott egyezmények becikkelyezéséről.

Nő, ha hatósági bizonyítvánnyal igazolja, hogy a szülés hat héten belül bekövetkezik, kérelmére a munka alól fel kell menteni, a szülést követő 6 hét alatt pedig nem szabad foglalkoztatni. Ez a kíméleti idő további 4 héttel meghosszabbítható, ha a nő hatósági orvosi bizonyítvánnyal igazolja, hogy a terhesség vagy szülés következtében olyan beteg, hogy munkába nem állhat. A törvény megszabja, milyennek kell lenni a munkaadó által nyújtott élelemnek, lakó- és hálólhelyiségnek. Rendeli, hogy gyermekeket, fiatakorúakat a törvényben megjelölt üzemekben és vállalatokban *éjjel* (este 10 órától reggel 5 óráig) foglalkoztatni tilos, hogy továbbá legalább 11 egymásra következő órai éjjeli pihenőt kell részükre adni. E rendelkezések alól azonban a 16-18 éves fiatakorúak tekintetében bizonyos kivételeket is engedélyez a törvény.

Olyan nőnek, aki saját gyermekét *szoptatja, a napi munkaszakon belül két megfelelő részben legalább egy óra szünetet kell engedni*, hogy a csecsemőt elláthassa. A munkaadó köteles az alkalmazott gyermekek és fiatakorúak munkaidejét feltüntető munkaidőrendszert feltűnő helyen kifüggesztve tartani. Köteles ezenkívül az általa foglalkoztatott gyermekekről, fiatakorúakról és nőkről azok nevét és egyéb adatait feltüntető jegyzéket vezetni és azt az illetékes közigazgatási hatóságnál kívánatra bármikor bemutatni. Az illetékes miniszter elrendelheti, hogy bizonyos vállalatoknál stb. a készpénzben fizetendő munkadíj csak bérkönyv ellenében fizethető ki, amely bérkönyvet a munkaadó díjtalanul bocsát az alkalmazott rendelkezésére.

Az illetékes minisztereket kötelezi a törvény, hogy a törvény életbeléptetésétől számított 1 év alatt rendeleteket hozzanak arról, hogy a gyermek és fiatakorú egészsége, épsége és erkölce megóvása céljából az üzem berendezése, a munka végzése miként történjék, hogy továbbá a megjelöltek foglalkoztatását bizonyos üzemekben feltételekhez kössék, vagy megtiltsák stb.

Az eljárásra hivatott ellenőrző hatóságok részben az iparhatóságok, részben a vasúti és hajózási felügyelőség, illetve a postaigazgatóság és bányakapitányság; végsőfokon a *kereskedelmi*, bányaügyekben pedig a *pénzügyminiszter*.

A törvény ellen vétők kihágást követnek el és az esetek neme szerint kisebb-nagyobb pénzbüntetés, sőt elzárás büntetés alá esnek. A büntető eljárásra a közigazgatási hatóság mint büntetőbíróóság illetékes.

Az 1928: V. t.-c. itt ismertetett rendelkezései mindeideig végrehajthatatlanok. Most készül egy végrehajtási rendelet, amely a törvény bizonyos rendelkezéseit életbe léptetné. Sajnos, azt kell észlelnünk, hogy ipari téren nálunk olyan befolyások érvényesülnek, amelyek az iparban foglalkoztatott gyermekek, fiatakorúak és nők védelmére irányuló jogszabályok

fejlődését feltartóztatni, sőt a már meghozott törvények végrehajtásának kitolódását előidézni képesek.

Hogy ez valóban így van, legcsattanósabb bizonyíték reá az a tény, hogy az ipari gyermekvédelem tekintetében ma is az 1884. évből származó rendelkezések vannak érvényben, hogy továbbá úgy az új ipartörvénynek, mint a nők éjjeli munkájáról szóló 1911. évi XIX. t.-c.-nek számos gyermek- és nővédelmi rendelkezése ma sincs végrehajtva, hogy végül az 1928. évi V. t.-c. végrehajtása is hosszú időre kitolódik.

Megemlítem még, hogy az ipartörvény módosításáról szóló 1922. évi XII. t.-c. a *tanoncvédelem* és gondozás ügyében is bizonyos feladatok *közvetlen* ellátását bizza az *államra*.

Így a 77. §. által a kereskedelmi miniszter felhatalmazást nyert, hogy az ipari pályára készülő gyermekek és fiatalokorúak *helyes pályaválasztásának* megkönnyítése végett *tanácsadó szervezetet* létesíthessen és a tanoncszerződés megkötése előtt az illetékes tanácsadó szerv véleményének kikérését kötelezően megszabhassa.

Ugyancsak felhatalmazást nyert a kereskedelmi miniszter arra is, hogy a gyermekek és fiatalokorúak *lelki és testi gondozása* céljából a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértően megfelelő *szervezetet* létesíthessen, és hogy ennek működéséhez szükséges anyagi eszközök előteremtése céljából az általuk foglalkoztatott gyermekek és fiatalokorúak után a munkaadókat, esetleg a fiatalokorúak *szülőit* is megfelelő *járulékok* fizetésére kötelezhessen, ezeket a járulékokat pedig *közadók* módjára behajthassa.

A javítóintézetekkel és *gyógypedagógiai* intézettel kapcsolatos tanoncoktatás ügyét a vallás- és közoktatásügyi, kereskedelemügyi és igazságügyi miniszterek hivatottak szintén egyetértően rendelettel szabályozni. (Törv. 124. §.). Mindezen rendelkezések azonban ma sem nyertek még végrehajtást.

Az iparban foglalkoztatott gyermekek, fiatalokorúak és nők védelmét célzó most ismertett rendelkezések nem vonatkoznak a *mezőgazdasági* és erdei termelésben, az állattenyésztésben, halászatban, kert- és szőlőművelésben, a selyműszetben és méhészetben foglalkoztatott fiatalokorú és női cselédekre, valamint munkásokra. Ezekről a gazda és a gazdasági cseléd közti jogviszony szabályozására vonatkozó 1907. évi XLV. t.-c. tartalmaz néhány, még az ily cselédek és munkások baleset, betegség és rokkantság esetére szóló, ismertett biztosítási szabályainál is soványabb rendelkezést, amelyek a következők:

12 éven aluli kiskorút gazdasági cselédnek szegődtetni tilos. A gazda köteles a szolgálatában álló tanköteleseknek iskoláztatását lehetővé tenni. Kihágást követ el az a gazda, aki a gyermekcselédvel kegyetlenkedik, illetve aki a gyermekese-

lédet oly munka teljesítésére kényszeríti, amely annak testi erejét felülmúlva egészségét és testi fejlődését veszélyezteti.

Minden egyéb vonatkozásban a gyermekre és a fiatal-korúra ugyanazon rendelkezések irányadók, amelyek a felnőttekre. Látjuk ebből, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatott gyermekek, fiatalkorúak, leendő anyák és anyák egészségügyi és erkölcsi védelme hazánkban a legkezdetlegesebb állapotban sínylődik.

4. A testnevelési ügy, mint a fiatalkorúak gondozását célzó intézmény.

A testnevelésről szóló 1921. évi LIII. t.-c. az *egészséges, normális fiatalság* testi épségének és egészségének megóvását, de egyben lelki erejének, ellenállóképességének, ügyességének és munkabírásának fokozását célozza. A törvény a testnevelés ügyét *állami feladattá* nyilvánította.

Úgy a törvény, mint annak végrehajtása tárgyában hozott 9000/1924. V. és K. min. sz. rendelet:

1. gondoskodik mindennemű *iskolában* mindkét nembeli tanulóifjúság *rendszeres testneveléséről* és

2. szervezi az *iskolát elhagyó ifjúság testnevelését* oly módon, hogy abban minden 12-21 éves férfinenbéli fiatal-korú kötelezően résztvenni tartozik (Leventeegyesületek). Mindkét feladat végsőfokon való intézése, szervezése és irányítása a *közoktatásügyi miniszter* hatáskörébe tartozik, akinek véleménynyilvánító és javaslatottevő, bizonyos ügyekben pedig felügyelő és végrehajtó szerve az Országos *Testnevelési Tanács*.

Ez okból, de meg azért is, mivel a községek és városok a törvény végrehajtása körül igen fontos feladatot töltenek be, az ifjúság-gondozásra irányuló ezt a fontos ügykört az *állam csak közvetve gyakorolja*, a tényleges kivétel a Testnevelési Tanács és a helyi hatóság kezében összpontosul. A községek és városok ugyanis kötelesek a testnevelést megfelelő játszóterek létesítésével, fenntartásával, területek átengedésével, fürdők, mosdók alkotásával előmozdítani, másrészt mint iskolafenntartók kötelesek tanintézeik testnevelési felszereléséről gondoskodni és tartoznak az iskolát elhagyott, testgyakorlásra köteles ifjak nyilvántartásáról összeírás útján gondoskodni.

Azonkívül fontos teendője van itt a városok és községek szerveinek az által is, hogy részben a tisztviselőkből, részben a törvényhatósági (községi) képviselőtestületből, illetve a főispán (főpolgármester) által kinevezett tagokból alakult *testnevelési bizottságokban* közreműködnek és ott a testnevelés ügyének állását ellenőrzik, a Levente Egyesületek megalakításáról, működéséről és ellenőrzéséről gondoskodnak, szaktanfolyamokat rendeznek stb. A testnevelés céljainak előmozdítására a törvény külön pénzalapot is létesített, amelynek legjelentősebb

jövedelme a lóverseny, totalizator és bookmaker fogadásainak megadóztatása.¹⁾

5. Az állami gyermek- és ifjúságvédelem bírálata a védelem általánossága szempontjából.

Hátra volna még annak a kérdésnek megvilágítása, hogy az állam által megteremtett és ellátott, ismertett gyermek- és ifjúságvédelmi munka megfelel-e az *általános védelem* követelményeinek?

Erre nézve álljanak itt a következők:

Berend Miklós már 1912-ben megállapította azt, hogy Nagy-Magyarországon évente született 650,000 gyermekből akkor csak mintegy 55,000 került a menhelyek gondozásába, ellenben a többi mintegy 600,000 gyermek sorsáról, ellátásáról, gondozásáról adatok alig voltak kaphatók, hogy továbbá az ellátatlan *nagyobb gyermekek* gondozásáról abban az időben karitatív úton még csak gondoskodtak, de a *csecsemők érdekében édes kevés történt.*²⁾

Megállapította Berend azt is, hogy francia terminológiával élve nálunk akkor csak az *enfants assistés-kről* történt gondoskodás, ellenben nem történt semmi az ú. n. *enfants secourus* és *protégés-k* védelme érdekében, jóllehet sokezer gyermek szorult volna ezen kategóriákból is védelemre és támogatásra.

Szerinte ezért az állam mellett a törvényhatóságoknak és a társadalomnak be kellett volna avatkozni a küzdelembe és *a nyílt csecsemő- és gyermekvédelmet* kiépíteni.³⁾

Ugyanezt a nézetet vallották más magyar szakemberek is.⁴⁾

Már most azóta az elmúlt 16 év alatt a helyzet változott ugyan, azonban a probléma maradék nélküli megoldást még mindig nem nyert.

A háború után ugyanis álltak a következő adatok: Az 1920-iki népszámlálás adatai szerint Csonka-Magyarországon volt kereken 8 millió lakos. Ebből a 16 éven alul levő gyermekek száma kikerekítve 2.775,000-t tett ki, amelyből mintegy 10%, tehát kb. 270,000 gyermek volt házasságon kívül született.

Az állami gyermekmenhelyben abban az időben gondozás alatt állott mintegy 36,000 gyermek. Ezen 36,000 gyermekből a tapasztalat szerint kb. 60%, tehát mintegy 21,500 gyermek volt házasságon kívül született. Kérdés már most az, hogy miként történt gondoskodás a többi kb. 250,000 házasságon

¹⁾ Az 1928-9-ki költségvetési évben a testneveléssel kapcsolatos állami kiadások 1,280.380 pengőt tettek ki, azonkívül egyedül Budapest székesfőváros hozzájárulása kb. 550.000 pengő volt.

²⁾ Lásd Keller-Klumker id. mű, I. 1. 640. old.

³⁾ Ugyanott 638. old.

⁴⁾ Lásd ugyanezen mű I. 2. II. 42-43. old.

kívül született gyermekről, azok gondozásáról, ellátásáról és neveléséről?

Nem merném nyugodt lélekkel állítani, hogy ez a hátaimás gyermektömeg mintaszerű ellátást és nevelést nyert volna. A halálozási és bűnözési statisztika legalább is ennek a feltevésnek ellentmond.¹⁾

A múltbeli ezen adatokkal szemben tény az, hogy az Orsz. Stefánia szövetség ismertett csecsemő- és kisdjedvédelmi működése folytán ezidőszerint mintegy 160,000, három éven alul levő gyermek kerül a védőintézetek megelőző gondozása alá. Ámde ez a gyermek kontingens az egész országban élő törvényes és házasságon kívül született gyermekcsoportokból kerül ki és egyáltalán nincs semmi adat arra, hogy kizárólag a házasságon kívül születettek mily számban állanak gondozás alatt.

Így azt kell felvennünk, hogy az országban élő 471,587 három éven alul levő csecsemő és kisdjed közül mintegy 160,000-ról tehát az összességnek mintegy $\frac{1}{8}$ -ed részéről alkalmas gondoskodás történik.

Ellenben a 3-6 éves kb. 320,000 lélekszámú gyermekcsoport védelme és gondozása egyáltalán nem kielégítő, mivel az óvoda intézmény csak egy kis töredéket vesz gondozásba. ez a gondozás viszont nem felel meg a modern egészségügyi követelményeknek. Hol marad még ezen kívül a 6-12 éves iskolaköteles gyermekek kb. 1.100,000 lelket számláló hatalmas tömegéről való intenzív szociális, egészségügyi és jogi megelőző gondoskodás? A 12-16 éves serdültek létszáma kb. 875,000 volt. Ezeknek védelme és gondozása is csak egészen töredékesnek mondható az ismertett intézmények keretében.

Ha már most figyelembe vesszük azt a körülményt, hogy az állami menhelyek *ezidőszerint* kb. 68,300 gyermeket segélyeznek, illetve gondoznak, hogy továbbá a Stefánia Szövetség kb. 160,000 csecsemő és kisdjed egészségügyi felügyeletét látja el, a hadiárvagondozás védő, nevelő tevékenysége szintén néhány ezer gyermekre terjed ki, az igazságügyi védelem pedig kb. 5000 gyermeket ölel fel, úgy ezen számokat szinte elenyészőknek kell minősítenünk azon gyermektömegekkel szemben, amelyek a gondozásra reászorulnak.

Mert ha valóban vesszük is azt a tényt, hogy a különböző gyermekcsoportokból a túlnyomó rész megfelelő ellátást és nevelést nyer a családban, illetve a hozzátartozóknál, még sem hallgathatjuk el azt a másik körülményt, hogy a házasságon

¹⁾ Lásd Pálosi Ervin: Budapest kriminalitása és moralitása az 1909-1925 években. Szerinte a törvénytelen gyermekek halálozása a törvényes gyermekek halálozásának 46-60%-a volt 1909-26. években, 100 és 213. old. Lásd továbbá a Stat. Évkönyv 194.2-22« évi számát, amely szerint a fiatalok bíróságai ez években 3-4000-el több gyermekkel szemben jártak el, mint 1926-ban.

kívül született; valamint az idegen gondozásba adott gyermekek védelme és gondozása kényszerítőén szabályozást, illetve az utóbbiak tekintetében végrehajtást nem nyert, hogy továbbá a csecsemőgondozás is csak részleges, a kisgyermek és iskolás-gyermek védelme és gondozása pedig – tán csak Budapestet kivéve – teljesen megoldatlan probléma.¹⁾

Ezzel a tökéletlenséggel, ezzel az égető bajjal fel egészen legmagasabb irányító köreinkig tisztában is vannak, így a magyar gyermekvédelmi ügy jelenlegi felelős irányítója, de egyben legkiválóbb ismerője is, a népjóléti miniszter, számos beszédében hangsúlyozta azt a tényt, hogy az állam a gyermekvédelem függő kérdéseit maradék nélkül megoldani nem képes, szükség van ezért a társadalom tevékeny közreműködésére is.

És valóban ez a hiányosság, az állami védelemnek ezen hézagosságából származó szükségszerűség bírta reá a helyi hatóságokat és a társadalmat arra, hogy az állam gyermekmentő munkája mellett segítő, támogató közreműködésükkel beavatkozzanak és a munkából részt kérjenek.

*) Hasonló szellemben Tunyogi Szűcs Kálmán. A magyar gyermek sorsa, Magyar Jogi Szemle 1928. X. szám és Kádár L: Közegészségügyi Feladataink. 114. old.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A helyi hatóság mint az általános védelem szerve.

I. Bevezetés.

A helyi hatóság (Község, város) két okból kér részt az állam tevékenysége mellett a gyermekvédelem feladataiból.

Egyrészt azért, mert a *történelmi fejlődés* folytán és a már ismertett törvények értelmében *régi idő óta ellátója* a szegényügynek és vele egyben az árva- és szegénygyermekgondozásnak, valamint kezelője, fenntartója igen fontos gyermekvédelmi intézményeknek; másrészt mert az állami védelem nem teljesen kielégítő volta miatt a helyi hatóság gyakran kénytelen a fojtogató gyermeknyomor enyhítése végett *segítőleg beavatkozni* és e célból különböző szerveket és intézményeket életre hívni.

Ez az önálló (törvényen alapuló) védelem és segítő beavatkozás idők folyamán főleg három irányban nyilvánult meg, ú. m. bizonyos

1. *szociális és egészségügyi* védelem ellátásában,
2. *nevelő jellegű* gondozásban és
3. *jogi védelem* nyújtásában.

Mindhárom irányú tevékenységet külön tárgyalom; azonban tekintettel Budapest székesfőváros speciális, kivételes elbánást igénylő viszonyaira és ezeknek megfelelő speciális védelmi berendezéseire, Budapest gyermekvédelmi szerveit és berendezéseit külön ismertetem.

II. Az egészségügyi és szociális védelem (kórházi ápolás, magándajkaságba adás, babaügy, dajkaügy).

A helyi hatóságok által ellátott *egészségügyi* gyermekvédelemnek többféle ága van.

Az egyik tevékenység az *önállóan fenntartott csecsemő- és gyermekkórházakban*, illetve a városi kórházaknak e célra létesített külön gyermekosztályaiban nyer ellátást, így pl. önálló gyermekkórháza van Újpestnek. Külön gyermekosztálya van Kecskemét (20 ágy), Hódmezővásárhely, Székesfehérvár, Kiskunhalas, Nyíregyháza, Szekszárd, Szombathely, Magyaróvár, Győr, Esztergom városoknak, valamint Szigetvár és Csepel községeknek. Azonkívül nem egy városunk épülő új

kórházában már külön gyermekosztályról is gondoskodnak pl. Szolnokon.

Az egészségügyi védelem másik formája a közegészségügy rendezéséről szóló 1876. évi XIV. és 1908. évi XXXVIII. t. cikkek által szabályozott kötelező gyermekgyógykezelés és a *magandajkaságba* adott gyermekek gondozása és felügyelete.

E törvények főbb rendelkezései:

a) A magán és nyilvános szülőházak, a lelencek és dajkaságba adni szokott *kisdedek* szigorú hatósági és *orvosrendőri* felügyelet alá helyezendők.

b) A gyermek egészségi állapota hatósági felügyelet és intézkedés tárgyát képezi; a 7 évnél *fiatalabb* gyermekek betegség esetén az, aki annak gondozására hivatott, orvosi segélyben részesíteni köteles. Ezen kötelezettség ellen való vetés kihágást képez. A vagyontalan gyermek gyógyítási költsége az illetőségi község által viselendő. A halottkém tartozik az orvosi gyógykezelés nélkül elhalt 7 éven aluli gyermekről a felettes hatóságnak jelentést tenni (Alaptörvény 19-23. §.).

c) Aki *saját lakásán* valamely *csecsemőt szoptatás avagy kisdedet dajkálás* végett akar elvállalni, tartozik e szándékát a *községi előljárásnak* bejelenteni. Az engedély csak akkor adható meg, ha a dajka *egészségi állapotát* és a kisded elhelyezésére szolgáló *helyiséget kielégítőnek* találták. Szoptatásra minden nő *csak egy* csecsemőt vállalhat. A dajkaságba adottakról a község *jegyzéket vezet* és a dajkák bánásmódját, a kisdedek táplálását stb. elsősorban a *hatósági orvosok*, ahol pedig hatósági orvos nincsen, az előljáráóság tagjai ellenőrzik (Alaptörvény 24-25. §. és módosító tv. 1. §. a) pont.¹⁾

A törvény novellája szerint pedig a körorvos felügyelet a menhely kötelékébe tartozó és a községben elhelyezett gyermekekre, a dajkaságba adottakra (9. §. 5. pont).

d) A *népiskolák közegészségügyi* tekintetben szintén a törvényhatóság felügyelete alá helyezettnek, amelyet az tisztiorvosai által gyakorol a közigazgatási bizottság ellenőrzése mellett (Alaptörvény 27. §.).

e) Fontos feladata ezenkívül a helyi hatóságnak a csecsemőhalandóság elleni küzdelem előmozdítása érdekében a bábatarítási köteleesség (Módosító törv. 27. §.). E szerint minden község, amely legalább 800 lakossal bír, köteles okleveles bábát alkalmazni. 10,000 lakosig 3, ezenfelül minden 5000 lakos után 1-1 bábát kell tartani. A bábák évi minimális járandóságát (150-600 P.) legutóbb a Népjóléti miniszter szabályozta.

Mindezen ismertetett üdvös intézkedések jórészt – sajnos – csak papíron vannak meg, mivel a dajkaságbaadás ha-

*) A főváros 630/1K90. sz. a. szabályrendeletet is alkotott a főváros területén dajkálásra és s/optatásra kiadott csecsepiők és kisdedek elhelyezéséről és felügyeletéről.

tósági engedélyezése a gyakorlatban alig él, a kiadottak ellenőrzése és nyilvántartása pedig szigorúan kerestül nem vitetett.

Elég legyen bizonyosággal arra hivatkoznom, hogy amíg Budapesten, a legjobban megszervezett igazgatási területen, 1902. évben 1031 dajkasági szerződést kötöttek és a kiadott gyermekeket kettős – orvosi és társadalmi (a kerületi választmányi tag útján) – ellenőrzés alatt tartották, addig 1928-ban egész Budapesten alig 25-30 ilyen dajkasági szerződést létesítettek és a kiadott gyermekek ellenőrzése jóformán megszünt.¹⁾

Ennek a körülménynek – eltekintve attól a rossz magyar szokástól, hogy számos törvényünk nem nyer a gyakorlatban végrehajtást – talán az is egyik oka volt, hogy a gyermekmenhelyi elhelyezés szintén rendelkezésre állván, a szegény anyák inkább ezt a megoldást választották és így a dajkaságbaadás intézménye visszafejlődött. Mindenesetre a kérdés kétféle megoldására szükség nincsen és vagy egészen a menhelyekre kellene bízni az engedélyadást és ellenőrzést, vagy pedig a Stefánia Szövetséggel kapcsolatos nyílt védelmi rendszer további kiépítésével azt a helyi hatóság és a Szövetség közös feladatává tenni.²⁾

A *bábaügy* szerves és célszerű rendezése is felette kívánatos volna a gyermekvédelem eredményeinek fokozása érdekében. Szükség lenne ezért elsősorban a bábák anyagi helyzetének emelésére akár nyugdíj biztosítás, akár hatósági szolgálatba állítás útján, valamint a bábák képzettségének fokozására a bábaképzők szaporítása és csecsemőgondozó ismétlő kurzusok rendezése által.³⁾ Megnehezíti a bábaügy gyökeres rendezését az a körülmény, hogy az ügy intézésére három szerv is befolyással bír és pedig a helyi hatóság, a Népjelölti miniszter (javadalmazás) és a kultuszminiszter (bábaképzés).⁴⁾

A *dajkaügynek*, mint a csecsemővédelem egyik tényezőjének országos szabályozását illetékes helyről már számosan sürgették.⁵⁾

¹⁾ Lásd Halmos J. Budapest közigazgatása 1902-ben, 468. old.

²⁾ Jacobson R. id. művében (87. oldal), szintén egyöntetű törvényes szabályozását ajánlja a magyar dajkaságba adott gyermekek ügyének.

³⁾ Lásd a kérdésre részletesen Tauffer Vilmos és Keller Lajos előadását. Közegészségügyi Feladataink (51. és 87. old.), valamint az anyas és csecsemővédelemnél mondottakat.

M A bábaképzés 7 állami bábaképző intézetben történik és pedig Budapesten, Szombathelyen, Szolnokon, Szekszárdon, Debrecenben, Szegeden és Pécsen; a három utóbbi város egyetemének szülészeti és nőgyógyászati klinikáin. Az állam a bábaképzés céljaira 1928-29. évre 437.210 P-t költött.

⁵⁾ Lásd erre nézve Ruffy Pál véleményét az állami gyermekmenhelyek 1910. évi jelentésében 37. old., valamint Berend id. művét (131. old.). Mindketten a rendezést a menhelyekkel való kapcsolatban vélnék megoldhatónak.

A megoldásra nézve javaslatok is merültek fel. Két irányban is fontossággal bír e kérdés. Egyrészt azért, mert a dajka gyermeke idegen dajkaságba kerül és szakértők szerint az ily gyermekeknek 60-70%-a pusztul el még ellenőrzés mellett is, másrészt mert a dajka egészségügyi (vérbaj, tüdőbaj stb.) és szociális ellenőrzése is kívánatos volna.

A Stefánia Szövetség a kérdés gyakorlati kivitelénél az ú. n. *tejtetsvérség* elvét veszi foganatba, vagyis csak olyan anyát alkalmaz dajkának, aki a saját gyermekén kívül még egy, esetleg két gyermeket is képes táplálni anélkül, hogy ez reá vagy a gyermekekre nézve hátránnyal járna.

A megoldás tekintetében én is Keller álláspontját osztom; vagyis *országosan* kell rendezni a kérdést olyként, hogy *a magandajkaközvetítés megszüntetésével a felállítandó kerületi anyaotthonok segítségével csak hatósági dajkaközvetítésnek lenne helye.*¹⁾ Ily módon, mint Berend is kifejti, a helyi hatóságok a közvetítési díjakból tekintélyes jövedelemre is szert tehetnének.²⁾ Budapest székesfőváros 1925-ben szabályrendeletet készített a foglalkozást közvetítő ipar szabályozása kérdésében és ebben a dajkaelhelyezést bizonyos előfeltételekhez kötötte, nemkülönben felhatalmazta a közgyűlést, hogy a dajkaközvetítést az iparszerűleg üzött közvetítés köréből kivegyje és külön szabályozza. A szabályrendelet még jóváhagyást nem nyert. Ezenkívül a főváros 1928. év végén a népjóléti miniszternél is sürgette a dajkaközvetítésnek, mint országos érdekű ügynek törvénnyel vagy miniszteri rendelettel való szabályozását.

Törvényhatósági és rendezett tanácsú városaink újabban egyre jobban élénkülő tevékenységet fejtenek ki a Stefánia Szövetséggel való együttműködés alapján az anya-, a csecsemő- és kisgyermekvédelem terén.

A kisgyermek és iskolagyermek szociális és egészségügyi védelmét célzó intézményekkel a következő városok rendelkeznek:

Vándorkelengyével segít Győr város (286 gyermeket 1928. évben) és Kecskemét (60 gyermeket 1928-ban).

Ingyentej-akciót folytat: Győr (7088 liter 1928. évben) és Kecskemét (3500 liter 1928-ban).

Gyermekétkeztetést folytat: Békéscsaba, Budafok, Kaposvár, Csongrád (165 gyermek), Magyaróvár, Makó, Pesterzsébet, Szombathely, Győr (340 gyermek), Kecskemét (télen naponta 109 gyermek).

¹⁾ Lásd: Közegészségügyi Feladataink. 94-95. old.

²⁾ Berend szerint egyedül Budapesten évi 25.000 arany koronát lehetne bevenni közvetítési díjakból. Id. hely, 141. old. Magyarévits volt budapesti tisztifőorvos is tervbe vette a hatósági dajkaközvetítés oldását, lásd Keller-Klumker, I. 1. 642. old.

Gyermekfelruházási akciót tart fenn: Békéscsaba, Budafok, Salgótarján, Mezőtúr, Nyíregyháza (400 pár ingyen cipő), Kecskemét (kb. 1400 gyermek).

Gyermeknyaraltatási bonyolít le: Békéscsaba, Nyíregyháza (Sóstón 120 gyermek), Sátoraljaújhely (50 gyermek).

Mint korábban említettem, igen fontos teendő hárul a helyi hatóságra a városi és járási orvosok által ellátott *iskolaegészségügyi* szolgálat terén.

Iskolaorvos, sőt iskolanővér is működik a következő városok iskoláiban: Győr, Békéscsaba, Cegléd, Kiskunhalas, Nyíregyháza, Pápa, Szentés, Kecskemét, Sátoraljaújhely, Sárospatak stb.

Sajnos, ez a tevékenység, Budapest székesfőváros mintaszerű intézményétől eltekintve – amelyet később ismertetek – hibás alapon, rendszertelent és nem kellő eredménnyel nyert eddig keresztülvitelt. A kérdéssel az 1926. évben tartott közegészségi és társadalompolitikai országos értekezlet behatóan foglalkozott és annak során igen életrevaló megoldási tervek merültek fel, amelyek szerint az intézményt az állam építené ki az óvóköteles kortól a középiskolák befejezéséig, illetve a levante tagság tartamáig (21. év) külön iskolaorvosok és védőnők alkalmazásával.¹⁾

A kisgyermek egészségügyi szolgálatát célozta a közoktatásügyi miniszter azon körirata is, amelyet 1927-ben a városokhoz és törvényhatóságokhoz *gyermekjátsszóterek* létesítése érdekében intézett. E felhívásnak számos helyen foganatja is lett, mivel a rendelkezésekre álló adatok szerint gyermekjátsszótérrel létesítettek Békéscsaba, Kaposvár, Kőszeg, Magyaróvár, Pesterzsébet, Győr (3 játsszótér), Sátoraljaújhely stb.

Viszont *sportpályát* építettek Esztergom, Hódmezővásárhely, Budafok, Cegléd, Hajdúhadház, Hajdúnánás, Kalocsa, Kaposvár, Karcag, Kecskemét, Kiskunhalas, Kisújszállás, Komárom, Kőszeg, Magyaróvár, Mezőtúr stb.

III. A nevelő jellegű védelem (óvodák, árvaházak és egyéb intézmények).

A helyi hatóságok által ellátott nevelő jellegű védelem legfontosabb intézménye az óvoda.

A kisedóvásról szóló 1891: XV. t.-c. értelmében a kisedóvás feladata a 3-6 éves gyermekeket ápolás és gondozás által a szülők távollétében érhető veszélyektől óvni, másfelől rendre és tisztaságra szoktatás, valamint ügyességüknek, értelmüknek és kedélyüknek korukhoz mért fejlesztése által őket *testi, szellemi és erkölcsi fejlődésükben elősegíteni. Tanításnak a kisedóvodában nincs helye. E célra szolgáló intézetek: a*

¹⁾ Lásd: Közegészségügyi Feladataink 103. és következő oldal.

képesített *óvónő* vezetése alatt álló *óvoda* és alkalmas *dajkák* gondozása alatt lévő állandó vagy ideiglenes (nyári) *menedékházak*. Ez intézmények látogatása kötelező, kivéve ha a szülő (gyám) igazolja, hogy a gyermek otthon vagy bárhol állandóan kellő gondozásban és felügyeletben részesül. Az ellene vétőt a törvény bírsággal bünteti.

Óvoda felállítására *köteles* minden törvényhatósági joggal felruházott *varos*, minden vármegyei székhelyül szolgáló *község* és minden község, amelyben az egyenes állami adót fizetők állami adója bizonyos összeget elér és legalább 40 olyan gyermek van, akik másként elhelyezésben és felügyeletben nem részesülnek.

Felállíthatnak ezenkívül óvodákat az állam, a hitfelekezetek, jogi és magánszemélyek is bizonyos formák betartása mellett. Az állam bárhol állíthat fel óvodát, amely célból a községre e végett kivetett pótdadót is igénybe veheti, azonkívül gondozásába veheti az általa segélyezett óvodákat is.

Az okleveles óvónők elméleti és gyakorlati kiképzése szakképző intézetekben történik és pedig 2 állami (Budapest és Hódmezővásárhely) és több magánintézetben 4 éves kurzusban.

Nagy-Magyarországon 1134 állami óvoda volt. Csonka-Magyarországon 317 állami és mintegy 365 községi és felekezeti óvoda létezik, bele nem értve a Budapesten működőket; az óvodát látogató gyermekek száma pedig az 52,000-et meghaladja.

Megjegyzem itt azt is, hogy a törvény végrehajtási utasítása szerint az óvodák foglalkoztatási rendjének és idejének a helyi viszonyok követelményeihez kell igazodni; így pl. a Budapest környékén levő ipari városokban és községekben egész napon át megszakítás nélkül nyitva vannak, sőt sok helyütt napközi otthonokkal is kapcsolatban működnek.

Az összes óvodák legfőbb felügyeletét és ellenőrzését a vallás- és közoktatásügyi miniszter látja el.¹⁾

Óvodaügyünk feltétlenül gyökeres reformra szorul. Egyrészt helytelen a törvénynek az az engedékenysége, amelyet az óvodák felállításának kötelessége terén mutat, és amelynek az lett az eredménye, hogy pl. Baranya megye alispánjának hivatalos megállapítása szerint az *egyke* hazájában 323 község közül csak 10-ben van óvoda és azok egyrésze sem felel meg a feladatainak.²⁾

Ugyancsak nem helyeselhető a törvénynek az a rendelkezése, hogy a látogatást csak fakultatíve teszi kötelezővé és ez okból a szülők könnyűszerrel kivonják gyermekeiket. Célszerűtlen viszont a megoldásnál az a beosztás, hogy kevés kivétel-

¹⁾ A kisdédovás céljaira az 1928-29. évi költségvetésbe felvett összes személyi és dologi kiadások 1,827.320 P-t tettek ki.

²⁾ Lásd: Magyar Közigazgatás, 1928. évi 8. szám.

től eltekintve, az óvoda megszakítással gondozza a gyermekeket és így a szülőnek vagy gondozónak 4-szer kell a gyermek kíséretéről gondoskodni. Hiány van szakképzett személyzetben is; amellet az óvodák túlszűfoltak, akárhányszor a gyermekragályok fészkei. Az orvosi felügyelet sem kielégítő.¹⁾ A leg-helyesebb és leggazdaságosabb újjászervezés ezért a Stefánia Szövetség védőintézeteivel való összeműködés útján volna keresztülvihető oly módon, hogy az óvodák megszakítás nélkül működő *napközi otthonokká* alakíttatnának át.

A *kisgyermek és iskolagyermek* szabad idején való nevelő gondozása céljából egyes városaink szintén létesítettek megfelelő intézményeket, így *napközi otthonok* van Hódmezővásárhely, Kisújszállás, Sopron, Szekszárd, Magyaróvár, Túrkeve, Győr, Sátoraljaújhely 107 gyermek), Sárospatak városoknak.

A *tanoncvédelmet* szolgáló *tanoncotthonnal* bírnak Kalooca, Szombathely, Újpest, Nagykőrös városok. Új tanoncotthon létesítéséről tárgyal Szolnok.

Az *árvaházak* intézménye városainkban szintén fellelhető. Rendszerint a helyi illetőséggel bíró 6-12 esetleg 14) éves teljes, illetve félárva gyermekek ellátása, nevelése, kitanítottása képezi feladatát zárt intézeti, kaszányaszerű berendezésben. Eredetüket rendszerint jótékony alapítványoknak köszönik. Városaink közül árvaházzal bírnak Győr, Szombathely (177 árva), Szeged, Székesfehérvár, Kőszeg, Szentés, Gyoma, Nagykőrös, Pécs, Szekszárd, Martonvásár stb. Itt megjegyzem, hogy az árvaházak és szeretetházak intézménye túlnyomó részben felekezeti, egyesületi és magánjelleggel bír az országban (pl. Kisújszálláson református, Bácsán a Szt.-Alajos-féle katolikus jellegű, a somogyvármegyei Mária Valéria és a kőszegi vasutas árvaház egyesületi jellegű stb.). A hadiárvaházakban elhelyezett gyermekeket nem számítva, az ország összes árvaházaiban és szeretetházaiban gondozott és nevelt árvák száma különben alig üti meg az 5000-et.²⁾

Ezen intézmények jelentőségüket a fejlődő nyílt védelemmel szemben egyre jobban elvesztik.

Itt említem meg azt a próbálkozásomat is, hogy a Csonkaország törvényhatósági és rendezett tanácsú városainál tudakozódást folytattam annak megállapítása végett, hogy mily *hatósági* anya- és gyermekvédelmi intézményekkel bírnak; nemkülönben hogy mily anya- és gyermekvédelmi *egyesületek*^ mily intézményekkel működnek területükön. Sajnálattal arról kell beszámolnom, hogy e kísérlet csaknem teljesen meddő maradt, mivel éppen legnagyobb városaink körkérdéseimet még

¹⁾ Lásd erre nézve a vallás- és közoktatásügyi miniszter 7000/1928. számú kőrendeletét a kir. tanfelügyelőkhoz.

²⁾ Lásd Tiprovátz Gyula már említett cikkét.

csak válaszra sem méltatták. Úgy tudom különben, hogy a Nép-jóléti és Munkaügyi minisztérium által 1928-ban kibocsátott hasonló célzatú tudakozódás szintén ilyen eredménytelenül végződött. Egyes városainknak e fontos kérdéssel szemben tanúsított lagymatagsága nem sok szociális érzékre mutat és a magam részéről azt annál inkább sajnálom, mivel meggyőződésem az, hogy városaink halódó autonómiájába éppen a szociális kérdések felkarolása vihet be friss vért és új életerőt.¹⁾

IV. A jogi védelem (gyámhatóság).

A helyihatóság a jogi természetű gyermekvédelmi tevékenységét gyámhatósága útján látja el.

A magyar gyámhatóság szervezetét, hatáskörét és működését az 1877: XX. t.-c., valamint annak novellája (1885: VI. t.-c.) és más törvények (mint pl. a polgári perrendtartásról szóló 1911:1. t.-c., a házassági törvény: 1894: XXXI. t.-c., az örökösödési eljárásról szóló: 1894: XVI. t.-c., a közigazgatási eljárás egyszerűsítéséről szóló 1901: XX. t.-c., az 1923: XXXV. t.-c. stb.) szabályozzák.

Hatáskörébe kétféle tevékenység tartozik és pedig egy *bírói jogszolgáltató* (jurisdictionalis) és egy *közigazgatási* jellegű tevékenység.

Az előbbi alapján a gyámhatóság gyakorolja a *kiskorúak* és *gondnokoltak* (elmebetegek, gyengeelméjűek, tékozlók, távollévők, börtönbüntetésre ítélték) személyi és vagyoni természetű magánjogi ügyeiben a gyámhatósági felügyeleti és jóváhagyási jogkört, az utóbbi értelmében újabbi jogszabályok és a kifejlett gyakorlat alapján bizonyos *közvetlen gyermekvédelmi feladatok* ellátására is hivatott, annál is inkább, mert a gyámsági törvény értelmében a gyámhatóság legfőbb feladatát a kiskorúak szellemi és anyagi érdekeinek megóvása és előmozdítása képezi (gytv. 263. §.).

Az első csoportba a következő feladatok ellátása tartozik. 1. a nagykorúsítás, 2. a teljeskorúvá válás felfüggesztése, míg a kiskorúság meghosszabbítása iránt a bíróság dönt, 3. a törvényes gyermek tartása és elhelyezése iránti határozathozatal az esetben, ha a szülők tartósan külön élnek, de bontópert még nem indítottak (gytv. 13. §. és Ppé. 21. §. 2. és 3. bek.), valamint az esetben, ha a bontóper bírója a per befejeztével az intézkedést e kérdésekben a gyámhatóságra bízta, nemkülönben ha

*) Hogy némely nagyobb városunk mily számottevő összegeket költ gyermekvédelmi célokra, felemlítem Győr város példáját, amely csecsemővédelemre 44.232 P-t, egyéb gyermekvédelmi célokra pedig 66.600 P-t irányzott elő 1929. évi költségvetésébe; felhozom továbbá Kecskemétet, amely 1928. évben 68.000 P-t fordított gyermekvédelmi feladatok ellátására, végül Sátoraljaújhelyt, mely anya- és csecsemő védelemre 1928-ban 10.826 P-t, gyermekétkeztetésre és felruházásra pedig 12.000 P-t fordított.

a házassági perben hozott bírói ítélet a változott körülmények folytán a gyermek érdekeinek meg nem felel és attól eltérőleg kell intézkedni (Ház. T. 96. és 97. §-ai), 4. az elvált szülők között a gyermekekkel való érintkezés módjának szabályozása, 5. kiskorúnak átadása iránt intézkedés annak részére, aki a kiskorút törvény, bírói vagy gyámhatósági határozat alapján magánál tartani jogosult, 6. az apai hatalom megszüntetése, 7. a gyámság beálltanak megállapítása, gyámrendelés, megerősítés, a gyámi tisztától felmentés, felfüggesztés, elmozdítás, a gyám felügyelete, megszámlaltalása stb., 8. az atya, illetve a gyám és gondnok számos intézkedéséhez, jogügyletéhez az érvényesség lényeges kellékét képező *jóváhagyás* (gytv. 26, 113-114. §.), bizonyos esetekben pedig *beleegyezés*, *felhatalmazás* megadása (Ház. T. 8., 9., 16., 56., 87. és 112. §-ai, 1894: XXXII. t.-c. 3. és 4. §-ai és 1895: Xfcii. t.-c. 26. és 28. §-ai).¹⁾

Ezenkívül a gyámhatóság gondoskodik a kiskorúak és gondnokoltak vagyonának biztosításáról, amely célból a gyámpénztárban kell őrizni és kezelni a kiskorúak készpénzét, értékeit, drágaságait.

A gyermekvédelmi feladatokat illetőleg reá kell mutatnom arra, hogy a gyámi törvény megalkotásakor (1877), főleg a vagyonos, normális viszonyok közt élő kiskorúak szellemi és anyagi érdekeinek megóvására gondoltak, minthogy abban az időben a mai értelemben vett gyermekvédelemről szó alig volt. Ez az oka annak, hogy a gyámi törvény a *vagyontalan* kiskorúakkal alig egy-két szakaszban foglalkozik, kötelességévé tevén a községeknek, hogy azokat megfelelő életpályán a szakismeretek elsajátításában gyámolítsák (gytv. 93., 112. és 264. §§.). Későbbi törvények és kapcsolatos rendeletek voltak azok, amelyek a gyámhatóság gyermekvédelmi feladatait kiépitni iparkodtak, sajnos, nem sok eredménnyel.

Azokat a teendőket, amelyeket a gyámhatóság ez irányban ellátni hivatott, Budapest székesfőváros gyermekvédelmi tevékenysége kapcsán részletesen ismertetem, mivel e feladatok ellátása ott mintaszerű megoldást nyert. Itt csupán annyit jegyez meg, hogy Budapesten kívül az országban néhány nagyobb város (Győr, Miskolc stb.) újabb időkben a gyermekvédelem jogi részét is művelni kezdi, mivel árvaszékeik mellett a hivatásos gyámság intézményét is már felállították.

A gyámhatósági tevékenység minden fokon *közigazgatási jellegű* funkció, mivel azt az ú. n. *árvaszékek* (törvényhatóságok, rendezett tanácsú városok és a belügyminiszter által a gyámhatósági jog gyakorlásával felruházott nagy- és községek árvaszékei) látják el elsőfokon, másodfokon a törvényhatóságok közigazgatási bizottságainak öttagú küldöttsége, illetve

*) Lásd mindezt részletesen Fodor: Magánjog IV. 967. és köv. old.

bizonyos ügyeket plénuma is és harmadfokon a belügyminiszter (külön gyámosztálya van a minisztériumnak).¹⁾

Az árvaszékek az 1923. évi 35. tv. 13. §-a és annak végrehajtási rendelete (7740/1923. M. E. sz.) értelmében ma már nem társas, hanem *egyéni hatóságot* képeznek, amennyiben a városok és megyék árvaszékeinek ülnökei egyéni felelősség mellett intézkednek és csupán bizonyos érdemi határozatok meghozatalához szükséges elnöki és tiszti ügyészi hozzájárulás. A gyámi törvény a községnek is juttatott szerepet a gyámügyekben, így illetékes a halálesetfelvételre, leltározásra, biztosításra, gyámot javaslatba hozhat, kisebb ügyekben személyi és vagyoni felügyeletet gyakorolhat. Fontos szerve a *közgyám*, aki nyilvántartja a gyámoltakat, tanácsával támogatja a gyámokat, az árvák egészségi, vagyoni, iskoláztatási viszonyaira felügyel és a tapasztalt hiányokat és visszaéléseket feljelenti. A gyámhatóság eljárási szabályai rendszertelenek és tökéletlenek. Esküvel való bizonyításnak, tanú megesketésének helye nincs. Illetékességét a felügyelete alá tartozó egyén községi illetősége határozza meg. A végrehajtási eljárás is hézagos.

A gyámhatóság jogerős határozatait maga hajtja végre közigazgatási úton és pedig ingókra nézve a községi előljáróság által, ingatlanokra nézve pedig a határozat oly közokirat, amelynek alapján bírői végrehajtásnak van helye. Bizonyos esetekben e határozat ellen a bírői út is igény be vehető. Az árvaszék eljárása jórésztben *hivatalból* történik és a jogerősen befejezett ügy is legtöbbször újra elbírálás alá vehető.

A gyámhatóság tagjainak fegyelmi ügyében a közigazgatási bizottság gyakorolja a hatóságot. A legfelső felügyelet, irányítás a belügyminiszter hatáskörébe tartozik, aki hatásköri viták esetében is döntő szóval bír.

A magyar gyámhatóság mai szervezetével, hatáskörével és eljárási szabályaival nem oly fejlődőképes intézmény, mint a germán jog vidék gyámhatósága. Kívánatos volna ezért korszerű reformja, amelynél a gyermekvédelmi szempontok és követelmények is kidomborítást nyernének.²⁾

V. A székesfőváros gyermekvédelmi tevékenysége.

A főváros különleges helyzete, ipari nagyvárosi jellege, amelynek kísérő körülményei: a lakások zsúfoltsága, a szülők, gondozók elfoglaltsága, az utca, a korcsma, a kinő és egyéb a gyermekek testét-lelkét, erkölcsét veszélyeztető alkalmaknak

¹⁾ Az országban jelenleg 25 vármegyei, 11 törvényhatósági városi és 45 rendezett tanácsú városi árvaszék működik és 42 község nyert felruházást gyámhatósági jog gyakorlására.

²⁾ A szükséges reformot illetőleg lásd szerzőnek Irányelvek a gyámügyi ügyek rendezésénél című dolgozatát. Városi Szemle 1927. évi 1-2. sz. és szerzőnek az 1926. évi közegészségügyi értekezleten történt hozzászólását a Közegészségügyi Feladataink. 129. és köv. oldalán.

gyakorisága, a gyermekvédelem terén fokozott gondosságot, a védelem különleges rendszerét, szerveit és intézményeit követelte meg. Nevezetesen Budapesten is úgy, mint a Nyugat nagy metropolisáiban, elkerülhetlenné vált a gyermekvédelemnek az ú. n. *általános vagy szociális* rendszerére való fokozatos átérés.

A székesfőváros, mint autonóm szerv volt az, amely idők folyamán a gyermekvédelemnek a fővárosban szükséges külön szervezetét kiépítette.

A főváros, mint helyi hatóság pedig erre annál inkább alkalmas, mivel nagy anyagi erejével, számos már létező intézetével, szakértő alkalmazottaival, szervezőképességével a szükségét szenvedő gyermektömegekkel sokkal *közvetlenebb* érintkezésben van, mint az állam a maga szerveivel és intézeteivel.

Lássuk már most, nni^n az a külön szervezet, amelyet a főváros a gyermekvédelem érdekében eddig kiépített és a társadalmi szervek összeműködését is felhasználva fenntart.

Hogy a gondozásra szoruló gyermekkontingensről fogalmunk legyen, előre kell bocsátanom a következőket. Budapesten az 1925. évi népszámlálás adatai szerint kereken 225,000 18-ik éven alul levő gyermek élt. Ezt a kort azért veszem a gondozás felső határául, mivel úgy büntetőjogi, mint általános védelmi szempontból a magyar törvények ezt tartják szem előtt.

E gyermeklétszámból 3 éven aluli csecsemő és kisdéd kereken 31.000 volt, kisgyermek (3-6 éves) 36.500, iskolaköteles (6-14 éves) 88.200 és iskolából kikerült gyermek 69.300.

Mindezen korosztályok tekintetében az általános és prevention alapuló egészségügyi, valamint szociális védelem teljes kiépítést nyert már a 0-3 éves és az iskolaköteles gyermekek tekintetében és részleges védelemben részesülnek a többi kategóriák.

A csecsemő- és kisdédvédelmet Budapesten is a Stefánia Szövetség látja el. Budapesten a Szövetség jelenleg – a 6 új intézettel együtt – 21 védőintézetet tart fenn 44 orvossal és kb. 124 védőnővel. Az 1 éven alul lévő csecsemőknek 80%-át és a kisdédnek 50%-át tartja ily módon állandó gondozás alatt. Ez a gondozás az egészségügyi (orvosi) és a személyi viszonyok folytonos ellenőrzésében, szükség esetén alkalmas intézkedések megtételében nyilvánul meg.

Ugyancsak ez az intézmény látja el a terhes nők és a gyermekágyas anyák védelmét, amely célra a Szövetségnek külön anyaotthona is van kb. 180 anya és 200 csecsemő elhelyezése céljából. Ezenkívül tejkonyhát is tart fenn, hol is 1928-ban kb. 1.000 mesterségesen és vegyesen táplált csecsemőt láttak el.

A főváros egy 1927-ben kelt határozata folytán 1928. évtől kezdve ezt az intézményt fokozatosan átveszi, illetve meg-

alakítja és kiépíti annak helyi szervezetét. Az 1928. év folyamán a főváros az általa épített új házakban már hat ilyen anya- és csecsemővédő intézetet (Lenke-út, Bécsi-út, Madarász-utca, Gróf Haller-utca, Ceglédi-út és Kolozsvári-út) állított fel és rendezett be a legmodernebb higiéniai és orvosi elvek szem előtt tartásával.

Mindegyik intézet magában foglalja a kerületi védőintézetet, ahol az anyák orvosi tanácsot kapnak és a szükséghez képest természetbeni segítyt; a csecsemők és kisdedek pedig állandó orvosi felügyelet alatt állanak. A védőintézettel kapcsolatos mindenütt 1-1 *bölcsőde* és *napközi otthon*. Mindegyik intézetben 25-25 csecsemő, illetve kisgyermek számára van hely. A gyermekek itt nemcsak orvosi felügyelet alatt állnak, hanem minden nap fürdőt és megfelelő táplálékot is kapnak. A csecsemők részére a központi tejkonyhán állítanak elő speciális tápszert. A Lenke-úti intézetben azonkívül 10 foglalkozás nélkül lévő anya is elhelyezést nyer. A főváros ezenkívül az ú. n. *tejakció* útján az előbb ismertetett szervezet közreműködésével naponta 5.000 szoptatós anyát és három éven alul levő gyermeket részesít $\frac{1}{2}$ liter tejadagban, a *csecsemőkelengyeakció* révén pedig 1.000 garnitúra csecsemőkelengyét ad kölcsön anyáknak 8-10 hónapi használatra igen csekély áron, sok esetben pedig teljesen ingyen.

A 3-6 éves *gyermekek* védelme terén a főváros teendője az ú. n. *kisdédovók* fenntartására irányul. Az 1928. évben 89 ilyen óvodát tartott fenn, melyet kb. 9.300 gyermek látogatott. Az óvodák között 71 olyan is volt, amely napközi otthonul szolgált és étkezést is nyújtott, főleg a rosszul táplált és azon óvodás gyermekek részére, akiknek anyjuk munkába járt. 1927-28. évben az elemi iskolákkal együtt 298 napközi otthon működött, az 1928-29. évre újabb 40 napközi otthon felállítása véttetett tervbe a polgári iskolák részére.

Minthogy azonban az óvodalátogatás csak feltételeesen kötelező, ezért a 36.400 lelket számláló 3-6 éves gyermekek közül ezen intézmény csak 25%-nak nyújt védelmet. Viszont az orvosi és iskolanővéri ellenőrzés 1928. év óta itt is működik.

Az *iskolaköteles* gyermekek egészségügyi védelme kiváló ellátást nyer az 1925-ben bevezetett *iskolaorvosi intézmény* által. Ez az intézmény ma már a főváros által fenntartott összes iskolákra kiterjed és mintegy 82.000 iskolás gyermek, tehát a 6-14 éves gyermekkategóriának 93%-a élvezi előnyeit. Jelenleg 63 iskolaorvosi körzet működik ugyanannyi orvossal és 79 iskolanővérrel. Ezenkívül tizenegy *szakorvosi rendelő intézet* 29 szakorvossal (fog-, fül-, szemorvos) és külön Röntgen-laboratórium felszereléssel végzi a tanulók szakorvosi vizsgálatát.

Az iskolaorvos feladata igen széleskörű. Első segélynyújtás, az iskolahelyiségek és a tanulók egészségügyi felügyelete, trachoma, ragály elleni védekezés, szülői értekezleteken a szü-

löknek a hygienikus nevelésre való oktatása, egészségügyi órák tartása stb.

Az iskolaorvosok főmunkahelye rendszerint a körzet valamelyik központi fekvésű iskolájában elhelyezett iskolaorvosi rendelőhelyiségben van, amely helyiségek modern orvosi szempont szerint nyerneek berendezést, várószobával vannak ellátva és az első segélynyújtás céljára felszerelve. A munka gerincét a tanulók alapos átvizsgálása és egészségügyi adataiknak a törzslapokba való bevezetése képezi. A vizsgálathoz a szülőket is meghívják, akik újabban igen nagy érdeklődést is tanúsítanak. Ha az egyéni vizsgálat valamely betegséget mutat, a megjelent szülőket értesítik, vagy iskolanővér útján kíméletesen felszólítják a gyermek kezeltetésére. Kezelés végett a tehetősebb szülők gyermekeit magánorvoshoz, kórházba vagy betegpénztárhoz utasítják; csak a *szegény tanulókat*, akiknek szülei betegpénztárnak sem tagjai, küldik az iskolai szakorvosokhoz, akik gyógyíthatnak is. Az iskolaorvosok elfoglaltságát olyként szabályozta a főváros, hogy legalább heti 18 órát körzetében tölteni tartozik. Az 1927-28. tanév óta a gyógytorna tanfolyamokat – amelyek kisebb testi hibában szenvedő tanulók (gerincferdülés stb) külön tornagyakorlatait szolgálják – szintén az iskolaegészségügyi intézménybe kapcsolták. Amióta pedig a kisdédóvókat is az iskolaegészségügyi intézménybe bevonták (1927-28), az iskolaorvosi munkát összekapcsolták a Stefánia Szövetség munkájával is olyként, hogy a Szövetség a gondozásában volt gyermekek törzslapjait az iskolaorvosok megkeresésére rendelkezésre adja.

Az 1921. évben létesült *iskolanővért intézmény* egyrészt kiegészítője az iskolaegészségügyi szolgálatnak, amennyiben elvégzi az iskolaorvos mellett az egészségügyi szolgálatot, másrészt az iskolai gyermekvédelemnek karitatív részét is ellátja azáltal, hogy összekötő kapcsot képez az iskola és a szülői ház, valamint a gyermekvédelmi szervek között. Az iskolanővér a családokban teljesített látogatásairól környezettanulmányt készít, naplót vezet, hetenként kétszer hivatalos órát tart.

Az iskolaegészségügyi szolgálatról fogalmat adnak a következő statisztikai adatok: Az iskolaorvosok az 1928-29. év első felében 82.486 tanuló közül 79.871-ről állítottak ki egyéni törzslapot és összesen 126.107 vizsgálatot végeztek. Előadást tartottak a szülők számára 141 esetben. Az iskolanővérek az 1928-29. tanév első felében összesen 5.800 környezettanulmányt végeztek. Gyermekbírószági tárgyaláson 98 esetben jelentek meg és 1.200 hivatalos utat tettek meg.

A főváros újabban az iskolaegészségügyi és iskolagyermekvédelmi szolgálat szervezetről szabályrendelet megalkotásán dolgozik.

Az iskolásgyermek védelmét szolgáló fővárosi kiegészítő intézmények: az *iskolaszervek* képzés, amely által az

1928. évben kb. 6.000 iskolás és óvodás gyermek kapott meleg táplálék ebédet mintegy 65 konyhában. A konyhákat a tanulók csoportosan keresik fel, kísérőjük rendszerint a napközi otthon vezetője. Hasonló intézmény az *iskolasgyermeknyaraltatás*, amelynek áldásaiban 1928-ban 12.000 gyermek részesült. Az 1929. évre 15.000 gyermek nyaraltatását vették tervbe. A Sváb-hegyen erdei üdülőiskolát is kíván létesíteni a főváros 100 leromlott szerveztető iskolásgyermek részére.

Ingyen tankönyv és írószer beszerzésére a főváros szintén nagy gondot fordít. Három év alatt kb. 60.000 tankönyvet osztott ki ingyen a szegény tanulók között.

A *gyermekfelruházási akció* révén 1928. évben 10.000 gyermek kapott ingyen ruházati cikkeket az iskolanővérek kiválogatása alapján és ugyanazok ellenőrzése mellett.¹⁾

A főváros továbbá 5 árvaházat tart fenn 6-14 éves vagyontalan, egész és félárvak teljes gondozása és nevelése céljából. Ezen intézetekben kereken 500 gyermek nyer elhelyezést. Itt rendszeren ipari vagy kereskedői pályára képeznek ki, azonban a jó magaviseletű és kiváló szorgalmú növendékek középiskolát, sőt főiskolát is végezhetnek.²⁾ Az árvaházi növendékek nyári üdülését két külön üdülőttelep szolgálja, a harmadik most épül Fonyódon leányárvák részére.

Az ú. n. felruházási akció révén mintegy 8.000 gyermeket látott el a főváros 1928. évben különböző ruhaneművel. Van továbbá a fővárosnak 5 *diákszállója* 300 ágygal a vidékről tanulmányútra feljövő tanulóifjúság elszállásolására és 3 speciális *gyógypedagógiai intézete*, ahol gyengetehetségű és nagyothalló stb. gyermekek nevelését végzik.³⁾ A gyengébb tehetségű elemi iskolásgyermeket ú. n. *kislétszámú osztályokban* összegyűjtve intenzívebb oktatásban részesítik. Az 1927-28. tanévben 66 ilyen osztály működött 1.002 tanulóval.

A *napközi otthonok* intézménye az elemi és polgári iskolákba nyert bevezetést. Körülbelül 11.000 tanuló részesült ezekben 1927-28. tanévben fél napi gondozásban. A napközi otthonok működése a tanítási idő befejeztétől d. u. 5 óráig tart, amely idő alatt tervszerűen énekkel, mesemondással, tornával vagy szabadtéri Játékkal foglalkoztatják a gyermekeket. A legtöbb gyermek ebédet is kap.

A tanuló ifjúság testi fejlődését szolgálja továbbá egy *sporttelep* és több *iskolai játszótér*, nemkülönben a testi derekasságra nevelés mellett a jellemképzésre törekszik a fiú- és

¹⁾ Lásd bővebben, Lieber E.: Gyermekfelruházás című cikkét. A Gyermekvédelem Lapja, 1927. 2. sz.

²⁾ Lásd bővebben, Liber E.: A székesfőváros gyermekvédelmi tevékenysége. A Gyermekvéd. Lapja, 1926. 9. sz.

³⁾ Ezek az intézetek a Toldy F. u. 64. sz. a. 22 nagyothalló iskolás-gyermek, a Festetich-u. 3. sz. a. 150 süketnéma tanköteles és Rákosfalván 50 gyermek részére, valamint egy foglalkoztató az iskola időn túl a Miklós-téren.

leányiskolákban megszervezett *cserkész*et. Ezidőszent 24 fiú és 8 leány cserkészcsapat működik.

A *14-18 éves fiatalok védelme* szervesen kiépítve máig sincsen. Azonban az összes iparos- és kereskedőtanonc ifjak a már említett *leventcegyesületekben* (160 egyesület) végzik a kötelező testgyakorlatokat külön szakoktatók vezetése mellett. Ezen a főváros hozzájárulásából fenntartott intézménynek jelenleg 45.000 ifjúsági tagja van és szellemi továbbképzésükre is gondot fordítanak az ú. n. ifjúsági önképzőkörökben, sőt újabban nyaraltatásukat is lehetővé teszik. A főváros ezenkívül különböző szabadiskolákat és iskolai filmek készítése végett egy pedagógiai filmgyárat tart fenn.

A székesfőváros legközelebbi gyermekvédelmi teendői közé tartoznak egy 3-6 éves árva gyermekek ellátását szolgáló árvaház és eg^üllésnek kített leányok befogadására alkalmas átmeneti leányotthon berendezése, amely célra a népjóléti minisztertől már alkalmas telket és felépítményt is kapott.

Egy igen fontos, az országban úgyszólván egyedülálló védelmi tevékenység az, amelyet a főváros árvaszéke útján a házasságon kívül született gyermekek *jogi védelme* terén fejt ki. A *fővárosi árvaszék ugyanis felismerve a gyermekvédelem* ügyének nagy fontosságát, 1910. évi 1333. ein. számú teljes ülési határozatával a gyermekvédelmi ügyek egyöntetű és egységes elintézése végett ezen ügyek ellátását külön osztály feladatává tette. Ide utalta az összes házasságon kívül született gyermekek gyámsági és jogvédelmi ügyeinek ellátását, az erkölcsi romlás veszélyének kített és züllésnek indult kiskorúak gyámhatósági védelmét, nemkülönben utóbb a hadiárvák ügyeinek intézését. Addig is pedig, míg a gyámság intézményének reformja megtörténik, a házasságon kívül született gyermekekre vonatkozólag a *hivatásos* (tömeges, hivatali) gyámság intézményét léptette életbe.

Teendői tehát a következők:

1. A házasságon kívül született gyermekek védelme.

Az ily gyermekekről az árvaszék 18 év óta nyilvántartást vezet. E nyilvántartás alapja a belügyminiszter azon rendelete, amelynek folytán a budapesti anyakönyvvezetőségek a Budapesten házasságon kívül született gyermekek születési anyakönyvi kivonatát az árvaszékhez 8 napon belül beküldeni tartoznak. Az árvaszék az értesítés után *hivatalból* teszi meg a szükséges intézkedéseket, nyilvántartásait pedig időnként saját közegeivel revideáltatja az anyakönyvi hivataloknál, hogy a felesleges intézkedések elkerülhetők legyenek.

Ebben az ügykörben az árvaszék legfontosabb tevékenysége az, amelyet a *hivatásos gyámsággal* kapcsolatban fejt ki. A hivatásos gyám jogköre 1920 óta azon kiskorú házasságon kívül született gyermekek személyi és jogvédelmére ter-

jed ki, akik részére őt az árvaszék kirendelte, önjogú anyák kiskorú gyermekei tartási igényének érvényesítése nem tartozik ide.

Az eljárás úgy történik, hogy a Stefánia Szövetség kiküldött védőnői minden egyes újszülött törvénytelen gyermek összes adatairól a helyszínen pontos kimutatást vesznek fel és annak egy példányát az árvaszéknek beküldik. Az árvaszéken az anyákat behíván meghallgatják arra nézve, tettek-e intézkedéseket a kiskorú tartási igényének a természetes apával szemben leendő érvényesítése iránt. Amennyiben az anya kiskorú, az árvaszék a hivatásos gyámot rendeli ki gyámul, ellenesetben az anyát gyámi tisztében megerősíti és a gyámi rendelvényben kitanítja a szükséges intézkedések megtételére.

Úgy a hivatásos gyám a kiskorú anyák, mint az árvaszék az önjogú anyák gyermekeire nézve megteszi a kezdeményezést, hogy a gyermek családi állapota az apa által törvényesítési tés vagy örökbefogadás útján, illetve szükség esetén tartásiigénye rendezést nyerjen. Az örökbefogadás eszközölhető a természetes apa vagy rokonok, illetve idegen személy által.

Az árvaszék előtt 1928-ban 323 házasságon kívül született gyermek örökbefogadása ügyében indult meg az eljárás, utólagos házasság útján való törvényesítést 54 esetben kezdeményezett és 21 esetben javasolta a királyi kegyelem útján való törvényesítést. Amelyik apa a kiskorú státusügyének rendezésére nem hajlandó, illetve tartást önként nem fizet, az ellen az árvaszék a hivatásos gyám útján pert tétet folyamatba. A hivatásos gyám maga nem perel, hanem az árvaszék ezidőszereint évenként mintegy 20 budapesti ügyvédnek megbízást ad a perek vitelére. Ezek az ügyvédek 1928-ban kb. 631 ügyet kaptak kézhez, amelyből mintegy 455 esetben indították meg a pert.

A tartásdíj biztosítása mellett másik fontos teendő a kiskorúak *személyi felügyelete*. Ezt a tevékenységet a hivatásos gyám helyettesítésében évek óta erre felkért társadalmi szervezetek látják el, nevezetesen az Országos Stefánia Szövetség védőnői a 3 éven aluli kiskorúak felett, a 3 éven felüli kiskorúak felett pedig a legutóbbi időkig a katolikusokra nézve a Szociális Misszió Társulat, a protestánsokra nézve a Protestáns Nők Országos Szövetsége és az izraelitákra nézve az Izr. Patronage Egyesület. Úgy a védőnők, mint a társadalmi intézmények tagjai ezt a tevékenységet olyként fejtik ki, hogy a hivatásos gyám által készített névjegyzékek alapján a kiskorúakat az anya vagy gondviselő lakásán felkeresik és tapasztalataikról 3 havonta, illetve az év végén beszámolnak.

A hivatásos gyám gyámsága alatt 1928-ban 3160 gyermek állott, a kiküldöttek 1780 esetben tettek a személyi viszonyokról jelentést.

Az Orsz. Stefánia Szövetség és a hivatásos gyám között a kapcsolat újabban még szorosabbá vált bizonyos irányú köz-

vétlen összeműködés által. A hivatásos gyám működésének eredményére rávilágítanak a következő adatok:

1928-ban tartásdíj címén befolyt pénztárába 10.618 P; a bíróilag megítélt, illetve gyámhatóságilag egyezséggel megállapított havi tartásdíjak összege egy évre átszámítva 65.508 P-t tett ki, végkielégítés fejében pedig befolyt 8.280 P.¹⁾

Az árvaszék gyermekvédelmi osztálya és a hivatásos gyám ezenkívül a hozzáfordulóknak mindenféle természetű ügyeiben a szükséges tanácsot, útbaigazítást és felvilágosítást megadja.

1. A második speciális teendője a gyermekvédelmi osztálynak a *hadiárvak védelme*.

Ez a tevékenység mind jobban beszárad, mivel az érdekekben szükséges különleges teendőket (intézeti, gyógyintézeti elhelyezés, nevelési stb.), mint láttuk, a Népjóléti Minisztérium központilag intézi. Jelenleg ezért az árvaszék teendője főképen a nyilvántartásra terjed ki.

2. Az *erkölcsi romlásnak kitett és züllésnek indult kiskorúak védelme* érdekében az árvaszék működése 2 irányban terjed ki.

a) Az 1913. évi VII. t.-c. 7., 48. és 66. §-ai, valamint a 2000/1925. N. M. M. b) számú rendelet 3-5. §-ai értelmében az árvaszék határoz az olyan 15-ik életévét meg nem haladott korú gyermek *elhagyottányilvanítása* felől, akit nevelésének elhanyagolása vagy környezetének káros behatása erkölcsi romlás veszélyének tesz ki, vagy aki az előbb megjelölt okokból vagy hajlamai következtében züllésnek indult (1908. évi XXXVI. t.-c. 15., 17. és 24. §§.). Az eljárásnál szükséges helyszíni vizsgálatot (környezettanulmányt) az árvaszék a fiatalkorúak felügyelő hatósága által rendelkezésre bocsátott egy állami pártfogó tisztviselő útján bonyolította le, ezt a tisztviselőt azonban az igazságügyminiszter visszarendelte. Ezért az árvaszék újabban e célra alkalmazott állandó vizsgáló közegével végezteti el a sürgős feladatokat. Egyébként pedig az esetek jórésztét a Fialakorúak Felügyelő Hatósága útján vizsgálattja meg.

1928. évben az árvaszék nyilvántartásába került 265 erkölcsi romlásnak vagy züllésnek kitett gyermek, ezek jórészt az Állami Gyermekmenhelyben vagy az igazságügyminisztérium felügyelete alatt álló nevelőintézetek egyikében, illetve az Országos Gyermekvédő Liga rákoshegyi intézetében nyertek elhelyezést. *Javítónevelő intézetben* való elhelyezés érdekében 158 esetben határozott az árvaszék, 107 esetben pedig az árvaszék a 15 éven alul levő kiskorú *javító nevelését* rendelte el.

*) A hivatásos gyámság pénztára nagy forgalmat azért nem bonyolít le, mivel a természetes apák a megítélt tartásdíjat az esetek túlnyomó részében közvetlenül a gyermek eltartójának fizetik. Lfed dr. Ágoston G. elnök 1928. évi jelentését a közíg. bizottsághoz.

b) Másik tevékenységét az árvaszék a kiskorú *prostituáltak* megmentése érdekében fejt ki. A rendőrség erkölcsrendészeti osztálya ugyanis az árvás/éket minden esetben értesíti, ha kiskorú kéjnöi igazolványt vált ki. Ez a munkakör az okból, mert a rendőrség az igazolványok kiadását kiskorúakkal szemben szigorúan kezeli, újabban egyre szűkebbé válik.

Az árvaszék az ily kiskorúakat nyilvántartja és a „Magyar Egyesület a Leánykereskedés ellen” közbenjárását veszi igénybe viszonyaik ellenőrzésére, illetve jobb útra térítésük érdekében.

A székesfőváros a felsorolt gyermekvédelmi tevékenységen és intézmények fenntartásán kívül nagyszámú olyan *egyesületet* és *intézményt támogat* évi segéllyel, amelyek a gyermekegészségügy, gyermeknevelés és védelem érdekében fejtenek ki működést. Az ismertetett sokoldalú és a reászoruló gyermekek igen széles körét felölelő tevékenység személyi és dologi igazgatása hatalmas költségeket emészt fel. Hozzávetőlegesen kerek összegekben ismertetem, hogy az 1928-29. évi költségvetés szerint ez a védelmi tevékenység a fővárosnak mibe került.

1. A kiseddóvók fenntartására előirányzott	2,040.000 P-t
2. Gyógypedagógiai kiadásokra	300.000 P-t
3. Iskolai gyermekvédelemre	3,518.000 P-t
4. Közoktatásügyi segélyek gyermekvédelmi intézmények részére kb.	60.000 P-t
5. Testnevelési alaphoz hozzájárulás, játszótér címén	550.000 P-t
6. Arvaházak kiadásai címén	932.000 P-t
7. Az anya- és csecsemővédelem kiadásai címén	600.000 P-t
8. Inségakciókra (felruházás, tej, étkeztetés, kelengye)	1,900.000 P-t
9. Közjátékonyossági segélyekre, gyermekvédelmi intézmények részére kb.	160.000 P-t
10 Közegészségügyi segélyek címén, gyermekvédelmi intézmények részére kb.	150.000 P-t
Vagyis az összes kiadások: 10,210.000 P-t	

tesznek ki, amely összeg az évi költségvetési összkiadásoknak 4.8%-át képezi.

VI. A helyi hatóság által kifejtett gyermekvédelmi tevékenység bírálata.

Az az ismertetett gyermekmentő tevékenység, amelyet városaink ezidőszerint kifejtenek, meglehetősen változatos, a szervek munkáját illetően szerfölött szétforgácsolt és hatásában, eredményeiben éppen ezért ki nem elégítő. A helyi hatóságok munkakedvét erősen bénítja, a kifejtett tevékenységet pedig meglehetősen aláköti az a tény, hogy az állam részben közvetlenül, részben pedig átruházott hatáskörben a gyermekvédelmi tevékenység hatalmas területeit a helyi hatóságok ügyköréből kivonta. Ez az elbánás azonban – úgy vélem – nem

kívánatos eredményekre is vezethet. Mert ha valóban fogadjuk is el azt a régebben sokak által hangsúlyozott érvet, hogy helyi hatóságaink egy része nem tanúsít érzéket, érdeklődést a gyermekvédelmi ügy iránt, ezzel szemben áll az a tény, hogy fejlődő nagyobb városaink felismerve a kérdés fontosságát egyre több és több anyagi áldozatot, egyre nagyobb szellemi és erkölcsi tökélet fordítanak a gyermek és a fiatalok egészségügyi, nevelési és morális védelmének fejlesztésére. De szembeszegezhető a fenti, mindjobban elhalványodó érveléssel az a megfontolás is, hogy figyelemmel a városainkban rejlő nagy szellemi erőkre egy ilyen fontos igazgatási ág ellátásánál a városok tevékenysége nem nélkülözhető, amiért is a netán érzéketlenül, közömbösen viselkedő helyi hatóságokkal szemben nem az a helyes eljárás, ha őket e munkakörből kikapcsoljuk és erejüket kihasználatlanul hagyjuk, hanem ellenkezőleg, őket a feladatok elvégzésére szorítjuk, reáneveljük.¹⁾

A reánevelés munkája, amint láttuk, folyamatban van. A Stefánia Szövetség ezt a munkát mintaszerűen látja el. Meg kell találni viszont kellő érzékkel azt az időpontot, amely a gyermekvédelmi feladatoknak a városok önálló hatáskörébe való átadására alkalmas. Budapest példája is azt mutatja, hogy a gyermekvédelmi feladatok célszerű, gazdaságos és szakértő ellátása, nemkülönben folytonos továbbfejlesztése éppen a helyi hatóság ügykörében talál legjobb gazdára.

Ami *Budapest gyermekvédelmi szervezetét és tevékenységét* illeti, néhány olyan hibára, illetve hiányára kell reámutatnom, amely a szervezet egészséges továbbfejlődését akadályozza.²⁾

Az egyik ily baj nézetem szerint az, hogy a főváros gyermekvédelmi igazgatásából hiányzik a tervszerű, nagyvonalú és átfogó jellegű célkitűzés és munkaprogramm. Szinte a legújabb időkig a különböző szervek, intézmények és akciók megalkotásánál a pillanatnyi *szükségyszerűség* volt a legfőbb rúgó. Ennek a fejlődésnek eredménye az lett, hogy a szükséges szervek és intézmények az intézkedés elsőbbsége alapján alakultak ki és helyeződtek el. Ámde ez a folyamat ötletszerűsége, a szervek versenyére, nem egyszer azok többféleségére (iskolánővér és gondozónővér) vezetett. Egy ilyen munka pedig nem lehet igazán gazdaságos és eredményes. Legújabb felismerésünk e bajt, megindult a tervszerű munka, a szervek összevonása és az intézmények rendszerbefoglalása végett. Különösen áll ez az anya- és csecsemővédelem és az iskolaegészségügyi

¹⁾ Ugyanezt a nézetet foglaltam el már az: Állami vagy törvényhatósági gyermekvédelem című cikkemben (lásd: Városok Lapja 1926. évi 1. szám), amelyben kimutattam, hogy a helyi hatóságok olcsóbban és eredményesebben láthatnák el az általános védelmet.

²⁾ Lásd ezt kifejtve szerzőnek: Programm a főváros gyermekvédelmi szervezetének kiépítésére című dolgozatában. Városi Szemle, 1927. évi 7-8. szám.

szolgálat kiépítésére vonatkozólag. Az előbbinél azonban mind máig hiányzik az a *közös szerv*, amely a főváros és a Stefánia Szövetség tervszerű összemunkálkodását és gazdasági egységét biztosítaná, miért is ezt sürgősen meg kell alkotni.

A további céltudatos munkának azonban nagy akadálya az ismertetett fejlődésszülte az a körülmény, hogy jelenleg a gyermekvédelmi teendők két ügyosztály (VII. és IX.) közt oszlanak meg, azonkívül befolyást gyakorolnak rá, illetve tényleges részt vesznek abban a kerületi előljáróság, a tisztii főorvosi hivatal és az árvaszék. A legelső teendő ezért a hatáskörök helyes elosztása lenne olyként, hogy a teendők gyúpontját egy közös szerv alkossa – amint azt Bécs szervezeténél látjuk – és a kidolgozott, átfogó munkatervet innen vigyék keresztül *a lefelé decentralizált* szervek (előljáróságok) segítségével.

Egy másik hiánya a főváros gyermekvédelmi munkálkodásának az, hogy a társadalmi szervek munkájával való összeműködését eleddig nem sikerült létrehozni. A főváros igen sok gyermekvédelemmel foglalkozó egyesületet támogat nagyon tekintélyes összeggel. Ennek dacára nem bír a szükséges betekintéssel a támogatott egyletek ügyvitelébe, nincs irányítása a segélyek felhasználásának módjára és nem tudja igénybe venni a segélyezett egyletek munkaerejét feladatainak megoldásánál. E hiányon a társadalmi szervek munkájának megszerzése útján kellene segíteni, amiről a következőkben lesz szó.

HATODIK FEJEZET.

A társadalom, mint az általános gyermek- és ifjúságvédelem szerve.

I. Bevezetés.

A társadalmi védelem felosztása. A különböző egyesületek tevékenysége és intézményei.

Magyarországon – mint azt a gyermekvédelem történeti fejlődésénél érintettem – igen régi időkben megnyilvánult már a társadalom áldozat- és munkakészsége a gyermekmentés ügye érdekében. A háborút megelőző években (1911) eszközölt felhivatalos adatgyűjtés azt eredményezte, hogy egy vaskos kötetet tett ki az országban létező azon jótékony jellegű intézetek, alapítványok, egyletek, illetve alkalmi egyesületek működésének méltatása, amelyek jótékonyaságukat közvetlenül vagy közvetve a fiatalokúakra is kiterjesztették.¹⁾

A közbejött világégés gyászos következményei, pénzünk elértéktelenedése és vele az alapítványi, egyesületi tőkék megsemmisülése, valamint egész társadalmi osztályok elszegényedése, a magántevékenységet megbénították. Az eredmény az lett, hogy a hallatlan tömegnyomor láttára a legfontosabb szociális munkaterületeken, elsősorban pedig az anya- és gyermekvédelmi ügy terén, a hatósági – állami – tevékenység nyomult előtérbe, sajnos a nélkül, hogy a békeidők önkéntes áldozatkészségét csak megközelítőleg is pótolni képes lett volna.²⁾

A legfontosabb társadalmi intézmények *félig hatósági* jellegű szervekké alakították át, a többiek pedig támogatásban részesülnek. A kormány tehát fenntartotta e társadalmi szervek autonóm tevékenységének lehetőségét, úgyhogy teljes anyagi függetlenségüket visszanyerhetik az esetben, ha a normális gazdasági helyzet visszatér.³⁾ A társadalom gyermekvé-

¹⁾ Lásd dr. Kun Béla – Marschalkó – Rottenbiller: A fiatalokúak támogatására hivatott jótékonycélú intézmények Magyarországon.

²⁾ Lásd W. Polligkei: Bedeutung und Beziehungen des öffentlichen und freien Wohlfahrtspflege című, az 1928. évi párisi szociálpolitikai konferencia alkalmára adott jelentését.

³⁾ Így Lukács Sarolta: Le service social en Hongrie című a párisi konferenciára írt előadmányában.

delmi tevékenysége tehát a hatósági működés mellett is érezteti hatását, ha nem is olyan mértékben, mint amilyent a háborút megelőzően kifejtteni képes volt.

Az igazsághoz híven azt is bő kell ismerni, hogy a magyar társadalomból kiinduló jóléti gondozás sohasem bírt olyan jelentőséggel, mint amilyenre pl. az az angol-szász nemzetek életében emelkedett. Oka ennek nemcsak a magyar társadalom tökeszegénysége, de szerény nézetem szerint a magyar nemzeti leiekből hiányzó liberalitási szellem is, amely ajándékozási kedv és nagylelkűség az iskola, családi és társadalmi reá-nevelés folytán a nagy vagyont nemcsak előnynek, de kötelezettségek forrásának is tekinti. Ennek a két oknak kell betudni azt a sajnálatos tény, hogy hazánkban oly ritka esemény számba megy a jótékony alapok, alapítványok rendelése, bőkezű adományok tétele.¹⁾ Nem lehet csodálkozni ezért azon, hogy a jelen súlyos viszonyai közepette a magyar társadalomban a nagylelkű ajándékozási kedv még kevésbé buzog és így a társadalmi egyesületek gyermekvédelmi munkája csak sínylődik.

Amint a hatósági gyermekvédelmet, úgy a társadalmi tevékenységet is két főcsoportra oszthatjuk, ú. m. 1. *az általános védelmet* és

2. *az igazságügyi védelmet* ellátó társadalmi szervek működésére.

Az első alatt értjük mindazt a tevékenységet, amelyet a társadalom az anya, a csecsemő, a gyermek és az ifjúság egészségügyi, nevelési és jogi védelme érdekében fejt ki, az utóbbi alatt pedig a züllött és bűnöző fiatakorúak megmentése érdekében vitt társadalmi nevelő és pártfogó (patronázs) munkát. A társadalmi szervezetek jórésze az általános védelem terén tevékenykedik. Ezen egyesületek három legnagyobbika és tevékenységben legfontosabbika és pedig az Országos Gyermekvédő Liga, a Magyar Vöröskereszt Egyesület és a Stefánia Szövetség 1921-ben megalapították a *Nemzetközi Gyermekvédelmi Egyesület* magyar csoportját az ú. n. „Magyar Gyermekvédelmi Szövetséget” és egymás közt felosztották a végrehajtani szándékolt feladatokat.

E felosztás szerint az *anya- és csecsemővédelmet* a 3 éves korig az Országos Stefánia Szövetség látja el, a Gyermekvédő Liga az *iskolásgyermek védelemmel* foglalkozik, míg a Vörös Kereszt Egyesület az *ismétlő iskolás és iskolából kikerült* fiatalok védelmét viszi. Csak sajnálni lehet, hogy ez a helyes elgondolás a megalakuláson túl nem terjedt és a közbejött akadályok miatt célját a gyakorlatban meg nem valósíthatta.

Az *igazságügyi védelmet* ellátó egyesületek szintén egy *szövetségbe*, az ú. n. „Patronage Egyesületek Országos Szövetségé”-be tömörültek. Az utóbbi társadalmi intézményekkel és

¹⁾ Hasonló szellemben Szokolu L.: Jegyzetek a társadalmi gyermekvédelem kérdéséhez. A Gyermekvédelem Lapja. 1927. 8-9. szám.

tevékenységükkel az igazságügyi védelem keretében foglalkozom.

Figyelemmel továbbá arra, hogy az Országos Stefánia Szövetség szervezetét, feladatait, működését és intézményeit már ismertettem, e helyütt elsősorban az Országos Gyermekvédő Liga, ál Magyar Vöröskereszt Egylet és még néhány kiemelkedőbb társadalmi szervezet tevékenységét fogom bemutatni, a kevésbbé jelentőseket pedig egy kimutatásban összefoglalni.

Meg kell jegyeznem itt azt is, hogy az anya- és gyermekvédelemmel foglalkozó legjelentékenyebb társadalmi intézményeink úgyszólván mind Budapesten székelnek és a vidék e téren a Nőegyletek, a Szociális Misszió Társulat helyi szervezeteinek, a Vöröskereszt Egylet és a Lorántffy Zs. egylet vidéki fiókjainak jótékony munkáját, néhány bölcsődét és napközi otthont leszámítva számbavehető alig szolgáltat.¹⁾ Jellemző a vidéki társadalmi munka széttagoltságára az a tény is, hogy minden nagyobb városban a társadalmi erők felekezeti alapon tömörülnek ily jótékony egyesületekbe. Például hozom fel Pécsre, ahol van Jótékony Nőegylet és külön Izraelita Nőegylet; Szentest, ahol a Szentesi Nőegylet mellett külön Katholikus, Evangélikus és Izraelita Nőegylet működik; Sátoraljaújhelyt, ahol a Szociális Misszió Társulat szerve, Katholikus, Református, Görög katolikus, Ágostai Evangélikus Nőegylet és Izraelita szegény gyermekeket felruházó egylet létezik. Hasonló a helyzet Székesfehérvárott, Győrött stb.

A *Budapesten* működő fontosabb gyermekvédelmi egyesületek közül felsorolom a következőket:

1. *Az Országos Gyermekvédő Liga* (VIL, Wesselényi-u. 6.) 1906. évben történt megalakulása után Dánia és az északi államok mintájára bevezette a Gyermeknap címen ismert gyűjtést, amelyet évente májusban 2 napon át tart meg.

Majd az állami gyermekvédelemnél mutatkozó hiányok pótlására nevelőintézeteket létesített. Ezekről a patronázs munkával kapcsolatban esik szó. Több iparos tanoncotthont is nyitott, ezek közül az ország megcsonkítása miatt csak a szegedi és nyíregyházai (95 hellyel) maradtak meg.²⁾ Mint szintén házagótló intézményt létesítette a Liga a szülészettel kapcsolatos 5 *anya- és csecsemőotthonát* és pedig Budapesten a Szikraházat 30 anya és 30 csecsemő részére, valamint a Vilmám-utcait 20 anya és 30 csecsemő számára, végül egyet Rákospalotán és kettőt Rákosszentmihályon összesen 85-85 férőhellyel. Fenntart továbbá a Liga egy *napközi otthont* Buda-

¹⁾ Példaképen felhozom Győr városát, ahol mindössze 3 egyesület foglalkozik gyermekvédelemmel összesen 955 taggal, 2.000 P vagyonnal és semminemű intézménnyel nem rendelkezik.

²⁾ Lásd bővebben: Neugebauer V.: A tanoncotthonok című cikkét a Gyermekvédelem Lapja. 1926. ápr. 4.

pesten 3-12 éves gyermekek gondozására. Felállított ezenkívül számos (7) *hadiárva*házat is, amelyekből ma még hármat (Cegléd, Makó, Budapest) tart lenn 400 férőhellyel.

A Liga továbbá igen fontos szolgálatot teljesített a háború alatt és után a legyengült magyar gyermekek külföldi üdültetésével, amely tevékenységet a történelmi részben ismerttettem.

Mióta ez az akció megszűnt, a Liga tevékenysége a hazai földön való üdültetés fejlesztésére irányul. E szándékában nagy segítségére van a monostori Dunaszigeten általa megépített u. n. Izabella üdülőtelep 500 férőhellyel, amely egy nyári évadban 2000 gyermek üdültetésére alkalmas. Ugyanezen célt szolgálja a Vass József erdei üdülőtelep Farkasgyepүн.

Tüdőbeteg, sebészeti és testgyógyászati orvosi rendelőt is tart fenn szegény beteggyermek gyógykezelésére.

A Gyermekvédő Liga kiadásában jelenik meg a magyar gyermekvédelmi mozgalmak egyik leghűbb tükré: „A Gyermekvédelem Lapja.” A Liga fenntartása évente több mint 1.500.000 P. költséget igényel, amelynek csaknem kétharmadát az állam adja, $\frac{1}{3}$ -át pedig a Liga saját erőiből teremti elő.

Mint a Liga vezetőségétől kiindult igen érdekes tervet említtem itt meg, hogy 1916-ban a gyermekvédelmi központ munkatervének és épületének egy tervezési programját készítette el, amely szerint az egész adminisztrációs munka Budapesten egy központi nagy hivatalban nyert volna ellátást a hatósági és társadalmi munka külön-külön és egymásközt történő megszervezése mellett és az ott megjelölt feladatokat (anya- és csecsemővédelem, kisdédvédelem, tanköteles, iskolából kikerült és abnormis, gyenge testi vagy szellemi képességgel bíró gyermekek védelme) elvégzése céljából.

E tervezetben különösen az bír érdekességgel, hogy annak elkészítője már ezelőtt 12 évvel egy nagyvonalú, átfogó jelentőségű és a szervek összpontosítását célzó gyermekvédelmi rendszert akart kiépíteni.

2. *A Magyar Vöröskereszt Egylet* (Baross-utca 15.), az 1864-iki genfi konvenciónak megfelelően a harcban való egészségügyi osztagok anyagi és erkölcsi, valamint munkarővel való támogatására 1881-ben alakult és a világháború befejezése után 1919-ben csatlakozott a francia, angol, olasz stb. nemzetek által megalakított Vöröskereszt Egyletek Ligájához. Majd az 1921. évi genfi konferencia határozmányainak megfelelően kidolgozta *béke programját*, amelyet négy osztályban lát el. Ezek között gyermekvédelmi érdekléssel a 2-ik és 3-ik osztály

¹⁾ Lásd mindezt bőven kifejtve az Orsz. Gyerm. Liga és intézményeinek ismertetésében, továbbá a következő cikkekben: Neugebauer V. A gyermeknap eredménye, A Gyermekvéd. Lap. 1928. V., Szilágyi A. K. az Orsz. Gyermekv. Liga, A Gyermek v. ód. Lap. 1926. V. és Klaniczay: Az Orsz. Gyermekvédő Liga költségvetése. A Gyermekvéd. Lap. 1928. IV.

munkája bír. Az elsőnek egyik feladatát képezi az is, hogy a főváros területén gyermekjátszótereket létesítsen, ahol is tanult gondozónők vezetése alatt a szülők elfoglaltsága folytán a felügyelet nélkül lévő gyermekeket foglalkoztassa, egészségüket, erkölcsüket megóvja.¹⁾ A harmadik osztály intézi az 1921. évben Amerikából átvett és megalakult ú. n. Ifjúsági Vöröskereszt ügyeit. Ez az osztály 1928. évben már 561 csoportban 116,000 taggal működött. E csoportok minden oly iskolában alakulnak, ahol legalább 30 tag jelentkezik. Az egyes csoport élén az ifjúság által választott elnök áll, megfelelő tisztviselői karral; felügyeletet egy tanárelnök gyakorol. Ez a Vöröskereszt helyi megbízottja és az összekötő kapocs a központtal. A csoportok összesége alkotja az ifjúsági osztályt, amelynek vezetése a főgondnok és az ifjúsági osztály vezetői kezébe van letéve. Külön folyóirata is van. Ez az ifjúsági működés négy munkát ölel fel, úgymint: az *egészségvédelmet, a gyakorlati munkát, jótékony-ság gyakorlását és a bel- és külföldi levelezést.*

Az egészségvédelem gondolatának propagálása elméleti és gyakorlati úton történik. Tanfolyamokat tartanak az első segély nyújtásból, cecsemővédői és ápolónői kiképzést nyújtának, intézményeket látogatnak.

A gyakorlati munka az ú. n. *munkadélutánokon* folyik. A legfinomabb és legszebb kézimunkától kezdve a legegyszerűbb háztartási eszközökig mindent készítenek itt kiváló iparművészek felügyelete alatt, főleg magyar stílusban.

Hazafias célja van viszont a magyar nemzet számára barátokat szerezni kívánó nemzetközi levelezésnek.²⁾ Az „anyák napja” nevű 1910-ben Philadelphiából Európába átszármazott amerikai intézményt a csoportok majd mindenütt megünnepelik. A teljesség kedvéért megemlítem itt azt is, hogy az ifjúsági Vöröskereszt 1927. évi decemberben tartotta első pedagógiai kongresszusát Budapesten, amely alkalommal igen értékes beszámolók is hangzottak el.*)

3. Az egészséges, normális fiatalkorúak egészségügyi és nevelési gondozását célozza a cserkészlet, amelynek szervezete a *Cserkész Szövetség* az 1927. évben a Hajnal-utcában létesült Cserkészház elnevezésű központtal. Az intézmény célja: egy a mainál egészségesebb, erőteljesebb, életrevalóbb és lélekben nemesebb fiútípust kialakítani. Ezidőszert a központi házon kívül van a Szövetségnek egy Cserkészbolt Szö-

¹⁾ 1927. évi május-szept. hónapokban Budapesten 17 játszóhelyen folyt e játéktéri munka és naponta 200 gyermek vett részt benne. Ezenkívül játéktéri munka volt még rendszeresítve Budafokon, Gödöllőn, Dbrecenben 3 téren. 1928-ban már csak 5 helyen folyt e munka, mivel a székesfőváros saját feladatkörébe vonta azt.

²⁾ Az 1925_26. évben végzett munkásság eredményeit lásd a Magyar Ifjúsági Vöröskereszt című folyóirat 1927. évi január havi számában.

³⁾ Lásd ezekre a kongresszus naplóját Sebestyén Erzsébet szerkesztésében. A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt kiadása.

vetkező, egy vízitelepe és Cserkészparkja a csapatok gyakorló és táborozó céljaira. Előkészítés alatt áll egy kerületi ház és táborhely, valamint további játszó- és gyakorlóterek létesítése. Az egész ország 10 kerületre van felosztva; az összes csapatok száma 1927-ben 441 volt 23,777 taggal.¹⁾

Egyéb gyermekvédelemmel foglalkozó egyesületeink közül megemlítem még a következőket:

4. A *Fehérkereszt Országos Lelenház Egyesület* (Budapest, Tűzoltó-u. 7-9.) 1885-ben alakult avégett, hogy szegény, elhagyott gyermekeket orvossággal, élelmiszerral lásson el, részben pedig, hogy a szegény szülőnőket munkaképességük visszanyeréséig segítse. Mostani nevét 1892 óta viseli.

Fontos szerepe volt 1903 óta, amikor is az állami gyermekmenhelyek feladatköre reáruházattott és ezidő óta tartotta fenn a Tűzoltó-u. 7-9. alatt lévő gyermekkórházát és Nagytétényben árvaházát.

A kórházban jelenleg 300 hely áll rendelkezésre, az árvaházban pedig 60, 11 éven alul levő árva leánygyermeket gondoznak apácák vezetése alatt.

A kórházban 100 egy éven alul levő csecsemő áll gondozás alatt, azonkívül felnőtt gyermekek részére belgyógyászati, sebészeti, szemészeti stb. rendelés is folyik. E célból kb. 100 ágyas közös kórtermi osztályok vannak a legmodernebb gyógyászati eszközökkel felszerelve. Tejkonyhája is van napi 2000 adag elkészítésére. Kétéves gondozónő tanfolyamán évente 25 gondozónőt képez ki. Tétényben üdülő kórházat kíván létesíteni 50-60 gyermek számára. 1927. évi össziadási 360,500 P-t tettek ki.²⁾

5. A Budapesten létesült 11. ú. n. *kerületi általános jótékonyági* egyesület közül ezidőszerint csak az L., az V. és VIII. kerületi működik, a többi átmenetileg szünetel. Céljuk és működési körük többek közt anyák, csecsemők, fiatalkorúak védelme, iskolásgyermek felruházása, étkeztetése. Az I. kerületi ált. közjót, egyesület ezenkívül gyermekolvasótermet napközi otthonnal egybekötve is tart fenn. Különös méltatást érdemel közülük az V. kerületi, amely a *Népház* intézményét is fenn tartja és avval kapcsolatban fontos gyermekvédelmi tevékenységet fejt ki.

Nevezetesen 1928. évben működésben tartott egy *bölcsődét*, ahol naponta 50, főként a munkásosztályból kikerülő gyermeket gondoztak, jórészt teljesen ingyen.

Ezenkívül 24 teljesen új és felszerelt vándorkosarat adott ki 9 hónapra csekély használati díj ellenében, 48 használtat pedig ingyen.

Egésznapos ruhakészítő iskolát is tartott fenn 12-15 éves gyermekek részére, ahol a gyermekek ruha varással és

¹⁾ Lásd Sík Sándor: Magyar cserkészvezetőt könyve.

²⁾ Lásd az egyesület 1927. évi jelentését.

csipkeveréssel foglalkoznak 100 gyermeket pedig ruhával látott el.

Azonkívül helyiségében olvasó és könyvtár állott rendelkezésre, valamint különböző tanfolyamokat és szórakoztató előadásokat is tartott, összes, gyermekvédelmi célokra fordított évi kiadásai meghaladták a 25,000 P-t.

6. A *Szociális Misszió Társulat Országos Szervezete* (Krisztina-körút 125.) a célból alakult, hogy az iskolás gyermekek otthonait látogassa, a család és az iskola között kapcsolatot létesítsen, a gyermeknél testi és erkölcsi és szellemi téren mutatkozó bajok okait a családon belül kifürkéssze és azokon segítsen. Két napközi otthont tart fenn, ahol ebédet, ozsonnát és felügyeletet nyújtanak igen csekély díjért. Azonkívül Pomázon a társulatnak hadiárvaháza is van 60 férőhellyel.¹⁾ Patrónázs munkájáról külön fogok szólni.

7. A *Zsófia Országos Gyermekszanatórium Egyesület* (Budapest, Erzsébet királyné-út 24.) 1910-ben alakult. Az általa fenntartott intézmények a következők: 1 gyermekszanatórium Balatonszabadiban 763, egy Balatonalmádban 273 férőhellyel nyári tartózkodásra. 1928-ban elkészült a Budapest-Hűvösvölgy-i 95 ágyra tervezett gyermekszanatórium is. Évi költségei 282,000 P-t tesznek ki, amelynek felerésze ápolási díjakból, a többi társadalmi adakozásból áll elő.

8. A *Filadelfia Diakonissza Egyesület* (VII, Hermina-út 37/39.) célja és működési köre az anya- és csecsemővédelem, amely célból a Bethesda-kórházban 25 férőhellyel bíró gyermekágyas otthont tart fenn, ezenkívül Pestújhelyen 20 férőhelyű fiúárvaháza és Gödöllőn 20 leány részére leányárvaháza van.

9. A *Klotild Szeretetház Egyesület* (Budakeszi-út 8.) 110 férőhellyel bíró szeretetházat tart fenn 6-14 éves árvagyermek nevelése végett.

10. A *Magyarországi Munkások Gyermekbarát Egyesülete* (Rákóczi-út 42.) szegény gyermekek felruházásával és nyári üdültetésével foglalkozik. Napközi otthonokat tart fenn gyermekek étkeztetése és szórakoztatása céljából.

11. *Országos Gyermekvédő és Fröbel Egyesület* (Bajza-utca 35). Szegénysorsú 6-18 éves leányárvák gondozása, nevelése érdekében 120 férőhelyes leányotthont tart fenn.

12. *Pesti Első Bölcsőde Egyesület* (Nagytemplom-utca 3.). Munkába járó szegényszülők csecsemőinek és gyermekeinek napközi gondozása és ápolása végett egy 60 ágyas bölcsődét és 82 létszámú napközi otthont tart fenn.

13. *Budapesti Szünidei Gyermektelep Egyesület* (Városház, II. 222.), Zebegényben és Balatonlellén szegény iskolásgyermekeket üdülésben részesít.

¹⁾ Lásd bővebben a 20 éves Szociális Missziótársulat 1908-1928 című ismertetésben»

14. *Fővárosi Szegénygyermekért Egyesület* (Akácfa-u. 32.). 200-250 szegénygyermek napközi gondozása és ellátása végett óvodát tart fenn napközi otthonnal. A gondozottakat egésznapos étellel és télen ruházattal látja el.

15. *Gyermekotthonokat Fenntartó Hölgybizottság* (Cukorutcai elemi iskola). Munkába járó szegény szülők gyermekeinek napközi gondozása céljából 4 óvodával kapcsolatos gyermekotthont tart fenn 310 gyermek részére és egy csecsemőotthont 30 férőhellyel.

16. *Ingyenteljes Egyesület* (Izabella-u. 72.). A szegénysorsú szoptatós anyákat és csecsemőket tejjel és egyéb tápszerekkel segítyezi. Orvosi rendelőjében beteg anyák és csecsemők ingyenes gyógykezelését végzi. 30 férőhelyes bölcsődét tart fenn munkába járó anyák csecsemőinek gondozása végett.

17. *Nyomorék Gyermek Országos Otthona Egyesület* (Mexikói-út 63.). Célja testi fogyatkozásban szenvedő gyermekek intézeti gondozása, testi és szellemi kiképzése, orvosi kezelése és gyógyítása. Az otthonban 150 (6-14 éves) gondozott részére hatosztályú elemi és iparos tanonciskolát, különféle ipari műhelyt (szabó, cipész, kötő-szövő stb.) tart fenn, ahol a gondozottak elméleti oktatást és az ipari szakmában való kiképzést nyernek. A kiképzetteknek munkában való elhelyezéséről is gondoskodik.

18. *Pesti Izraelita Nőegylet* (Kertész-u. 35.). Célja szegénysorsú árvaleányok intézeti gondozása és nevelése, várandós és gyermekágyas anyák segítyezése és ápolása. Van egy árvaháza 120 férőhellyel, egy leányotthona 44 hellyel és egy gyermekágyas otthona 60 ágygal.

19. *Az angol gyermekfoglalkoztató* (Save The Children Fund). Célja: nem szerződthető 12-14 éves gyermekek részére munkaiskolák felállítása, ezekben a gyermekek foglalkoztatása és ipari kiképzése. Eredetileg 9 helyen volt ily munkaiskola, jelenleg ez az egy működik.

Az idegen missziók által folytatott gyermekvédelmi tevékenység körében meg kell még emlékeznem a Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség által kifejlesztett munkáról. A Szövetség ugyanis ma is két gyermekotthont (Mac Kenzie és Szent István-otthon 160 gyermeklétszámmal) tart fenn. Központja VII., Wesselényi-utca 6. szám alatt van. Eredetileg 5 gyermekotthona volt, kettőt azonban a Szent Szék vállalt magára (XI. Pius-otthon, Lenke-barakk, 84 gyermek részére és az Apostoli Nuncius-otthon 100 óvodásgyermek számára), egynek fenntartását pedig Kispest város vette át. A Szövetség azonkívül 1921 óta állandóan 3-400 tüdővésztes, angolkóros, nyomorék és szegény gyermeket részesít havonként étel-miszer segítyben.

A székesfővárosban jelenleg működő egyéb anya-, gyermek- és ifjúságvédelmi egyesületeket és intézményeket az alábbi kimutatás tünteti fel:

Folyó- szám	Az egyesület v. intézmény címe és székhelye	Célja és működési köre
20.	Alföldi Magyar Közművelő- dési Egyesület. VIII., Főher- ceg Sándor-u. 26.	Iskolásgyermek szünidei nyaraltatása.
21.	Assisi szt. Ferenc budai III. rendjének otthonegyesülete. II., Margit-korút 23.	Gyermek- és tanoncotthon lé- tesítése.
22.	Általános Közjótékonyági Egyesület. L, Ráth Gy.-u. 18.	Szoptatós anyáknak tejjel való segélyezése.
23.	Bethánia Árvaház. VII., Her- mina-út 43.	Németbirodalmi állampolgá- rok árváinak intézeti gondo- zása és nevelése 6 – 14 éves korig. Férőhely: 30.
24.	Budai Izr. Aggok és Árvák Menházegyesülete. II., Fő-u. 12. I. 8.	Árvák intézeti nevelésére szol- gáló menház létesítése. Ár- vák téli felruházása.
25.	Budai Katolikus Legényegy- let. II., Fő-u. 68. sz.	A kath. ifjúság, főleg az ipa- rostanoncok iskolán kívüli oktatása és nevelése vallásos és hazafias szellemben.
26.	Budai „Molnár László” Gyer- mekotthon. II., Fő-u. 40. sz.	Szegénysorsú 5 – 12 éves gyer- mekek napközi gondozása és foglalkoztatása kézügyességi munkában.
27.	Budai ref. Nőegylet. II., Szi- lági Dezső-tér 3.	Iskolásgyermek téli felru- házása.
28.	Budai Szegénygyermekeket felruházó egyesület. L, Cor- vin-tér 1. II. 2.	Iskolásgyermek téli felru- házása, élelemmel, tansze- rekkel, tandíjjal való segé- lyezése.
29.	Budapesti Állami Kisegítő Is- kola Segélyező Bizottsága. VIII., Mosonyi-u. 6.	Gyenetehetségű szegénygyer- mek segélyezése, az isko- lát végzeteknek ipari pályára való előkészítése és elhelye- zése. Létszám: 80.
30.	Budapesti V. kér. Izr. Nőegy- let. V., Lipót-korút 7.	Árvák támogatása. Szegény gyermek téli felruházása.
Sí-	Budapesti VI. kér. Izr. Nő- egylet. VI., Aréna-út 55.	Árvák segélyezése, iskolás- gyermek felruházása.
32.	Budapesti VII. kér. Izr. Nő- egylet. VII., Bethlen-tér 2.	Ugyanaz.

Folyószám	Az egyesület v, intézmény címe és székhelye	Célja és működési köre
33.	Budapesti VIII- IX. kér. IZR. Nőegylet. IX., Páva-u. 39.	Ugyanaz.
34.	Budapesti X. kér. IZR. Nőegylet. X., Cserkész-u. 7.	Ugyanaz.
35.	Budapest-Józsefvárosi Kisdedóvó egyesület. VIII., Rákóczi-tér 14.	Napközi otthonos óvodát tart fenn 40 – 50 gyermek részére. VIII., Kún-u. 3. sz. a.
36.	Budapesti Koma Egylet. IX., Lónyay-u. 15.	Gyermekágyas anyák segélyezése.
37.	Budapesti Leányegyesület. V., Béla-u. 4.	Szegénysorsú, középosztályhoz tartozó fiatal leányok támogatása főleg tanulmányi és tandíjsegéllyel, alias-es munkaközvetítéssel.
38.	Budapesti Országos Első Gyermekmenedékhely Egyesület „Klára Otthona”. IX-, Vendel-u. 3.	Árva, elhagyott és züllés veszélyének kitétt gyermekek és lelencek gondozása és nevelése. Intézeti férőhely: 120.
39.	Budapesti Orth. Zsidó Nőegylet. VII., Kazinczy-u. 52.	Árvák segélyezése.
40.	Budapesti IV. kér. Szegénygyermekeket Felruházó Asztaltársaság. IV., Irányi-u. 6.	Szegény iskolásgyermek téli felruházása.
41.	Budapesti Szűnidei Gyermektelep Egyesület. IV., Közp. Városház II. 222.	Szegény gyermekek nyári üdültetése.
42.	Budapest-Zuglói szt. Antal rom. kath. Egyházközség Kulturális és Szociális szakosztálya. VII., Telep-u. 1.	Szegény gyermekek védelme.
43.	Caritas Jótékonyági Asztaltársaság. III. Pacsirta-u. 26.	Szegény iskolásgyermek téli felruházása.
44.	Felvidéki Egyesületek Szövetsége. V., Géza-u. 4.	Felsőmagyarországi diákok segítése, ellátása. Internátust tart fenn 50 férőhellyel.,
45.	Feministák Egyesületének Anya- és csecsemővédő Bizottsága. V., József-tér 9.	Anya- és csecsemővédelmi tevékenység hasonló irányú egyesületek működésébe való bekapcsolódás útján.

Folyószám	Az egyesület v. intézmény címe és székhelye	Célja és működési köre
46.	Foederatio Emericana Adalbertinum Menzája. VIII., Horánszky-u. 6.	Szegénysorsú kath. egyetemi hallgatók ebéddel való ellátása. Napi létszám 250-300.
47.	Gyermekbarát Asztaltársaság. VIII., Népszínház-u. 33.	Szegény iskolásgyermek téli felruházása.
48.	Gyermekszertetet Egyesület. VII., Rózsa-u. 23.	Gyermekek testi és szellemi jólétének előmozdítása; sokgyermekes szegény családok támogatása, gyermeknyaralztatás, téli felruházásuk.
49.	Hanna Gyermekvédelmi Intézmény, VII., Kazinczy-u. 51. <i>f</i>	Szegény óvodás- és iskolásgyermek napközi gondozása, naponkénti ingyenes ebédeltetése, téli felruházása és nyári üdültetése.
50.	Izr. Siketnémák Orsz. Tanintézet. VII., Bethlen-tér 2.	6 – 7 éves siketnéma gyermekek testi és szellemi kiképzése. Férőhely: 120.
51.	Izr, Szünidei Gyermektelep Egyesület. VII., Sip-u. 12.	Szegénysorsú gyenge szervezettü gyermekek nyári üdültetése. Diósjenőn: 400 gyermek, Balatonbogláron 100 gyermek részére.
52.	Jegyzők Országos Árvaház Egyesülete, VIII., Józsefkorút 41.	Jegyzők árváiról való gondoskodás. Fiúinternátus: Egerben 75 férőhellyel.
53.	Joghallgatók Segítő és Tudományos Egyesülete. IV., Szerb-u. 10.	Szegény joghallgatók támogatása,
54,	Josephinum Főiskolai Női Internátus és Menza Akadémika. VIII., Üllői-út 14. II. 3.	Szegény főiskolai hallgatónők részére olcsó lakás és ellátás.
55.	Kath. Gyermekvédelmi Központ. VI., Andrásy-út 65.	A gyermekvédelem felkarolása, előmozdítása és irányítása.
56.	Katholikus Tanoncokat Védő Egyesület. II., Toldy Ferenc-u, 30,	Kath. tanoncok pártfogolása, nevelése. Internálás 70 férőhellyel.

Folyószám	Az egyesület v. intézmény címe és székhelyé	Célja és működési köre
57.	Keresztény Szociális Gyermekvédő Szervezet. VIII., József-u. 61.	Gyermekek testi és szellemi jólétének előmozdítása, szegény gyermekes családok támogatása. Napközi otthont tart fenn.
58.	Kollégium Marianum kath. hölgyek és főiskolai nőhallgatók otthonegyesülete. VIII., József-u. 11.	Nőhallgatók támogatása, árvaleányok gondozása. Fenn tart leányotthont 110 férőhellyel és árvaleányotthont 30 férőhellyel.
59.	Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Orsz. Szövetsége IX., Üllői-út 21.	Szegénysorsú hallgatók támogatása, diákjóléti intézmények létesítése.
60.	Magyar Gyermektanulmányi Társaság. IX., Üllői-út 6/b.	Gyermekek szellemi, lelki és testi fejlődésének tudományos vizsgálata.
61.	Magyar Iskola-Szanatórium Egylet. VIII., Főherceg Sándor-u. 26.	Iskolaszanatóriumok és üdülőházak létesítése, gyengeszervezetű, beteg iskolásgyermek gondozása végett.
62.	Magyar Izr. Kézmű- és Földműves Egyesület. VII., Damjanich-u. 8.	Szegénysorsú ipari és gazdasági pályára készülő 13 – 16 éves fiúk pártfogolása, nevelése, kiképzése és elhelyezése.
63.	Menza Akadémika egyesület. IV., Molnár-u. 11.	Egyetemi és főiskolai hallgatók étkeztetése.
64.	Nagypénteki Református Társaság. II., Szilágyi Dezső-tér 3. sz.	Elhagyott és szegénysorsú árva gyermekek imtézeti gondozása és nevelése. 64 férőhely.
65.	Óbudai Izr. Nőegylet. III., Lajos-u. 139.	iskolásgyermek téli felruházása.
66.	Országos Erzsébet Otthon Egyesület.	Katonatisztek és polgári tisztviselők árvái ellátására otthon létesítése.
67.	Országos Katholikus Nővédő Egyesület. IV., Ferenciek-tere 7.	Szegény anyák támogatása.

Folyó- szám	Az egyesület v. intézmény címe és székhelye	Célja és működési köre
68.	Országos Katolikus Szövetség. IV., Ferenciek-tere 7/a.	Karitatív működés szegénysorsú elhagyott gyermekek és árvák gondozása és nevelése érdekében.
69.	Országos Központi Katolikus Legényegylet. VII., Rottenbilller-u. 20.	A budapesti kath. mesterlegények továbbképzése hazafias és vallásos szellemben. Internátust tart fenn 200 férőhellyel.
70.	Országos magyar diáknyomoronyhító akció. IV., Kálvin-tér 2. I.	Szegény diákok nyomorának enyhítése pénz- és természetbeni segítyben.
71.	Pesti Izr. Hitközség Fiúárvaháza. VII., Vilma királynő-út 45.	Izr. árvák intézeti gondozása, nevelése és iskoláztatása. Férőhely 150.
72.	Pesti Jótékony Egylet. L, Mátyóki-ut 3.	Árvák segítéyzése.
73.	Protestáns Országos Árva Egylet. VII., Szegényház-tér 1. sz.	Szegénysorsú árva fiúk és leányok intézeti gondozása és nevelése.
74.	Pro Iuventute Társaság. IX., Közraktár-u. 43.	A magyar középosztály és menekültek tanuló gyermekeinek mindennemű támogatása.
75.	„Pro Libertis” kath. Gyermekgondozó Társaság. VIII., Baross-u. 47. III. 2.	A kath. gyermekvédelem felkarolása.
76.	Stefánia Szegény Gyermek-kórház Egyesület. VIII., Gólya-u. 51.	Szegény gyermekek kórházi ápolása. Férőhely 212.
77.	IV., kér. Szegény Gyrmekeket felruházó Asztaltársaság. IV., Irányi-u. 6.	Szegény iskolásgyermekek téli felruházása.
78.	Szepesi Szövetség. IX., Mária Valéria-telep.	Szepességből származó egyedülálló ifjak ingyenes ellátása. Diákotthont tart fenn 24 férőhellyel.
79.	Szent Alajos Segítő Társulat. III., Kiscelli-út 79.	Elhagyott és árva gyermekek intézeti gondozása, nevelése és iskoláztatása. Fiúárvaházat tart fenn 44 férőhellyel.

Folyószám	Az egyesület v. intézmény címe és székhelye	Célja és működési köre
80.	Szent Ferencrendi Mária Missionárius nők Hermina Zárda. VII., Hermina-út 21.	Szegénysorsú árva és elhagyott leánygyermek intézeti gondozása, nevelése, kiképzése. Leányárvaház tart fenn 560 férőhellyel és Napközi otthont 60–70 gyermek részére.
81.	Szent József Otthon. III., Kiskorona-u. 45.	A tanuló ifjúság iskolán kívüli továbbképzése vallásos szellemenben tartott előadások útján.
82.	Szent József és Szűz Mária Otthon. X., Maglódi-út 125.	3-16 éves árva és elhagyott szegénysorsú leánygyermek intézeti gondozása, nevelése.
83.	Szt. Margit Intézet. IX., Knézits-u. 7.	Az ifjúság nevelésére óvodát, elemi, polgári és kereskedelmi iskolát tart fenn. Szegény árvákat díjtalanul vesz fel. Cselédotthont tart fenn
84.	Tabáni Bölcsődé és Árvaház Egyesület. II., Árok-u. 69.	Munkába járó szegény szülők csecsemőinek napközi gondozása, árva és elhagyott gyermekek intézeti gondozása és nevelése. Bölcsődét 100 férőhellyel és leányárvaházat 30 férőhellyel tart
85.	Lovag Wechselmann Ignác és neje Neuschloss Zsófia alapítványi vakok intézete. VII., Mexikói-út 60.	Vak gyermekek nevelése. Férőhely 50.

II. A társadalmi gyermek- és ifjúságvédelem bírálata.

Társadalmi gyermekvédelmünk legnagyobb hiányát és baját *egy szóval* jellemezhetjük: *a szervezetlenség.*

Amint azt a felsorolt intézmények céljának és működési körének ismertetéséből is ki vehetjük, számos oly társadalmi szervünk létezik, amely egy-ugyanazon védelmi tevékenység elvégzését tűzte ki feladatául és a gyakorlatban egymással versenyzően működik, viszont vannak az anya, csecsemő és fiatalok védelmének olyan területei, amelyek vagy teljesen megműveletlenek, vagy legalább is igen elhanyagoltak.¹⁾

¹⁾ Ugyanezt a hibát észlelték már a Jótékony célú Intézmények irói is. Lásd bevezetés. 8. old.

Elég legyen, ha példaként a nálunk teljesen hiányzó *gyermek-ágyas anyák háztartásának és gondozásának ellátását* célzó egyesületi munkára, az anyák és gyermekek jogi igényének elismertetését szolgáló *jogvédő irodák* munkájára mutatok rá, nemkülönben arra, hogy a bölcsődék és tanoncotthonok terén is nagy hiány mutatkozik. Oka ennek a ténynek az, hogy nálunk sem a társadalmi szervek helyi, illetve országos összeműködése, sem pedig az összes ilyen szerveknek a hatósági tevékenységgel való összhangja létrehozva nincsen. A magyar egyesületi munkát igen jól ismerő egyik kiváló német szakértő így jellemzi e helyzetet. „A magyar társadalom gondozását, kevés kivételtől eltekintve, a *szétforgácsoltság* jellemzi és a hatósági és privát gondozás vonatkozásai között hiányzik még az egységes törvényi rendezés, amely a gondozás vivőinek tevékenységéből a közös elemeket kiemelve helyileg összefogja és rendszerbe szedi.¹⁾ Bizonyos azonban az, hogy egy ilyen rendszertelen munka *anyagilag és szellemi erőpazarlással jár* és a közbizalom erősítésére sem alkalmas. Itt a legfőbb ideje azért, hogy az egyesületek megszervezése törvényi vagy kormányrendelet útján megtörténjék. A megszervezést pedig úgy kell keresztülvinni, hogy az azonos feladatú egyesületek nem sok, legfeljebb 4-5 nagyobb kötelékbe foglaltassanak össze, a különböző célú egyesületek ily szövetségei pedig közös képviseleti és központi irányító szervet küldjenek ki. Közhatósági segélyezést csak megszervezett egyesület kaphat.²⁾ A hatósági munkával való együttműködést pedig a szövetségek képviselőinek a központi irányításba, illetve a részletmunkába való bevonásával kell biztosítani. A szervezés keresztülvitelénél azonban egy körülményre igen nagy figyelmet kell fordítani. Nevezetesen a mai egyesületi rendszer lebontása és az új szervezet felépítése alkalmával ügyelni kell arra, hogy a létesített új, életerős egyesületek olyan biztosítékokkal legyenek körülbástyázva, amelyek ellensúlyozni lesznek képesek az állam és helyi hatóság részéről megnyilvánuló felszívó, beolvasztó irányzatot. Az ugyanis kétségtelen, hogy a gyermekmentés terén a hatósági munka sohasem nélkülözheti a társadalomnak meleg szívből jövő, gyors eltökélésű és kivitelű, közvetlen, minden körülmények között olcsóbb és intenzívebb munkáját.

¹⁾ Lásd W. Polligkei-nek az 1928. évi párisi szociális kongresszusra adott már hivatkozott jelentését. 23. old.

²⁾ A fővárost illetően a belügyminiszter 78,438/1928. IV. sz. leiratában kimondotta azt az elvet, hogy a főváros segéllyel csak azokat az egyesületeket támogathatja, amelyeknek tevékenysége nyilvánvalóan közérdeket szolgál, és amelyek saját erejükből is megfelelő összeget fordítanak segélyezésre. A főváros segélye nem lehet több, mint az illető egyesület által a kitűzött célra fordított összeg 15-20%-a. Természetesen ez a rendelkezés még nem jelenti a kérdés megoldását.

HETEDIK FEJEZET.

Az igazságügyi gyermekvédelem szervei és intézményei.

I. Bevezetés.

A gyermek joga című fejezetben ismertettem a fiatalokorra vonatkozó azokat a jogszabályokat, amelyek az anyagi büntetőtörvénnyel kapcsolatosak (a beszámíthatóság, a büntetésnemek stb.).

Ehelyütt a *bűnöző*, illetve a romlásnak kitett vagy *zül-
lésnek* indult fiatalokorra védelmét intéző *szerveket*, azok *hatáskörét* és *eljárását* ismertetem, nemkülönben azokat az intézményeket, amelyek a védelem ellátását szolgálják.

A fiatalokorra igazságügyi védelmét a következő szervek látják el:

1. a fiatalokorra bírósága.
2. a közigazgatási hatóság,
3. bizonyos vegyes összetételű szerv és
4. a társadalom.

II. A fiatalokorra bírósága.

A fiatalokorra bíróságáról szóló 1913: VII. t.-c. értelmében minden kir. törvényszéknél, amelynek büntető hatásköre van, fiatalokorra bíróságát kell alakítani, illetve létesíthető az oly járásbíróságoknál is, amelyeknél arra a fiatalokorra nagyobb száma vagy más fontos okból szükség van. A fiatalokorra bírósága nálunk az első fokon egyes bíró, akit az igazságügyminiszter 3 évre annak a bíróságnak bírái közül jelöl ki, amelynél a fiatalokorra bírósága alakítva van. A fiatalokorra bírója mellett a vádat a kir. ügyészség egy vagy több tagja képviseli. A fiatalokorra terhelt védőt választhat, ha ezt nem teszi, részére a bíró rendel ki védőt, amennyiben a védelem célszerűnek mutatkozik. Azonkívül az egész eljárás során az igazságügyminiszter által kinevezett *pártfogó tisztviselő* vagy a gyermekvédő és patronázs egyesületeknek, illetve a társadalomnak jelentkező és a bíróság által felkért tagja,

mint *pártfogó* működik közre; e pártfogókat megbízatásuk körében hatósági közegeknek kell tekinteni.

A fiatalok bíróságának *hatáskörébe* tartoznak:

1. mindazon fiatalok bűnügyei, akik oly bűncselekményt követtek el, amely általában az esküdtbíróság, a törvényszék és járásbíróság hatáskörébe van utalva, kivéve: 1. ha a 15 évet betöltött fiatalok sajtó útján követett el bűncselekményt, 2. ha a fiatalok a fiatalok bíróságának hatáskörébe eső cselekményen kívül 18. évének betöltése után a rendes bíróság hatáskörébe eső cselekményt is követett el és az eljárás egyesítésének van helye, végül 3. ha a 15-ik évet betöltött korú egyén halállal vagy fegyházzal büntetendő bűntettet követett el. Az első esetben az esküdtbíróság és törvényszék, mint sajtóbíróság, a második esetben az a bíróság jár el, amelynek hatáskörébe eső cselekményt a 18-ik évet túlhaladott kiskorú elkövette, tehát az esküdtbíróság, a törvényszék, esetleg a járásbíróság, az utolsóban pedig a fiatalok törvényszéki tanácsa.

2. A következő kihágási ügyek: a közveszélyes munkakerülés (1913:XXI. t.-c. 20. §.), a koldulás, a kitiltó rendelet megszegése, valamint mindazon kihágások, amelyekben a rendőri büntető bíróság javítónevelést kíván elrendeltetni. Azonkívül odatartozik a szülőnek, gyámnak stb. azon cselekménye, hogy a fiatalok csavarogni engedi, vagy koldulásra bízta, valamint e személyeknek a fiatalok sérelmére elkövetett egyéb kihágásai és vétségei; a vétségek azonban csak annyiban, amennyiben nem haladják meg a kir. járásbíróság hatáskörét. Ez utóbbi esetekben tehát a fiatalok bírósága felnőttek ügyeiben is bíraskodik (törv. 3. §.).

3. Végül odatartozik a 12 éven alul lévő (gyermek) által elkövetett bűncselekmény folytán szükséges intézkedések megtétele, nemkülönben azon *sürgős* védő- és óvóintézkedések foganatosítása, amelyekre bűncselekményt el nem követett, de a környezetükben erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllesnek indult, 18 évet be nem töltött fiatalok megmentése érdekében szükség van (Fb. 65. és 66. §-ok).

Az eljárásra való *illetékességet* a cselekmény elkövetésének helye vagy a törvényes képviselő, illetve a fiatalok állandó tartózkodási helye állapítja meg.

Az eljárás lefolyását rövidre fogva a következőkben ismertetem. Az eljárás feljelentésre indul meg és az egész előkészítő eljárást maga a fiatalok bírósága folytatja le. Az eljárás megindításáról és befejezéséről a gyámhatóságot értesíteni kell. Gyermek vagy fiatalok ügyében a bírósághoz intézett beadványt, iratot stb. közzétenni, vagy ilyen ügyről hírt adni tilos. Az előkészítő eljárás legfontosabb része a fiatalok életviszonyaira, egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségére vonatkozó adatok beszerzése. Ezek alapján a bíró azonnal is meg-

teheti a szükséges védő- és óvintézkedéseket; így pártfogót rendelhet, menhelybe, átmeneti otthonba, javítóintézetbe utalhatja, őrizetbe is veheti a terheltet, mindenkor azonban a felnőttektől szigorúan elkülönítve. Az őrizetbevétel tartama 15 napot rendszerint meg nem haladhat, súlyosabb esetben azonban a fiatalokorúak törvényszéki tanácsa esetről-esetre egy-egy hónappal meghosszabbíthatja azt. Intézkedéseit szükség esetén meg is változtathatja. Ha a bíró a pártfogótól az életviszonyokra vonatkozó jelentést megkapja, maga elé idézheti a fiatalokorút, annak szülőit és mindazokat, akiktől tájékozódást szerezhet a terhelt egyéniségéről és életviszonyairól. Felvilágosítást kérhet a gyámhatóságtól, a fiatalokorúak felügyelőhatóságától, az iskolától, a lelkésztől, orvostól stb., akik a terhelttel foglalkoznak.

Szükség esetén a bíró a fiatalokorút intézeti megfigyelés alá helyezheti, orvosszakértővel megvizsgáltathatja, illetve megfigyelő intézetbe szállíthatja.

Az előzetes intézkedések megtétele után a fiatalokorúak bírósága az iratokat indítványtétel végett rövid úton közli a fiatalokorúak ügyészével. Az ügyész az általános büntető perrendtartás esetein felül akkor is elejtheti a vádat, ha a fiatalokorúnak a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, valamint ha az elkövetett cselekmény elenyészően csekély súlyú és a fiatalokorú jövő erkölcsi fejlődése érdekében az eljárás mellőzése kívánatos. Az ügyész nyilatkozatának beérkezése után dönt a bíró arról, hogy 1. alakszerű tárgyalás nélkül végzéssel határoz-e, vagy 2. rendes tárgyalást tart-e? Az előbbi esetben a bíró anélkül, hogy a bűnösség kérdésében döntene és büntetést kiszabna, a fiatalokorú érdekében a következő intézkedéseket teheti:

1. a kiskorút házi felügyelet alatt tarthatja, illetve házi vagy iskolai fenyítést alkalmaz, vagy javítónevelést rendel el ellene,

2. próbárabocsátást,¹⁾

3. őrizetbe helyezést rendel el (3-12 óra hosszát alkalmas helyiségben az élelem korlátozásával vagy megvonásával),

4. megszüntetheti az eljárást.

A rendes tárgyalásra a bíró megidézi a törvényes képviselőt, továbbá mindazokat, akik felvilágosítást adhatnak és értesíti az ügyészt, a védőt, a pártfogót.

A tárgyalást megtartani és véghatározatot hozni a terhelt és az ügyész jelenléte nélkül nem lehet.

A tárgyalásról a nyilvánosság kizárható, a kihallgatások felvétele és a bizonyítás pedig a fiatalokorú jelenlétének kirekesztésével is történhetik.

¹⁾ Az 1. és 2. alatti intézkedések lényegét illetően lásd: A Gyermek és fiatalokorú az anyagi és alaki büntetőjogban című fejezetet.

A tárgyalás a tényállás kiderítésén felül különösen arra irányul, hogy a fiatalkorú jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése érdekében mily intézkedés mutatkozik legalkalmasabbnak. E végből különös gondossággal kell megállapítani azokat a körülményeket, amelyekből a fiatalkorú egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokára és életviszonyaira következtetni lehet. E tekintetben a pártfogó tisztviselő és pártfogó is kihallgatandó, illetve kihallgatható. A tárgyalás eredményéhez képest a bíró vagy *ítéletet* hoz és ebben a fiatalkorú ellen dorgálást, fogház, államfogház, elzárás vagy pénzbüntetést alkalmaz, illetve a vádlottat felmenti, vagy *végzéssel* határoz, ha t. i. nevelőintézkedést rendel el, vagy ha az eljárást megszünteti.

A bíró véghatározatai ellen fellebbezésnek van helye a kir. törvényszéknek állandó 3 tagú tanácsához (fiatalkorúak törvényszéki tanácsa). Fellebbezéssel élhetnek: az ügyész, a magánvádló, a fiatalkorú; utóbbi akarata ellenére is a törvényes képviselő, szülője, házastársa és védője.

A törvényszéki tanács vagy tanácsülésben vagy tárgyaláson határoz, utóbbi esetben akkor, ha a véghatározatot szabadságvesztésbüntetés alkalmazásával vagy tartamának felemelésével megváltoztatni akarja.

A másodfokon hozott véghatározat ellen *semmisségi* panasszal élhet az ügyész törvénysérelem miatt és a fiatalkorú, illetve törvényes képviselője és védője ugyanezen okból, ha javítónevelés, fogház vagy államfogház állapított meg. E panaszokat a kir. ítélőtáblának egy tanácsa vizsgálja felül.

A Fb.-ról szóló törvény megelőli továbbá a fiatalkorúak azon bűnügyeit is, amelyekben a rendes, illetve a részükre külön alakított bíróság (a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa) jár el, nemkülönben az ily esetekben szem előtt tartandó eljárási szabályokat (56-61. §-ok).

A fiatalkorúak bíróságának eddig ismertetett eljárásából bizonyos irányban eltérő intézkedéseknek van helye akkor, ha a bíró 12 éven alul lévő (gyermek) bűncselekménye ügyében jár el és ha 18 éven aluli, de bűncselekményt el nem követett, azonban erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult fiatalkorú ügyében *sürgős esetekben* óvőintézkedéseket tesz.

Az első esetben a bíró beszerzi a legszükségesebb adatokat és azután a Bn. 15. §-ának megfelelően őt megfenyítés végett a házifegyelem gyakorlására jogosított egyénnek vagy az iskolai hatóságnak adja át.¹⁾ A bíró a kiskorú és szülőjének vagy gondviselőjének meghallgatása után alakszerű tárgyalás nélkül határoz. Amennyiben ilyenkor a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek

¹⁾ Lásd előbbi jegyzetnél hivatkozott helyen az erre vonatkozó eljárást.

indult, a bíró a kiskorú nevelésének ellenőrzése és felügyelete érdekében vagy pártfogót rendel, vagy ha a gyermeket addigi környezetéből eltávolítva kívánja elhelyezni, a gyámhatóság egyidejű értesítés mellett a gyermeket valamely állami javítóintézetbe, valamely egyesület intézetébe vagy állami gyermekmenhelybe utalja be.¹⁾ A gyámhatóság viszont ilyenkor a gyermek javítónevelése iránt az erre nézve irányadó szabályok (27.200/909. I. M. sz. rend. 1. §. 2. pont, 3. §. és 2000. 1925. N. M. M. sz. rend. 3. §.) értelmében az állami gyermekmenhely kötelékébe való beutalással intézkedik.²⁾

A második esetben a bíróság *kétféle* természetű intézkedést tehet. Az első intézkedés, amelyet a bíró jogerősen maga rendel el és hajt végre, abban áll, hogy a fiatakorút meghagyja ugyan környezetében, de 1. figyelmezteti a szülőt (gondozót stb.), hogy a fiatakorúra szigorúbban ügyeljen, őt gondosabban nevelje, 2. utasítja a szülőt (gondviselőt stb.), hogy a kiskorút megfenyítse, iskolabajjárásra kényszerítse, a veszélyes környezettől, élettől stb. visszatartsa, 3. a kiskorú nevelésének ellenőrzése és felügyelete végett ideiglenesen pártfogót rendel.

Az 1. és 2. alattiak megtételére a bíró a szülőt, gyámot stb. bírsággal is szoríthatja és őket maga elé idézve a kiskorú érdekében kívánatos intézkedésekre és elmulasztásuk következményeire kitanítani köteles.

A bíró második intézkedése csak ideiglenes jellegű és a fiatakorúnak a környezetből való eltávolítására és valamely megbízható hozzátartozónál, állami menhelyben vagy gyermekvédő, illetve patronázs egyesületnél való elhelyezésére irányul. Ha a bíróság székhelyén vagy ennek közelében menhely vagy annak telepe van, a 15 éven aluli kiskorút ott *kell* elhelyezni. Az elhelyezésnél arra kell ügyelni, hogy az ideiglenes elhelyezés alatt addig, míg a gyámhatóság véglegesen nem határoz, a kiskorú tartási költségei a tartásra kötelezettek által vagy más módon fedeztessenek.³⁾ Mindezen elhelyezési esetekben az intézkedést haladéktalanul közölni kell a gyámhatósággal, amely véglegesen határoz. A gyámhatóság ily esetben haladéktalanul megvizsgálja, hogy a kiskorú eddigi környezetében valóban az erkölcsi romlás veszélyének van-e kitéve, vagy züllésnek indult-e és javítónevelése szükséges-e? És ha ezt igazoltnak látja, a kiskorút, ha 15-ik évét meg nem haladta, állami gyermekmenhelybe utalja be, ellenesetben megteszi a törvényes intézkedéseket a kiskorú erkölcsi romlásának megakadályozása végett, és ha e végből a javítónevelés

¹⁾ Lásd 56,000/1913. I. M. sz. rend. 83-85, és 42-46. §-ait, nemkülönben azonos tartalmú rendelkezéseket a rendőri büntetőbíróóságok részére a 21,200/1913. B. M. sz. rendelet 72-74. §-aiban.

²⁾ Lásd 212,000/1913. B. M. sz. rend. 77. §-át.

³⁾ Lásd 56,000/1913. I. M. sz. rend. 85. §-át.

volna szükséges, oda hat, hogy a kiskorú a 27.200/1909. L. M. sz. rendelet 27-29. §-ai értelmében az igazságügyminiszter által javítónevelő intézetbe felvehető legyen.¹⁾

A megjelölt intézkedéseket megteheti a bíró akkor is, ha a fiatalkorú ellen bűncselekmény miatt folyamatba tett eljárást megszünteti, vagy felmentő ítélettel fejezi be.

Az ilyen természetű bírói intézkedések ellen jogorvoslatnak nincs helye.²⁾

Az országban ezidőszerint 23 törvényszék és 18 járás-bíróság mellett működik fiatalkorúak bírósága. E bíróságok által kifejtett munkáról álljanak itt a következő adatok:³⁾ A jogerősen befejezett ügyek, valamint azon fiatalkorúak száma, akik ellen az eljárás megindult, 1921. év óta állandó csökkenést mutat. 1921. évben beérkezett feljelentésekből kerekén 12,300 ügyet fejeztek be és az eljárás 14,881 fiatalkorú ellen hozott intézkedéssel ért véget. Ezek a számok azóta így csökkentek:

1922-ben 12,224 feljelentés 14,445 fiatalkorú ellen, 1925-ben 11,209 ügy 13,284 fiatalkorú ellen és 1926-ban 10,176 ügy 11,939 fiatalkorú ellen hozott intézkedéssel ért véget.

Általában megállapítható, hogy a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények közt legnagyobb arányban a vagyoni elleni bűncselekmények, különösen a lopás, nemkülönben a testi sértés szerepelnek. A kiszabott büntetéseket illetőleg pedig leggyakoribb a dorgálás (1926-ban 3403 esetben), a próbára-bocsátás (1926-ban 1745 esetben), az őrizetben tartás (380 esetben) és a javító nevelés (270 esetben).

A szabadságvesztés büntetések túlnyomórészben rövid tartamúak, így 1926-ban 1-15 napig tartó ily büntetést 362 esetben, 16-30 napig tartót pedig 209 esetben szabtak ki, ellenben 1-3 hónapig csak 91, 3-6 hónapig csak 54, 6-12 hónapig csak 36 esetben. Pénzbüntetést 1926-ban 50 esetben róttak ki mint főbüntetést.

A fiatalkorúak bíróságai közül különösen kiemelést érdemel a budapesti. E bíróságnál 4 bíró működik a vezetővel együtt; három ügyész pedig a vádat látja el a bíróság mellett. A bírák évi kiosztása egyenként kb. 1000 ügyre tehető, ami igen nagy megterhelést jelent. Ennek dacára ez a bíróság igazán mintaszerű tevékenységet fejt ki. E bíróság 1928. évbéli ügyforgalmáról és tevékenységéről álljon itt a következő összefoglalás. 1928. év folyamán beérkezett 3819 új ügy, amelyből befejezést nyert 4349 tárgyalás után 3762 ügy. A bíróság a

¹⁾ Lásd a 212.000/1913. B. M. sz. rend. 80. §-at.

²⁾ A fiatalkorúak bíróságával kapcsolatos rendeletek közül felsorolom még a 68,800/1913. I. M. sz. rendeletet a bíróságok alakításáról és a 66,200/1913. I. M. sz. rendeletet a bünygi statisztikai adatok szolgáltatásáról.

³⁾ Lásd Magyar Stat. Évkönyv 1910-22. 260. old. és 1926. év 280. és köv. old.

következő védő- és óvintézkedéseket tette: 518 esetben a régi környezetben való meghagyás mellett pártfogót rendelt, 1298 esetben alkalmas idegen egyénnél és 13 esetben menhelyen való elhelyezéssel élt, 38 esetben pedig a fogházi helyiségben őrizetben tartást rendelt el. A hozott véghatározatok nagy része megszüntetés és egyéb befejezés. 335 esetben javítónevelést, 271 esetben próbárabocsátást, 88 esetben felügyelet alatt őrizetben tartást, 60 esetben dorgálást és csak 23 esetben rendelt el a bíróság fogházbüntetést.

III. A közigazgatási hatóság, mint az igazságügyi védelem szerve.

A rendőri bíróság, a fiataikorúak fogháza, a javítónevelés, az átmeneti otthon, a pártfogó tisztviselő.

Az *igazságügyi védelmet* ellátó *közigazgatási szervek* a következők:

1. a közigazgatási hatóság, mint rendőri bíróság,
2. az igazságügyminiszter és
3. a gyámhatóság.

A közigazgatási hatóság az 1913: VII. t.-c. 62-64. §-ái értelmében a fiatakorúak oly kihágást ügyeiben jár el – mint rendőri büntetőbíróság – amelyek a fennálló hatásköri jogszabályok szerint a közigazgatási hatóság hatáskörébe tartoznak, kivéve azokat a megjelölt kihágásokat, amelyek a fiatakorúak bíróságának hatáskörébe utaltattak. Ha a fiatakorú kihágási ügyében a közigazgatási hatóság mint rendőri büntetőbíróság jár el, a rendőri büntető eljárás szabályait kell alkalmazni a Fb.-ről szóló törvény módosításaival. Azokat a szabályokat, amelyeket a Fb.-ről szóló törvény a szükséges védő- és óvintézkedések megtétele, a fiatakorúak egyéniségének és életviszonyainak megállapítása a tárgyalás elkülönítése és a véghatározatpk tekintetében előír, ebben az eljárásban is alkalmazni kell.¹⁾

Ez utolsó rendelkezés szerint tehát a rendőri bíróság is jogosult alakszerű tárgyalás nélkül véghatározatot hozni. A *javitónevelés* elrendelését azonban a Bn. 33. §-a kivéven a rendőri büntetőbíró kezéből, ha ilyenre szükség van, az ügyet a fiatakorúak bíróságához kell áttenni. A *bűnöző gyermek* érdekében szükséges intézkedéseket a rendőri büntetőbíró azonban szintén megteheti, ha a gyermek eléje kerül és az intézkedés *halaszthatatlanul* szükséges (Fb. 62. §. 2. bek. és 212,000/1913. B. M. sz. rend. 72-74. §.).

¹⁾ A rendőri büntető eljárás szabályait a belügyminiszter 65.000/909. st. rendelete tartalmazza. Lásd idevonatkozólag még a 212,000/1913. B. M. BT. rendeletet az 1913. évi VII. t.-c. végrehajtása tárgyában a rendőri büntetőbíróságok stb. részére.

Megjegyzem itt azt is, hogy a rendőrség által elfogott vagy bekísért, bűncselekményt elkövetett fiatalkorút előzetes letartóztatásba helyezni nem lehet, hanem haladéktalanul át kell őt kísértetni az illetékes fiatalkorúak bíróságához. Amennyiben ez nem lehetséges, 48 órát meg nem haladó őrizetben lehet őt tartani, azonban csak a többi letartóztatottól elkülönítve.

Kimondja még a törvény azt is, hogy olyan rendőri büntetőbíróságoknál, amelyeknél a fiatalkorúak kihágásai nagyszámmal, ezen ügyek ellátására külön bírót kell kijelölni.

Ez a rendelkezés, mint a törvény indokolása említi is, főképpen Budapesten bír nagy jelentőséggel. Itt valóban már 1908-ban egy főkapitányi rendelettel felállították a külön rendőri gyermekbíróságot, az ú. n. *dunai kapitányságot*, amely a város egész területén a fiatalkorúak által elkövetett kihágási ügyekben bíraskodik.

E kihágások legnagyobb része fiúknál szabálytalan kerékpározás, villamosra való fel-, leugrás, közvagyonrongálás, csavargás és koldulás. Utóbbi két kihágás az állandó és intenzív ellenőrzés folytán egyre csökken. Leányoknál leggyakoribb az erkölcsrendészeti kihágás. A leggyakoribb büntetés a *dorgálás* és a 15 évesnél idősebeknél, ha önálló keresettel bírnak, a *pénzbüntetés*. A próbárabocsátás intézménye tapasztalat szerint nem vált be, főleg a züllés útjára került leányoknál, mivel a könnyű kereseti módokkal, nemi élvezetekkel megismerkedő kiskorú leányok a tisztességes életre nehezen vezethetők vissza. A diákok kihágásai esetén az iskolai hatóságot hívják fel megtorlásra, amelynek mindig hatása szokott lenni. A dunai kapitányságnál 4 gyermekbíró, egy vezető és csekély segédszemélyzet (detektív, vizsgáló közeg stb.) működik. Jellemző e rendőri gyermekbíróság tevékenységére, hogy 1928. évben 6339 kihágási ügygel foglalkozott, amelyből 862 esik leányokra. Azonkívül számos más intézkedést tett az árvaszék, gyermekmenhely, egyéb gyermekvédő hatóságok, intézetek és egyesületek megkeresésére nyomozás, válasz stb. alakjában.¹⁾

Az *igazságügy miniszter* szerepe az igazságügyi gyermekvédelemben kettős irányú, ú. m.:

- a) Intézkedik a *szabadságvesztésbüntetések* és
- b) a *javítónevelés* végrehajtása iránt.

A *gyámhatóságnak* viszont a *javítónevelés elrendelése* körül jut ki bizonyos szerepkör.

A fiatalkorúak fogház-, államfogház- és elzárásbüntetésének végrehajtásáról a 27,300/1909. és 56,000/1913. I. M. sz. rendeletek intézkednek. E rendeletek *alapelvei* rövidre fogva a következők: a) a fiatalkorúak fogházait részben kerületi fog-

¹⁾ Lásd bővebben mindezt Gegus Dániel: Gyermekvédelem és rendőrség című könyvében. 1925 óta az ügyforgalom folytonos növekvést mutat, lásd Budapest statisztikai és közigazgatási évkönyve, 1928. 212. old.

házakként szervezték meg a kir. főügyész felügyelete és a kir. ügyész főnöksége alatt, részben pedig mint országos gyűjtő-fogházat külön igazgató vezetése alatt. Az egy hónapot meg nem haladó fogház- és elzárásbüntetés a törvényszéki vagy járásbírói rendes fogház magánzárkájában is végrehajtható. Az egy hónapot meghaladó fogházbüntetést erre a célra kijelölt fogházakban kell végrehajtani. A fiatalkorúak fogházai a fogház többi részétől úgy vannak elkülönítve, hogy a fiatalkorúak a felnőttekkel nem érintkezhetnek. Az egy hónapot meg nem haladó fogház- vagy elzárásbüntetésre ítélt fiatalkorút a fogházba a fiatalkorúak bírója közvetlenül utalja be, a beszállításról is ő gondoskodik. Az egy hónapot meghaladó ezabadságvesztésbüntetésre ítélt fiatalkorút a fogházba az igazságügyminiszter utalja be. Az előterjesztést a fiatalkorúak bírója teszi meg. A beszállítás a kir. ügyészség útján történik.¹⁾

b) A fogházbüntetés végrehajtása négy szakra oszlik. Az első szak éjjeli és nappali magánelzárásban áll, ez alatt a fogházi személyzet és patronázs-egyesület tagjai a fiatalkorút rendszeresen látogatják. A cél a fiatalkorú kiismerése, ha ez megtörtént, az első szak véget ér. Ez idő alatt a fiatalkorú zárkájában 4-6 órán át dolgozik is.

A második szak alatt a magánelzárás enyhül és a fiatalkorú iskolába és templomba a csoportjával együtt jár. A zárkában az elítéltek egész napon át dolgoznak.

A harmadik szak alatt nincs magánzárka, de helyébe lép a közös munkateremben való munkáltatás.

A negyedik szakba a szabadulás előtt 15 nappal kerül a fiatalkorú. Itt ismét éjjel-nappal elzárás van.

c) A fiatalkorúakat csoportokba és osztályokba sorozzák a cselekmény minősége és a fiatalkorú előélete alapján.

d) Az iskolai oktatás célja, hogy a nevelésben részesülők az írást, olvasást és számolást elsajátítsák.

e) A 2 évnél hosszabb időre elítélteknek szakmunkában való rendszeres kiképzést is nyújtanak.²⁾

Jelenleg a fiatalkorúak elzárására szolgáló országos fogház létezik fiúk részére Nyíregyházán (79 fiú), leányok részére pedig Egerben (10 leány).

Ezenkívül fiatalkorúak fogháza van berendezve:

1. a pécsi kir. törvényszék fogházában fiúk részére,
2. az egri kir. törvényszéki fogházban csak leányok részére és
3. a pestvidéki kir. törvényszéki fogházban csak fiúk részére,

¹⁾ A részletekre nézve lásd az 56,000/1913- I. M. rend. 76-79. és 62. §-ait.

²⁾ Az alapelvek és részletek tekintetében lásd Angyal és társai: A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata című munka H. 57. és köv. old.

4. a győri és gyulai kir. törvényszéki fogházban fiúk és leányok részére.

Az összes elzártak száma 1929. év elején 109 fiú és 15 leány volt.

A *javitónevelésről* a Bn. 24. és 25. §-ai rendelkeznek, az ú. n. utólagos javítónevelés pedig a Bn. 28. §-án alapul. A Fb.-ról szóló törvény 52-54. §-ai e rendelkezéseket kiegészítik.

A javítónevelés végrehajtására vonatkoznak továbbá a következő rendeletek: az 56,000/1913. I. M. sz. rendelet 61-62. §-ai a javítónevelés elrendeléséről, a 27,200/1909. I. M. sz. rendelet a javítónevelés szabályozásáról és az 56,000/1913. I. M. sz. rendelet 81. §-a az *utólagos javítónevelésről*.

Mindezen jogszabályok intézkedéseinek lényegét a következőkben foglalom össze:

Javitónevelésben részesülnek:

a) azok a 12-ik életévüket betöltött, de 18-ik évüket el nem ért bűncselekményt elkövetett fiatalok, akiknek javítónevelését a bíróság az okból rendeli el, mivel eddigi környezetükben a romlás veszélyének vannak kitéve, züllésnek indultak, vagy értelmi és erkölcsi fejlődésük érdekében a javítónevelés más okból szükségesnek mutatkozik. Ez a javítónevelés állami, illetve az igazságügyminiszter által alkalmasnak talált más intézetben történik (27,200/1909. I. M. sz. rend. 1. §. 1. pont).

b) azok a gyermekek, akik életük 12. évének betöltése előtt büntetendő cselekményt követtek el, ha a *gyámhatóság javítónevelésük iránt* a Bn. 15. §-a szerint az erre nézve irányadó szabályok szerint intézkedik (27,200/909. I. M. sz. rend.

1. §. 2. pont).¹⁾ Ide vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy ez a javítónevelés a *menhely* eszközeivel történik, és ha ez a gyermek fékezhetetlen természete miatt nem lehetséges, úgy a menhely igazgatója e körülményt megállapítja, határozatát a népjóléti miniszterhez felterjeszti és ez az igazságügyminisztert megkeresi, hogy a gyermeket valamely javítóintézetbe vegye fel.²⁾

c) a *jogosult kérelmére* az olyan 18 éven aluli kiskorú egyének is, akik büntetendő cselekményt nem követtek el, de környezetükben erkölcsi romlásnak vannak kitéve, vagy züllésnek indultak s javítónevelésük a romlás megakadályozása végett szükséges. Az ilyeneknek a menhelyben történő javítónevelését minden körülmények közt a gyámhatóság rendeli el, ha a kiskorú még nem múlt el 15 éves és elhagyottá nyilvánítható, illetve ha a javítónevelésbe való beutalást a törvényes

¹⁾ E szabályok – mint láttuk – a 27,200/1909. I. M. sz. rend. 1. §. 2. pont, 3. §. és a 2000/1925. N. M. M. sz. rend. 3. §-a.

²⁾ Ez a rendelkezés, amely a 27,200/909. I. M. sz. rend. 4. és 26. §-ain alapult, ma már annyiban nem aktuális, hogy a népjóléti miniszternek magának is vannak az ily kiskorúak befogadására szolgáló intézetei.

képviselő is kéri. A javítónevelésnek ez az utóbbi válfaja mindig *az állami gyermekmenhelyben* nyer végrehajtást.

A 15 éven felül levő ily kategóriába tartozó kiskorúak javítónevelését pedig mindig az igazságügyminiszter rendeli el, javítónevelésük viszont az igazságügyminiszter főfelügyelete alatt álló javító nevelőintézetekben történik.¹⁾

Az ú. n. *utólagos javítónevelést* a bíróság jogosult elrendelni akár a fogházbüntetést megállapító ítéletben, akár utóbb a *felügyelőhatóság* javaslatára, ha attól a fiatalok gyökeres erkölcsi átalakulása várható.

A javítónevelést a bíróság *határozatlan* időtartamra mondja ki, de az a fiatalok 21-ik évének betöltésén túl nem terjedhet. Javítónevelés végett a növendékeket a nevelőintézetbe véglegesen az igazságügyminiszter utalja be.

A javítónevelést rendelő határozat jogerőre emelkedése után a fiatalok bírója megteszi az előterjesztést az igazságügyminiszterhez a javítóintézetbe való beutalás végett és nyilatkozik abban arra nézve is, hogy a fiatalok milyen foglalkozásra volna célszerűen kiképezhető.

Az előterjesztéshez mellékeli:

a) az ügyben hozott ítélet (határozat) hivatalos kiadmányát, vagy csak a rendelkező rész kivonatát,

b) a fiatalok testi fejlettségéről és egészségi állapotáról kiállított orvosi bizonylatot,

c) a fiatalok vonatkozó környeztanulmányát.

A fiatalok születési anyakönyvi kivonata, iskolai bizonyítványa is mindenkor felterjesztendő, akár egyidejűleg, akár utólag pótlásképen.²⁾ Ha az igazságügyminiszter a beutalást megadja, értesíti a fiatalok bíróját, aki a fiatalok beszállítását a kir. ügyészség útján foganatosítja.³⁾

Abban az esetben, ha a jogosult (anya, gyám) kérelmére és a gyámhatóság ajánlatára történik a kiskorú beutalása (21,200/1913. B. M. sz. rend. 80. §. és 27,200/1909. I. M. sz. rend. 1. §. ut. bek. 27. és 28. §-ai), a jogosultaknak kérvényéhez vagy felterjesztéséhez mellékelni kell:⁴⁾

1. a kiskorú születési anyakönyvi kivonatát;

2. a kiskorú iskolai bizonyítványát;

3. a kiskorú testi fejlettségéről és egészségi állapotáról

Kiállított orvosi bizonyítványt, amelyben azt is meg kell említeni, nem szorul-e gyógypedagógiai kezelésre, nem szenved-e ragályos, undorító vagy más a beutalást akadályozó betegség-

¹⁾ Lásd a 212.000/1913. B. M. sz. rend. 80. §-át.

²⁾ Lásd 56,000/1913. I. M. sz. rend. 61. §-át.

³⁾ Lásd 56,000/913. I. M. sz. rend. 62. §-át.

⁴⁾ A 27,200/1909. I. M. sz. rend. 27. §-ának 3. pontja szerint valamely hatóság, testület, egyesület vagy magánegyén is jogosult a beutalást kérni az atyai hatalmat gyakorló atyának vagy a gyámnak beleegyezésével. A kérelmet akár az igazságügyminiszternél, akár az árvaszéknél elő lehet terjeszteni.

ben, testi vagy szellemi fogyatkozásban; nőnél pedig azt is, nincs-e terhes állapotban;

4. a kiskorú személyleírását vagy fényképét;

5. a kiskorú előéletére, családi és vagyoni viszonyaira, erkölcsi, társadalmi helyzetére és foglalkozására vonatkozó adatoknak a községi elöljáróság által kiállított hitelesített jegyzékét;

6. kötelezvényt az ellátási díj fizetése iránt, vagy a díj engedésére irányuló kérelmet és a támogató okiratokat;

7. a törvényes képviselőnek oly kijelentését tartalmazó nyilatkozatát, hogy a nevelés tartamának és módjának meghatározását a kiskorú 21-ik évének betöltéséig az intézetre bízta;

8. a kiskorú községi illetőségi bizonyítványát.

Ha a felvétel halaszthatatlanul szükséges, az igazságügy-miniszter a kiskorút az okiratok beszerzése előtt is beutalhatja. Hét évnél fiatalabb gyermeket javítóintézetbe az igazságügy-miniszter be nem utal, sem pedig süketet, némát, vakot s általában az intézeti nevelést hátráltató szellemi vagy testi fogyatkozásban vagy ragályos betegségben szenvedőt és terhes nőt.

Oly szellemi vagy testi fogyatkozásban szenvedők, akik az előírt nevelésben nem részesíthetők, gyógypedagógiai nevelésben részesülnek; a feltűnően rossz viseletűeket pedig külön intézetben (Aszód) nevelik (27,200/1909. I. M. sz. rend. 5. §-a).¹⁾

Az állami javítóintézetek szervezetének és működésének részletes szabályait az igazságügyminiszter állapítja meg, az egyesületi és felekezeti jellegű ilyen célú intézetek pedig az igazságügyminiszter főfelügyelete alatt állanak. Utóbbiakkal az igazságügyminiszter az elhelyezés feltételeire nézve szerződést köt.

Az intézetek élén az igazgató áll. Űgy az iskolai, mint az erkölcsi oktatást képesített szakerők végzik, a munkaoktatást pedig szakképzett munkavezetők. A javítónevelőintézetekben való nevelés részleteit a 27,200/1919. I. M. sz. rendelet szabályozza, amelynek lényeges rendelkezései a növendék megfigyeléséről (kísérleti család, a nevelő családokban való foglalkoztatásáról, oktatásáról, munkakiképzéséről, szabadságolásáról, jutalmazásáról, fegyelmezéséről, kísérleti kihelyezéséről, végleges kibocsátásáról stb. szólnak).²⁾

A *kísérleti kihelyezés* az igazságügyminiszter joga, aki a legalább egy évig intézetben volt és teljesen megjavultnak látszó fiatalokot a felügyelőség meghallgatása után 2 évi

¹⁾ Az első helyen említett rendelkezés eddig nem nyert végrehajtást

²⁾ Lásd a részleteket Kun: A magyar állam javítóintézetei című az igazságügyminiszter által kiadott munkájában.

próbaidőre kísérletileg kihelyezheti. A kísérleti kihelyezés próbaidejének leteltével a növendék szabadonbocsátása végleges lesz. Ellen esetben az igazságügyminiszter elrendeli a visszaszállítást.

A javítónevelés célját a következő *állami intézetek* szolgálják: a budapesti átmeneti otthon 200, az aszódi fiúnevelő 600, a székesfehérvári fiúnevelő 150 fiatalkorú befogadására alkalmas. A rákospalotai leánynevelőintézet viszont 240 hellyel és a ceglédi leánynevelőintézet 160 hellyel rendelkezik.

Ezen intézetek általában a növendékek ipari kiképzésére (asztalos, szabó, bognár, cipész, lakatos ipar) szolgálnak, azonkívül az aszódi és székesfehérvári gazdasági és kertészeti kiképzést is nyújtanak. Az elhelyezést illetően rendszerint a kor, a magaviselet és kiképzési szempontok szoktak irányadók lenni az osztályozásnál. Az állami javítónevelőintézetekben elhelyezett fiatalkorúak száma kerekén 1300-ra becsülhető.

A magán nevelőintézetekről a társadalom tevékenységénél lesz szó.

Mint igen fontos gyermekvédelmi jelentőséggel bíró intézményt kiemelem itt még az ú. n. *átmeneti fiúotthont*, amely a Katolikus Patronázs Egyesület kezdeményezéséből kiindulva az 1920-ik évben a Markó-utcai Károly főherceg-laktanyában kapott elhelyezést, majd pedig 1924. évben az igazságügyminiszter állami kezelésbe vette át.

Ennek az intézménynek *három* célja van és pedig:

1. ideiglenes otthont nyújt az azonnali elhelyezésre szoruló gyermekeknek;
2. a lelkileg beteg növendékeket orvosi és lélektani vizsgálat és megfigyelés alá veszi és gyógykezeli;
3. a növendékeket egyéniségük szerint intézetbe vagy megfelelő munkába helyezi s azoknak a társadalomban való elhelyezkedését előmozdítja.

Az intézet 12-18 év közötti fiatalkorúakat vesz fel, nem ragaszkodik azonban szorosan e feltételhez és előíráshoz.

Az intézet az 1927-ik évben 1615 gyermeket fogadott be és bocsátott ismét szárnyra a legalkalmasabb helyre, megfelelő ellenőrzés mellett. A munkába kihelyezettek száma 1081-ét tett ki.¹⁾

Az otthon befogad minden fiatalkorút, akit a fiatalkorúak bírója ügyének elintézéséig beutal, és azokat is, akiket az igazságügyminiszter javítónevelésre utal be. Mindezen fiatalkorúak kor, előélet, erkölcsi viselkedés és foglalkozás szerint 5 családba nyernek beosztást. A család élén pedagógus családfő áll. Van az otthonnak kosárfonó-, cipész-, lakatos-, könyvkötő-, szabó- és asztalosműhelye, ahol a növendékek szakművezetők irányítása mellett kiképzést nyernek, elméleti ismeretek

¹⁾ Az 1927-ik évi statisztika adatai szerint a felvett gyermekek közül kb. 15% volt a házasságon kívül született.

elsajátítása végett pedig a fővárosi tanonciskolába járnak. Saját zenekara is van az intézetnek, valamint levanteegyesülete, cserkészcsapata, önképzőköre és könyvtára. A növendékek sportot is űznek, valamint oktató és erkölcsnemesítő előadásokat hallgatnak.

Az otthon növendékeit két orvos, egy asszisztens és az intézet pedagógusai testi, értelmi és erkölcsi vizsgálatnak vetik alá.¹⁾ Hasonló átmeneti otthona van az államnak leánvok részére is Rákospalotán, 35 hellyel.

Az állam által a fiatalkorúak bűnözése elleni védekezésre fordított kiadások meghaladják az évi 2 millió pengőt.

A fiatalkorúak bíróságának működésénél felemlítettem, hogy az egész bírói eljárás során az ügynevezett *pártfogók* járnak el, akiknek kétféle fajtát ismerjük.

E helyütt röviden a *pártfogó tisztviselő* szerepével foglalkozom, míg a *pártfogó* tennivalóira és e feladatok ellátására a társadalom igazságügyi gyermekvédelmi munkájánál terjeszkedem ki.

A pártfogó tisztviselők (jelenleg mintegy 30 működik) szolgálati viszonyait és működésük körét az igazságügyminiszter szabályozza. Ezek tehát fizetett állami alkalmazottak.

A fiatalkorúak bírója az esetre, ha a pártfogói teendők ellátása a patronázs-egyesületek útján nem biztosítható, a kir. Törvényszék és a kir. Tábla elnöke útján az igazságügyminiszterhez felterjesztést intéz pártfogó tisztviselő kinevezése végett. A pártfogó tisztviselő működésének megkezdését megelőzően a fiatalkorúak bírójának jelenlétében a bíróság vezetője előtt esküt tesz. A pártfogó tisztviselő közvetlenül a fiatalkorúak bírójának van alárendelve és tőle igazolványt kap, amelyet a helyi rendőri hatóság főnöke is láttamoz.

Feladatai különösen a következők:

1. beszerzi a környezettanulmányt;
2. jelen van a fiatalkorúak ügyeinek tárgyalásán;
3. a bíróság meghagyásához képest eljár a fiatalkorú ideiglenes elhelyezése, menhelybe, fogházba, javítóintézetbe stb. szállítása körül;
4. közreműködik a védő- és óvóintézkedések végrehajtása és a házi felügyelet alá helyezett, illetve próbárbocsátott fiatalkorú felügyelete körül;
5. felügyel a kísérletileg kihelyezett és feltételes szabadságra bocsátott fiatalkorúak magaviseletére;
6. ellenőrzi a kirendelt pártfogók munkáját;
7. ha valamely kiskorú környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, jelentést tesz a fiatalkorúak bírójának;

¹⁾ Az intézmény bővebb ismertetését lásd Morvay L.: Az átmeneti otthonok jelentősége című cikkében, A Gyermekvédelem Lapja, 1926. VIII. sz.

8. amikor a pártfogására bízott fiatalkorúak javítónevelőintézetben, menhelyen, intézetben stb. való elhelyezése szükséges, megteszi a kellő lépéseket.

A pártfogó tisztviselő működéséről naplót vezet, amelybe eljárásait naponta bevezeti és felmerült készkiadásait és napidíjait feljegyzi. E naplót minden hó végén a fiatalkorúak bírójának bemutatni köteles, aki azt megvizsgálja és láttamozza. A pártfogó tisztviselő igazolt úti számláit a kir. ügyészség vezetője utalványozza. Az igazságügyminiszter a pártfogó tisztviselő kinevezését bármikor visszavonhatja.¹⁾

IV. A fiatalkorúak felügyelő hatósága.

A fiatalkorúak felügyelő hatósága – mint az igazságügyi védelemnek egy további szerve – szintén hatósági jelleggel bíró intézmény, tagjainak nagy része azonban a társadalom köréből kerül ki és így az intézmény összekötőkapcsot képez az állami védelem és a társadalom később ismertetendő (patronázs) tevékenysége közt. Szervezetét és eljárását a 27,400/1909. L. M. sz. rendelet állapítja meg.

E szerint e hatóság felállítást nyert az 5 királyi ítéletábra székhelyén, vagyis: Budapesten, Debrecenben, Győrött, Pécsen és Szegeden, továbbá a zárójelben említett intézetekre való tekintettel Gyulán (szeretetház), Nyíregyházán (fiatalkorúak fogháza), Sopronban (Széchényi szeretetház) és Székesfehérvárott (fiúnevelőotthon). Tagjai e hatóságnak: a fiatalkorúak bírái (2) és ügyészei (2), 2 ügyvédi kamarai tag, az árszaszéki elnök, a vármegye és város első tisztviselője, a tanfelügyelő, az állami gyermekmenhely igazgatója. Ezekhez járulnak még a gyermekvédelem és a patronázs terén működő vagy érdeklődő egyének közül a kir. Tábla elnökének előterjesztésére az igazságügyminiszter által 3 évre kinevezett férfiak és nők. E tagok, valamint a felügyelőhatóság tisztviselői (elnök, helyettes elnök, tanácselnök és titkár) esküt tesznek és a kinevezésükkor tagsági igazolványt kapnak. A fiatalkorúak felügyelő hatósága évenként egy teljes és több tanácsulást tart. Tagjai szociális kiképzésére tanfolyamokat rendez és értekezleteket tart.

Feladatai a következők:

a) A területén lévő javítóneveléssel foglalkozó intézeteket az ú. n. látogatók kötelesek évente legalább egyszer meglátogatni, szintúgy a fogházakat is és tapasztalataikról az igazságügyminisztériumnak jelentést tenni.

b) Véleményt nyilvánítani az intézetekben és fogházakban lévő fiatalkorúak kísérleti kihelyezése és feltételes szabadságrabocsátása iránt. A kihelyezésre az illető intézet igazgatója tesz javaslatot és a felügyelőhatóság tanácsulésben határoz.

¹⁾ Lásd a részleteket az 56.000/1913. I. M. sz. rend. 27-34. §-ainál.

c) Közreműködik az így kihelyezett fiatalkorúak elhelyezésében és felügyeleténél.

Ezt a tisztet az elnök megbízásából és beosztása alapján a felügyelőhatósághoz beosztott *pártfogó* és a társadalmi szervek végzik.

d) Javaslatot tehet a kihelyezett visszaszállítása ügyében.

e) Megfelelő esetben javaslatot tesz a fogházbüntetés alatt álló fiatalkorú utólagos javítónevelése ügyében.

f) Szorgalmazza a társadalmi patronázs-egyesületek felállítását.

A felügyelő hatóság nőtagjaiból kell alakítani azt a tanácsot, amely a leánynevelő-otthonok növendékeinek kísérleti kihelyezésére, illetve a női letartóztatottak feltételes szabadonbocsátására vonatkozó ügyeket intézi.

Az irodai munkaerőt a tábla elnökei bocsátják a felügyelő hatóságok rendelkezésére.¹⁾

A fiatalkorúak felügyelő hatóságai közül különösen a budapesti érdemel kiemelés, amelynél kiváló irányítás és nagy érdeklődés mellett egyre elevebb és eredményesebb munka folyik.

V. A társadalom, mint az igazságügyi védelem szerve. Intézetek és patronázmunka, fogházmisszió.

A társadalom szerepe az igazságügyi gyermekvédelemben egyrészt javítónevelőintézetek, szeretetházak fenntartásában jelentkezik, másrészt az ú. n. pártfogó (patronázs) tevékenység ellátására irányul.

Az egyesületek által fenntartott nevelőintézetek közül felémleltem a következőket: Az Országos Gyermekvédő Ligának négy ilyen intézete van és pedig az ecseri szeretetház 50 leány részére, a rákoshegyi 75 fiú, a szegedi Árpád-otthon 80 fiú és a soproni Széchenyi-szeretetház 50 fiú befogadására.²⁾

Ezenkívül a budapesti Lord Weardal-otthon 50 leánygyermeknek, a Katolikus Patronázs-Egyesület Esztergomban 380, Rákospalotán a Clarisseum-otthon 100 és Püspöknádasdon a Julianeum-otthon 80 fiúgyermek számára tart fenn nevelőintézetet. Az Országos Protestáns Patronázs Egyesületnek viszont Dunaalmáson van 100 férőhelyes fiúnevelő-otthona és a Jó Pásztor-háza leánynevelő-intézetnek Óbudán 55 és Kecskeméten 80 leány javítónevelésére szolgáló intézménye.

¹⁾ Lásd a kérdést bővebben: Finkey F.: A felügyelő hatóság feladata stb. című munkáját és Gange O. cikkét: Gyermekvédelem Lapja, 1926. évi januári számában.

²⁾ A rákoshegyi szeretetház nem az igazságügyminiszter, hanem a népjóléti miniszter főfelügyelete alatt áll.

A magánintézetekben nevelt fiatalok száma megüti a 2500-at.

Ami a pártfogó tevékenység végzését illeti, elvben ugyan azt mondhatjuk, hogy a társadalmi munka e téren alkalmasabb a feladatok ellátására, mivel a társadalmi szervek munkája gyors, közvetlen és együttérző, figyelemmel azonban arra, hogy egyrészt a magyar társadalom – talán csak éppen Budapestet kivéve – ez irányban igazi, mély érdeklődést nem tanúsít, hogy másrészt az egyesületi munka teljesen megszervezve nincsen, egyelőre a hivatásos pártfogó tisztviselői munkát eredményesebbnek kell megjelölni, különösen ha e munka kellő számú és tisztességesen megfizetett alkalmazottal nyer ellátást.¹⁾

Az igazságügyi védelmet ellátó társadalmi egyesületek, mint említettem is, az ú. n. Patronázs Egyesületek Országos Szövetségét alkották ineg, amelynek 1911. évben 66 rendes egyesületi tagja volt.²⁾ Ezen egyesületek túlnyomórésze a háború után megszűnt, úgyhogy a vidéken ma már csak kevés egyesület fejt ki patronázstevékenységet.

A Budapesten jelenleg is működő, pártfogó tevékenységet ellátó egyesületek közül a már említett Katolikus és Országos Protestáns Patronázs Egyesületen kívül felsorolom még a következőket:

1. a *Bethania-Egyesület* (VIII., Gyulai Pál-utca 9. sz.). Fiatalok leányok patronálásával foglalkozik a cselédkérdéssel kapcsolatban.

2. a *Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége* (VIII., Mária Valéria-u. 7.). Fiatalok nők erkölcsi veszélytől való megvédésével foglalkozik a pályaudvari misszió útján.

3. a *Magyar Egyesület a Leánykereskedelem ellen* (IV., Szarka-u. 4. II. 1.). Foglalkozik a leánykereskedés és prostitúció elleni küzdelemmel, fiatalok leányoknak az erkölcsi züllesztől való megmentésével, azonkívül a pornografikus sajtótermékek terjesztésének megátlásavai. Állandó kirendeltséget tart a pályaudvarokon, a rendőrség erkölcsrendészeti osztályán és a tolonházban az odakerülő leányok védelme érdekében.

4. az *Országos Izraelita Patronázs Egyesület* (VI., Ó-utca 46.). Az erkölcsi zülleszt veszélyének kitétt fiatalok pártfogásával foglalkozik, a bíróságtól és hatóságtól átvett gyermekek elhelyezése, felügyelete és védelme útján,

5. az *Országos Rendőri Gyermekvédelmi Szövetség* (VII., Szövetség-u. 41.). Átmeneti gyermeknevelő otthont tart fenn

¹⁾ Hasonló szellemben: Vámbéry A fiatalok bírósága című mű, 71. old. A patronázsmunkánál szükséges tennivalók tekintelében lásd különösen a Társadalmi Feladataink című mű 351. és köv. oldalán Rottenbiller F. előadását.

²⁾ Vsd össze Kun-Marschalkó-Rottenbiller: Jótékony célú Intézmények, 73-74. old.

50 férőhellyel a rendőri gyermekbíróság által előállított és beutalt mindkét nembeli fiatakorúak elhelyezése és gondozása végett,

6. a *Szociális Missziótársulat Orsz. Szervezete* (I. Krisztina-körút 125.). Szikszón 60 férőhelyes szeretetház (Bethánia) tart fenn 6-15 éves leányok javítónevelésére. Ezenkívül 1922 óta a pestvidéki fogházban fogházmissziót lát el, nemkülönben a budapesti fiatakorúak bíróságán patronázsirodát tart fenn és a rendőri gyermekbíróságon inspekción lát el,

7. az *Országos Kath. Növédő Egyesület* (IV., Ferenciek-tere 7.). Nőotthont tart fenn 70 férőhellyel.

8. a *Tűzhely Országos Otthonvédő és Népművelő Szövetség* (L, Zenta-u. 5. sz.). Célja a fiatakorúak és cselédek pártfogása.

A pártfogó feladatokat rövidesen a következőkben ismertetem.¹⁾

1. Az első igen fontos feladat a *környezettanulmány* készítése, amelynek célja azon baj okának felderítése, amely a fiatakorút a bíróság elé vitte. Rendesen több ok működik itt közre, amelyek közt *külső* (exogén) és *belső* (endogén) okokat szoktak általában megkülönböztetni. A külső okok közt leggyakoribbak a szülők hiánya, a szülők viszálya, züllöttsége, a törvénytelen származás, főleg pedig a környezet szeretethiánya. Ehhez járulnak legtöbbször a mostoha szociális viszonyok, a nyomor, a munkanélküliség, a zsúfolt lakás stb.

A belső okok lehetnek: testi vagy lelki terheltség, öröklött hajlam (alkoholisták gyermekei). Sőt újabban bizonyos belső secretióknak (mirigyek működési zavara) is tulajdonítják némelyek a kriminalitás okát. Ide tartoznak az elmeegyeség bizonyos nemei is, miokból a pártfogók erre is figyelni tartoznak; a diagnózist mindazonáltal csak szakértő állapíthatja meg. A pártfogó a környezettanulmányt úgy végzi, hogy a gyermek lakásán kihallgatja mindazokat, akiktől felvilágosítást kaphat. Felveszi a gyermek személyi adatait és életviszonyairól, jelleméről, erkölcsi ítélőképességéről, iskolai tanulmányairól stb. képet alkot. Ez alapon elkészíti a *környezetjelentést*, amely csak a lényeges adatokat tartalmazza.

Fontos a pártfogó *magatartása* is a környezettanulmány végzésénél, amely nagy tapintatot, szakértelmet, tárgyilagosságot feltételez.

2. További fontos teendője a pártfogónak az ügyeletes szolgálaton való jelenléte. Az inspekcióna vagy a rendőrség vagy a szülő hozza a gyermeket, vagy maga a gyermek jön

¹⁾ A részleteket a 27,400/1909. és 56,000/1913. I. M. sz. rendeletek, a tanítók részére kiadott 16,785/1911. sz. V. K. min. rendelet és annak melléklete, valamint a Patronage Egyesület Országos Szövetsége által kiadott tájékoztató nyújtják. Lásd ezeket Kun Béla dr. idézett művében 32-58. old., továbbá Feleki B. dr.: A pártfogó ügy című művében.

oda el. Ily esetekben igen gyakran rögtöni intézkedésre lehet szükség, pl. munkában vagy családnál való elhelyezésre stb.

3. A gyermeki bírósági tárgyalásokon való jelenléte is igen fontos teendő, mivel a pártfogó ad felvilágosítást a bírónak a gyermekről a tárgyalás kezdete előtt, azonban a gyermek jelenlétének kizárása mellett. Minden bíró mellett két női és egy férfi pártfogó működik.

4. A házi felügyelettel megbízott pártfogó köteles a fiatalok magaviseletét figyelemmel kísérni és erkölcsi fejlődését előmozdítani, erről szóban vagy írásban a fiatalok bírójának jelentést tenni.

5. A próbabocsátás esetén egy évre vagy továbbra is a pártfogó *ellenőrzése* alá kerül a fiatalok. Ilyenkor is igen fontos a társadalmi munka, mivel a fiatalokkal folytonos benső foglalkozásra van szükség, amely munkát csak szeretettel és sok időreáfordítással lehet ellátni. A fiatalok ellenőrzését a pártfogó avval kezdi, hogy meggyőződik arról, vajjon a fiatalok a bíróság rendelkezéseit megértette-e, kötelességeiről kellően tájékozva van-e. Azután pedig állandóan ellenőrzi a fiatalok magaviseletét. A fiatalok lakásán kell felkeresni és vele állandó kapcsolatban lenni, különösen pedig iskolai tanulmányait, munkateljesítményét ellenőrizni. Iparkodni kell a fiatalok bizalmát megnyerni és hajlamait felébreszteni.

Ha a próbaidőt a fiatalok kifogástalan magaviselettel kiáltotta, a pártfogó jelentést tesz a bíróságnak, amely az eljárást megszünteti. Az ellenkezőt szintén a bíróságnak kell jelenteni, hogy az a szükséges intézkedéseket megtehesse.

6. Éppen ilyen fontos szerepe a pártfogónak az is, amelyet a fiatalok kísérleti kihelyezése, illetve a fogházból való kiszabadulása után annak érdekében kifejt. A javítóból kikerülő, illetve a fogházból kijövő fiataloknak támaszdóra, segítőre van szüksége, aki a társadalomba való visszatérésének útját egyengesse. Ha a fiatalok munkába kíván lépni, iparkodni kell a pártfogónak arra, hogy azokat az akadályokat és a büntetett fiatalokkal szemben táplált előítéletet, amelyek a fiatalok fogadják, elhárítsa, illetve eloszlassa. A családi otthonban pedig arra kell törekednie, hogy a hazatérőt szeretettel fogadják, megértéssel, lélekkel vezessék a jó útra és azon meg is tartják.

A pártfogónak a bírósághoz, felügyelőhatóságához, menhelyhez, a gyámhatóságához stb. intézett feljelentései és beadványai bélyegmentesek, hasonlóképpen portómentesek ezen hatóságokhoz és intézményekhez irányított postaküldeményei.

A pártfogók tennivalóik ellátásával felmerült készkiadások megtérítését kérhetik a fiatalok bíróságánál, aki azt a bünygyi általányból utalványozhatja.

A fiatalok bírójának a patronázsmunkát ellátó társadalmi törekvések irányításában tág tere van. Feladatát képezi,

hogy tájékoztassa a területén lévő gyermekvédő egyesületeket az erkölcsileg veszélyeztetett kiskorúak és a büntettes fiatalok megmentésére irányuló hivatásukról és teendőikről, hogy továbbá gondoskodjék arról, hogy a jelentkező egyének és egyesületek a szükséges igazságügyi védelmi teendők ellátásában segédkezzenek. E célból a társadalom önként vállalkozó, valamint az egyesületeknek általuk bejelentett tagjait nevük, állásuk és lakóhelyük megjelölésével jegyzékbe veszi.

Ugyancsak kötelessége a fiatalok bírájának az is, hogy évente a felügyeleti hatóság útján jelentést tegyen arról, hogy a társadalom a fiatalok bírájának működését miként támogatta, ha hiányokat tapasztalt, azokat feltárja és kiküszöbölésükre javaslatot tegyen.¹⁾

A *fogházmisszió* a letartóztatott fiatalok szellemi és lelki istápolásával (bibliaórák, ismeretterjesztő előadások, analfabéta-tanfolyamok, jó könyvek szétosztása stb.) és amennyire lehet, anyagi támogatásukkal (fiatalok foglyok felruházása, munkaalkalom szerzése stb.) is foglalkozik az esetre, ha azok a fogházból szabadulnak. Különösen fontos szerepe van e téren a női letartóztatottak érdekében a Szociális Misszió Társulat Központja által a pestvidéki törvényszék fogházában, valamint a vidéken is helyi szervezetei által vitt tevékenységnek. Rajta kívül a fővárosban a fogházmissziói munkát a Bethánia egyesület és a Filadelfia Diakonissza egyesület karolta fel.²⁾

VI. Az igazságügyi gyermek- és ifjúságvédelem bírálata.

Igazságügyi gyermekvédelmünk annak dacára, hogy az alapját képező törvények úgyszólván Európa legrégebb ilyen tárgyú törvényei közé tartoznak, kétségen kívül egy igen jól átgondolt, ma is modern és fejlődőképes alkotás. Kiválóan érvényesülnek ezen intézménynél mindazon alapelvek, amelyeket a legújabb fejlődés és világnézet a bűnöző és züllés veszélyének kitett fiatalokkal való elbánás tekintetében mint nélkülözhetetlen kellékeket elfogadott, nevezetesen a megtorlás helyett a *javítás és nevelés* gondolata, az utólagos orvoslás helyett a *megelőzésre* való törekvés, a fiatalok bíráinak szakszerű *állandó foglalkoztatása és kapcsolata* a gyermekvédelemmel foglalkozó intézményekkel, a szakképzett elemeknek, főleg a nőknek az eljárásba való bevonása stb.

Amikor mindezt készséggel elismerem és igazat adok a fiatalok bíróságának működését igen jól ismerő egyik

¹⁾ Lásd mindezt részletesen az 56,000/1913. I. M. sz. rendelet 9-26. §-ában.

²⁾ Lásd Molnár Gyula cikkét az Evang. Lapja 1929. III/2. számában. A fogházmisszió működésének irányítása végett (jogosultság, igazolvány) az igazságügyminiszter 27,750/921. és 53,563/923. sz. a. rendeleteket is adott ki.

szakértőknek abban, hogy a magyar igazságügyi gyermekvédelem 80%-bán már megvalósította azokat a követelményeket, amelyeket a bűnöző és züllés veszélyének kitett fiatalokorúak megjavítása érdekében felállított ilyen intézménynek szem előtt tartani kell.¹⁾ reámutatok mégis azon további feladatokra, amelyek megvalósítása más szakértők nézetével is támogatott véleményem szerint az intézmény további fejlesztése és tökéletesítése érdekében kívánatos lenne.²⁾

Egyik, a szervezeti megoldásból eredő hibája ezen intézménynek az, hogy úgy a bűnöző gyermek (12 éven aluli), mint a nem bűnöző, de erkölcsi romlás veszélyének kitett vagy züllésnek indult 18 éven alul lévő fiatalokorú és gyermek megjavítása érdekében tehető intézkedésekre két hatóság is befolyással, hatáskörrel bír. Az egyik hatóság a fiatalokorúak bírósága, a másik a gyámhatóság.

A bíró intézkedik a bűnöző gyermekkel szemben. De már a Fb.-ról szóló törvény 65. §-ában hivatkozott Bn. 15. §-ából az következik, hogy amennyiben a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, a bíró a gyámhatóságot értesíti, amely hatóság a javítónevelés iránt intézkedik.³⁾ Ugyanígy a Fb. szóló törvény 66. §-a szerint a veszélyeztetett, illetve a züllésnek indult 18 éven aluli fiatalokorúval szemben is a bíró csak sürgős esetekben jár el és intézkedik végleg, ellenben ha a kiskorú testi vagy erkölcsi állapota veszélynek van kitéve, úgy a bíró csak ideiglenesen intézkedik, míg a gyámhatóság határoz.

Ezek a rendelkezések azonban nem csak azért aggályosak, mivel két hatóság intézkedését teszik szükségessé, de azért is, mivel a gyámhatóság mai szervezetében a fiatalokorúak megslőző erkölcsi védelmének ellátására kevésbé alkalmas, mint a fiatalokorúak bírósága.⁴⁾

Meg kell ezt állapítani egyrészt az okból, mert az árvaszékek tevékenysége – talán csak éppen Budapestet kivéve – a kellő szakértelem és a vizsgáló közegek hiánya miatt sokkal vontatottabb, de meg azért is, mivel az árvaszék az ily gyermekekkel szemben a 2000/1925. N. M. M. sz. rend. 3. §-a alapján jár el, amely eljárás – mint láttuk – sokszor igen

¹⁾ Lásd Németh Péter: A nemzetközi szociális kongresszus Parisban. A Gyermekvédelem Lapja, 1928. 6-7. szám.

²⁾ Écdemes reformgondolatokat vet fel a fiatalokorúak bírósádkódása kérdésében dr. Baranygy Karoly a Jogtud. Közi. 1929. évi 7. számában.

³⁾ Az 1908. 36. t.-c. 15. §-ához füzött indokolás szerint azért, mert „ilyenkor a családi jogokat is érintő intézkedésre van szükség, amelyet a törvény nem a büntetőbíróra, hanem a gyámhatóságra bíz, mivel el akarja kerülni, hogy a gyermek ellen bűnvádi eljárást folytassanak.” Ennek az indokolásnak azonban célja és értelme veszett akkor, amidőn a fiatalokorúak bíróságát megalkották és az a maga teljes bizonyítási eszközeivel a Fb. törv. 65. §-a értelmében eljár.

⁴⁾ Ugyanígy Vámbéry, id. mű 45. old. és Kovács ö. Emlékkönyv, 120. oldal.

hosszadalmas, úgyhogy a bíró *ideiglenes* intézkedése volta-képen *végleges* lesz. Mi szükség van ily esetben tehát arra, hogy az árvaszék újból megvizsgálja a bíróság által már meg-állapított azt a tényt, hogy a kiskorú környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, illetve hogy züllésnek indult? Azért ezt a kérdést sokkal inkább helyes és célszerű lett volna a törvény-nyel véglegesen rendezni és az intézkedést az ismertetett német példa mintájára *a teljes bizonyítási eszközökkel* rendelkező *bíróra* bízni, tekintet nélkül az apai hatalom gyakorlójának, illetve a gyámnak *vétkességére*.¹⁾

A mai helyzet kétségtelenül visszás és sokkal célszerűbb a német megoldás, amely az összes *nevelő intézkedések* meg-tételét *a gyámhatóságra* bízta. E megoldásnak azonban nálunk a gyámhatóság közigazgatási autonóm és kollegiális jellege miatt akadályai voltak.²⁾

Ezek az akadályok azonban a jövő reformnál elhárítha-tok lennének vagy úgy, hogy *a veszélyeztetés* eseteiben való végleges intézkedést is kizárólag a Fb.-ra bíznák, vagy pedig a gyámhatóság hatáskörének tágítása mellett a fiatalkorúak bíróságának teendőit is a gyámhatóságra ruháznák.

De hogy a bírónak a megelőzést szolgáló intézkedései a gyakorlatban nem kellően érvényesülhetnek, annak egy to-vábbi oka is van. Nevezetesen a veszélyes környezetből kiemelni rendelt 15 éven aluli fiatalkorúak elhelyezésére *az állami men-helyek* szolgálnak, amelyeknek ily célra való alkalmatosságát – mint azt korábban ki is fejtettem – erősen vitatni lehet.³⁾ Különben elvileg sem mondható szerencsés megoldásnak az, hogy a javítónevelést két minisztérium különböző szervek és intézmények és különböző nevelési rendszer alapján bonyolítja le. Ez a megoldás javítónevelési ügyünk egyöntetű kialakulá-sának hosszú ideig kerékkötője lehet.

Az intézmények hiányát igazságügyi gyermekvédelmünk szintén sínyli, így pl. szakértőink régóta sürgetik egy, az át-meneti fiúotthonhoz hasonló *leányotthonnak Budapesten* leendő létesítését a züllésnek indult és bűnöző fiatalkorú leányok be-fogadása és ideiglenes elhelyezése végett addig, míg ügyük a rendőrbíró, illetve a fiatalkorúak bírója elé kerül.

Egyébként a budapesti állami átmeneti otthon *berende-zése* terén szintén vannak sajnálatra méltó hiányok, amelyek

¹⁾ Egy ilyen törvényi rendezéssel megszüntethető lett volna az a visszásság is, amelyre az elhagyott gyermekek védelménél mutattam reá a 2000/1925. N. M. M. számú lendelettel kapcsolatban.

²⁾ Ugyanígy Szász B.: A fiatalkorúak bírósága. Büntetőjogi dolgo-zatok. 274. oldal.

³⁾ Ugyanígy Vámbéri R. id. mű 42. old. és Morvai L. az Átmeneti otthonok jelentősége. A Gyermekvéd. Lapja 1926. VIII. sz. Az 1913. évi VII. t.-c. indokolása is e védelmet „*nem elég hatályosnak*” jellemzi. Lásd a 67. §. indokait. Ujabbán, mint jeleztem, javulás észlelhető a menhelyi ne-velés terén is.

szüksős pénzügyi viszonyaink következményei. Nevezetesen helyiségei korántsem elegendők a beutalt fiatalok befogadására és elhelyezésére és bár kibővítésére a lehetőség megvolna, arra költségvetési fedezetet kapni mindeddig nem sikerült. E körülmény az oka annak a bajnak is, hogy a nagyobb és kisebb, nemkülönb az egészséges elméjű és a gyógypedagógiai nevelésre szoruló abnormis kiskorúak elkülönítése nem vihető kelően keresztül.

Igazságügyi javítóintézeteink berendezése, pedagógiai és munkaszervezete tekintetében is voltak a múltban panaszok és hiányok.¹⁾ E hiányok azonban idővel úgyszólván mind kiküszöbölést nyertek. Ami baj e téren ma még fennforog, az főképpen az intézetek és szakközegek nem kellő számában, szóval ismét az anyagi erő hiányában leli magyarázatát.

A társadalom patronázs tevékenysége szintén nagy kívánni valót. Általános nézet az arra hivatott tényezők körében, hogy az egyesületek részéről e téren, jóformán csak Budapestet kivéve, komolyabb támogatást alig lehet kapni. Ez a tény annál inkább is sajnálatos, mivel társadalmunk tehető rétegeinek főleg a nagyobb városokban elemi kötelessége lenne ez irányban a jó példaadás. Igaz viszont, hogy társadalmi oldalról, igen komoly tényezők azzal az ellenérvvel élnek, hogy a patronázmunkában néhol a hivatalos jelleg túlteng és nem engedi szóhoz jutni a társadalmi tevékenységet. Bizonyos csak az, hogy a két tevékenység összemunkálásának megszervezése körül bajok és hézagok vannak.

A rendőri gyermekbíraskodás terén szintén hiányok észlelhetők. Elismerésre méltó munka ez irányban javarészt *csak Budapesten folyik*. A vidéken a munka sok helyütt egyenetlen, kevés érzék és szakértelem tapasztalható.

Jóllehet a budapesti dunai kapitányság igen fontos, a fiatalok veszélyeztetését közvetlenül észlelő munkaköre évről-évre emelkedik és feladatait ennek dacára minden irányban európai nagyváros színvonalához mérten iparkodik megoldani, azt kell megállapítani, hogy a felsőbb hatóságok részéről kevés méltánylásra és megértésre talál ez a teljesítmény. Nevezetesen nem tudta elérni eddig ez az intézmény, hogy alkalmas és megfelelő fertőtlenítő és fürdőhelyiséggel felszerelt *külön épületben* nyerjen elhelyezést, ahol a gyermekek és fiatalok ideiglenes felvételét és elhelyezését keresztül vigyék, hogy továbbá a szükséges szakértő személyzettel ellássák.

A fiatalok felügyelő hatóságának sokoldalú és fontos kihatású tevékenysége szintén csait újabban kezd nagyobb lendületet venni azért, hogy friss erők új, lüktetőbb életet és gyakorlatiasságot visznek a szervezet munkájába.

¹⁾ Lásd: Vámbéri id. munkáját.

NYOLCADIK FEJEZET.

A magyar gyermek- és ifjúságvédelem hiányai és a szükséges reform.

A gyermek- és ifjúságvédelmi törvény. Befejezés.

A magyar gyermek- és ifjúságvédelem eleddig felsorakoztatott mozzanatai, mint színes kockák apró színfoltjai illeszkednek egybe és elibénk tárul most már az egész mozaikmű hatalmas arányaival.

Ezen a hatalmas alkotáson kiváló mesterek keze dolgozott és fejlesztette a haladás, az egyre szebb kibontakozás felé. Mert bizonyos az, hogy ennek a monumentális mozaikmunkának újabb részletei (a menhelyi védelem, a szociális biztosítás, az anya- és csecsemővédelem stb.) a XIX. század 50-es éveinek a történelmi részben ismertett sötét alaptónusú töredékeivel egybevetve mérhetetlen nagy haladást jelentenek.

Mindazonáltal ennek a nagyszabású műnek, mint látuk, a részletekben vannak apró-cseprő foltjai, hibái. De vannak e nem közönséges méretű alkotásnak olyan gyengéi is, amelyek magának a szerkezeti elgondolásnak és felépítésnek rovására mennek és ezért az egész mű értékét csökkentik, ha rajtuk mihamarabb újraépítés által nem segítünk.

Lássuk mármost, melyek ezek a szerkezeti bajok, és miként lehetne azokon segíteni.

Röviden úgy jellemezhetném e hibákat, hogy azok részben magából a *rendszerből*, részben az alkalmazott *munkamódszerből* erednek.

A magyar gyermek- és ifjúságvédelmi szervezet, amint azt most már véglegesen megállapíthatjuk, *kétféle rendszer összevegyítéséből* állt elő. Az egyik alkotó elem az állami menhelynek az „*elnagyoltságon*” nyugvó rendszere a maga zárt, kórházszerű formációjával, a megkülönböztetett gyermekkategóriákkal, kihelyezési eljárásával és utólagosan orvosló munka - metódusával. A másik főalkatrész az anya- és csecsemővédelem, nyílt, dispensair-jellegű védelmi rendszere, amely a gondozásra szoruló gyermekek közt nem különböztet, és amely munkamódszerével megelőzően hat. A két főalkatrészhez mint mellékes alkatelem járul a helyi hatóság és a társadalom által kifejtett védelmi tevékenység.

Ez az összevegyítés annak folytán, hogy nem rokon, sőt merőben *idegen elemek* egyesítésére irányul, sehogy sem akar sikerülni és egy hatalmas, tömör egészbe egybeformni. Tiltakozik az ellen mindkét rendszer alap gondolata és munkakivitele. Az egyik csak az általa szorosan megjelölt gyermekcsoportot hajlandó oltalmába venni, a másik kitarja ajtait és bizonyos korig minden gyermeket készséggel befogad.¹⁾ Az egyik munkája nehézkes, vontatott, a másiké közvetlen, azonnal ható. E mellett nem történt gondoskodás arról sem, hogy a két rendszer közvetlen kapcsolatba hozassék a végett, hogy a kettős munka, a kettős ellátás (főleg Budapesten) elkerülhető legyen.

A *rendszernek* egy másik mindjobban érezhető baja a *szervek tarka sokfélesége* és a *hatáskörök szétzüálltsága*. Ezt a szervi bajt rajtam kívül a gyermekvédelmi ügy kérdéseivel foglalkozó más szakírók is észrevétel tárgyává tették már.²⁾ Tény az, amint láttuk is, hogy a gyermekvédelem ügyével 6 minisztérium, ezenkívül egy csomó hatósági és félig hatósági jellegű szerv, nemkülönben a társadalmi szervek egész légiója foglalkozik olyként, hogy a szükséges tevékenység ^egy-^egy részletét sokszor egészen ötletszerű elrendezésben vállalják.³⁾

Maga az a körülmény, hogy az általános közigazgatási védelem idővel szoros elhatárolást nyert az igazságügyi védelemtől, nézetem szerint nem egyéb, mint *a rendszernek fejlődésbeli eltolódása*, mert hiszen mindkét tevékenységnek célja azonos: *a veszélyeztetett gyermekcsoportok megelőző védelme*. De éppen ilyen fejlődésbeli fonákság a fiatalkorúak bíróságának a gyámhatóságtól különálló kialakulása, amely tényre a korábbiakban reámutattam, és amely állításmat a külföld ilyenmő intézményeinek kifejlődése és működése is igazolja.

Mindezekhez járul a *munkamódszernek* az a hiánya, hogy az *egyes szervek összeműködéséről* gondoskodás nem történt. A hatósági védelem szerveinek munkája közt ma sincs összefüggés.⁴⁾ Az állami menhelyek a maguk elszigetelt tevé-

¹⁾ A menhelyi gyermekvédelem e hiányát, mint korábban láttuk, mások is (Kádár, Berend stb.) észlelték.

²⁾ Lásd Kádár L. L. előadását. Egészségügyi Feladataink 112. old. és Szokola Leó: Néhány szempont gyermekvédelmünk reformjához. A Gyermekvéd. Lap. 1926. 3. sz.

³⁾ Példával szolgáltam a bábaüagnél; de hivatkozhatom Kádár L. ama példájára is, mely szerint a hülye gyermek az esetre, ha képezhető, a kultuszminiszter ügykörébe tartozik, ellenben ha képezhetetlen, a népjóléti miniszter hatáskörébe. Másutt reámutattam arra az anomáliára is, hogy Budapesten nem egy házasságon kívül született gyermekkel '3-1 gyermekvédelmi szerv is egy időben foglalkozik. Lásd Városi Szemle 1927. évi 11-12. sz.

⁴⁾ Láttuk ezt a Stefánia-Szövetség, az Országos Társadalom Biztosító és az Állami Gyermekmenhelyek szertehúzó tevékenységénél.

kenységükkel teljesen önálló úton haladnak. A helyi hatóság munkája az anya- és csecsemővédelmet kivéve, ismét más utakat követ. A társadalmi tevékenység szintén önállósította magát. Sem az anyagi, sem a szellemi erők egyesítése, szervezése nem nyert kellő megoldást. Bizonyos erők (helyi hatóság) kihasználatlanul hevernek. Az egész műből hiányzik az összhang, a részeknél nem egyhelyütt hiányzik a megértés, a lelkesedés. Nagy baj az is, hogy a társadalom mély rétegeit nem hatja át az együttérzés, a gyermekvédelmi ügy fontosságáról való meggyőződés. Sajnos, mi igazán nem tartunk ott, ahol a dánok, kiknél a „gyermek ügye a nép ügye”!

Mi lett mindezen hiányosságoknak, tökéletlenségnek végkövetkezménye?

Az a korát megelőző szociális felfogás, az a hatalmas lendület és fejlődőképes életerő, amelytől 25 évvel ezelőtt megalkotott állami gyermekvédelmünk munkája az elinduláskor duzzadt, és amely méltán keltette fel a Nyugat érdeklődését, ma már megfogyatkozva stagnál, sőt az intézmény életképessége is kérdésessé vált.

Fel kell tennünk azért azt a kérdést: hogyan lehet ebből a vergődő állapotból kivezető utat találni?

Nagy vonásokban bemutatom azt a megoldási tervet, amely elképzelésem szerint a legalkalmasabb volna arra, hogy gyermekvédelmi rendszerünket célszerű és gazdaságos, a mellett hatékony és fejlődőképes szervezetté építsük át.

1. Mindenekelőtt az egész vonalon az Európa nyugatán már otthonos ú. n. *általános* (szociális) *gyermekvédelmi* rendszer alapjára kell helyezkedni, illetve áttérni.¹⁾ A kivitel olyként történnék, hogy az Országos Stefánia Szövetség – amely igen szerencsésen egyesíti az állam, a helyi hatóság és a társadalom tevékenységét – a helyi szervezetek kiépítését tovább folytatva az anya és a 0-3 éves csecsemők, illetve kisdetek megelőző gondozását az egész országra kiterjedőleg megoldja. Már e munka folyamán – alkalmas időben – meg kell indítani azt a továbbépítési tevékenységet, amely hivatott lesz a 3-6 éves kisgyermek, nemkülönben a 6-12, esetleg 14 éves iskolásgyermek *szociális, egészségügyi és jogi* gondozásának, felügyeletének ellátását keresztülvinni.²⁾ Alig lehet kétséges, hogy az a szerv, amely ezt a feladatot elvégezni leginkább alkalmasnak mutatkozik: a *Stefánia Szövetség*. Azonban csak bizonyos megszorítással! Egyrészt nem tartom technikailag kivethetőnek azt, hogy a Szövetség a feladatok elvégzése után, sőt már közben is, képes legyen az ország egész területén mintegy 600 védőintézetet és helyi szervezetet *központilag* fenntartani,

¹⁾ Ugyanigy Kádár L. és Scholtz Kornél: Közegészségügyi Feladataink, 112. és köv. old., illetve 393. old.

²⁾ Hasonló gondolatmenettel Gortvay: Az orvos szociális feladatai. A Népegészségügy. 1927. júl. 1. sz.-ban.

igazgatni, egységes szempontok szerint vezetni. Ez a cél csak egészséges *decentralizáció* útján lesz elérhető. Másrészt – amint azt másutt is kiemelttem – nem tartom célszerűnek és gazdaságosnak azt a megoldást, hogy az ország szellemi és anyagi erővel rendelkező szervei – a helyi hatóságok – ebből a nemzetmentő feladatból részt ne kérhessenek. A helyes megoldás ezért szükségképpen az lesz, hogy a Stefánia Szövetség a helyi szervezetek kiépítése, a munka megszervezése és elindítása után, *a továbbfejlesztés feladatait a helyi hatóságnak adja át*, természetesen olyként, hogy a helyi hatóság e tevékenységére az állam befolyása, irányítási jogköre meg ne szűnjék.¹⁾ Ez a befolyás és irányítás bizonyos nagyobb központokból volna gyakorolható.

Ilyen központokul önként kínálkoznak a menhelyel bíró nagyobb városaink, amelyek az ország egy-egy nagyobb területe fölött centrálisán uralkodnak. E központok a helyi viszonyok ismerete alapján döntenének arról, hol, miként, mily mérvben kell a kiépítést keresztülvinni. Nevezetesen csak anya- és csecsemővédelmi berendezésre avagy a kisgyermek és az iskolásgyermek gondozását szolgáló intézmények létesítésére is van-e szükség. Bizonyos kisebb helyi körletek ily célból összeállásra és az intézmények közös fenntartására is szoríthatók lennének. A preventív gondozás *hivatalból kötelezően* kiterjedne bizonyos *veszélyeztetett* (házasságon kívül született, idegen gondozásba adott, teljesen árva, szegény, javítónevelés alatt álló stb.) összes gyermekcsoportokra. A gondozásnak az *orvosi és védőnői* (iskolanővér) ellenőrzésen kívül elengedhetetlen része volna *a jogi védelem* is (hivatásos gyámság, tartás, státusügyek stb.). Az így megszervezett és felügyelt helyi hatóság látná el a *szegénygyermeksegélyezésnek* azt az ágát, amelyet ma a menhely végez.¹⁾ A társadalom munka- és gazdasági ereje megszervezve, önállósága azonban a hatósági munkával szemben kellő biztosítékokkal megóva, továbbra is bevonást nyer, sőt fokoztatik.

2. *Az állami gyermekmenhelyek* mai elszigeteltségükből kilépnek és ezáltal három irányban nyernek a mainál sokkal nagyobb fontosságot. Egyrészt mint speciális *gyermekkórházak* fognak működni, miért is a budapesti menhely mintájára ez irányban megfelelő kifejlesztést nyernek. Másrészt igen kis átalakítással részlegesen alkalmassá tehetők az annyira hiányzó

¹⁾ Az a szokásos ellenérv, hogy a városok e feladatok vitelére a kellő érzék és szakszerűség hiánya miatt nem alkalmasak, önként elesik az esetre, ha a Stefánia-Szövetség a megszervezést keresztülvitte, és ha az állami felügyelet továbbra is megmarad. Tudomásom szerint egyes városok (Kecskemét stb.) e munkát már önállóan végzik a Szövetség irányítása mellett.

²⁾ Ez annál is inkább indokolt, – mert mint láttuk – a menhelyileg gondozott gyermekek 75%-a a vérrokonoknál nyer elhelyezést és szegénysegélyezést.

u. n. *felvevő és megfigyelő állomások* berendezésére, ahol is a talált, a behozott és beutalt veszélyeztetett gyermekek ideiglenes felvételt, megfigyelést és további szétirányítást nyernek. Harmadsorban megszabadulván a tőlük idegen feladatok végzésétől, alkalmassá tehetők – sokkal inkább mint ma – célszerű fejlesztés által a züllött és züllésre hajlamos fiatakorúak nevelésére, illetve e nevelés ellenőrzésére is. A menhely ilyenképpen teljesen megszabadul a reá nem tartozó, tőle teljesen idegen segélyezési munkától, élhet annak a hivatásnak, amely valóban feladatát képezi. A menhelyek azáltal, hogy a környék csecsemő- és gyermekgyógyászatának mintegy központjává válnak – szoros kapcsolatban a helyi hatóság megelőző gondozásával – nézetem szerint az országos gyermekvédelem ügyét hatalmas lépéssel vinnék előre a fejlődés felé.¹⁾ Más oldalról a menhellyel kapcsolatos felvevő és megfigyelő állomás nélkülözhetetlen intézmény lenne egyrészt avégett, hogy a *hatóságilag* gondozott gyermekek *alkalmas* ideiglenes elhelyezést nyerjenek és a ragály elhurcolását meggátolják, másrészt a könnyebb természetű erkölcsi romlásnak indult fiatakorúak *nevelése* szempontjából is.

A helyi hatóság a *gyámhatóság* mindennemű *bevonása és közreműködése nélkül* a menhely körletébe utalná a *talált, a szülőtlen szegény, a kórházban lévő,* illetve a *szabadságvesztésbüntetést kitöltő szegény szülő gyermekét,* valamint a szülő, gyám által *önként* bevitt gyermekeket, amennyiben a helyi hatóságnak ily célra alkalmas intézménye nem lenne. Ugyancsak a menhelybe nyernének beutalást az *erkölcsi züllés veszélyének* kitett vagy züllött fiatakorúak és *bűnöző gyermekek* (12 éven alul), amennyiben züllöttségük nem olyan fokú, hogy csak különös nevelő eszközökkel, speciális intézetekben javíthatók. A beutalás jogának kérdése tisztázandó lesz. Kétféle hatóság (a fiatakorúak bírósága és az árvaszék) működése ez irányban fölösleges fényűzés és csak zavarra, huza-vonára, valamint hátrányos eredményekre vezet.

3. Az igazságügyi és az általános védelem *egy kézben* egyesítendő, minthogy mindennemű *veszélyeztetett* gyermek-kategória megelőző gondozása és utólagos védelme azonos szervezet, szakértelmet és különösen egységes *nevelő tevékenységet* igénylő feladat.²⁾

4. A gyermekvédelemmel foglalkozó szervek szétforgácsoltságának megszüntetésével és a hatáskörök összevonásával

¹⁾ Ugyanígy Berend: A csecsemőhalálozás stb. című művében 116. oldal.

²⁾ Hogy ki legyen e téren az egyedüli, legfőbb szerv, arra nézve nem teszek javaslatot. A külföldön – mint láttuk – vagy a belügyminiszter vagy a népjóléti vagy az igazságügyi, illetve közoktatásügyi miniszter szokott az ügyek élén állani. A döntő szempont mindenesetre az lesz, melyik miniszter reszortjában nyerne e fontos teendő leggazdaságosabban és legeredményesebben ellátást.

egyidejűleg a társadalmi munkát is meg kell szervezni. Ennek keresztülvitelére legalkalmasabb tényező a helyi hatóság. A szervezés alapelveül azt kell tenni, hogy csak néhány, anyagiilag erős és a szakszerű munkára képes, nagy egyesület működése kívánatos. Ezek a reájuk háruló munkát bizonyos irányelvek szem előtt tartásával (korkategóriák szerint vagy egyéb kritériumok alapján, mint pl. züllött, nehezen nevelhető, beteg stb. gyermekek) egymás közt felosztják és egymással, valamint a hatóság tevékenységével is *összhangban* végzik el. Hatósági segítyezést csak ilyen megszervezett egyesület kaphat. A helyi hatóság egyesületi és gyermekkatasztert vezet.

5. A helyi hatóság által ellátandó *szegénygyermeksegélyezést* a szegényügy megoldásával egyidőben korszerűen szabályozni kell.

6. Budapest székesfőváros gyermekvédelmi tevékenysége bizonyos vonatkozásokban mintául szolgálhatna a megszervezésnél. Ehelyütt is azonban szükség lesz a hatáskörök egyesítésére, centrális vezetésre és irányításra, viszont decentralizált, a kerületek által lebonyolítandó végrehajtásra. A társadalmi munka itt is megszervezésre vár.

7. A gyermekvédelem és gondozás költségeit alkalmas kulcs alapulvételével az állam, a törvényhatóság és a község közt kellene felosztani és az állam által a szükséges mérvben rendelkezésre bocsátani.

8. Számos egyéb oly részletkérdés és mozzanat is új megoldást kíván, amelyeket e munka során észrevételeztem és kifogásoltam (pl. a szülői hatalom *részleges* elvonása, a *hivatali gyámság* intézményes bevezetése, az óvodáknak orvosi felügyelet alatt álló napközi otthonokká átalakítása, iskolaegészségügyi és egyéb szükséges intézmények létesítése stb.), mindezekre azonban részletesen újból ki nem terjeszkedhetem.

Tisztában vagyok vele, hogy egy ilyen elég mélyen szántó reform csak törvényhozási úton lesz végrehajtható, már csak azért is, mivel élő magánjogi, büntetőjogi, közjogi és közigazgatási jogszabályok megváltoztatásával és hatásköröknek a maitól eltérő elrendezésével van kapcsolatban.

Véleményem szerint azonban mindezen kérdések egy *átfogó gyermekvédelmi törvény* keretében megoldhatók.¹⁾

Tudomásom szerint van is a népjóléti és munkaügyi minisztériumnak már egy *törvénytervezete* az anya- és csecsemővédelemről s a gondozásba (idajkaságba) vett gyermekek felügyeletéről, amely tervezet rendelkezéseket tartalmaz: az *anyának* a terhesség, a gyermekágy és a szoptatás ideje alatt való védelméről (kötelező terhes bejelentés, gondnok a méhmagzat védelmére stb.), az eltartásra jogosult nő és gyermek fokozot-

¹⁾ Bizonyosság reá a német ifjúságléti törvény, amely szintén nem riadt vissza magánjogi, büntetőjogi stb. jogszabályokba való beavatkozástól.

tabb magánjogi védelméről, valamint a *csecsemők és szoptatósdajkák* oltalmáról a szoptatás ideje alatt, a gondozásba adott *csecsemő és kisgyermek* oltalmáról és végül a csecsemők védelméről a tápszerek hamisítása ellen.

Ugyancsak szabályozza e tervezet az anya- és csecsemővédelmi szervezetet is.

Úgy vélem, hogy ez a tervezet, amely természetesen még sok megfontolás tárgyává lesz teendő, csak az első alapkő az új magyar gyermek- és ifjúságvédelmi szervezet kiépítéséhez.

Követni kell ezt az *általános* gyermekvédelmet inauráló törvénynek, amely a kisgyermek, az iskolásgyermek és a fiatakorúak védelmét és gondozását egyaránt felöleli, és amely a szervezeti egységesítést, a szegénygyermeksegélyezést, a sok gyermekes családok támogatását és mindezekkel összefüggő egyéb részletkérdéseket is megoldja.

Teljesen átérzem viszont azt is, hogy egy ilyen nagyméretű program keresztülviteléhez a *jószándékon* kívül *anyagi erő* is szükséges, amely pedig mai nehéz pénzügyi helyzetünkben felette problematikus kérdés.

Mindazonáltal két körülményt kívánok szembeszegezni ennek a horderejében le nem becslhető érvnek.

Az egyik az, hogy – mint munkámban érintettem is – az új gyermekvédelmi szervezet kiépítése által bizonyos tekintélyes *bevételi források* (a házasságon kívül született gyermekeknek a természetes apától járó tartásdíjai, a hatósági dajkaelhelyezés után járó díjak stb.) is meg fognak nyílni, nemkülönben, hogy a hatósági és társadalmi szervek célszerű lebontása, egyszerűsítése és olcsóbb működtetése által a rendelkezésre álló fedezetek gazdaságosabban és eredményesebben lesznek felhasználhatók.

A másik komoly megfontolást érdemlő *ellenérv* pedig a következő: Igen kiváló nemzetgazdászok és szociálpolitikusok vannak azon a véleményen, hogy a gyermekvédelemre és gondozásra fordított költségek nem improduktív kiadások, hanem azok *hasznos befektetést* képeznek. Csak néhány idézet hozok itt fel ezen állítás igazolására.

Dr. Max F. Michel frankfurti városi tanácsos így ír könyvében: Inkább mint bármikor, szükséges az, hogy a jelenlegi nemzedéknek misszióját képezze a jövő nemzedékről való gondoskodás. A későbbi ivadékok meg fogják azt érteni, ha reájuk nehéz pénzügyi terheket háritunk a végből, hogy szükségidőkben a nép egészségességététét biztossítsuk, de nem fogják megérteni azt, ha terhükre anyagi javakat halmozunk fel, ők maguk ellenben az apák gondatlansága folytán fizikai és erkölcsi erejükben komoly károsodást szenvednek.¹⁾

¹⁾ Max F. Michel: Städtische Gemeindehaushalt und sociale Lasten vor und nach dem Kriege, 6-7. old.

Weber viszont így nyilatkozik: Minden gazdaság csúcs- és mélypontja a hasznosan tevékenykedő erők számától és szolgáltatásától függ. Sok esetben azonban az improduktivitás csírája éppen az ifjúságban rejlik. Ha a fiatal embert nevelés és szoktatás által nem vezetjük feltétlen kötelességtudásra és munkakedvre, alkotóképes korában sem fogja azt szolgáltatni, amit tőle a társadalom elvár. Az előrelátó gazdasági politika ezért *a fiatalkorúak gondozása érdekében pillanatnyilag vállalt megterhelésben a jövőre szóló igen jó tőkebefektetést lat.*¹⁾

Szükséges-e ehhez az öntudatos és határozott elvi állásponthez még valamit hozzáfűznöm?

Ha egy hatalmas nemzet fiai ily szilárd meggyőződést vallanak, lehet-e, szabad-e nekünk, egy maroknyira apadt és ellenségektől körülrajzolt magyaroknak, más nézetten lennünk, más elveket vallanunk?

És én törhetetlenül hiszem azt, hogy ha a borzalmas sorscsapás által színmagyarrá lett nemzet egy akarással, egy~elszánással és minden erejével a jövőndő nemzedék testi és szellem-erkölcsi megerősödésén és megújulásán munkálkodik, akkor – és csakis akkor – ez az élet- és tetterős új magyar sarj, meg fogja találni azt a biztos utat, amely a sötét magyar éjszakából, a halálos lesujtottaságból kivezet – *a feltámadásba.*

¹⁾ H. Weber: Socialpolitik und Jugend. (Deutsche Allgem. Zeitung No 521/22. 62. Jahrg.) Lásd még O. Zwiedineck-Südenhorst: Socialpolitik. 271. oldalt is.

TARTALOMMUTATÓ.

Előszó	3	Oldal
Bevezetés	5	

Általános rész.

Első fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem fogalma és jelentősége. Feladatai és felosztása.

I. Népjóléti és ifjúságvédelmi gondozás	7
II. A gyermek- és ifjúságvédelmi gondozás jelentősége	9
III. A gyermek- és ifjúságvédelem feladatai és felosztása	12

Második fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem történeti fejlődése.

I. Bevezetés. A nevelésügy történetének vázlata	17
II. A szegény, az árva, a talált és házasságon kívül született gyermek védelmének történeti kialakulása	19
III. A züllés veszélyének kitett és bűnöző fiatakorúak védel- mének kialakulása	24
IV. Az ipari gyermekvédelem történeti kialakulása. A szociális biztosítás	26
V. A nő szociális munkájának és az egyesületi munkának ki- fejlődése. Nenzetközi kongresszusok. Összefoglalás	27

Harmadik fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem munkamódszerének vezéreszméi.

I. Bevezetés. A védelem általánossága	29
II. A megelőzés és nevelés elve	30
III. A szervek központosítása és kooperációja	31

Negyedik fejezet:

A gyermek joga.

I. Bevezetés	34
II. A gyermekvédelmi szempontból fontos jogszabályok. A gyer- mek joga a német ifjúságvédelmi törvényben. A genfi dek- laráció	35

Ötödik fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem szervei.

I. A család, mint a gyermekvédelem szerve és a többi szer- vek általában	40
II. A helyi hatóság, mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve A gyermekjóléti hivatalok. \ hivatali gyámság	42

III. A társadalom, mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve	48
IV. Az állam, mint a gyórinék- és ifjúságvédelem szerve. A gyámhatóság. A fiatakorúak bírósága. llndiárvagondo- zás. Ipari gyermekvédelem.....	51
V. Az iskola, mint a gyermek- és ifjúságvédelem szerve	57

Hatodik fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem berendezései. Intézetek és kise-
gítő intézmények.

I. Általános fogalmak	64
II. Az anya- és csecsemővédelem berendezései	65
III. A kisgyermek védelmére szolgáló intézetek és kiegészítő in- tézmenyek	69
IV. Az iskolásgyermek védelmét szolgáló berendezések	70
V. Az iskolából kikerült fiatakorúak védelmét szolgáló in- tézmenyek	73
VI. A romlás veszélyének kitétt, valamint a züllésnek indult és bűnöző fiatakorúak védelmét célzó intézmények	74
VII. Az ifjúsággörizozás céljait szolgáló' intézmények	76

Hetedik fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem jelen állása egyes európai álla-
mokban.

I. Bevezetés. A különböző gyermek- és ifjúságvédelmi rend- szerek	77
II. A germán rendszer.	
1. Németország gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere.....	78
2. Ausztria gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere	82
3. A skandináv államok gyermek- és ifjúságvédelmi rend- szere	86
III. A latin védelmi rendszer	
1. Franciaország gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere	91
2. Belgium gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere	104
3. Olaszország gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere	105
IV. Az angolszász rendszer	
1. Anglia gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere	108
2. Az Északamerikai Egyesült-Államok gyermekvédelmi rendszere.....	112
V. Svájc gyermek- és ifjúságvédelmi rendszere	116
VI. Hollandia gyermek és ifjúságvédelmi rendszere	118

Nyolcadik fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem jövő fejlődésének iránya. Nem-
zetközi gyermekvédelmi munka. Szociális munkás képzés.....
 120 |

Különös rész.

Első fejezet:

A magyar gyermek joga.

I. Bevezetés	123
II. Az anyagi és alaki polgári jognak a gyermeket érintő bályai	124
III. A közjognak és közigazgatási jognak a kiskorút érdeklő szabályai.....	133
IV. A gyermek és fiatakorú az anyagi és alaki büntetőjogban.....	136

Második fejezet:

A gyermek, és ifjúságvédelem történeti fejlődése. A védelem alapvető jogszabályai.

I. A történeti fejlődés az 1901. évi gyermekvédelmi törvények meghozataláig.....	142
II. A gyermekvédelmi ügy fejlődése az 1901. évtől kezdve	150

Harmadik fejezet:

A gyermek- és ifjúságvédelem rendszere	156
--	-----

Negyedik fejezet:

Az általános gyermek- és ifjúságvédelem szervei és berendezései.

I. Bevezetés. Az állami védelem szervei és intézményei.....	160
II. Az állam közvetlen védelmi tevékenysége	160
1. A talált és elhagyott gyermekek védelme	161
2. A talált és elhagyott gyermekek védelmének bírálata	170
3. A hadiárvak védelme	179
4. Az állam által közvetlenül vitt egészségügyi és szociális gyermekvédelmi feladatok (gyermekkorházak, gyógy-pedagógiai intézetek, iskolaegészségügy, családi pótlék, nevelési járulék, pályaválasztási tanácsadó, ösztöndíj-ügy)	181
III. Az állam közvetett gyermekvédelmi tevékenysége. A szociális és egészségügyi gyermekvédelem átruházott feladatai.....	184
1. A betegség, baleset, aggkor, árvaság stb. esetére szóló biztosítás anya- és gyermekvédelmi vonatkozásai	184
2. Az anya- és csecsemővédelem	188
3. Az ipari gyermek- és ifjúságvédelem	195
4. A testnevelési ügy, mint a fiatalok gondozását célzó intézmény.....	201
5. Az állami gyermekvédelem bírálata a védelem általánosságára szempontjából	202

Ötödik fejezet:

A helyi hatóság, mint az általános védelem szerve.

I. Bevezetés.....	205
II. Az egészségügyi és szociális védelem (kórházi ápolás, magándajkaságba adás, bábaügy, dajkaügy)	205
III. A nevelő jellegű védelem (óvodák, árvaházak és egyéb intézmények).....	209
IV. A jogi védelem (Gyámhatóság)	212
V. A székesfőváros gyermekvédelmi tevékenysége és intézményei.....	214
VI. A helyi hatóság által kifejtett gyermekvédelmi tevékenység bírálata	222

Hatodik fejezet:

A társadalom, mint az általános gyermek- és ifjúságvédelem szerve.

I. Bevezetés. A társadalmi védelem felosztása. A különböző egyesületek tevékenysége és intézményei	225
II. A társadalmi gyermek- és ifjúságvédelem bírálata	238

Hetedik fejezet:

Az igazságügyi gyermek- és ifjúságvédelem szervei és intézményei.

I. Bevezetés	240
II. A fiatalkorúak bírósága.....	241
III. A közigazgatási hatóság, mint az igazságügyi védelem szerve (A rendőri bíróság, a fiatalkorúak fogháza, a javítónevelés, az átmeneti otthon, a pártfogó tisztségviselő) 246	
IV. A fiatalkorúak felügyelő hatósága	254
V. A társadalom, mint az igazságügyi védelem szerve (Intézetek és patronázs-munka, fogházmisszió).....	255
VI. Az igazságügyi gyermek- és ifjúságvédelem bírálata	259

Nyolcadik fejezet:

A magyar gyermek- és ifjúságvédelem hiányai és a szükséges reform. A gyermek- és ifjúságvédelmi törvény. Befejezés	263
--	-----